

VINCHS KUDIRKA

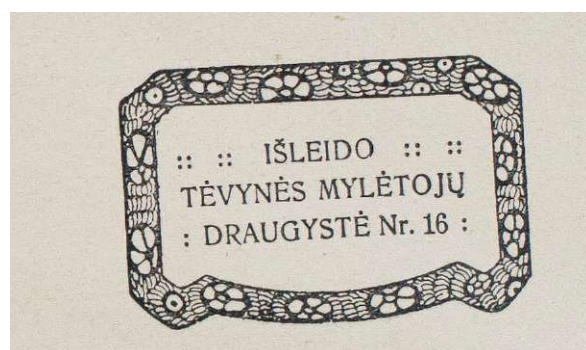
VINCO KUDIRKOS
:: RAŠTAI ::

SURINKO IR SPAUDAI PRIRENGĖ
:: JUOZAS GABRYS ::
PĀVEIKSLUS DARĒ E. LOEVY
:: VIGNETAS PIEŠĒ A. BRAKS ::

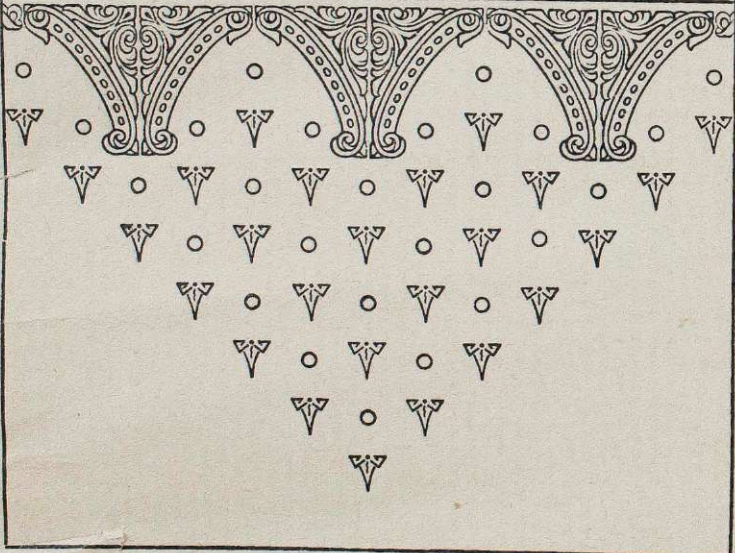
SPAUDĒ v. MAUDERODĒ, TILŽĒJE
MCMIX.

KRITIKA :: MOKSLAS ::
POLITIKA :: SMULKMENOS

RAŠTŲ PERŽVALGA :: TIESOS EILĖMS RAŠYTI
KATRAS ALFABETAS GERESNIS :: DOKUMENTAS
APIE LOTYNIŠKAS LITARAS :: HYGIENA
ALKOGOLIS :: KOVA BULIŲ ISPANIJOJE :: MASKOLIJA
ANT DVIEJŲ GADYNIŲ EŽĖS :: LIAUKIME BĖGĘ !
AMERIKA :: GALE PIRMOJO DEŠIMTMEČIO
TAUTYSTĖS PAMATAS :: GRAŽDANKA — SLOGUTIS
CIVILIZACIJOS :: SMULKMENOS.

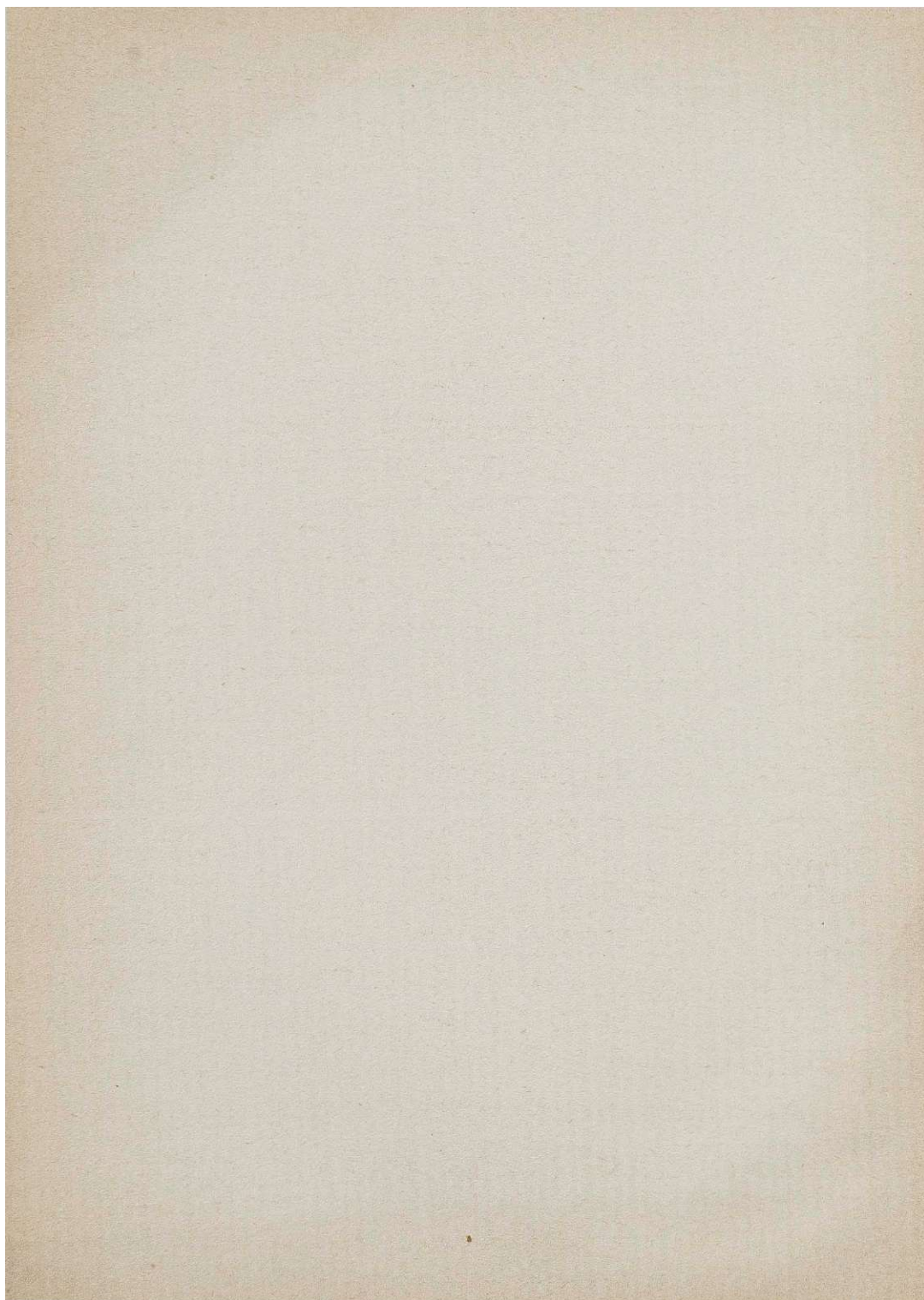
TOMAS III.

RASTU PERŽVALGA

1889 — 1899 m m.

Raštų peržvalga.

1.¹

*Lietuwiszkas tamentorius dėl mažų vaikelių, o lab-
jausėj dėl didesniųjų naujėi iszduotas ir ajszkej pervei-
zėtas per K. L. S.*

Yra tai naujas perveizėtas „tamentorius“, išduotas per K. M. B. Varšavoje 1862 m., arba, tikriaus sakant, perverstas neva lietuviškai elementorius lenkiškas, rašytas bene tik kunigo Paulino da 1691 m., kaip nurodo Italpa.

Ar reikėjo naujai išduoti mokslišką rankvedj, parašytą taip seniai? Pedagogika lygiai, kaip ir kitos mokslo dalys, kasmet padaro didelį žingsnį pirmyn, o nuo metų, kada buvo parašytas tas Elementorius, jau taip toli nužengė, kad išdavimas iš tų metų rankvedžio šiandien, rodo tiktai mėgumą išdavėjo vaikščioti pasižiūrint ant vėžio, arba stoka supratimo savo užmanymo.

Pradinis mokslas, kada vaikas pirmą kart ima miklinti savo galvą, yra labai svarbus, nės nuo jo daug pri-
guli arba išplėtojimas protiškų vaiko pajiegu, arba jų už-

¹ Iš 9 Nr. „Varpo“ 1889 m.

mušimas, o bent prisilėgimas. Pedagogai stengiasi tą pradinį mokslą palengvinti taip, idant ir laiko ant jo mažiaus žūtų ir pats darbas neužvodytų dvasiškoms vaiko nuojiegoms. Vietą senovės *mechaniško* metodo, apsunkinančio mokintinį užėmė šiandien metodas *analitiškai-sintetiškas*, t. y. vaikas mokinasi raidžių ne abstraktiškai, bet su jomis pasipažįsta, dalinant paimtą iš gyvos kalbos žodį, ant skambėjimų pats sudeda kitokius žodžius (synthesis). Priegtam šiandieninis metodas *lego-grafiškas*, t. y. vaikas mokinasi sykiu skaityti ir rašyti. Trumpai sakant, pagal šiandieninius pradinius rankvedžius vaikas mokinasi *skaityti*, *rašyti* ir *mislyti*, nės mokinasi ne mechaniškai, bet sanprotaudamas; vaikas dirba ir mislyja pats, o mokintojas rodo tikrai kelią.

Ar ant tokio pamato pastatytas *naujai perveizėtas* Elementorius? Tikrai ne! Čia atitinkame niekur jau šiandien elementoriuose nevartojama „sudėjimą silabų," kurio vaikas turi išmokti mechaniškai, lyg strazdas žmogaus kalbos; atradęs paskui tapat „sudėjimą" viduryje žodžio, nežino kaip perskaityti, nės jo išmoko nesuprasdamas. Girdėjau Lietuvius sakančius, būk lietuviškuose elementoriuose reikia „b ... a ba, b ... e be, b ... i bi," nės jau tėvai prie to pripratę, tai ir vaikus lengviau jiems mokinti. Išrodo visai taip, kad mes šiandien, mokindami vaikus užžibinti žiburį, rodytume jiems dėl išgavimo ugnies, vietan įbraukti tam tikrą šipulėlį, trinti vieną pagalį į kitą, nės prie to buvo pripratę žmonės žiloje senovėje: Dėlko tėvai negali priprasti prie trumpesnių ir palengvintų pragumų mokymo savo vaikų?

Na tegul sau! Jeigu jau ir ne sutiktų Lietuviai su mano nuomone ir norėtų palikti *Lietuviškame* elementoriuje supelijusį „sudėjimą silabų," tai vienog ir jis turi būti tik *Lietuvišku*. O ar tokiu yra šitame elementoriuje? Kur mes rasime *Lietuviškuose* žodžiuose *h, q, x, ž* ir sudėtines su jomis? Kur *ach, cLa, hla, mza, vza*? Kur *prza, vrza, strza* ir kt.? Paduodu čia tik tūlus pavyzdžius. Tai gi kam tie nereikalingi pridėckai ir ką iš jų vaikas naudos,

nors ir laužys savo liežuvį ant jų ištarimo? Ar tai dėlto, idant galėtų perskaityti sutikęs lenkišką žodį? Na, ar galimas dalykas, idant *Lietuviškame* elementoriuje, rašytame dėl *Lietuvių*, būtų *lenkiški* žodžiai? Skaitant gi lietuviškas knygas, galima susitikti su visokiais žodžiais: rusiškais, lenkiškais, vokiškais, graikiškais ir t.t., tai gi prigulėtų lietuviškame elementoriuje patalpinti raides ir „sudėjimą silabų“ visų tų kalbų, o ar būtų išmintingai? Šito dalyko *perveizėtojas* neužtėmyjo.

Nuo 5 iki 26 pusi. eina yvairios maldos ir krikščioniški pamokinimai. Labai gražiai. Iš to vaikas, jau pramokęs skaityti, gali pats dasekti, ko nesuprato, arba nedagirdo. besimokinant to visko nuo tėvų. Vienok pirmiausia turi pramokti skaityti. Tai gi, man rodos, prieš maldas ir krikščioniškus pamokinius, sunkius dėl pradinio skaitymo ir supratimo, reikia patalpinti svietiškos įtalpos straipsnelius, tam tyčia parinktus, lengvus dėl skaitymo ir lengvai kūdikiui suprantamus, o paskui jau, kada vaikas pramoks skaityti, galima eiti prie sunkesnių dalykų. Išduotame elementoriuje tas klausimas visai pamirštas. Da viena priežastis, dėlko elementoriuje reikalingi straipsneliai svietiškos įtalpos drauge su dvasiškais pamokinimais: vaikas, ne turintis progos pastoti į mokslavietę, baigia savo mokslą ant elementoriaus; jeigu jame bus vieni tik tikėjimiški dalykai, tai vaikas ir užaugęs mislys, kad visos knygos turi būti tokios įtalpos ir svietiškų knygų baidysis, nės ant jų pradžioje mokslo nebuvo jam nurodyta; o jeigu vaikas ras elementoriuje prie dvasiškų pamokinių ir svietiškus, tai ir užaugęs atsimis, kad apart dvasiškų knygų yra ir svietiška įtalpa ir kad jose taip gi su nauda galima pasiskaityti.

Ant 26 ir 27 pusi. išrašytas lotyniškai „ministranturas“. Jis, teisybė, reikalingas, vienok, nežinau, ar vieta dėl jo rankvedyje, iš kurio vaikišcias mokinas: vien tik lietuviškai skaityti?

*Cui bono*¹ vėl *lietuviškame* elementoriuje *lotyniškos*

¹ Kam?

giesmės? Ar gi sunku buvo j vietą jų patalpinti giesmės lietuviškai parašytas?

Ant 31 pusl., patalpinta apoteoza rykštės. Anuomet, kada pedagogai apart rykštės neturėjo kitų pragumų, su pagelba, kurią galima būtų „varyti protą į galvą," tai idant vaikai nerūgotų ant savo mokintojų už tankų „varinėjimą proto," reikėjo juos žadinti, būk tai dangus taip mokinti liepia. Mat, nemislykite vaikeliai, būk mės tokie kraugeriai — tai „Dvasia šventa rykšte plakt vaikelius rodyja!" Šiandien su „Kalėda" negalime pasigirti prieš vaikus, nės jie galėtų pasipiktinti ir rūgoti ant dangaus už tokią „rodą".

Elementorių užbaigia „toblyčia padauginimo."

Matome, kad elementorius „*naujai išduotas*," kaip ant šandien, visai netinka; perdaug jame daigtų nereikalingų, o nėra visai labai reikalingų. Tai ne šiandieninis elementorius, tai mutinys iš užduočių elementoriaus, maldaknygių ir katechizmo, padarytas ant lietuviško skystimo, užsūdytas lenkiška, o uždarytas lotyniška kalba. Rašėją, K. M. B., galime da išteisinti, bet *perveizėtojo*, K. L. S., ne išteisinsime jokiū būdu. Jeigu *perveizėtojas* norėjo padaryti dovaną Lietuvos vaikeliams dėl išsimokinimo lietuviškai skaityti, tai reikėjo viską, kas lietuviškai kalbai kenkia, išmesti — reikėjo priderančiai perdirbti elementorių. Vienok, tai nepadaryta. Arba K. L. S. neišdrįso griauti sienų su trandyjusių elementoriaus, arba neturėjo supratimo ir pažinties savo užduotės. Drįsti vienok išdrįso, nės tuojaus ant pirmojo puslakščio permainė *Lamentorius* ant *tamentorius*, *labjau* ant *labjausei*; kitur vėl *ba* ant *nės*, *įpravo-dinti* ant *įvesti* ir kt., o kaip kur tai net pridėjo nuo savęs: . . . *ir po smerčio su Juomi gyventų* toliaus *ir viską užlaiko* — to pas K. M. B. nėra. Tai gi čia tur but pasipainiojo antroji priežastis, o ne stoka drąsos.

Sulygšiol kaltės *perveizėtojo* jungėsi maž daug su kaltėmis pačio rašėjo. Dabar pažiūrėkime, kaip K. L. S. atliko darbą, už kurį tik jis vienas turi atsakyti.

Kas tai do paukštis *tamentorius*? O matote, tai *Elementorius* (*elementum* pradžia, pamatas; *elementarius*

e. g. senex — mokintojas skaityti) taip navatnai pavadintas. Atsiranda apgynėjai permankštytų pagal savo norą vardų ir sako, būk tai, rašant ką dėl prastų žmonių, reikia vadinti viską taip, kaip patys tie žmonės vadina. Tikra teisybė, tik negalime prastiems žmonėms pavesti moksliskų vardų. Girdėjau, kaip ant kaimo *enciklopediją* vadino *niklopede*, ar tai mės Lietuviai, parašę lietuvišką *enciklopediją*, turime ją pavadinti *niklopede*?

Del maža vaikeliu, o labjausei del didesniųjų — šito myslio be pagalbos *perveizėtojo* neatminsio jokių būdu.

Eime toliaus, prie italpos skaitymų. Čia prie dogmatiškos pusės nesikišiu — tai ne mano dalykas. Statrašiškių klaidų išrodyt! neapsiimu, nės *lietuvišką* dalį Elementoriaus reiktų beveik visą perrašyti. Teisybė, statrašiška pusė da nei vienoje kalboje neišdirbta užbaigtinai, o da labjaus lietuviškoje. Vienok ir lietuviška kalba turi jau tūlas statrašos tiesas, kurių prisilaiko visi rašėjai. *Perveizėtojas* apie jas pamiršo, o man rodosi niekad jų ir nematė.

Pasilieka vien tik perkratyti kalbiškus K. L. S. nusidėjimus, kurių *aiszkei perveizint* negalima buvo dasileisti. Ar kas praleista, ar pridėta, nereikalingai, ar nepataisyta, kur prireikėjo — už viską tą K. L. S. atsako lygiai kaip kad pats būtų rašęs tą elementorių.

Perveizėtojas tankiai maišo žodžius *maloni*, *meilę* ir *mylistą*, neatskirdamas visai skirtingos jų prasmės; juk kiekvienas iš tų žodžių ką kitą reiškia. Vartojant žodžius, be apmąstymo tikros jų prasmės, galima yra perkreipti faktą ir skaitytojas gali suprasti ne taip, kaip norėjo rašėjas. Kaip antai: *reikia sakyti* (Kunigui) *viską patiems, ką pažinome „rokuodamiesi“* (24 p.) Rašėjas norėjo pasakyti, kaip rodo italpą *Ką pažinome, suskaite savo nusidėjimus* (padarę rokundą), o čia išpuola. . . . *Ką pažinome rokuodamiesi*, t. y. ginčydamiesi, koliodamiesi, o gal ir pasiekdami viens kito antausius.

Arba, ant klausimo *kaip gyveno ant svieto* (Christus)? atsakyta: *ubagiškai* (19 p.). *Perveizėtojui* reikėjo atsi-

minti, ką reiškia tas žodis. *Gyventi ubagiškai* tai, trumpai sakant, visvien kaip, vaikščioti per kaimus su krepšiu, rinkti lašinius ir šunis daužyti, nės taip gyvena ubagai. Žinome visi gerai, kad Christas buvo *neturtingas*, vienok kad būtų gyvenęs *ubagiškai*, tai to galima dasižinoti tik iš *aiszkei perveizėto* elementoriaus. Kartais užtinkame pridėčkus, gan juokingus. Skaitliuje „penkių kūno pajautimų“ randame: 5) *Dasilytėjimas „priderantis“*. Na, tu man šitaip! O jeigu *dasilytėjimas* bus „*nepriderantis*“, ar tai tada nustoja būti *kūno pajautimu*?

Parodysiu keletą kvietkučių, nuskintų *lietuviškame perveizėtojo* darželyje: *lokamstva, sumnene, nodieja, pri-tamnas, paliecavoju, pasijednojimo, dionu spasabu, pa-karnei, žimnašče, blagaslovik, paživoti, ščeslivo, pastana-vijo, znokas, pažitko, pavinaščiu, sulončitas, pavšadna*. Na, ar ne puikios Lietuvoje kvietkos? O da ne visos – tokių daug daugiau tebėra. Iš šono žiūrint, rodosi būk tai *užrubežinės*, vienok K. L. S. tvirtina, būk tai *lietu-viškos*; juk aiškiai parašė ant savo darželio *lietuviszkas tamentorius*; o idant perliūdyti netikėlius, parodė, kad pažįsta užrubežines ir jų darželyje ne laiko: *įpravodyti* (p. 18 orig.), permainė ant *įvesti darmai* (p. 8 orig.), ant *dovanai, veczerijes* (p. 15 orig.), ant *vakarienės*. Tikrai gaila, kad daugiau tokių permainų nepadarė. O vienoje vietoje, iš smarkumo, tai net lietuvišką kvietką išrovė ir į jos vietą pasodino blogesnę: į vietą *Apveizdos* patalpino apžiūrėjimo (p. 10).

Gal būti, kad K. L. S. turėjo gerus norus, bet vienais gerais norais nevisada galima *gerai* padaryti. Meška tu-rėdama gerus norus nubaidyti musę nuo veido žmogaus, suskaldė jo galvą. Matyt, kad *perveizėtojas* teikėsi šį tą padaryti, nės ir kelis svetimus žodžius neva permainė ant tikrai lietuviškų ir nuo savęs kelis žodelius pridėjo, vienok to negana ir nežym jūrėse paliktų klaidų ir apsirikimų, rodančių aiškiai, kad K. L. S. stvėrėsi prie darbo, netu-rėdamas tam tinkančių pajiegų. Davė Lietuvos vaikams supuvusį obuolį ir tą patį nuo purvų nenuvalė.

Iš visų lietuviškų moksliškų rankvedžių pirmių pirmausiai yra reikalingas elementorius, tik ne toks, apie kokį šiame straipsnyje kalbėjome.

II.¹

Lietuvos Mesijas. Parašė Lietuviams dėl prasiblaivitiimo nuo prietarų. Ne—Kunigas. Tilžėje 1890.

Užvardijimas gražus. įtalpa pilna įvairumų. Vienok nėra vieno, reikalingiausio dalyko: knygutė neatsako pati už save, dėlko yra pasirodžiusi ant šios pasaulės, nors krikštytojas kumštelėjimu norėtų priversti, idant atsakytų: Lietuviams dėl prasiblaivinimo.

Knygutėje, pavadintoje „Lietuvos Mesiju“ tikiesi at-rasti ar likimo išrinktą esybę, ką mokinimu, darbais ir aukomis išpirks Lietuvą; ar naujus idealus, kurių prisilai-kydama Lietuva iškilo iš tarpo prispaustųjų ir nuvargin-tųjų tautų; ar naują kelią, kuriuomi eidami Lietuviai iš-klampos iš balos, kur yra įklimpę. Ypač to tikiesi, nės išduotojas tos knygelės, teisybės mylėtojas, sako, būk at-radęs joje „daug originališkų pažvalgų.“ Vienok to ne-randi. Knygutę lengvai gali perskirti į dvi dali: pirmoje dalyje, ant 20 puslapių, trumpai surašytas kilimas ir gy-venimas Kristaus su keletu sudavlmų krumpliais į pašonę kunigijai ir svietiškiems valdonams: antroje, ant 4 pusla-pių, sumegsta užbaigta, išvedimas rezultatų iš pirmos pa-matinės dalies.

Pirmoje dalyje rašo: kad Kristus (rabbijesua) buvo pirmgimys sūnus prigautos vieno turtingo Žydų kunigo, merginos, Marijos (Mirijam), išleistos paskui už cimer-ninko Juozapo; kad Kristus turėjo daugiau brolių ir se-serų; kad iš pradžių užsiėmė patėvio darbu ir buvo labai gabus namstatystėje ir stoliorystėje; kad paskiaus per savo mokintoją Hiitel įstojo į rabinus ir nuo to laiko galėjo atvirai mokinti visus; kad Aleksandrijoje buvo prasimoki-nės daktarystės ir gydė žmones; kad partijai, paskyrusiai

¹ Iš 10 Nr. „Varpo“ 1891 m.

ji ant Mesijo, atsižadėjo, už tai papuolė į nemeilę ir tapo nukryžiuotas. Toliaus eina: išguldymas svarbiausių pamatų Kristaus mokslo; kaip paskiaus kunigija pavertė tą mokslą ant savo naudos svietiškos ir pakurstė užgimti reformaciją; kaip kunigija su kunigaikščiais vardan Kristaus mokslo smaugė žmones, nuo ko pakilo Prancūzijoje revoliucija (1789), bandžiusi išpjauti tuos velniškus prispaudėjus, kas įmanytinai ir pasisekė. Da toliaus: kad kunigija gina dėl savo naudos svietišką mokslą žmonėms, pakišdama nuomonę, idant duotų tik ant mišių, o visai nesirūpintų nė apie gyvuolius, nė apie sveikatą, nė apie valgį, nė apie švarumą, nės juom prasčiaus gyvena kas ant šio svieto, juom puikiaus gyvėsias posmert; kad prasčiokėliai įtiki į tą, o ponija su kunigėliais džiaugiasi, kad gali nuo mulkių vilnas kirpti.

Maž daug tokia *pamatinė* įtalpa minėtos knygelės. Bet klausiu: kur čia tos „originališkos pažvalgos“, ką žadėjo Mylėtojas teisybės? Tik apie kilimą ir gyvenimą Kristaus Renan's yra tą pat parašęs seniaus ir plačiaus. Tegul vėl pažvalga, kad Kristus buvo sūnus prigautos merginos, išleistos paskiaus priviliotojo su didele pasoga už Juozapo, arba, kad šiose gadynėse kunigai taip gi priviliotas jų merginas leidžia už vyrų duodami dideles pasogas — kaip sako knygutė — tegul, sakau, tie dalykai būtų ir teisingiausi, tai ar galima aprašymą jų pavadinti „Lietuvos Mesiju?“ Man rodos, tokius dalykus reiktų kitaip pavadinti. Pasakysite, kad užbaiga knygutės viską išaiškins. Nelabai galima pasitikėti ir ant užbaigos: 1) ji neturi jokio beveik ryšio su pirmąją dalimi, 2) surašyta taip neaiškiai, lyg būtų atskirus tarimai supašioti, kaip kortos, ir kortos pirmiaus ištrauktos tapo, tos pirmiaus patalpintos.

Čia autorius, pasispirdamas mat ant pamatinės įtalpos užklausia pats save ir pats sau atsako vis ne.

„Tikėjimas — girdi — ta baidyklė, žmonių omenyje susilpnėjo, tai gi ant tikėjimiškų dalykų nėra kokio ramščio dėl lietuviškos gentės dėti:“ tai gi ar negalima būtų: arba visai tikėjimą išgydyti, arba jį apmainyti ant

geresnio kurio tikėjimo, arba padaryti reformaciją tame pat tikėjime? Ne, negerai bus — atsako.

Ar negerai būtų, kad „keletas tuzinų vyrų apginkluotų nakties mete užpultų koki raišą Maskolių arba kitą koki nelemtą tėvynės neprietelių ir jam kailį išpertų, ar neturėtų tai tie judošiai traukties iš mūsų krašto?

Ne — atsako, — to nė nereikia (žinoma, kad nereikia, nė tuos vyrus už tokį žaislą patupdintų į koją), nė „vaikai mus pakajingus žmones neplėšo ir visos policijos (iš kur jos čia atsirado?) mums nebailios, jeigu mokėsime padoriai (!!) prieš jas pasielgti ir nestatysime šerio t. y. neskūsime jų žemūnų prieš augštesnius." (Kas-žin, kas skundžia: ar mės policiją ar policija mus?) ir iš čia išveda, kad „užskusti tai baisybė pačių žmonių provijama, kuri visą tautą veda ant pražuvimo."

Ar galime sapnuoti apie atsistojimą tokios valstijos, kokia buvo Lietuva gadyneje Gedimino?

Ne, — nėra ką — atsako — nė šandien tokia netiktų apystovose ir išlygose šio svieto (socializmas?) ir Kristaus mokslas ims jau viršų, jeigu prisidės tie, ką arčiau prie jo stovi. Kunigai ir bajorai — sako toliaus — ką lenkuodami blėdį daro lietuvystei, ir prilaiko bajorišką gaivalą, turėsią būti lietuvystei prielankus, o jeigu ne, tai su jais veik turės eiti *verloren*.¹

Pagaliaus autorius ragina, kad turime toliaus kovoti meile ir darbštumu, minavoja apie valnybę ir kad ją galima pasekti per mokslą, na ir užbaigia, kad *mokslas tebūna vadovu arba Mesiju Lietuviui į ateitą ir laimę, nė jis daleis sutverti ant žemės draugišką karalystę, paremtą ant lygybės, meilės, valnybės, ištekliaus, sveikatos*.

Kad autorius būtų parašęs tik vieną tą užbaigą (4 puslapius) ir būtų pavadinęs „Lietuvos Mesiju", tai šiek-tiek da tiktų, nes joje stengiasi, tiesa, parodyti kelis punktus, ant kurių negalima remti lietuvystės ir, slėpdamas pėd-

¹ Pragaišimas, galas.

saką savo mislių peršokęs per plačią grabę, da susunka kad mokslas tikrai yra Lietuvos Mesijas.

Vienok, kam prikabinti prie tos užbaigos anie 20 puslapių su aprašymu Kristaus gyvenimo? Teisybė, jie kaip apsilpninantieji tikėjimą, padeda autoriui išvesti pirmąją užbaigos punktą, t. y. kad ant tos susilpusios „baidyklės“ nėra ką lietuvių remti. Tik kokių būdu tie 20 puslapių prilįgsta prie „keletą tuzinų vyrų“, ar prie „policijos“?

Kad mokslas pavadintas „Lietuvos Mesiju“, galima ant to sutikti, tik vėl priderėjo dėl išaiškinimo tos tiesos paaugauti visą knygelę, o dėl vieno tik, nuogo pasakymo: „tai gi mokslas ir šviesa tegul būna vadovu arba Mesiju“, visai nereikėjo 24 puslapių in 8°.

Dėliai augščiau išreikštų patėmijimų minėta knygutė neturi beveik jokios literatiškos vertės dėl mūs. Visa knygelė išrodo lyg plianas ir liuosi, nesujungti užsižymimais autoriaus dėl didesnio ir aiškesnio kokio veikalo, tik tur būt Mylėtojas teisybės, radęs rankraštį, mislyjo, kad tai dalykas užbaigtas ir, nepasiklausęs autoriaus, pasiskubino atspausti: arba — radęs pradėtą rankraštį, pridėjo nuo savęs užbaigą, vardą ir davė lietuviams *neblaiva* dovaną „dėl prasiblaivinimo.“

Tegul „prasiblaivina“ Lietuviai, perskaite „Lietuvos Mesiją“, ir toliau ant išdavinėjimo neužbaigtų filiozofiškų mįslių neaukauja viešų pinigų (L. M. išduotas kaštu Lietuvos mylėtojų ir „Vytauto“ draugystės), neturėdami da nė vieno pusėtino pirmamokslinio rankvedžio!

III.¹

Lietuvos ūkininkų Kalendorius ant meto 1892.

Lietuviškas Kalendorius ant metų Viešpaties nuo Kristaus užgimimo 1892.

Visi gana gerai žinome, kad iš visų lietuviškos spaudos dalykų labiausiai platinasi tarp žmonių Kalendoriai. Su Kalendoriais negali čia stoti į konkurenciją

¹ Iš 1 Nr. „Varpo“ 1892 m.

jokia kita lietuviška knyga, joks laikraštis. Tokiu būdu Kalendorius lieka pritinkiausiu ir geriausiu tarpininku tarp plunksnos ir skaitytojų. Žinodami apie tai ir ruošdamiesi išleisti Kalendorius, turime rūpintis, idant j jį nepatektų pelai, o tik sotus ir sveikas penas. J Kalendorių tokiose apystovose turi tilpti tik tokie dalykai, iš kurių žmonelėms būtų kuonodidžiausia nauda, ar moksliška, ar doriška, ar informatiška, turi tilpti reikalingiausios žinios, naudingiausi pamokinimai, padoriausią įtekme turinčios mislys. Ant tokios tik pažvalgos pasiremiant, galima artintis prie lietuviškų kalendorių su kritikos skalpeliu.¹

Abu minėtu Kalendorių turi daug tųpat dalykų, kuriuos tur būt viens nuo kito perrašė, nės ir klaidos tospat, ypač informatiškoje dalyje. Turi abudu, žinoma, visų metų šventes, tik *lietuviškas* kalendorius visas metų dienas apkaišė jaučiais, kurkliais, vėžiais ir kt., visai nepaaiškinęs, ką tie dalykai reiškia, nės tas paaiškinimas, kurs paduotas, kad tai esą „*paveikslai žvaigždžių*“, per kuriuos saulė ir t. t. pereina, tai ne paaiškinimas, o tik privertimas skaitytojų, prastų žmonių (tarp kurių Kalendorius labiausiai prasiplatinęs), kurie apie astronomiją nenuvokia klaidingai mįslyti: jiems rodysis, kad ištikro viena žvaigždė išrodo lyg jautis, kitą kaip vėžys, trečia kaip tekys ir t. t. Arba visai reikėjo tų dalykų netalpinti, arba reikėjo juos priderančiai išaiškinti. Pradžioje kiekvieno mėnesio *lietuviškas* Kalendorius įstatė abrozėlius, kurių įtalpa nieko, o nieko nepriguli prie Lietuvių gyvenimo. Pabajgose gi mėnesių abiejuose Kalendoriuose prisegtas neatbūtinasis ir niekad nesėstas oras, t. y., kad tą ir tą dieną atadrėkys, tą ir tą snigs ir t. t. Kam tuos dalykus talpinti, kad jau tie „juokai“ ir prastiems žmonelėms pakako. Mačiau šįmet pas vieną ūkininką lietuvišką Kalendorių, kuriame prie kiekvieno o-r-o buvo ranka prirašyta „*Kvailas Kalendorius*“. Abudu Kalendorių patalpino „įspėjimą oro pagal saulę, mėnesį, žvaigždes, dangų, debesis, orarykštę

¹ Chirurgiškas peilis.

ir pagal nekurius gyvulius". Šitas dalykas, nors mažos vertės, vienok vis gi didesnės už nusprendimą iš augšto, kada bus atadrėkis.

„Metturgiai" užima abiejuose Kai. daug vietos, bet maža iš jų nauda, nės, kaip matyt, paduotos labai klaidingos informacijos; pvz.: Šakiuose parodyti trys jomarkai pėtnyčiomis, o ištikrųjų Šakiuose per metus būna šeši oficiališkai jomarkai ir ne pėtnyčiomis, o tik utarninkais. Matyt, kad tai stereotipiškai perrašyta iš kokio pasenusio Kalendoriaus, be jokio pasirūpinimo apie teisingumą informacijos.

Bendri straipsniai da šitie: „Apie sodinimą vaisinių medelių" (nepeiktinas dalykas) ir „Rodos dėl gaspadorių ir gaspadinių" (Lietuviškas Kai. perskyrė šitą straipsnį į du). Tarpų tų rodų atrandame vieną, kurią kaipo labai žingeidžią atkartosiu visą žodis į žodį: „Idant greit ir lengvai užlaikyti kraują, bėgantį iš nosies, reik iš tos pusės, iš kurios šniurkšlės bėga kraujas, perrišti mažąją rankos pirštuką tarp nario ir pirmutinio sanario." Ištikro, roda žmonių duodama ant juoko, kad „skaudant galvai, reikia paduoti š. . . . (kūno dalis, labjausiai neužkenčiama, bet kuri įgavus plenipotenciją, ypač prie mažų vaikų, atsakyti turi už viso kūno nusidėjimus) virkščių," turi daug daugiau terapiškos liogikos, ne kaip roda, paduota Kalendoriuose. Kur tik mūs raštai dėl ūkininkų užkabūs vaistus, tai jau tikrai pasakys absurda. To niekad nebūtų, jeigu apie vaistus rašytų specialistas, arba nors peržiūrėtų aprašymą gydymo, atiduodamą dėl spausdinimo.

{stabus daigtas: abudu Kalendorių sutinka būrtiškame įspėjime atadrėkio, lytaus, o nesutinka tikruose, mokslo iš-tirtuose dalykuose, kaip užtemime saulės ir mėnesio: vienas Kalendorius sako, kad tą ir tą dieną užtems, o kits paduoda visai kitokį laiką.

Apie svarbiausias epokas, meto bertainius, pasninkus ir kitką, neminėsime.

Peržiūrėję bendrus abiejų Kalendorių dalykus, peržiūrėsime dabar nebendrus.

I. „Lietuvos ūkininkų Kalendoriuje“ yra:

1) „Kalėdų giesmė," sustatyta ant 4 balsų su tekstu, išverstu iš lenkiškos kalbos — kaip ant giesmės — gana laimingai.

2) „Ant naujų metų" ir „Uodai ir angys," eilėlės lengvos, aiškos, turinčios pamokinančią įtampą.

3) „Padėjimas popiežiaus." Čia aprašyta, koku būdu popiežija nustojo valdymo žemės ir pagalios pateko į vargingą medagišką padėjimą.

4) „Dėlko ir kaip turime jieskoti mokslo ir apšvietimo?" Tikrai gražus straipsnelis, parašytas sistematiskai, pagal apmislę plianą ir parodantis tikrą autoriaus troškimą apšvietimo mūsų žmoneliu, nės rodyja jis jiems skaityti visus lietuviškus laikraščius, neišsiskirdamas iš jų nė „numylėto", nė „nekenčiamo". („Lietuviškas Kalendorius," kaip pamatysime, elgiasi kitoniškai.)

5) „Apie girtuoklystę Lietuvoje." Šis straipsnelis trumpai ir aiškiai parodo nuodingumą degtinės ir moka, kaip nuo tos slogos atsikratyti.

6) „Lietuva ir Latvija." Aprašo vietą užgyvenimo Lietuviu tautos senovėje ir šiandien, skaitliu, tikėjimą ir apšvietimą Lietuviu ir Latviu. Žinios surinktos autoriaus ir sustatytos rūpestingai.

7) „Stoka vienybės tarp Lietuviu." Čia parodyti nesutikimai tarp Lietuviu su paaiškinimu priežasčių nesutikimo.

8) „Kas kaltas." Versta iš malorosiškos kalbos, apysakėlė, tyra ir graudi, kaip ašara, tinkanti žmonelėms ant pasimokinimo, kad vertimas dukters tekėti už vyro, jai nepatinkančio, pasibaigia dide nelaime.

9) A. a. kunigas Juozas Oliaka, vyskupas suffraganas Seinų." Trumpas aprašymas gyvenimo.

10) Apie mėsliavietės ir apie užlaikyma jose mėslo." Pats užvardijimas šio straipsnio gana aiškiai rodo pamokinančią ūkininkams įtampą.

11) „Įstatymai geležinkeliu", įstatymai „Zygūnės" ir „Stempelinės popieros." Tuos dalykus naudingus žmonėms, priderėtų perdirbti ir da labiaus paaiškinti. Ypač

V. KUDIRKOS RAŠTAI SOOSQũSDtBDtBDtBOD

įstatuose žygunės rodyčiau vieton „mokėtinas“ siuntinys „išpirktinas“ — tas vardas būtų pritinkesnis.

Da yra prie galo kalendoriaus keletas nekaltų juokų.

Už visą čion parodytą įtalpą rašėjams kalendoriaus turime pasakyti „ačiu“!

II. „Lietuviškame Kalendoriuje“ yra:

1) Abelna planeta viso apskrito 1891 meto pagal galvočių išpėjimą." Vienok talpintojas to dalyko neįspėjo, kad jis tinka tik į „Aigipto sapnų reiškėją“, o ne kur kitur.

2) „Broliai, skaitykite lietuviškus laikraščius." Straipsnis geras, tik čia reikėjo pasisaugoti tokių žodžių, kaip „civilizaciją“, „rekomendavojimas“, nės tų žodžių „broliai“ nesupranta.

3) „Giria ir Lietuvis“ — eilėlės nė šio nė to, tik ne dėl skaitytojų „Lietuviško Kalendoriaus."

4. „Popiežius Leonas XIII." Trumputis straipsnelis, primenantis Lietuviams popiežiaus jubilėjų ir da pusė to straipsniuko tiesiog perrašyta iš „Lietuvos ūkininkų kalendoriaus" — apie ta pasisavinimą vienok užtylėta.

„Giesmė Lietuvos apaštalamis pabaigoje devynioliktojo amžiaus." Eilės. Baisus užvardijimas, bet da" jis nepri dengia viso baisumo torturų, kurias autorius išbandė ant lietuviškos poezijos ir kurias teikiasi išbandyti ant skaitytojų. Eilės tos turėtų da kokią nors vertę, jeigu prie jų pritaikyti gaida atsakančią ir pavesti kokiam ubagai, sėdinčiam ant tilto. Ir tai da nežinia, ar jaučiantis savo garbę ubagas imtų tokį niekniekį giedoti — ubagai patys improvizuoja geresnius dalykus. Tik paklauskite:

Ką turėsi tad sakyti?

Ar eisi ožių ganyti?

Ar ant Dievo pykės tarsi?

Eisiu, no, ir pasikarsiu.

• • •

Labai būtų gerai, kad autorius taip padarytų su savo eilėmis.

Turit ginklus Dominiko

Ir Pranciškaus, kur' paliko,

Ir Ignaco ir Grigalio,
Tie išpildė Dievo valę.

arba: Bet norės nuo jūsų aukos
 Kaip Cedrono upė plaukos,
 Vandeniui nuo tilto mestas,
 Jėzus, ir, dargi surištas.

Ištikro kontrabandnešių poezijos nereiktų prileisti nė prie kalendoriaus. Jeigu išdavėjai „Lietuviško Kalendoriaus“ priėmė taip atvirą kontrabandą, tai tur būt jiems patiko, kad ji rašyta „vakare S. Ignaco Lojoliečio.“

6) „Maskolių skolos ligšiol ir dabar“. Straipsnis, parodantis ypač pavojingumą šiandien steigiamųjų pradinį mokslinių, būtų labai naudingas ir geras, tikrai a) per ilgas ir dėlto tur būt autorius atkartoja tapat po kelis kartus ir painioja skaitytoją; b) prilaiko papiktinančius dalykus, „... gerai da, kad neverčia įskipai žegnotis ir kįknoti it arklys gyliuojas, kaip ką stačiatikiai daro.“ Tie žodžiai rodo besityčiojimą iš paviršinių formų svetimo tikėjimo. Prie tokių besityčiojimų linkę yra tik vaikai užaugę be jokios priežiūros, žmogus gi šiek-tiek mokinęs turi susiprasti, kad ar šokio ar tokio tikėjimo formos negali būti medega dėl juokdarų. Jeigu aš juokiuosi iš svetimo tikėjimo, tai tuomipat užkviečiu juoktis iš mano tikėjimo. Ar ne taip? Arba vėl pasakymas: „Maskolių Bogas“¹, ar nepapiktinantis dalykas? Tik visi žino, kad ir Maskoliai išpažįsta tapat Dievą, ką ir katalikai. O jeigu kas su tokiu fanatišku pasityčiojimu išsitaria apie Maskolių Dievą, norėdamas parodyti, kad jis kur kas menkesnis už katalikų Dievą, tas užgauna ir Dievą katalikų.

7) „Pragaro dugne, Sapnas Mikės Žiogo apie tamsybę ir tamsumus, parašiusius ir rašančius šiandieniškos rašliavos.“

¹ Dievas.

Anuomet, jau labai seniai, p. Wielogłowski parašė lenkiškai „Posluchanie u Lucipera," visai netikėdamas, kad jo veikalas 1892 m. pavirs j „Mikės Žiogo Sapną," pavadintą net visai kitoku vardu. Vėl Mikė Žiogas 1892 m. išvertė seną lenkišką veikalą, pritaikęs prie jo tik lietuviškus dalykus, prirašė savo vardą, visai pamiršęs paminėti pravardę Wielogłowskio, kuris padėjo sapnuoti, taip gi netikėdamas, kad kas galėtų atsiminti senus lenkiškus raštus ir sugauti sapnorių prie literatiškos vagystės. Kad Mikė Žiogas nė sapnuoti negali be Lenkų pagalbos, aiškiai rodo da jo pačio žodžiai „išžiūrėti" (vvyglādac = išrodytj), „į kojas" (w nogi = šoko bėgti) ir t. t. Tegul sau M. Z. toliaus sapnuoja, o mes dyrstelėkime ant vertės jo sapno. Pirmųjų pirmiausiai visų alegorijų, sutalpintų „Pragaro dugne," skaitytojai „Lietuviško Kalendoriaus" visai, o visai nesupras — tas dalykas ne dėl ūkiško kalendoriaus. Toliaus, tendencija, kokia yra tame straipsnyje, galėjo išdygti tiktai „Pragaro dugne." Bjaurina prieš žmones universitetą ir baigiančius jį vyrus, išreiškimu nuomonės, būk universiteto mokslas perlenda per galvas inteligentų, nepalikdamas nekokios žymės. Visame sviete universitetas yra užsitikiama augščiausia mokslinyčia, kuri duoda reikalaujantiems atsakančių savo paskyrimui mokslą ir neišleidžia nė vieno mokintinio, netyrusi per egzaminą, ar liko jo galvoje kas, ar ne. Tai gi, galvoje universitetinio inteligento turi likti šis-tas, nors visoki Mikės nenorėtų pripažinti, arba negalėtų savo miglotomis akimis užtėmyti. Ar neapsiimtų Mikė Ž. atlikusiame nuo sapnų laike ištirti: kas gali likti tokioje galvoje, į kurią nieks nepateko?

Paniekinti ir sukišti į peklą, kaip platintojus tamsybės, „Aušrą", „Lietuv. Balsą", „Varpą", „Vienybę" ir „Saulę" ir jų išleistus raštus. Vienok, reikia užtėmyti, nepaminėtą „Apžvalgą" su „Lietuvišku Kalendorium". O kad prie galo straipsnio įsakyta: „ Saugokitės tokių raštų (t. y. „Aušros", „Liet. B.", „Varpo" ir t. t. — kaip augščiaus) pirkti ir skaityti, kuriuose nieko gero neišmoksite, kaip tik pasipiktinsite!" — tai aiškiai žymus ir kitas

isakymas: „Skaitykite tikrai „Apžvalgą“ ir „Lietuvišką Kalendorių“, nės iš jų ne tik nepasipiktinsite, bet da pramoksite pasityčioti iš svetimo tikėjimo ir taip keikti, kaip ana viens Survilą iškeikė!”

Prie galo Kalendoriaus „Juokai“. Jeigu pavartau- nuose dalykuose „Lietuviškas Kalendorius“ parodo mokslui savo neapykantą, tai visai ne dyvai, jeigu ir „juokuose“ stengiasi išvesti, kad „nemokintas“ daugiau išmano, kaip „mokintas“. Da turiu pridurti, kad „juokas“ ant paskutinio puslapio, kur Naumiesčio kunigams įbrukta rėdystė „Pantaplių gazietos“ ir rūpestingas rinkinėjimas nuo mergaičių ir drąsių moterų visokių „liežuvių“, tiktų greičiaus į korespondencijas, o ne į Kalendorių.

Už „Lietuviško Kalendoriaus“ įtalpą gal sustatytojams jo pasakyti, ačiu tikrai „Apžvalgą“, kurią (ant p. 44) rašėjas vadina „taip naudingą laikraščiu“ ir siūlo visiems skaityti.

Prilyginus vieną Kalendorių prie kito, lengva užtėmyti, kad „Lietuvos ūkininkų Kalendorius“ kur kas europėjiškesnis yra ir kur kas geriaus atsako reikalavimui, kurį mūsų apystovose statome Kalendoriams, vienu žodžiu, nesulygytinai geresnis už „Lietuvišką Kalendorių“.

Pirmasis Kalendorius duoda daug naudingų dalykų, per kuriuos trokšta išaiškinti žmonelėms, kad nuo mokslo ir gražaus sutikimo gali laukti laimės.

Antrasis Kalendorius mokslą išjuokia ir keldamas antagonizmą tarp laikraščių, stengiasi jį perkelti ant žmonių ir pagal jį padalinti skaitytojus į antagoniškas partijas.

Perskaitęs „Lietuvos ūkininkų Kalendorių“ ir pamatęs gražų sąžinišką trūsą jo rėdytojų, įgyji smagią išpaudą ir rodos girdi balsą: šįmet aš toks, o kitąmet busiu da geresnis. Perskaitęs gi „Lietuvišką Kalendorių“, rodos išgirsti balsą sapnuojančio „pragaro dugne“: šįmet aš taip išžiūriu, o kitąmet.... kitąmet.... į kojas

VI.¹

1. *Sviesto pabanga. Tilžėje 1891 m.* Už tai, kad seniausis sviestas įtikėjo į visokių pranašavimus apie pabaigą sviesto, autorius rūgoja ant šių dienų žmonių, parodydamas tokius paveikslus jų lengvatikystės, kurie su paveikslais lengvatikystės į pabaigą sviesto net ištolo neprisipažįsta. Autorius negerai daro, kišdamas šventraštį ten, kur jis visai netinka ir kur jo pavartaunumas gali būti išsyk sukiristas. Pranašavimą 1524 m. Stoplerio, kuris, pasiremdamas ant dalyko, kad „pagal *pizikus* (ar ne astronomus?) tuose metuose planetos arba žvaigždės vadinamos Saturnas, Jovišas ir Marsas susivienys į Žuvies ženklą . . .“ pagasdino žmones pabaiga sviesto, autorius vadina „bedieviška melagyste prieš Šventraštį, kurs aiškiai sako, jog Viešpats Dievas prižadėjo Nojui niekados jau daugiau sviesto tvanais nebekoroti.“

Priminsiu čia autoriui tik *cyklonus*, apie kuriuos jau Virgilijus „Eneidoje“ rašo. O gana surinkti žinias nors iš keleto paskutinių metų apie *cyklonus*, idant persitikrinti, kiek daug yra naikinimo tvanais ir šioje gadynėje.

II. *Kaip įgti pinigų ir turtą.* Parašė Giedris. Tilžėje 1891 m. Knygelė susagytą iš patėmijimų Barnumo, patėmijimų, kuriuos garsus humbugo ir begėdiškų reklamų karalius neturėjo kada nė į rėdą suvesti, o tik sugraibstęs ant greitosios sumetė į knygutę, tikėdamas, turbūt, kad garsumas autoriaus reklamose užvaduos jos knygišką vertę. Vienok ir iš tų išdrabstytų patėmijimų galima pasimokinti štai ko: 1) niekad neužmiršk, kad du syk du keturi; 2) birže, kantora — va vietos tavo (mat nė į bažnyčią neleidžia); 3) netikėk niekam ir nuo geriausio draugo imk grebežių (tegul juos bala tuos pinigų, jeigu įgijimas jų reikalauja tokios doros!); 4) atiduok reikalui (šiuomi žygiu įgijimui pinigų) visą save, visas geriausias savo locnystes, visą savo ugnį ir stropumą; 5) uždirbtus pinigų laikyk taip pat piniguose (taip kaip Lietu-

¹ Iš 2 Nr. „Varpo“ 1892 m.

vių žmones, ką laiko pinigus užkištus palėpėje ir duoda kitąkart žiurkėms suėsti) ir nesimėtyk ant visokių užmanymų (nė ant labdaringų?).

Nežinau, ar visi, klausydami tik Barnumo rodų, taptų kapitalistais (jeigu galimas daigtas, kad visi tokiais taptų), vienok permanau, kad klausant Barnumo mokslo, reikia su tikėjimiška ekstaza įsitęmyti į blizganti auksą ir jau nuo jo akių neatitraukti, užmirštant ir apleidžiant, žinoma, kitokias žmogaus priderystes ir daigtus, ką net už patį auksą gražiaus blizga.

Patėmytina prakalba p. Giedrio, verstojo Barnumo rankvedžio:

„Paduodami čia pamokslai prigul amerikoniui Barnumui. Pirmiausiai buvo vargingu berniuku, o dabar, kaip pasirodo iš testamento, ant kožno atsitikimo padaryto, jis yra ponu trijų dešimtų milijonų rublių. Tai pinigai dorių ir prakaituotu triūsu surinkti. Prie turtų reikia stengties prieiti, nės su jais galima daug gero, kaip dėl artymo taip ir dėl tėvynės padaryti.

Jauni Lietuviai, prieš kuriuos gyvenimas stovi atviras, tėti jums ta knyga ant naudos!”

Už ką p. Giedris taip pamylėjo Barnumą, jo turtus ir knygutę?

Barnumas, po teisybei, uždirbo turtus *prakaituotu* triūsu, tik nepasakysiu, kad grynai *doru*. Pats Barnumas prisipažino garbintojams jo pasisekimo įgyjant pinigus: „Aš pirmutinis, ką pažinau svieto paikumą ir dėlto turiu tiesą iš to pasinaudoti.” Ištikro laikėsi savo tų žodžių *ir* eksploatavojo žmonių paikumą visokiais neįtikėtinais būdais. Vienok būdą įgijimo pinigų pasinaudojant iš silpnos žmonių pusės, iš užtėmyto išpasalų jų paikumo, *dotu* pavadinti negalima, nors ir kas žin kiek prakaito būtų ant to išlieta.

Teisybė, su turtais galima daug gero padaryti ir artymui ir tėvynei, bet tiktai galima, o tai da ne faktas, kad visi, priėję prie turtų, taip daro. Kiek galima patėmyti, tai iš viso gero ir dėl artymo, o ypač dėl tėvynės, didž-

turčiai daro mažiausiai, jeigu da jie šiek-tiek daro. Šis dalykas labiausiai žymu ant mūsų Lietuvių. Tie iš jų kurie įsistebeilijo į pinigus ir dėl jų įgijimo paaukavo „visas savo locnystes ir ugnį“, tie, galiu pasakyti, visi, pataiko ir artymą nuskriausti, ir vientaučius apdergti, ir išsižadėti tėvynės, nės prisipažinimas prie jos, trukdo įgijimą pinigų. Išimtinę tame dalyke kas žin ar tarp mūsų įsigriebusiųjų į pinigus atrasime. Dėltogi, jeigu visi „jauni Lietuviai, prieš kuriuos gyvenimas stovi atviras“, paklaustyti šaukimo p. Giedrio ir nusistvėrę Barnumo rankvedį, arba kitą, nors šiek-tiek labiaus sistematiškai parašytą, atiduotų įgijimui pinigų „save, visas geriausias savo locnystes, visą savo ugnį ir stropumą“, tai tėvynė Lietuva neatbūtinai liktų pamiršta ir apleista.

Nors man, kaipo priešininkui paaaukavimo visų savo „locnyščių“ ant aukoriaus įgijimo pinigų, nė p. Giedrio prakalba, nė Barnumo knygutė nepatinka, vienok turiu pripažinti, kad ir joje radau gražių mislių; 1) „Kitų laiką turėkite pašėnavonėje, taip-pat, kaip ir savąjį. Jeigut jau ką prižadėjote ant kokios dienos, arba adynos — tai ir išpildykit pagal prižadėjimą. O jeigut negalėsite — tai ankščiau duokite žinią, atsisakykit, bet tik neduokit žmogui savęs laukti.“ Ar tik Barnumas tarydamas tai nemislijo apie mus prisisiegdinčius laikraščių rašėjus? 2) „Neduokit ubagams“ t. y. atskirkite ubagus — atmatninkus nuo tikrųjų ubagų.

Nereikalingai minėta knygutė prisavinta Lietuviams, nės ji nė dėl papuošimo dailiosios literatūros, nė dėl padauginimo skaitliaus reikalingų ir naudingų rankvedžių visai, o visai netinka.

V.¹

I. Lietuvos ūkininkų kalendorius ant meto 1893 turinčio 365 dienas.

II. Žemaičių ir Aukštaičių Lietuvos ūkininkų kalendorius ant metų Viešpaties nuo Kristaus užgimimo 1893 turinčiam savyje 365 dienas.

Rengdamasis rašyti kritiką šiometinių kalendorių, keitinau visai nė po šventuosius nelandyti, nė po jomarkus nevažinėti (nors *priemni pagada* nekenkė) ir tt. dėl atradimo šiokio tokio dalyko, tinkančiai kritikai, nės tie šventieji, tie jomarkai ir tt. labai nuobodus dalykai, o ant galo tikėjau, kad juos su šiokia tokia priežiūra galima sustatyti be klaidų. Vienok beversdamas lapus vieno kalendoriaus (to ką užvardyjime turi 17 žodžių), idant greičiaus prisiartinti prie grynai literatiškų dalykų, užtėmijau netyčia susiraukusi *Pilnatį*, taip bjauriai susiraukusi, lyg mažą vaiką tuomi tarpu, kada pamatęs prisiartinantį su pančiu tėvą, veikiai užkloja išvirkščiais delnais užpakalį ir, priglaudęs jį prie sienos, skubiai mina kojutėmis. ^Ee — pamislįjau — tur būt, nabagėli Pilnatį", prasikaltai 1 Žiūrau — teisybė: atmainos mėnesio, paženklintos viename kalendoriuje, nesutinka su atmainomis, paženklintomis kitame. Tai ne tą pačią dieną išpuola atmaina, tai ne tą pačią valandą, o kaip kur tai net sutaikytos dienos senosios ir naujosios gadynės. Abu kalendoriai klaidžios po tuos pat kaimus, tarp tųpat žmonių — dėlto gi jie nesutinka net tokiuose neatmainytinuosedalykuose?

Prie kalendoriškos dalies *Liet. ūkininkų kai.* pridėtas straipsnys „*Apie prakilnius metus ir apie metuskaitlius naujosios ir senosios gadynės*“ — straipsnys naudingas ir parodantis trūšą autoriaus, idant jo raštą lengvai suprastų ūkininkai.

Prie „*Žem. ir Auk. Liet. uk. kai.*“ pridėta pasarga, idant žmonės elgtųsi su knygomis atsargiau — pasarga labai pritinkanti.

¹ Iš 2 Nr. „Varpo“ 1893 m.

Dabar eisime prie literatiškos dalies.

I. Lietuvos ūk. kalendoriuje yra šie straipsniai:

1) *Lietuva pirm penkių šimtų metų*. Rašytojas veda skaitytoją į mūsų praeitę ir per visą tą rodo gražų paveikslą paskutinio mūsų istoriškos praeitės Lietuvos, Didžiojo Vytauto,

2) *Tautiškas kilimas Lietuvos*. Trumpai ir aiškiai parodytos 3 epokos kilimo lietuvių: laikuose Done-laičio, laikuose Daukanto ir šiandieninė; parodytas taipos gi neteisingumas priešų aiškinime mūsų kilimo.

3) *Jei aušra išaušo, užtekės ir saulė*. Apysakėlė apie naują Lietuvą dvasią ir jos vaisius. Autorius pirmą kartą pasirodo su beletristišku darbu ir reikia pripažinti, kad turi plunksną, linkusią prie tokių darbų. Būtų labai geistinu daigtu, idant tai plunksnai neduotų surūdyti.

4) *Lupynis arba vilko pupos (penkpirštis)*. Straipsnis paskirtas žemdarbiams. Jo pristatytojas nuo pat pradžios pasirodymo „Ūkininko“ ir jo kalendoriaus, nepailsta besidarbavęs ant dirvos suteikimo mūsų ūkininkams naudingų dėl pagerinimo ūkės žinių, iš kurių jau ne viena ūkininką girdėjau pasinaudojus.

5) *Apie valsčių arba gminų valdymą*. Šituomi straipsniu negalima atsigerėti. Perskaičius jį, ateina dvejopas troškimas: 1) idant tas straipsnis patektų į rankas visų mokančių skaityti ūkininkų, o j ausis nemokančių skaityti ir 2) idant *St. iš St.* ir pats rašinėtų ir kitus prikalbintų rašinėti panašios įtalpos straipsnius į kiekvieną spaudos dalyką, paskirtą dėl platinimo tarp žmonių. Tokiu būdu galės mūsų žmonelės greičiau suprasti savo tiesas ir apsiginti nuo visokių kraugerių (policijos, visokių viršininkų, vaitų, raštininkų ir tt.), kurie be sąžinės ir gėdos naudoja iš žmonių tamsumo.

6) *Kada vyras yra liuosas nuo kariūmenės ir ką daro Lietuviai, idant išsisukti nuo jos*. Šitas straipsnelis pagal naudingumą gali būti priskirtas prie pirmiaus minėto.

7) *Lietuviai, užsiimkit prekyste ir amatais*. Nors daug jau rašyta lietuviškai ir kalbinta prie prekystės ir

OOBODBOOBGaBnGBUDBD0 RAŠTŲ PERŽVALGA ODEUOBDBGBOOHlūBaDStE

amatų, vienok ir šitas straipsnis neprošalį, reikalingas ir naudingas, nės „lašas nuolat puldamas net akmenyje padaro skylę." Tik — kaip čia išsireikšti — permažai tame straipsnyje pakurstančios dvasios.

8) *Rodos dėl gaspadorių ir gaspadinių.* Tegul sau gaspadoriai ir gaspadinės duoda nuomonę apie šiuos dalykus — čia mano išmanymas netoli žengia.

9) *Apie veisimą medžių.* Už šitą straipsnelį (kad ir verstą iš lenkiško), o ypač už paaiškinimą jo pieštais paveikslėliais, vardan visų mylėtojų sodų drįstu pasakyti: ačiu!

Iš viso to matyt, kad *Liet. ūk. kalendorius* stengiasi kasmet būti geresniu. Straipsniai parinkti rūpestingai ir kalba nesudarkyta.

II. *Žemaičių ir Aukštaičių* [*Liet. ūkininkų kalendoriuje* yra:

1) *Sanietas.* Eilės. Surinkimas žodžių, kokius gali pavesti tik egzaltacija senos „įpratusios" davatkos, besistengiančios pramanytingu būdu „sujudinti" savo širdį, žodžių, kurie nereikalauja dėl išreiškimo mislies, jokio rėdo sustatyme: galima skaityti „Sanietą" šitą ir tiesiog, ir atžagariai — vis tas pat išeis.

2) Gaila, kad tokia sąsėdystė paskirta gražioms eilėlėms v. „Vilnius".

3) *Ar raganos ant arklių jodo?* Pasakojimas geras ir pamokinantis.

4) *Kaštanėlis.* Eilės. Was wollen Sie?¹ Šitokį klausimą reikia užduoti autoriui, norint jį suprasti. Tik su įtalpa. O ką apie sutaisymą „galų" eilėse, tai čia viešpatauja — turiu pramanyti tam tikrą išsireiškimą — *licentia lithuanica*.² Nės net žinoma visam sviete *licentia poetica*³ nedaleidžia sutaikymo „politikai" su „vainikas", „jaunikio" su „mergiukę" (čia, teisybė, galėtų būti sutaikymas, bet tik fizijologiškas), „šlubą" su „duoba" ir tt. *Lic. Lithuanica* duoda mat tuose dalykuose didesnę liuosybę.

¹ Ko norite? ² Lietuviška laisvė. ³ Poetų laisvė.

„Sudiev dabar kaštanėli paskutinį kartą,
Nės beskaitant apie tave,
Širdis man apkarto.”

(32 p. 6 e. nuo ap.).

5) *Apie jaunikaičius* ir *Apie mergaites*. Eilės. Vis-
kas būtų gerai: ir mislis ir pakraipa – tik viską darto
ta prakeikta *lic. lithuanica*. Pagal ją, ar tik šitos eilės
nebus tikros seserys „Kaštanėlio”? Niekur nėra tokios
paleistuvystės su tais „galais”, kaip pas mus. Kokių
plynių taikyti „galus”, jeigu jie mums nesiseka, arba ne-
suprantame jų tiesų! Palikime tik mierą, o „galai” –
tegu jie prasmenga! Tos pačios eilės skaitysis lengviaus
ir smagiaus. O dabar, jeigu, skaitydamas daugumą šios
gadinės lietuviškų eilių, nenori užgauti ausies ir suerzinti
dirksnių, tai rodiju: neištark visai pabaigoje eilės žodžio
galo! Ir taip:

Nesvietiškai bjauriai skambės, jeigu skaitysi tiesiog:

„Kaip ateina vasaros dienos, dangstotės nuo saulės.

„Dirvų savo arti neinat, nenorit kult jaujoj.

(85 p. 13 e. n. virš.).

O švelniaus išeis, jeigu paklausęs mano rodos skaitysi:

„Kaip ateina vasaros dienos, dangstotės nuo sau (lės).

„Dirvų savo arti neinat, nenorit kult jau (joj).

Barbariškai skambės:

„Kitos neitų bijodamos pražudyti dūšią.

„Bet per prievartą išvaro bardamos matušės.

(35 p. 15 e. n. a.).

Šiek-tiek eiliškai skambės, skaitant:

„Kitos neitų bijodamos pražudyti dūš (ia).

„Bet per prievartą išvaro bardamos matuš (ės). *Est
modus in rebus*¹ – nenusiminkime!

6) *Kalba išmintingo Garamanto sakyta Aleksandrui
Didžiamjam*. Išmintingai kalbėjo. Tik koku būdu į taip
išmintingą ir su taip dora pakraipa kalbą galėjo įsprusti
toks nedoras pamokinimas: „Kas be savo naudos ki-

¹ Yra saikas visame (daigtuose).

tiems blėdį daro, vertas yra ne vieno, bet tūkstanties myrių", arba kitais žodžiais: „Kas *su savo nauda* kitiems blėdį daro, vertas yra ne vieno, bet tūkstanties *pagyrimų*?" (Ar ne *gyvasčių*?) Čia tur būt „zecerio" kaltė, o ne Garamanto.

Palikęs „išmintingą" rodą, kad reikia saugotis per daug didelių darbų, idant nepravesti sveikatos ir gražumo, užtėmysiu nelogiškumą Garamantų įstatų. 1 § rodo, kad garamantai dideli konservatistai, o § 4-me, kur pasikėsinę aprubežiuoti fiziologiškas tiesas moteriškės (dėlko ne vyro?), jie tiesiog priešinasi savo konservatyviškiems principams: jau kur, kur, o „šituose dalykuose" konservatistai neužkenčia jokio aprubežiavimo. **Beje**, čia aprubežiuota tiktai moteriškė, o vyrui tur būt palikta pilna liuosybė. Neaiškus vienok tų Garamantų įstatai.

7) *Šuo ir avinėlis*. Eiliuota apysaka.

8) *Pasakos: Vilkas ir muzikantas girtas. Parduoda kailį, o meška girioje*. Visiems žinomos ir bereikalo patalpintos. *Dynis ir gile*. Pasakaitė su nayvišku troškimu išrodyt? „išmintį sutvėrime" ir pagąsdinti „abejojančius" apie tai. Mat, aržuolas veda dėlto mažas giles, kad jos, krisdamos ant nosies gulinčio po aržuolu žmogaus, neužmuštų jo. Tokių išrodymų galiu duoti daugiau: dėlto upės teka pro miestus, kad žmonės turėtų vandens, arba dėlto blusos sutvertos, kad žmogui kraują padilgintų. O tu žmogau, žinodamas šituos dalykus, nesanprotauk daugiau ir giliaus!

9) *Pridečkas prie kalendoriaus*. Čia parodyta, kaip persekioja lietuviškas knygas, kaip reikia elgtis, užklupus policijai kratyti, kokius žmones reikia rinkti į valsčiaus vyriausybę, kokią naudą atneša maskoliškos škalos. Visas pridečkas yra geras, nepalygintinai geresnis ir naudingesnis už patį kalendorių. Tik, susimildami, pertaisykite, kam pridera, ant 56 p. 3 e. n. v. žodį *moksliškų* ant *maskoliškų* (tur būt iš pripratimo prisikabinta prie mokslo).

Šitas kalendorius daro įspaudą skilandžio, prikimšto „Apžvalga", nės daug straipsnių tiesiog perspaudinta iš

V. KUDIRKOS RAŠTAI BnOSODSffISDDSDDSOO

minėto laikraščio. Jeigu prirengtoji kalendoriaus ir labai paranku buvo dėl greitesnio atlikimo darbo atkartoti straipsnius, jau sykį kur nors spaudintus, tai priderėjo parinkti tokius, kurių atkartojimas tikrai reikalingas.

Da norėčiau žinoti: 1) ką reiškia „ant metų" Viešpaties nuo Kristaus užgimimo" — ar ne dvi yvairias esybės? ir 2) prie ko pritaikintas žodis „turenčiam" (savyje 365 dienas)?

VI.¹

Ponas ir Mužikai. Drama penkiose permainose. Parašyta iš būvio artojų nuo 1853 lyg 1859 metų. Parašė Aleksandras Gužutis. Tilžėje 1893 metuose.

Drama, apskritai kalbant, priguli prie tokių rašto dalykų, kurie tiesiog pereina į krautuvę literatūros turtų, kuriais ir patys gėrimės ir pasigiriame prieš svetimtaučius. Žinomas daigtas, nuo tokių raštų daugiau viso ko reikalaujame, didesnę ant jų turime priežiūrą, atsargiaus juos gvildename, idant kartais, priskyre prie literatūros turtų niekus, jos nesugėdytume. Ne kiekvienas veikalas, pavadintas „drama", turi priverstinai papuošti literatūrą, vargu ją papuoš ir Gužučio drama „Ponas ir Mužikai."

Albertas Magerskis, kaip paprastai jaunas dvarininkas, lošikas kartomis, lėbauninkas, paleistuvis, išvaro nusibodusią jau savo sugulovę, Oną, ir užsimano paimti į jos vietą gražią Liūdytę, susitariusią su Bajoniu, jaunu ūkininku, nenusisekusiū kunigu. Siunčia savo užveizdą, Araburdą, prikalbinti Liūdytę, o kada ji nesutinka, Araburda sustveria ją nuo kapinių, kur ji meldėsi ir pristato Albertui. Liūdytė priešinasi Albertui ir pasisako mylinti Bajonį. Albertas žada Bajonį atiduoti į kariumenę, o Liūdytę uždaro ant apsimislyjimo į kalinį. Bajonis su savo pagelbininkais išvaduoja Liūdytę iš kalinio ir išveža toli iš Alberto akių, o pats patenka į kariumenę. Sukanka 7 metai. Albertas prašvilpia savo visą turtą, Liūdytė grįžta pas Baltruvienę,

¹ Iš 5 Nr. „Varpo" 1893 m.

o Bajonis grįžta iš kariumenės kapitonu. Ona, išgirdus, kad Albertas neteko turtų, grįžta taip gi pas Albertą ir atiduoda jam savo 6 valakus žemės, užrašytus jai tetos. Albertas greitai priima žemę, o prie jos ir Oną už pačią. Toje pat valandoje ateina pas Albertą Bajonis pasakyti, kad užmiršta visus skriaudimus ir nori gyventi sandoroje. Vieni kitus užkviečia ant svodbos, ir viskas.

Įtalpa, kaip įtalpa — ir iš jos autorius galėjo nulipti dramą. Gaila tik, kad visoje dramoje beveik nerandame dramatizmo, kovos jausmų, palinkimų, pajunku. Žmogystos neturi dūšios, kalba, lyg molio Motiejukai, vienokiu balsu, vienokiu liežuviu. Kalba netinka su veikiančiųjų stoviu, peraugšta, perdaug mokslinga. O beveik visos žmogystos kalba arba lenkiškai, arba maskoliškai, o autorius tik verčia žodis į žodį lietuviškai. Da, kur autorius leidžia išsireikšti žmoniškai, paprastai — ten kalba lietuviškai, o kur tik kilstelėjo išsireikšimą į padanges — lietuviškos kalbos nežymu.

Tokia maž-daug įspauda pasilieka, perskaičius šią dramą.

Pasižiūrėkime nors trumpai į veikiančias žmogystas skyrium.

Imkime Liūdytę. Kokių ji „visokių mokslų“ išmoko per penkis metus dvare — nežinia, tiktai matyt, kad stengiasi, kiek galėdama, kalbėti didžiavyrių liežuviu ir kad egzaltacijos ir čvierijimosi išmoko net perdaug. „Mano Ignacėlis, mano Ignacėlis!“ arba „Meilė, meilė, meilė“ ir t. t. — net šlykštu klausyti, kaip Liūdytė vartoja tuos žodžius prie menkiausios progos, kad tik jai kas liežuvį sudilgino. Tokios egzaltacijos, nesutinkančios nė su tikru jausmu, nė su išmintimi, nė su drovumu neprisileis nė viena išmintinga mergina, o ypač lietuviška mergaitė.

Arba toks atsiliepimas į Albertą, norintį paimti ją į glėbį: „Šalin, nedoras pone, ar mislyji, kad ranka silpnos moteriškės neįveiks įsmeigti peilio į krutinę savadžiotojaus?“ — tiesiog rodo, kad Liūdytė ištara tuos žodžius, atsiminus juos iš kokių knygų, kurias skaitė bebūdama

dvare. Kaip gi kitaip galėjo tie žodžiai užėti jai ant mislies. Tikrai, ji tuomtarpu nebūtų galėjusi išpildyti savo pažadėjimų, neturėdama į tą tarpą nė nulažtos geležtaitės. Tokiu būdu Liūdytė visai nesutinka su tuomi išminties ir gerumo idealu, kuriuomi norėjo autorius ją apvilkti.

Bajonis irgi stengiasi rodyti save labai mokintu, nės da gi paprastoje kalboje su Liūdytė ir Baltruviene minavoja Dante's peklą taip laisvai, lyg visi kalbantieji turėtų tokią artymą pažintį su tais Dantais, kaip su savo kūmais. Nė Baltruvienei nedaug reikėjo aiškinti, kas tai „Dančio pekla“ — tuojaus permanė.

Bajonio meilė apsireiškia tuomi, kad, be paliovos vadinamas Liūdytę visokiais „aniolėliais“, seiliojasi.

Ta pati „aukso bobutė“, Baltriuvienė, niekur nieko nesimokinusi, tik girdėdama aplink save labai išmintingai kalbančius, užsikrečia ir atsiliepia: „Garbė tau, drąsi mergaitė, kuri, kaip tikra Lietuvė, moki užlaikyti prižadą meilės. Seniai prilygau ant jūsų raiščio (?), bet dėl atitolinimo nelaimingumo ir nuraminimo mano rūpesčio didei norėčiau, kad sudorojimas jęs kuogreičiausiai atsiliktų.“

Labai džiaugtumės, išgirdę kokią Baltruviene, taip kalbančią nors 1893 m., ir jai greičiaus pritiktų dagi šovinizmas, kuris joku būdu negalėjo apsireikšti pas Baltruviene 1853 m.

Ona kalba ne kaipo prasta baudžiauninkė mergina, — tur būt poniški apdarai ir „aukso pagražinimai“ padarė tokią įtekme, nės per du metus, būdama rankose retai būnančio namieje Alberto, proto pralavinti negalėjo, juo labiau, kad pas Albertą nesėdėjo prie mokslo, o tik prie sunkaus darbo, ką reiškia jos „pūslėtos nuo darbo rankos.“

Magerskiui, kurio visas gyvenimas buvo vienas puolimas, netekus turtų, autorius liepė staiga persimainyti ir, matomai, norėjo jį visai atkreipti ant gero kelio. Tiktai Magerskis nesidavė: vieton atpirkti savo kaltes gerais darbais, pasišventimu, aukomis, Magerskis godžiai priima nuo jo nuskriaustos merginos 6 valakus žemės, vos tik spėjo

jam pasiūlyti, — na, ir ką turėjo iškilti, tai da giliaus nugrimzdo, kaip tikras draugijos dykaduonis.

Pusėtinai išrodo Araburda. Jo bjaurus būdas ir žodžiuose ir pasielgimuose, kaip jis meilinas Albertui ir kaip jį apgaudinėja, apvagia, kaip naudoja iš atmestų liekanų nuo stalo ir gulyklos savo pono — pusėtinai pažymėta. Tiktai tokiam Araburdui visai nepritiko, bėgant per duris nuo pono, kurio jau nebuvo ką bijotis, rėkti: „Gvoltas! Žmogžudystė!“ Leizeriui ir Bereliui tai pritiko.

Geriaus išeina antrosios žmogystos, kaip klebonas ir mėgstantis užsitraukti „argamistra“ su savo posteringavimais. Matyt, kad autorius klebonijos gyvenimą pažįsta arčiau.

Atrandame dramoje ir visai netikėtus dalykus. — Stonis laike pasikalbėjimo, reikalaujančio daugių-daugiausiai pusantros minutų, spėjo išeiti, nuvažiuoti pas kleboną, pasikalbėti ir vėl sugrįžti (p. 11).

Išrastūme daugiau užmėtinėjimų, jeigu pasistengtume prilyginti visus dramos atsitikimus prie paskirto autoriaus laiko, t. y. 1853—1859 m.

Iš visos dramos aiškiai matyti noras parodyti prasčiokų gerą širdį ir krikščionišką pasielgimą. Nors ponas juos sunkiai nuskriaudė, vienok, įpuolus jam į vargą, užmiršta skriaudimus, skubina su pagelba — viena su turtais, kitas su širdžia.

Nevisai pasisėkė Gužučiui ši drama, gali būti dėl tų pat priežasčių, kaip paprastai *pradžia*. Vienok, jeigu Gužutis norės toliau lavinti savo dovaną prie dramos dalykų, kurių turime jam pripažinti, ir nepatingės remti ją ant artimesnio įsižiūrėjimo į gyvenimą, tikimėsi sulauksią tikros literatūros kvietkos. —

Kad ir skundžiamės ant stokos dramatizmo pačioje dramoje, už tai korektoje atitinkame tikrą tragediją: ortografija, rašto ženklai, eina ant peilių su gramatika ir logika.

Jeigu iš vienos pusės išleistoją dramos, M. N., turime pagirti, kad duoda savo pinigų ant išleidimo skyrium lietuviškų raštų, kurie be to galėtų kartais supelėti, ir per

tai pakursto rašytojus prie darbo, tai iš kitos pusės, dėl teisybės, turime papeikti, kad šiuomi žygiu visai pamiršo aprūpinti dramos paviršių, t. y. korektą. Tik Tilžėje, kur prisilaiko redakcijos laikraščių, galima buvo atrasti korektorių, o su tokia korekta, kaip šioje dramoje, tai, ištikro, gėda pasirodyti svietui

VII.¹

Trumpas aprašymas apie žemę arba žemrašys. Kun. J. Zebris, Tilžėje, 1896.

Nelaimingą metodą pasirinko aprašytojas žemės. Klausimai ir atsakymai tinka šiandien tik tokiam katekizmui ar kitiems panašiams dalykams, kur oficiališkas paviršius svarbesnis už turinio aiškumą. Populiariškiems mokslo dalykams, lavinantiems žmogaus pažinti ir protą, toks metodas netinka. Teisybė, populiariškose knygelėse vartojami klausimai, bet tiksliai klausimai: išpradžių eina aprašymas, išaiškinimas, o prie galo pritaikyta klausimai, idant skaitytojas galėtų persiliudyti, ar suprato aiškinimą, ar atsimena, kas buvo aprašyta.

Da bjauriau, kad autorius neįstengi atskirti svarbesnio klausimo nuo visai nereikalingo — rašė, kas tik atėjo į gaką ir da suvertė viską be kokios tvarkos.

Atsakymai baisiai neaiškus, painus, be nuoseklumo, arba su nereikalingais priedais; vietomis klaidus, neteisingi; kitur tiesiog matyt, kad pačiam autoriui trūksta pamatinių iš geografinės žinių.

Negalimas daigtas išreikšti apskritais žodžiais kritiką tos knygpalaikės. Tai gi priverstas esmi parodyti pavyzdžius, kurie galėtų išteisinti nors augščiau išreikštus patėmijimus.

Saulė nuo žemės yra atitolinta ant 21 milijono lietuviškų mylių, kurios šešis kartus didesnės už angliškas¹ (p. 6). Tai vis gi negalima numanyti to tolumo saulės,

¹ Iš 12 Nr. „Varpo“ 1896 m. ² Autoriaus statrašą perkeičiu pagal statrašą „Varpo“. (Kud pat.)

nežinant ilgio lietuviškos mylios pažinimui kurios reikėjo parodyt ilgį angliškos mylios.

Persimainymai mėnesio iš to yra, kad mėnuo eidamas apie žemę savo šviesiąją pusę visados turi pakreipęs į vieną šalį, o taip kaip mainosi mėnesio vieta, einančio apie žemę ir paveikslas šviesiosios jo pusės, nės mėnuo ne visas yra šviesus kaip mums pilnatyje matosi, bet tiktai viena jo pusė tėra šviesi; jeigu mėnuo visas būtų šviesus, tai nebūtų ir persimainymų jo, vis jį matytume tokį patį, kaip matome saulę su žvaigždėmis (p. 6). Tegul kas pabando da neaiškiau parašyt pamokinimui vaikų!

.... Kada gi mėnuo taip atsistoja arba atsigrežia, jog į saulę yra pakreipta jo tamsioji pusė (p. 6). Kaip gi gali būti pakreipta mėnulio tamsioji pusė į saulę, jeigu mėnuo šviesą turi nuo saulės ir spindėjimą teišduoda viena jo pusė (žinoma, pakreiptoji į saulę)?

Paaškinimas apvalumo žemės per 13 klausimų atskirtas nuo tvirtinimo, kad ji apvali *yra tai ratruožis juosiantis vėl mislimi žemę (p. 7). Mat, ratruožis gali mislyt.*

.... O jų (ratruožių) ant žemės V. Dievo sutvertos niekas niekur neranda (p. 8). Kam bereikalo šitas priedas ir šitoje, o ne kitoje vietoje? Dėlko štai šitoje nepasakyta: Viršuratis yra tai iš Dievo malonės pagalratis atitolintas per Sutvertojaus galybę nuo viršutaškio ant 23½ Viešpaties surėdytų laipsnių (p. 9)? Netinka, netinka.

Prie paaškinimo, katras meridijanas yra pirmuoju, pridėta: *.... Kiekvienas Lietuvis gal skaityti už pirmąjį pietruožį, kuris pereina per jo kiemą (p. 10). Perdaug liuosybės — da žmonės dėl pirmojo meridijano pradės provotis.*

Girios yra tai platus kloniai, apaugę dideliu mišku (p. 12). Tai miškas bus klonis apaugęs maža giria. Iš abiejų galų aišku. O girios ant kalnų ar neauga?

Ežeras yra tai gilus įdubimas didžemės, kur užsilaiko vanduo (p. 13). Tai šulinys taip gi bus ežeras.

Upė yra tai suvienijimas daugelio upelių (p. 14).
Nesuprantama.

Matratis (gorizontas) *yra tai ta dalis dangaus, kurią regime kaip sueitą su žeme, arba visas ratas dangaus, kuris kaip mums matosi, susisiečia su žeme* (p. 15).
Ir neaišku ir pats autorius nežino, kas tai gorizontas.

K. *lŭ išreiškia žodis oras?*

A. Žodis oras lietuviškoje kalboje labai daug daigtų išreiškia: 1. *tą kvėpimą, kurį mes ryjame kvėpaudami*, 2. *šilumą ir karštį*, 3. *tą kūną, kuris apgula žemę pavelsle skysto gazo*, 4. *oru ant galo vadiname kiemą, t. y. vietą po atviru dangum* (p. 16). Tegul dabar kas išmano, kas tai yra oras.

Oras apgula žemę per dešimtį mylių storumo ir daugiau (p. 16). Kiek tai reiškia žodis *daugiau*? gal da kokią dvišimtį mylių? Tie paskutiniai (laukiniai žmonės) *neturi nė namų, nė kitos kokios savybės* (p. 18). Ar tai tik šešmargis yra savastim? Juk jie turi ginklus, turi prietaisas maistui prirengt ir t. t.

Galvijagoniai yra tai žmonės ganantieji visokius galvijus, kaip tai: karves, jaučius, arklius, avis, oškas ir t. t. (p. 19). Pridėkime tik prie paminėtų gyvulių žąsis, tai ir turėsime, kad galvijagoniai tai mūsų piemenukai.

K. *Kokios šalys yra žieminėje Azijoje?*

A. *Siberija; vidurinėje Azijoje yra ...* (p. 27). Iškur čia atsirado vidurinė Azija?

K. *Įvardyk visus vandenis Azijos* (p. 28). Atsakyme parodyta ne visi vandenys — praleista ežerai, kuriems pavestas toliau klausimas skyrium.

K. *Kokiai karalystei priguli. ... ?*

A. *Kynams; bet nuo 1895 Japonų su Kynais karo Japonams* (p. 30). Na, tai Japonams, o ne Kynams.

Apskritai kalbant, su politišku padalinimu kun. Žebrius nuskriaudė ne vieną karalystę, parodydamas savo malonę kitai.

.... *Tautos arba ūkės* (p. 35). Kas tauta, tai ne ūkė. ... Iš *Europėnų Amerikoje yra daugiausiai*

Anglų, Vokiečių, Prancūzų, Japonų ir Portugalų, 200 tūkstančių Lietuvių, kurie turi savo raštus ir laikraščius. Lietuviškų bažnyčių yra 20, laikraščių 5 (p. 43). Reikėjo varyt toliau: parodyt, kiek lietuviškų saliūnų, krautuvių ir t. t. O tai atsirado atsakyme ant užklauso: Kaip vadina Europėnus Amerikoje? Dėlko neparodyta, kiek bažnyčių ir laikraščių turi Anglai, Vokiečiai ir kiti? Praskydęs patrijotizmas, kaip ir praskydusi davatkystė tik juoks padaro.

K. Kaip patogiau lietuviškai vadinti: Pilys suvienytos?

A. Valsčiai suvienyti, nės yra sudėta ne tikrai iš pilių, bet ir valsčių, taip toliau ir vadinsime (p. 44). Tai kokių plynių ikšiol vadinome nepatogiai pilimis suvienytomis?

Pietų žemė yra sudėtas žodis iš dviejų žodžių: Pietų ir žemė (p. 46). Tos teisybės nieks neužgins.

Gana bus — užteks ir tų pavyzdžių.

Prie galo knygelės yra priedas III vietų, kur yra lietuviškos bažnyčios šiaurinėje Amerikoje, arba kur turi būti (p. 64). Jeigu šitai tinka j geografiją, tai tikrų ir taksa: kiek už giedotines, kiek už skaitytines ir l. l. Kaip galima aprašyme žemės rodyt tokius daigtus, kurių da nėra? (Reikalingos lietuviškos bažnyčios arba koplytėlės.) Jeigu kun. Žebrius norėjo padaryt dvasiškam kišeniui reklamą, tai priderėjo talpint jį ant apdarų, o ne turinyje.

Užtai gi knygelės turinyje visai nėra aprašymo gyvulių, augmenų ir mineralų vienoje ar kitoje pasaulės dalyje. Nėra nė lapų, paaiškinančių turinį.

Geografijos vardai, kuriuos Kauno seminarijoje pirm 14 metų nusidavė šiaip taip nukalt, išrodo taip labai nepaprastai ir kietai, juog pasilieka ištolo matoma baidyklė, primenant, kaip vadint nereikia.

Kalba ne literatūriška ir ne visai gryna. Antgalvyje, rodosi, geriau skambėtų: Aprašymas žemės, o jau tikrai žemrašys nereikia aprašymo apie žemę.

Per visą knygelę, nuo prakalbos iki paskutinio puslapio aiškiai žymu didis autoriaus dvasios kūdikiškumas

taip, juog nenoroms ateina į galvą: *jeigu nebūsime kaipo kun. Žebri, neįeisite į karalystę.*

Trumpas aprašymas apie žemę j tarpą mokslo vadovelių visai netinka ir jo niekam siūlyt negalima.

Žinau, kad šita kritika, parodanti tikrai silpnas knygelės puses, nepatiks tiems Lietuviams, kurie giria viską, kas tikrai parašyta lietuviškai. Bet aš esmi išteisintas prieš visus 1) kun. Žebrio geografijoje nė už dovanas nerasi nieko gero ir pagirtino, 2) sąslavas žaidžiančio kūdikio sugraibstytas, pavadinti mokslisku penu būtų didis nusi-dėjimas.

VIII.¹

Parmazonas arba Baisumas Dievo Rūstybės. Parašė Šventmikis.

Taip retai pasirodo mūs priaugančioje literatūroje originališkai raštai, kad, juos sveikini žmogus su tikru džiaugsmu. Prie skaitliaus originališkų raštų priguli „Parmazonas“.

Šita knygelė priskiriama prie tų, apie kurias sakoma: parašytos su tendencija. Jos siekinys — apginimas vargdienių žmonių, kurių tamsumas yra priežastimi jų vargo ir beginklystės, nės duodasi save siurbti turintiems ant jų valią, bet neturintiems sąžinės, nelabėliams. Kaipojrankj apgynimui tamsuolių autorius^ sunaudojo satyra ir jos smūgiais plieka skriaudikus. Šiuo žygiu pliekimui pateko kunigai, tiesiog sakant, prabaščiai, kurie, rūpindamiesi vien apie savo gerovę, taip persisunkia egoizmu, juog netenka pagalios nė meilės artymo, nė sąžinės, nė pajautimo savo pareigų šventumo, tik lupa be mielaširdystės tamsuolius parapijonis, pavertę bažnyčią j prekyvietę, o doros pamokslus j graudėnimą nešt aukas, „jie da ir šiandien turi baudžiauninkus ir tai da kokius baudžiauninkus! Ponai turėdavo savo baudžiauninkus lazdomis ir botagais ragint j darbą, o kunigams to viso nereikia: jiems užtenka pasakyti per pamokslą, kad tie, kurie neklauso Dievo tarnų, kurie pasninkų nelaiko, kurie turtų geidžia ir aukų ant

¹ Iš 2 Nr. „Varpo“ 1897 m.

Dievo stalo neduoda, degs pragaro liepsnoje, virs kati-luose ir turės verdančią dervą gert. Tie tuojau pildo tė-viškas rodąs: patys pasninkauja," o ką užčėdyja, kunigams atiduoda ir kelia garbę Dievo, kaip kas išmano, kas pi-nigais, puskarčiais ir karčiais, kas antimis, žasimis ir kum-piais, kuriuos sudeda ant Dievo stalo.

Visas pasakojimas susideda iš dviejų dalių. Pirmoje dalyje^ randame keletą kunigų tipų.

Cia Dilgių klebonas, kurisai žmogaus dievobaimin-gumą mieruoja rubliais ir padeda dvarponiui kaimynui skriausti darbininkus, kad tik nenustot „agurkų" pava-saryje ir brangiai užperkamu mišių. „Mažiausiai koki penki mužikai jo vieno negali atstoti Dievo akise" — taip giria dvarponį.

Štai Stultiškių klebonas, žinomas juokdarys, su dide-liu cinizmu pasakojantis, kokiomis gudrybėmis kaulija iš tamsuolių aukas, kaip ana su ta „smetona". Arba pasi-elgimas su vargše našle, norinčia „gražiai su mišiomis" palaidoti vyrą, o neturinčią tiek pinigų, kiek reikalauja klebonas: „Jei pinigų, pamdžiu, gailiesi, tai ko atėjai? kam tau mišios šventos? laidok, pamdžiu, savo vyrą, kaip kokį galviją, be mišių šventų, be nieko."

Toliau Maskių klebonas, turintis „visados rūstų veidą, nės skaitėsi didei mokintu ir matė „sunkų bažnyčios pa-dėjimą, viešpatavimą materijalizmo ir bedievytės, nupuoli-mą dvasiškos valdžios galybės, o per tai ir doros suma-žėjimą" „Pernai Maskių klebonas tik akmenis par-davė pliantui, klebonijoje brukus išardęs, o koks riksmas pasidarė! Parapijonys drįso, į kleboniją atėję, kolyti kle-boną, ką svetimą gerą ant savo naudos parduoda. Stai jau į ką nepaklusnumas priėjo!" Dėlto gi stengiasi page-rinti tą padėjimą raštais prieš bedievių ir propagandą tarp žmonių: platinimu „brostų" ir veisimu „davatkų", kurios sunešk visokius liežuvius apie parapijonių gyvenimą.

Ant galo Milvydų klebonas, kuris, pralošęs kortomis net 900 rublių, nesirūpina, ką jam pasakys sąžinė vardan parapijonių, kad jų kruviną skatiką taip niekingai suvar-

tojo, tik rūpinasi, ką pasakys jo gaspadinė, Magdė, kuri „įsakė, kad nepraloštų.“

Antroje dalyje parodyta paveikslas, kaip turi nukęsti žmogus, kuris per apšvietimą tampa neparankiu skriaudikams tamsuolių. Stepšis, prastas sau žmogus, tik apsišvietęs, daugiau matęs svieto, samdo nuo Dilgių dvarponio karčiamą, bet neduoda žmonėms pasigert ir vėl prastina žmones prie daigtų, atidarančių akliems akis. Žinoma, neparankus nė dvarponiui, nė klebonui. Klebonas gundo dvarponį atimti nuo tokio „farmazono“ karčiamą ir sukelia prieš jį žmones. Negalėdamas gi priveikti, suskundžia ant galo Stepšį žandarams. Kada „farmazonas“ už atrastas, bekratant, lietuviškas knygas tapo žandarų išgabentas, klebonas „labai linksmas buvo, o atėjusiame nedėdienyje iš tos priežasties labai gražų pamokslą pasakė. Iš pradžių daug kalbėjo apie Dievo rūstybę, apie skaudžią rykštę, plakančią tuos, kurie Jį negarbina, kurie neklauso Jo tarnų, o susideda su visokiais farmazonais. O Viešpatie! padaryk su visais taip, kaip neseniai padarei su vienu farmazonu!“

Toks knygelės turinys. Ar jis patiks kam, ar nepatiks, bet turime pripažinti, kad paveikslai imti iš gyvenimo. Daugumas iš mūsų yra matęs tokius kunigų tipus, o panašaus persekiojimo „farmazonu“ turime taip gi gana pavyzdžių. Pasakojimas lengvas, skaitosi smagiai. Kalba neblogo, nors nevisur lygi ir pasitaiko žodžiai su visa kalba nesigiminiuojantieji, pvz.: rodžės. Stilistikai paskirta nedaug rūpesties, ir tai priguli prie silpnųjų knygelės pusių.

Satyrą rašytojas vaido mikliai, pataiko, kur reikia, tik vietomis pertoli pasitraukia į šalį (apie Maskių kl.), o kartais net pereina rubežius satyros suteikdamas jai trivijališką ypatybę. Tokiame pvz. sakinyje „... nustvers Dievą už žilos barzdos“ du paskutiniu žodžiu atsiliepia labai nesmagiai.

Vieno dalyko negaliu permąstyti dėlko šita knygelė išleista iš spaustuvės be atliktos korektos? Nekalbu jau apie statrašo klaidas. Bet — įsitęmkite — net autoriaus

paženklinimai statytojui „reikia pradėti iš naujos eilutės“ pateko į tekstą ir tai ne sykį, tik tris sykius!

IX.¹

Apie žemę ir kitus svietus, jų būvį ir pabaigą. Surašė Šernas. Chicago 1895 m.

Stora, moksliško turinio knyga, ačiu Šernui, prisidėjo prie neturtingos mūsų literatūros. Rašyta prieinamai didumai skaitytojų. Visas veikalas sustatytas iš atskirų, taip sakant, straipsnių, net nevisur sistematiškai paeiliui einančių, bet duodančių pilną paveikslą to, ką reiškia knygos užvardijimas, ir kiekvienas jų reikalingas. Tos knygos naudą nereikalauju aiškinti — pats turinys geriausiai tai parodo. Turiu tiktai tiek pridurti, kad tas turinys paremtas ant gryno mokslo tiesų.

Dėlto gi gana bus peržiūrėti, kaip Šernas atliko darbą, sutaisydamas tą naudingą knygą.

Aprašymai ir mokslo tiesos perstatyti aiškiai, suprantamai, o paaiškinimui eina į pagelbą tam tikri briežiniai. Sakyčiau, kad pradžioje knygos vietomis išvadžiojimuose sakiniai perdaug suglausti ir sunkina šiek-tiek supratimą, o gale knygos už tai, taip gi tik vietomis, aiškinimai perdaug išskėsti ir atsikartoja nereikalingai.

Iš atskirų vietų šita „Kaip tik mėnulis atsiranda ties saulės spinduliais, taip kad žemė atsiras tarp saulės ir mėnulio, tąsyk matome visą mėnulį apšviestą“ (45 p.) neaiški, ypač, jeigu da prie jos greta atkartosime kitą vietą, „kada žemė atsiranda tarp saulės ir mėnulio, šešėlis žemės puola ant mėnulio ir jį uždengia nuo mūsų akių, tąsyk turime mėnulio užtemimą“ (66 p.). Kitur, „jisai (mėnulis) nuolatai atsiranda vienokioje tolumoje nuo žemės . . . negali nė labiau prie jos prisiartinti, nė toliau atsitraukti“ (70 p.) be pasergėjimo palikta ir atitolinta nuo išaiškinimo elipsos išrodo priešginyste šito „mėnulis, bėgdamas aplink žemę, vieną kartą randasi arčiau, kitą vėl toliau nuo jos“

¹ Iš 3 Nr. „Varpo“ 1897 m.

(71 p.). Ant 250 p. pasakyta: „Pritrauks viena kitą (paversto į gazą kūno dalelės) vėl tąsyk, jeigu pradėsime aušinti: tąsyk dalelės vėl pradės viena kitą traukti, vėl sulips ir pavirs išpradžių į skystimą, o tasai, da labjaus aušinant, vėl pavirs į kietą kūną. Juo drūčiau kokį nors kūną suspaudžiame, t. y. juo drūčiau jo dalelės vieną prie kitos priartiname, juo labiau kūnas išyla, įkaista.“ Čia pritrūksta kokio nors paaiškinančio tarpo, nes be jo išpuola, kad juo labiau kūną aušiname, juo labiau jis įkaista.

Yra tariniai ne visai nuoseklus, kaip „žąsis ar garnius, lekančius augštai, matome vos spilkos buožės didumo“ (50 p.) — kas jau negalimas daigtas. Arba prilyginimas „Atšalęs numirėlis neatliks nieko“ (99 p.). Juk ir sušildytas numirėlis neatliks nieko, jeigu nuo jo reikalausime topat, ką nuo gyvo; o mirusių stabu (tetanus) šiluma kūno išsyk net labai augštai pakyla. Apie Saturno žiedus, kaipo medegą mėnuliams, ta pati atkartota ant topat puslapio dusyk (125 p.). Taip gi apie miglotinę konstelacijoje Andromedos (182 p.).

Tariniuose: „Jungdami anglis su oxygenu, gautume anglerūkštį; jungdami su hydrogenu, gautume vandenį“ — turi būt: jungdami oxygeną su hydrogenu, gautume vandenį, nes šiaip išpuls, kad anglis su hydrogenu duoda vandenį (171 p.).

Kalba per visą knygą išlaikyta gana graži ir gryna. Turinys „ant tokiose tolumose esančių svietų (176 p.) lietuviškai geriau skambėtų šitaip: ant esančių tokiose tolumose svietų. Iš žodžių, vartojamų tojepat prasmėje: „Pereituvė, pereitis, praeitis“ tikrai paskutinis geras. Už statrašą, iš kurio kančių laukiame išliuosavimo, kaip dūšios iš čysčiaus, negaliu nieko sakyti, kur rašytojo prisilaikyta savo nuomonių. Bet negalima atleisti, kada rašo „užgriebe, patraukė“ (3 p. n. s. praes.) vieton „užgriebia, patraukia“ — čia jau tiesa neabejotina.

Su mokslo terminais Šernas pasielgia sąžiniškai, neverčia jų per nevalią į „pravoslaviją“. Vienok ir tuose varduose, kurie bandyta jau versti lietuviškai, reikėjo lai-

kytis topat žodžio visur. Tuotarpu pvz. pritraukianti žemės ypatybė vadinama „sunkumu, sunkenybe, svarbumu, pritraukimu.“ Yra žodis „svartis“ (Kursch. žod.), o ne „svarstis“. Ar ne geriau būtų sakyti „žemės kamuolys“ vieton „žemės kulka?“ Pavadinimui dijametro, autorius vartoja du žodžiu „skerstimija“ ir „skersbrūkšnis“. Man rodosi, abudu vardu netinka, nes skersų linijų ir brūkšnių gali būti daug viršui ir apačioje dijametro, o tik visų tų linijų nevadysime dijametrais. Konsteliacija „Didėsės Meškos“ arba „Vežimo“ autoriaus pavadinta „Sietynu“. Tai ne tiesa. Konsteliacija pirmoji (das Sternbild des grossen Baren) žmonių kalboje vadinasi „Grįžulio ratu“ arba tiesiog „Grįžuliu“, o „Sietynas“ (das Siebengestirn) visai kita konsteliacija.

Knygoje, suskaidytoje iš daugelio atskirų dalių, būtinai reikalingas surašas turinio, o to visai nėra.

Tai štai smulkmenos apie silpnas knygos vietas, kurias aš beveik visas išrinkau, pasitikėdamas, kad tai bus naudinga ir dabar — skaitytojams, ir paskui — antram išleidimui knygos. Vienok visos tos smulkmenos, sulyginant su didumu knygos, išrodo, lyg „miltai, kuriais apibertume didelį obuolį,“ anot tospat knygos žodžių.

X.¹

Iš lietuviškų laikraščių.

„Lietuva“ 4 Nr. šių metų skaudžiais atsiliepia žodžiais apie Europos inteligentus:

„Lietuvos šviesuoliai pirmiausi pradėjo darbą pakėlimui Lietuvių, bet jau matoma pradeda ilsti. Europoje atsirado pirmutinis lietuviškas tautiškas laikraštis „Aušra“, jai užmigus, perlėkė, kaip meteorai, kiti, iki neatsirado „Varpas“ ir paskui „Ūkininkas“. „Varpas“, kaip senesnis, jau užsnūdo_____Keno čia kaltė: mes nespren-džiame, bet negalima neištarti, kad toki liūdni atsitikimai

¹ Iš 1 Nr. „Varpo“ 1897 m.

mažina žmonių pasitikėjimą savo šviesuoliams, kurie taip greitai pailsta, pildydami savo tautiškas priderystes. Juk ant negalinčių nieko tvirto sutverti tauta negali remti savo ateities

....Vieton kaltinti sąlygas, geriau pažiūrėti į savo pasielgimą — priežasčių, stabdančių darbą, ir čia užtek-tinai atras. Sunkiose sąlygose buvo juk ir kitos, nužu-džiusios patvaldystę tautos ir jeigu jos šiandien geresniame padėjime, tai vien dėlto, kad jų vadai be pailsio kariavo už savo brolių tiesas, nesibijodami ir savo ypataų paau-kauti, ne taip, kaip mūsų šviesuoliai, tėvynėje gyvenan-tieji. Jeigu tarp Lietuvių gali platintis maskolystė, tai tik dėlto, kad mūsų tautos vadai jai vietą palieka." —

„Vienybės“ 3 Nr. Žiemkintis kalba apie savo užma-nymą įsteigti lietuvišką spaustuvę ir paduoda keleto laik-raščių nuomones apie jos įsteigimą. — Nėra abejojimo, kad tokia spaustuvė mums būtų didei naudinga, ir kad įtaisymą jos geriausiai atlikti bendromis pajiegomis. Vienok pirm galutinio nusprendimo to klausimo, reiktų patirti, ką ant to pasakys Prūsų Lietuviai, kurių lizde, Tilžėje, užmanyta vieta būsimai spaustuvei. Jų atsiliepiamas rei-kalingas ir dėl kitų priežasčių. Nors Tilžėje spaudina lie-tuviškas knygas jau nuo seniai, bet ikišiol nepasirūpino įsitaisyti tam tikrus darbininkus, mokančius lietuvišką kalbą ir statrašą, tai gi būsimą spaustuvę turėtų parsikviesti rei-kalingus žmones iš kitų Lietuvos kraštų. O juk ateivių, ypač iš Lietuvos D., nelaiko Prūsų valdžia, o kartais ir patys Lietuviai išgraužia. Prie viso ko neprošalį at-siminti — nekaltieji nepyks už teisybę — kad Prūsų Lietuviai porą kartų pamokino mus su spaustuvėmis, ant kurių buvo duoti pinigai be gvarancijos ir su gvarancija. — Tamepat „Vienybės“ Nr. yra ištrauka iš „N. L. C.“ apie susirinkimą „Lietuviškos literatiškos draugystės“ Tilžėje, kada kunigas Jurgšaitis kalbėjo apie reikalingumą naujo lietuviško žodyno. Kalbėtojas sako, kad ikišioliniai žo-dynai nepakakina, kad jis pats žinąs į pustrečio tūkstančio žodžių, neesančių žodynuose. —

Dėlko gi kun. J. slepia žinomus jam žodžius ir neapgarsina jų nors skyrium? Juk jie būtų naudingi ne tik tveriantiems žodyną, bet ypač šios dienos raštininkams.

„Darbininkas“ 19 Nr. p. m. duoda J. Šliupo straipsnį v. „Inkvizitoriai 19 šimtmečio“:

„Perskambėjo per mūsų laikraščius gandas apie bėdas, kokios ištiko Lietuvių jaunuomenę Mintaujos gimnazijoje iš rankų Carizmo despoto. Tur būt ant to perskambėjimo visas dalykas ir pasibaigė! Klausiu gi Lietuvių visuomenės, kodėl ji nekelia protestų iš priežasties taip nežmoniško valdžios pasielgimo? Kodėl Lietuviai nešneka į platųjį svietą per svetimšalių laikraščius? Ar gi Lietuviai laukia, kad svietas rūpintųsi apie jų bėdas, nežinodamas, kokios bėdos mus spaudžia? Šiomis dienomis apturėjau iš Lietuvos štai kokią gromatą:

„Direktorius klasiškos gimnazijos Mintaujoje pareikalavo, kad mokinčiai kalbėtų prieš mokslą rusišką malda: kurie pasipriešino — o buvo tokių daugybė — tapo pavaryti net iš kvatieros, *be tiesų įstojimo kiton gimnazijon arba kokion tarnystėn — pagalios privatiškon!* Tokiu būdu varguoliai pasiliko be skatiko, be kšnio duonos, be pastogės. Nekurie trokšta persikelti į Ameriką. Tokioje nelaimėje atsišaukiu prie Tamistos, kad, pasigailėjęs, pasirūpinti teiktumeisi greitame laike atsiųsti bent vieną laivakortę (jei daugiau negalima) ant vardo (čion yra paduotas adresas). O tie nelaimingieji tikrai atitarnautų ir atsidėkavotų už tą mylistą, nės tai garbės verti vyrai yra su augštesniu mokslu.“ —

Kas gali tokią žinią skaityti be suspaudimo širdies?.... Tai gi, broliai mieli, parėjo valanda, kada reiktų Lietuviams pakelti protestą, smarkų protestą, bet nevien raštu, ale gelbstint nelaimingus skatiku. Aš atsišaukiu tame dalyke į visuomenę ir aukauju dėl Mintaujos nubaustų vargdienių studentų 10 dolerių“

„Garsas“ 52 Nr. p. m. aprašo labai negražų Lenkų pasielgimą. Simne (Suv. gub.) Lenkai susivaidijo su Lietuviais už bažnytinias giesmes, o negalėdami šiaip įveikti,

apskundė policijai, kad kunigo vežikas prilaikęs daug lietuviškų knygų. Kada gi policija nesiskubino su kratymu, Lenkeliai patys iškratė vežiko daigtus ir radę ištikro lietuviškų knygų, padavė jas policijai.

Ar bus nors viename lenkiškame laikraštyje papeikimas tokio darbo? —

„Tėvynės sargas“ 1 Nr. š. m. paduoda aprašymą paeiliui viso atsitikimo Mintaujoje su pasipriešinusiais mokintiniais. Iš 144 mokintinių 32 išvytu iš gimnazijos; antratiek patys neina į gimnaziją, reikalaudami savo popierių, kurių išgauti negali; kiti nors vaikščioja į gimnaziją, bet neina ant maldos; tiktai apie 30 atsirado niekšų, sutikusių maskoliškai melstis. Mokintiniai, apart prašymo nusiųsto ministeriui apšvietimo, padavė prašymą ciesorienei, nuo kurios sulaukė atsakymą: *Jūsų prašymas apturėtas, atiduotas apšvietimo ministerio peržiūrėjimui, nuo jo laukite atsakymo.* Mokintinių tėvai ir motinos, skaitliu apie 34, kiekvienas nuo savęs išsiuntinėjo prašymus tai ciesoriui, tai ciesorienei. Taipogi išvažiavo į Peterburgą pas vidaus dalykų ministerį tėvų — valsčionių deputacija. Aprašytojas užklausia prie galo: Kaip ant to žiūri bažnyčia ir Apaštališkasis sostas? —

Tas užklausias ir nereikalingas ir pervėlus. Iš prašymo, paduoto ministeriui apšvietimo, matyt, kad mokintiniai priešinosi ne už turinį maldos, tik už kalbą prie jos, tai gi čia reikia žiūrėti, ką pasakys tautiečiai, o ne Apaštališkasis sostas. Arba jau reikėjo prieš pasipriešinimą užklausti. O jeigu Apaštališkasis sostas nepagirs, kas gali būti, jeigu „bažnyčia nedraudžia melstis maskoliškai?“ Ar tąsyk garbingas apgynimas savo tėvų kalbos pasiliks nuopuoliu, kurio reiks gailėtis?

XI.¹

*Lietuvos praeitis, dabartis ir ateitis. Socijoliogiškas
paišiny. Parašė D-ras J. Šliupas.*

D-ras J. Šliupas tai mūs senas darbininkas, kuris su savo raštais, ne tik verstais, bet ir originališkais, yra pasirodęs ne tik lietuviškoje, bet ir kitose kalbose. Apskritai kalbant, jo raštai turi šiurkštų stilių, išrodo lyg suskubinti, neužbaigti, bet pajudina svarbius klausimus ir turi vieną ypatybę, kuri skaitytoją patraukia. Ta ypatybė tai niekuomi nesulaikoma drąsa sakyti j akis teisybę nuogą, tokią, kokia ji yra jo širdyje, jo persitikrinime. Nerasime pas J. Šliupą nė mandagaus, diplomatiško užtylėjimo, nė to glostymo priešininko iš vienos pusės, kad galima būtų įgnybt iš kitos. Kas užmynė ant jo numylėtos idėjos, tas priešininkas ir jam neatleis, atlygys be[^] pasigailėjimo.

Da vieną dalyką užtėmyjame J. Š. raštuose: pasitaičius mažiausiai progai, mielai grįžta prie topat temato, ir kur reikia surasti kaltininkas, ten tuojau išlenda dvasiškija. Šitas dalykas suteikia J. Š. raštams varšą vienpusystės, o per tai numažina jų rimtumą ir vertybę.

Ir paskutinė knyga „Lietuvos praeitis, dabartis ir ateitis“ turi tas pačias geras ir silpnas puses, kurias augščiau apskritam pažvilgyje išreiškiau.

Padavęs trumpai suglaustas istoriškas žinias iš žilesnės Lietuvos praeities, autorius stačiai išveda, kad nė viena tauta tiek pikto nenukentėjo iš pusės krikščionystės, kiek Lietuva.

Pirmiausiai kankino ją kryžiai ant garbės Dievo ir Motinos Švenčiausios.

Apsikrikštyjusi Lietuva pateko po jungu bažnyčios ir į socijališką vergiją baudžiavos. Bajorai prilipo prie Lenkų, o apie liaudį nieks nesirūpino — ji grynai pateko į rankas kunigijos, kurios priviso neišpasakyta daugybė (Lenkija sykiu su Lietuva maitino 24000 kareivių, o 100000 kunigų); kuri su stabmeldžiais Lietuviais elgėsi kaip su galvijais ir stengėsi traukti iš jų tik materijališką naudą (iš-

¹ Iš 6 Nr. „Varpo“ 1897 m.

naikinus klioštorius Maskolių valdžia paėmė sau 171 000000 rublių); kuri apie apšvietimą žmonių netik nesirūpino, bet da tyčia kvailino, idant būtų paklusnesni bažnyčiai ir daugiau neštų aukų, o 1581 m. sudegino net senus Lietuvių tautiškus raštus ir dokumentus, kaipo „pagonų“ ženklus; kuri užtraukė naminius vaidus, neapykantą tikėjimišką ir tt. Žinoma, prie tokių sąlygų buvo visai užkirsti keliai Lietuvių ūgiui materijališkam, protiškam ir doriškam.

Tolesnį tęsimą tokių sunkių Lietuviams sąlygų autorius randa ir šiandien, ypač Amerikoje kur kunigai skriaudžia Lietuvius materijališkai (nuo 200000 žmonių per paskutinį dešimtmetį išimta ant bažnyčių 19000000 dol.), duoda piktą paveikslą ir neužleidžia prasišvietimo.

Daug argumentų remta ant Valančiausko raštų ir neužmiršta atiduoti garbę kunigams, atsižymėjusiems gerais darbais, kas jau reikia paskirti ant objektyviškumo dalies.

Ant to tamsaus Lietuvos pastovo autorius mato ir šviesius punktus: raštininkus ir^apsireiškimą valnamanystės atskirų žmonių ir draugysčių. Šioje vietoje negaliu užtylėti, kad autorius, minėdamas vardus užsipelnusiųjų, sustatė į vieną eilę žmones yvairių tautysčių ir taip nelygios veritybės, juog ištikro per tai vienus nužemino, o kitiems padarė perdaug garbės.

Lietuvos ateitį stato ant socialistiško visuomenės surėdymo, kada „gerai daryti“ bus religija, kada nebus persekiojimų nė kalbos, nė tikėjimo, vienu žodžiu, kada bus „dangaus karalystė ant žemės.“

Minėta knyga yra liudyjimu, kad mės galime gvildinti sociališkus klausimus Lietuvos gyvenimo patys, be svetimų pagalbos. Ji duoda pusėtiną pluoštą faktų, kurie bus parama tolesniems ant tos dirvos raštams. Nežiūrint ant vienpusiškų tūluose dalykuose autoriaus pažvilgių, su kuriais ne visiems galima sutikti, atrasime toje knygoje daug neužginamos teisybės, metančios šviesą išaiškinimui prilyginimų sociališkam gyvenime Lietuvos visuomenės.

Ta knygą reikia priskirti prie mūsų literatūros laimikių.

mszm

XII.¹

1. *Lietuvos tėvynės dainos. Parašytos Kun. Antano Vienožinskio.*

Dainos, prastos sau dainelės, be didelio užsikėsimo, bet tikros dainos, užgimusios pilnoje jausmo širdyje ir tiesiog iš tos širdies išlietos ant popieros. Jų paviršiui galima būtų ši ir tą užmesti, bet atsiminkime, jog jos rašytos ne deklamacijai, o tik dainuote išdainuotos sykiu su gaida — „prie armonikos," kaip sako išleistojas — dėlto gi negalima prie jų kreiptis su oficiališkėmis eilavimo tiesomis. Nori pažinti jų grožybę, tai pritaikyti gaidą ir dainuok, o sykiu išnyks ir prasižengimai formoje. Tiktai su *tikromis* dainomis leista taip elgtis. Užtėmyčiau, kad toks netikėtas priedas, kaip štai: „O Podbiržės pikta-dėjas" (XXII) gadina dainelės poeziją — daro išpūdį, lyg žmogus, iškilęs ant dainelės sparnų, staiga nusmuktum ant kietos žemės. Ne visos dainos lygiai poetiškos: kur tik dainius užsimano pritaikyti tendencijos protavimą — arba kaip moralizatorius („Rauda motužės ant lopšio"), arba kaip istorikas patrijotas („Lietuvių pasveikinimas") — ten dainos silpnutės ir kun. Antano beveik nežymu. Čia net dainų paviršius turi labiau puolančias į akis nuodėmes; pvz. „Pasveikinimas Lietuvių" (taip reiktų perstatyti žodžius), pradedant nuo pusės antrojo posmo, duoda mums paeilini 10 galų toje pačioje verbum'o formoje (aor. 3 p. n. s.).

Daina XVI buvo patalpinta „Varpe" 1896 m.

Negerai, kad neparodyta, ką kun. Vienožinskis vertė iš svetimų kalbų.

2. *Laukinis Kvietkelis. Apisaka eiliomis iš būvio Lietuvių ūkininkų. Parašė Kaltunis. Bitėnai 1898.*

Ant Dubisos kranto gyveno turtingas ūkininkas, Keras. Jo duktė, Ona, išimylė į berną, samdininką, Jurgį. Jurgis taip gi pamyli Oną ir norėtų ją vesti. Tėvas Onos sutiktų, bet motina nenori leisti dukters už berno ir liepia Jurgį atstatyti. Jurgis traukiasi, o Ona iš gailesčio ima

¹ Iš 6 Nr. „Varpo" 1898 m.

pamaži nykti ir miršta. Palaidoję Oną, Kerai paima Jurgį
į savo namus.

Nors tame apysakos turinyje nėra nieko ypatingo, bet užtektinai medegos parašymui smagaus, patogaus paveikslėlio, da gi padailinto eilėmis. Kaltunis vienok neįstengė nė tos medegos sunaudoti, nė ją priderančiai papuošti poezijos forma. Davė darbėlį taip nenunokusį iš vidaus, taip silpnai atliktą iš viršaus, kad, kalbant apie jį, kritika negali ateiti nė į galvą. O bet gi reikia nurodyti neatleistinos kaltės, kurių turėtų apsisaugoti ateityje ir pats Kaltunis ir kiti „nekalti angelai.“ Apsvarstoma poema išrodo lyg užduotis, parašyta da netoli nužengusio mokintinio, kurisai negali susigrabalioti su tema, o nori ją padabinti, tad ir prikašioja ne savo vietoje paties užtėmytų, arba nuo kitų girdėtų dalykų. Na, ir išeina tuomet rašinys, taip sakant, be tvarkos, be saiko ir nuovokos.

Pats poemos branduolys, pati akcija tarp didvyrių perversa taip silpnai ir vėlyviškai, kad net koku – nė „nupeikti“ negalima. Šiek-tiek geriau išeina aprašymai prigimimo ir kaimo darbų, bet ir čia . . .

Ir kvietinius, ir miežinius
Vis' ragaišius kepa,
Pjaun' kiekvienas žąsis,
Kiaules, jauti riebu. *

Čia nėra nė „dailos“ aprašyme, nė saiko skerdime, nė teisybės išrodyme gyventojų turtingumo.

Štai praejo jau ji pievas
Baigia eit beržyną
Tai jau baigia apušyną
Ein i ažuolyną

Tai rodosi ir jauti, kad da reiktų varyti toliau: perbėgo paskui eglyną aplenkė karklyną rado dilgėlyną ir t. t.

Saulē kaitina. Galvijai
Vidudien zylioja.
Bitēs ūždamos renk medu,
Po pievas lakioja.

Kur saulė, kur žyliojimas, o kur bitės! Sparvos čia
būtų geriau tikusios.

Ant Dubisos kranto autorius randa meškas da ir šiandien.

K. mėgsta tankiai vartoti žodį „tyku“, bet toje tylumoje visada turi būti kas nors girdėti, net „tykią naktį“ „šalčiai braška“. Daina „laike šienapjūčio“ kur kas geresnė už visus aprašymus.

Da grįžtu prie Onos, norėdamas persergėti K., kad jis neapsižiuri ir parašo ne tai, ką norėjo. Kiekvienam skaitančiam numanu Kaltunio noras papuošti brangią atmintį Onos tiktai tuo, kas gera, gražu ir padoru. O iš rašto kas išėjo? Kad Ona — tai išlepinta baltrankė tinginė, kuri suviliojo jauną vaikina („bučiavimais ir žodžiais maloningais prikėlė pajautimą pirmos karštos meilės“) ir naktimis lankosi pas naktigonių. Juk ir vyrams nepadoru lankytis pas blykes, tai juo nepridera „pilnai dorybių“ merginai minėti atsilankymai, nors jie ir liktų be piktesnių pasekmių. O jeigu jau koks tragizmas privertė tokią merginą peržengti visų gerbiama pobūdį, tai būtinai reikėjo pateisinti priežastis ir apsaugoti Onos garbę nuo skraudžiančių užmetinėjimų.

Kaltunis sako, kad jo apysaka rašyta eilėmis, o ištikro nedaug joje vietų, kur galima eilių atrasti. Galų atsiliepimai — neatsiliepia. Geriau būtų rašyti visai be atsiliepimų, ne kaip erzinti skaitytojaus ausį. Apie ritmą sunku ką nors pasakyti, nėra K. matomai nepripažįsta tiesos, kad gramatiškas žodžio akcentas tai dalykas nepajudintinas. Sutrumpinimuose žodžių *liecentia poetica*¹ privaryta iki pašėlimo: *brang's* (brangus), *kišk's* (kiškis), *dvas'* (dvasia), *balt'* (balta), *darb's* (darbas), *švies'* (šviesi), *augšt'* (augšta), *akyt's* (akytės), *Jurg'* (Jurgi), *piln'* (pilni), *aviž's* (avižas), *liūd'n'* (liūdna) ir t. t. — tokių sutrumpinimų visoje poemoje ant 40 kelių puslapių yra 40 su viršum! Ne! ne! „nekalčiausiems“ angelams neleista taip daryti ir gniaužyti žodžius, tarytum jie būtų iš molio. Iš sugniaužytų taip žodžių ir eilės išeina tik molinės.

¹ Poetų laisvė.

Pačiam sustatyme tarinių i eiles K. turi labai netikusį būdą laužymo tarinio ir talpinimo jo pradžios gale vienos eilės, o užbaigos — pradžioje sekančios eilės; kartais taip sustatytų tarinių eina paeiliui keletas. Toks sustatymas eilėse, ypač trumpose, didei apsunkina skaitymą ir, apskritai sakant, nuolat vartojamas negali būti. Kiekvienas skaitydamas eiles, instinktyviškai staptelia eilutės gale, dėlto gi, jeigu ir pasitaiko tarinio dalį perkelti į kitą eilutę, tai reikia jį perlaužti tokioje vietoje, kur galima padaryti logišką pauzą — negalima perskirti žodžius, kurie būtinai turi greta stovėti. K. ant to nežiūri ir laužo tarinį, kur išpuola pagal centimetrą. Pvz.:

Jau kelinti, kaip Onytė
Kero mirė, eina
Metai. Skaistagirių sodžiu. —
arba: Linksma pievos'. Visur skamba
Dainos; dalgės plieno
Žvanga pustomos. Mergaitės . . .

Tarytum, kad „žvanga pustomos mergaitės“

arba: Varpas skamba. Krūva
Žmonių skubiai iš šventoriaus
Į kelelį griūva,
Kuris veda ant kapyno,
Apsodinto trošiais
Medžiais. Pirmą ein giedodams
Kunigs. Atsilošęs
Ir vargonininkas rėkia
Liūdną psalmą kartui,
Šal' jo eidams. Grabą nešti

Skaitant tokias eiles, rodosi, kad žmogui kas tampo gyslas į visas puses.

Iš prakalbos matyti didis Kaltunio persitikrinimas, kad jo nieks negali „nustumti“ nuo Parnaso, o savo poemoje parodo vos nevos gerus norus užsipelnyti taip garbingą vietą. Dieve padėk Kaltuniui tvirtai apsigyventi ant Parnaso, bet tegul neužmiršta, kad poemoms rašyti vieno gerų norų neužtenka.

Suvisai skyrium turiu kalbėti apie „Prierasą“ prie galo poemos. Tarytum tai ne Kaltunio darbas. Čia au-

DDgOGgOOgOOSODgODgOD RAŠTŲ PERŽVALGA ūCgDGBODgODgOBODgOU

torius suima savo temą, supranta ją, jaučia ir pataiko išdabintais žodžiais išreikšti tai skaitytojui. Eilės čia, išskyrus nepagirtinus akcentus, gražios, gerai sustatytos ir todėl smagiai skaitomos — ne molinės. Man rodosi, kad „Pierašą“ K. rašė šimet, o ne „treji metai atgal“. Jeigu taip būtų, tai apgailėtina, dėlko nepertaisė visos poemos. O jeigu ir „Pierašas“ rašytas sykiu su poema, tai patarčiau, kad K. mestų epišką poeziją, o laikytųsi grynų lyrikos.

O prie viso ko nesigėdinkime, vyručiai, susipažinti su gramatika, nėra nė „angelų kalba“ negali be jos apsieiti. Tie ypač, kurie rašo, pasiremdami ant „dailos dėl dailos“, turi dailinti kalbą, o ne darkyti ją.

XIII.¹

Žentas dėl parodos. Komedijs I akte. Iš lenkiškos kalbos vertė Šelimas. Shenandoah Pa., 1897 m.

Vertikui priderėjo atminti tos tiesos: 1. kad Lietuviai, kalbėdami tarp savęs lietuviškai, turi būtinai vartoti lietuvišką kalbą; 2. kad kiekviena kalba turi savo ypatingus išsireiškimus, kurie nesiduoda versti žodis į žodį, nėra kartais išeina visai ne ta prasmė, arba net suvis nieko neišeina. Jeigu da vertikas nepergerai išsimiklinęs nė savo kalboje, nė toje, iš kurios verčia, tai išeina kartais kalbos baidyklės. Paliudyjimų visiems minėtiems vertiko prasi-kaltimams randame pakaktinai Selimo vertime. Parody-siu nors [žymesnes vietas:

Kaip mamą myliu, kas man ten, jis jam gadina galvoje, bet tas ten jau nieko neženkliną — Lietuviai nesako, juoku į storus ir plonus nedalina, pažinti skersai nė išilgai nebando.

Šelimas verčia žodis į žodį: *namus atidaryti* (vieton — svečius priiminėti), *aprubežiuota* (vieton — tamsuolė, mažai mokinta), *dovanoju tau* (vieton — žinokis).

Kas tai yra: *per svečių ruimą?* arba *kasžin kas toks da-rosi* (krūtineje)? Toliau. *Dar ant dviejų bobutė dėjo*. Jeigu būtų išversta gerai nors žodis į žodį: *dar bobutė ant dvejo būrė*, tai būtų nors suprantama, o šiaip . . . *horrendum!*

Atmindami, kad *tamista* — *tavo* -f *mylista*, numany-sime, juogiai vartojimas in num. plur. *sveiki tamistos, pas tamistas* didei nenuoseklingas.

Žodis *dėl*, pradedant nuo antgalvio, vartojamas klai-dingai per visą komedijs. (Žiūr. gram. Kuršaičio § 1444, Schiekopp'o § 129, Schleicher'o 286 pusi.).

Kadangi šita komedijs, rodoma ant scenos, duoda iš-girsti gyvą lietuvišką žodį, tai tegui vertikas kuoveikiausiai pertaiso savo darbą, o Lietuviai tikrai bus dėkingi už pa-gerbimą prigimtos kalbos.

¹ Iš 4 Nr. „Varpo“ 1893 m.

Tiesos eilėms rašyti.¹

Paviršinė poezijos forma, kuri atskiria nuo prozos, yra tai *eilės*.

Eilė — tai susstatymas keleto žodžių tokioje tvarkoje, kad skaitant juos, girdėt lyg muzikos taktas.

Tas muzikališkas taktas, tas smagus siūbavimas kilimo ir nusileidimo balso paeiliui einančių, akcentuotų ir neakcentuotų siliabų — tai eilių *ritmas*.

Perskaitykime pvz. dvi eilutes su tais pačiais žodžiais, tik ne tojepat tvarkoje susstatytais:

Kol jaunas, o broli, sėk pasėlio grūdus.

Sėk, o broli, pasėlio grūdus, kol jaunas.

Čia ausis parodys tuoj, kad pirmoji eilutė skaitosi pagal taktą t. y. turi *ritmą*. Antroje eilutėje to nėra. Eilėse užtėmyjame taipos gi harmonišką sutaikymą galų, taip kad vienas yra lyg atbalsiu kito — tai eilių *atsiliepimas*.

Ne tas yra didis, prieš ką milijonai.

Prispausti retežiais žemyn galvas lenkia,

O dvasioje keikia; didžiais ne tironai,

Kurie reikia garbint, nors jie visiems kenkia. **V. Kapsas**

Kas muzikoje melodija, kas šokyje taktas, tas eilėse *ritmas*. Eilių *atsiliepimas* gali būti prilygintas prie har-

¹ „Varpas“ 1898 m. ² V. Kudirkos slapvardis (pseudonimas).

monijos. Muzikoje melodija turi būti, nors be harmonijos galima apseiti. Ta pati su eilėmis: eilės be *atsiliepimo* apseina, o be *ritmo* eilės būti negali. Tai gi *ritmas* eilėse yra svarbesnis dalykas, ne kaip *atsiliepiamas*. Aišku, gražesnės eilės bus tuomet, kada atsiras jose ir *ritmas* ir *atsiliepiamas*.

Prie *ritmo* gali būti priskirtas *perkirtimas*, (caesura) t. y. pauza, staptelėjimas viduryje ilgesnės eilės, lyg pasilsėjimui (||).

Nesunku suprasti, kad *perkirtimas* turi pulti po užbaigto žodžio, o ne į jo vidurį. Da geriausiai, jeigu *perkirtimas* puls vietoje, kurioje ir pagal sakinio prasmę galima staptelti.

A. Ritmas.

Pagal ritmą eilės esti: *metriškos, toniškos ir siliabiškos*.

1. Metriškas ritmas.

Eilės su metrišku ritmu sudėstytos iš *pėdų* (pes).

Pėda — tai susstatymas keleto siliabų, turinčių tam tikrą mierą (*uhgov*) kuri reiškia ilgumą tariamos siliabos (—), arba jos trumpumą

Pamatinės pėdos yra šios:

Dvisiliabinės:

1. *Pyrrhichius* (w) dvi trumpos siliabos: *ga-na*.
2. *Spondeus* () dvi ilgos: *žo-lė*.
3. *Jambus* C— — viena trumpa, kita ilga: *ti-kės*.
4. *Trochaeus* arba *Choreus* (— viena ilga, kita trumpa: *vy-ras*.

Trisiliabinės:

5. *Tribrachys* ^ trys trumpos: *ge-le-žis*.
6. *Dactylus* (— ^ viena ilga ir dvi trumpos: *vė-ži-na*.

TIESOS EILĖMS RAŠYTI

– J- *Anapaestus* (w –) dvi trumpos ir viena ilga;
pa-gy-r̄ys.

^w 8- *Amph.ibrach̄.ys* – w) trumpa, ilga ir trumpa:
ma-ty- ti.

9. *Amphimacer* arba *Ereticus* (– w –) jlḡa, trumpa
ir ilga: *nuo-me-to*.

10. *Bacchius*(w)trumpa ir dvi ilgos: ~~*ma-ty-tū*~~.

11. *Palimbacchius* arba *Antibacchius* (dvi
ilgos ir viena trumpa: *dē-sty-si*.

12. *Molossus* arba *Trimacer* () trys ilgos:
dē-vē-jo.

Iš tam tikro susstatymo dviejų prastų pamatinių pėdų
gema da 16 sudėtų, turinčių po keturias siliabas:

1. *Dipyrrhichius* arba *Proceleus maticus* (w w w)
keturios trumpos siliabos arba du *pyrrhichius*’ai: *pa-
ka-li-kas*.

2. *Spondeus* () keturios ilgos arba du
spondeus’ai: *mo - kē -to- jū*.

3. *Dijambus* (– w –) du *jambus*’ai greta: *pa-
de-da- vo*.

4. *Ditrochaeus* (– ^ – du *trochaeus*’ai greta:
(V -ri-nē- ti).

5. *Choriambus* (– w w –) *choreus* su *jambus*’u:
mo -te- riš - kēs.

6. *Antispastus* – – *jambus* su *choreus*’u
sta -ty-to- jas.

7. *Jonicus a majori* (– –) *spondeus* su *pyrr-
hichius*’u: *liū -dy-ti- nī*.

8. *Jonicus a minori* w) *pyrrhichius* su '
 spondeus'u: *pa-ge-dau-tų.*

9, 10, 11, 12. Keturi *Epitritus'ai*, kiekvienas iš trijų siliabų ilgų ir vienos trumpos, o ima vardą pagal vietą, kurią užima trumpoji siliaba:—

Epitritus /) *jambus* su *spondeus'u:*
 pa-žiū-rė-jo.

Epitritus II (— — — —) *trochaeus* su *spondeus'u:*
 y-pa-ty- bė. ————

Epitritus III (^ —) *spondeus* su *jambus'u:*
 glos-ty-da-vo. ————

Epitritus IV (*spondeus* su *trochaeus'u:*
 my-lė-to-jas.

13, 14, 15, 16. Keturi *Peonus'ai*, kiekvienas iš trijų siliabų trumpų ir vienos ilgos, o vardą ima pagal vietą, kurią užima ilgoji siliaba:

Peonus I (— w w) *trochaeus* su *pyrrhichius'u:*
 kū-pri-na- si.

Peonus II — ' *jambus* su *pyrrhichius'u:*
 a-py-sa-ka.

Peonus III w — w) *pyrrhichius* su *trochaeus'u:*
 at-si-dė-ti.

Peonus /!/ (w w w —) *pyrrhichius* su *jambus'u:*
 ne-si-ti-kėk.

Parodytas čion ritmiškas pėdas vartojo senovės gadyneje, ant jų paremta ritmika ir naujosios gadynės.

Gražiausia, labiausiai ištobulinta eilių forma, ką mums paliko Graikai ir Rymiečiai, yra tai *heksametras* (hexameter).

OOBDOBODBOOSŪOBŪOB TIESOS EILĖMS RAŠYTI BDOBODgOOBDOBODBOO

Kaip rodo pats vardas, *heksametras* susstatytas iš šešių pėdų — šešių *dactylus'ų*.

Kadangi dvi trumpos siliabos heksametro pėdose gali būti užvaduotos viena ilga (5-oje pėdoje *niekad*, o č-oje *visada*) tai galutinai heksametro paveikslas išrodys šitaip:

t. y. keturios pirmos pėdos bus liuosai maišyti *dactylus'ai* su *spondeus'ais*, penkta pėda visada *dactylus*, o šešta *spondeus*.

Naujos gadinės kalbose, neturinčiose grynų *spondeus'ų* (pvz. lenkiška, rusiška), *spondeus'al* užvaduojami *choreus'ais*. Senovėje toks užvadavimas pasitaikydavo retai ir tik 6-oje pėdoje.

Caesura heksametre gali būti šiose vietose:

a) vyriška — trečioje pėdoje po pirmos siliabos, t. y. po trečios pėdos *arsis'o* (pakėlimo balso ant siliabos su akcentu).

b) moteriška — trečioje pėdoje po antros siliabos, t. y. viduryje *thesis'o* (nužeminimo balso ant siliabų be akcento).

c) vyriška — po *arsis'o* ketvirtos pėdos (tankiausiai su antraile *caesura* po *arsis'o* antros pėdos).

Ė v ^ / t J v ^ ^ y ^ y f y ^ y t j | x _ / v _ ^ f s ^ s s ^

Kartais sykiu su galu ketvirtos pėdos išpuola galas žodžio ir sakinio; tada vieton paprasto *perkirtimo* statomas *perdalinimas* (*diaeresis* arba *caesura bucolica*), vienk tur būti sykiu ir katras nors iš paprastų *perkirtimų*.

Lietuviška kalba turi ilgas ir trumpas sijiabas ir tikty gynam metriškam ritmui, bet ikšiol nėra mus literatūroje bandymų rašyti tokiu ritmu.

GDBDBUOBŪBDBDDSOogaūBODgūi 57 OnBGŪBaOBŪBaGSŪUBOOgOOSDūeOO

II. Toniškas ritmas.

Yra tai taspat, augščiau parodytas metriškas ritmas, tiksliai čia ilgumas ir trumpumas siliabų pėdose priguli ne nuo laiko tęsimo, jas ištariant, bet nuo gramatiško akcento, t. y. ant katros siliabos žodyje puola gramatiškas akcentas, ta siliaba bus ilga, o be akcento $\text{trumpa}_{\text{L}}^{\text{W}}_{\text{S}}$ (nors pagal prigimimą siliabų išeitų atbulai) pvz. *bu-di-no* (nors — *bu-di-no*), *pa-ka- La* (nors *pa-ka- La*), *re -plio - ti* (nors *rè-plio-U*). Trumpiau sakant, toniškas ritmas remiasi ant akcento.

Yra kalbos, kurios akcento dalykuose suvaržytos (lenkiškoje kalboje akcentas puola ant priešpaskutinės siliabos, prancūziškoje ant paskutinės, čekiškoje ant pirmutinės). Kitos kalbos suvaržytos žodžių tvarkoje, kaip štai vokiška.

Aišku, kad ritmą, paremtą ant akcento, lengviau ir yvairiau galima suvartoti kalbose, nesuvaržytose nė su akcentais, nė su žodžių tvarka. Prie tokių laimingų kalbų priguli lietuviška kalba. (Bet ir lietuviškoje kalboje rašytojas neturi tiesos statyti akcentą pagal savo norą: akcentas turi būti ten, kur jo gramatiška vieta.)

Nėra reikalaujama, kad kiekvienai pėdai atsakytų atskiras žodis. Pėdos gali būti sudėtos iš atskirų trumpų žodžių (*aš pats, ar tai tau, jis turi*; gali pasidaryti iš susilieimo paeiliui stovinčių žodžių (*ne rei kia mums pagel \ bos su \ visai*); kelios pėdos gali sutilpti į vieną ilgą žodį (*persida Jinimas, pasi į gėrė Į jimo*); gali, žinoma, pėda būti ir iš atskiro žodžio (*vyras, sutrukus, padainuok*).

Lietuviškoje kalboje, turinčioje didelį išteklių formų, liuosybę akcento ir žodžių tvarkos sakinyje, galima destinėti yvairiausias pėdas. Vienok paprastai vartojamos pamatinės pėdos: *choreus'ai*, *jambus'ai*, *dactylus'ai*, *amphibrachys'ai*, *anapaestus'ai*, nuo ko ir vardai eilių: chorejinės, jambinės, amfibrachinės, anapestinės. Ilgis eilių gali būti nuo vienos iki šešių pėdų.

Eilės chorejinės:

Kas tas	¹ r ˘ paslap-	tis su-	prastų,
Ką krū-	tinę	taip kil-	noja ?
Kas at-	saky-	mą at-	rastų,
Ko ji	trokšta?	ko vai- ;	toja?

(Maironis.)

Eilės jambinės:

Tik sy-	kį tu	užsi-	W ˘- tarnauk,
Kad sviets	neiš-	tikė	tų tau,
Tai ap-	simesk	paskui	meiliu,
Geru	pado-	riu ir	švelniu,
Ir veid-	mainiauk,	kaip no-	ri sau,
Tik ge-	ro jau	iš to	nelaukk:
Neat-	sigrieb-	si jau	suvis —
Ištiks	tave	angies	dalis.

(V. Kapsas.)

Eilės ampfibrachinės:

Sens liūtas,	pagavęs	sau édė	ėriuką
Čia mažas	šūnytis	prie stalo	pribėgo
Nuo liūto	kąsnelį	nustvėręs	mažiuką
Gardžiai jį	suėdė —	labai jam	pamėgo.

(P. Arminas.)

Eilės daktilinės:

Kam gi du	šia aš po	gimtąją	šali
Klaidžioju	tankiai, ka	pus kasi-	nėdams
Gyvasčio	jieškau, gy-	vent ka ne	gali,
Gyvo tarp	dulkių, ir	myrio gai-	ledams.

(T. J. L... is.)

Eilės anapestinės:

Išsisu-	i pus plačiai	vakarų	vilnimis,
Man krūti-	! nę užliek j	savo šal-	ta banga!
Ar tą ga-	i lę suteikk, ;ko ta trokš-;		ta širdis,
Taip galin-	I gai išreikšt, I kaip ir tu, I		Baltija!

(Maironis.)

Eilės maišytos.

- a) kaip turėti yvairias pėdas tojepat eilėje, kaip štai:
 Samsons išblyškęs štai atsigavo,
 Pajuto seną tvirtybę savo.
 Apkaito veidas, švieste nušvito,
 O iš akių jo žaibai tik krito.

[^] — [^] [^] — — — ^w (V. Kapsas.)

Ar skauda man širdį? oi ne, oi ne!
 Gegutė graudina, „ku-ku“ miške.

(Maironis)

arba b) eilės vienu pėdų gali būti perpintos eilėmis kitų pėdų, kaip štai:

O neverkk, matušėle, kad jaunas sunus
 Eis ginti brangiausios tėvynės!
 Kad pavirtęs, kaip aržuolas girių puikus,
 Lauks sūdo dienos paskutinės!

(Maironis.)

Gera tinka sumaišymui *dactylus'* su *choreus'u*, iš ko išeina ypač įžymios eilės *safiškos* (versus *saphicus*) iš penkių pėdų:

t. y. *dactylus* turi iš abiejų pusių po du *choreus'u*. Įžymios taipo gi eilės *adoniškos* (versus *adonius*) iš *dactylus'o* ir *choreus'o*: ^w ^w , ^w

O sielvartėli mano didžiausias!
 Tai aš apleistas ant margo svieto!
 Tiek turiu kęsti vargo taip kieto,
 Lyg už visus aš būčiau kalčiausias.

(v Kapsas.)

DDSOOBBODBODg TIESOS EILĖMS RAŠYTI BOCBOSDOEBODBOO

Eilės, kurios nuo pradžios iki galo yra visos tokiopat ilgio (t. y. turi vienokį skaitlių siliabų) ir turi vienokį ritmą, vadinasi *ištisinėmis*. Pavyzdžiui tokių eilių permažai turiu čia vietos, tai gi nurodysiu nors tik visiems pažįstamą „Birutos“ dainą.

Perpintinės eilės tai tokios, kurios yra yvairaus ilgio ir nevisada tokiopat ritmo.

Už Raseinių ant Dubisos
Teka saulė, teka;
Geltonplaukės puikios visos
Šneka ten, oi šneka.

^ / _J s _ ^ ' _____ t

' - w i - - - w i - w

((*Maironis*.)

Mamužė mano,
Garbužė mano,
Keli juk sakės balsą girdi:
Kad Nemuns sykį grįždams bėgs,
Kad ir švininis paukštis lėks,
Tada kaimynai ben gaus širdį.

((*Silvaticus Dr-as G. J. J. S. iš Gr.*)

Darbą ryt
Jau varyt
Vardan tėviškės lengviaus;
Visas kraujas
Daros naujas.
Man tuomet sveikiaus, sveikiaus.

K S. V.

Žagrę į ranką tas tik teima,
Kas numylėjęs žemę tą juodą,
Žino, kaip gilų arti arimą,
Kas šaltai rasai nepasiduoda,
Kas laukų žino kalbos posmus
Ašaras ir skausmus.

— w l — w w --

(V. Kapsas.)

Perpintinės eilės turi ypatingą grožį ir smagumą, mokant jas gerai sunaudot ir pritaikyti prie aprašomo dalyko. Eilės, kurių paskutinė siliaba ilga (su akcentu) vadinasi *vyriškomis* (,). O tos, kurių paskutinė siliaba trumpa (be akcento), vadinasi *moteriškomis* (Smagesniam skambėjimui galima vyriškas eiles yvairiai maišyti su moteriškomis.

O, klausyk, klausyk, tėvyne,
Mano įžadų šventų:
Tol kovosiu, ik nišvysiu
Mano priešų apveiktų!

—

(Šiaulėniškis.)

Ne, nenoriu sapnų,
Vien tiesos ir darbų;

DOBŪDBODBODSODgDDB TIESOS EILĖMS RAŠYTI BONGOCBOCBUDgIOD

Be atilsio noriu kariauti,
ir tada vien tiktai,
Kad sušvilpia žaibai,
Galiu pilną dvasią atgauti.

Liuosomis eilėmis vadinasi sumaišymas eilių visokio ilgio — nuo vienos iki šešių pėdų — bet vienokio ritmo, beveik visada jambinės. Tokiomis eilėmis rašytos garsaus Krilov'o pasakos originale ir keliuose lietuviškuose vertimuose.

		Darže	išau-	w	-j-	„_“, t	
	Aplin-	kuismai-	gą vy-	gęs ap-		vynė-	lis
			0 ne-	niotis		pradė-	jo,
			Jaunu-	toli		stovė-	jo
		Tegul	kas ko-	tis ar-		žuolė-	lis.
Iš ar-	žuolai-	čio štai	ir jo-	kią nau-		dą pa-	minės
				jo gi-		minės.	

(V. Kapsas.)

Eilės, rašytos be atsiliėpimų, vadinasi *baltomis*. Baltosios eilės, paprastai jambinės, vartojamos dramose ir tragedijose. Naujos godynės raštininkai, ypač Vokiečiai, vartoja tam dalykui eiles arba iš penkių pėdų grynų (akatalektiškas), arba su pridėjimu penkių pėdų gale vienos siliabos be akcento (katalektiškas). Iš to pasidaro 10 ir 11 siliabinės eilės, kurias galima maišyti. *Perkirtimas* tokiose eilėse gali turėti vietą: po ketvirtos ir šeštos siliabos (vyrišką), arba po penktos ir septintos siliabos (moterišką). Bet retkarčiais galima statyti ir po aštuntos siliabos, kaip *perdalinimą* (diaeresis).

Joanna (karštai).

Nereik derybų! || Nė pasidavimo!
 Išgelbėtojas || ruošiasi skubiai
 J kovą. Ten, || Orleane, || ras priešius
 Pasisekimo galą! || Saikas jo
 Pripildytas, || su pjautuvu ateis
 Ir nuvalys jo || pasėlį tą puikų;
 Nutrauks jo garbę || nuo dangaus žvaigždžių.
 Nenusiminkite! || Ir nebijokit!
 Rugiai nespės nunokt || ir pilnatis
 Užstot, o jau nė vienas || Anglų žirgas
 Iš mūs Loaros || neragaus vandens.

(Iš „*Orleano Mergelės*“.)

Norint apie heksametro tiesas kalbėjau augščiau, prie metriško ritmo, bet pavizdį perkėliau į šitą vietą, kadangi vienintelis ikšiol mūs literatūroje heksametrinis veikalas, nemirtini Donelaičio „Metai“ rašyti yra pagal tonišką ritmiką.

Jau saulelė vėl atkopdama budino svietą
 It žiemos šaltos trūsūs pargriaudama juokės.
 Šalčių pramonės su ledais sugaišti pagavo
 It putodams sniegš visur į nieką pavirto.
 Tuo laukus orai drungni gaivindami glostė
 It žolelės visokias iš numirusiu šaukė.
 Krūmai sū šilais visais išsibudino keltis,
 O lauku kalnai su kloniais pametė skrandas.
 Vislab, kas rudens biaurybėj numirė vėrkdamas,
 Vislab, kas ežere gyvėndams pėržiemavojo,
 At po savo keru per žiemą buvo miegojęs,
 Vislab tuoj pulkais išlindo vasarą sveikint.

(Iš „*Pavasario linksmybių*“.)

III. Siliabiškas ritmas.

Šitas būdas rašymo eilių pramanytas viduramžiuose ir vartojamas Italų, Francūzų, Ispanų, Portugalų, Lenkų. \

eilę statoma 13, 11, 9, 7 arba 5 siliabos, visai nežiūrint ant jų ilgumo ar trumpumo. Ilgesnėse eilėse perkirtimas puola 13 siliabinėse po 7 (arba 6) siliabos, o 11 siliabinės po 5 (arba 4) siliabos. Reikia vienok taikyti, idant vietoje perkirtimo nesusibėgtų akcentai (ant paskutinės siliabos prieš perkirtimą), nės tada sunku skaityti.

Lietuviškos eilės lengvai rašomos ir šituo ritmu.

Buvo gadynė || garbės mūs ir laimės,
Ko! mus tėvynė || sparnais savo dengė,
Priešams į veidą || žiūrėjom be baimės,
Pančius sutraukėm, || kuriuos jie mums rengė.

(*Justins iš Turčiau.*)

Tai toks miškas traukęsis || per Lietuvos žemę;
Visi plotai žaliavę || pavėniu aptemę,
Visos buvo viršūnės || vienyben suspynę,
Kaip lietuvninkų širdys || į vieną tėvynę.

(Iš „*Anykščių Šilelio.*“)

B. Atsiliepimas.

Jau esame minėję, kad *atsiliepimas* yra tai harmoniškas sutaikymas galų eilėse, taip kad vienas yra lyg atbalsiu kito. Atsiliepimas reikalauja, kad moteriškose eilėse *priešpaskutinės siliabos* sutaikomų galų turėtų tą pačią (arba suvisai vienaip skambančią) *balsę* arba *dvibalsę* ir kad *visos jau litaros*, nuo tos balsės *iki galo žodžio, būtų tos pačios* (arba vienaip skambančios). Priešais priešpaskutinės siliabos balsę gali būti visoki garsai: miegok — *augaioti*; *aruodu* — *paduodu*; *vežti* — *pranešti*; *važiavo* — *levo*. Vyriškose eilėse taipos gi turi būti ta pati balsė (arba dvibalsė) ir po jos iki galo tie patys garsai — kaip ir moteriškose eilėse: *veržk* — *suteršk*; — *tuos* — *galuos*. Jeigu vyriškos eilės baigiasi ant balsių (dvibalsių), tai suprantama, reikia, kad tikrai tos balsės būtų vienos, o prieš jos gali būti visoki garsai: niekada — praryta. Vienok geriau, jeigu visa paskutinė siliaba skambės vienaip: *audra* — skiedra.

Lietuviškose eilėse turi sutikti ir akcentai: *kylantis* tinka tik su *kylančiu*, o *puolantis* su *puolančiu*: *pajuodę* —

ilgakuodę; rasoto — ploto; *Uitas* — priputos. Bet tikram atsiliepimui netinka: *žaibas—raibas; išplaukia — laukia; pilkas — šilkas; tėvynė — gadį/nė.*

Pasargos: Atsiliepime negali būti atkartotas taspat žodis, turintis tąpat prasmę. Atsiliepime negalima atkartoti topat žodžio tankiai ir arti viens nuo kito. Atsiliepime negali būti vartojami žodžiai sudėti išvien su pamatiniais, iš kurių kyla, jeigu pasilieka ta pati prasmė.

Atsiliepimuose, kaip galint reikia saugotis vartoti tas pačias formas, da gi nuolat, o ypač nuo *verbum'o* Lietuviai tegul saugojasi perdaug didelio apstumo suminkštintų žodelių, *infinitiv'ų ir 3 p. num. sing. aoristi:* bernelių — žiedelių — namelių, medelių; vyti — matyti — daryti — statyti; padėjo — žadėjo — sėjo — akėjo ir tt.)

Tvarkoje sutaikymo eilėse galų palikta liuosybė. Pvz. posme iš keturių eilių sutaikomos: pirmoji su antrąja, trečioji su ketvirtąja; pirmoji su ketvirtąja, antroji su trečiąja; pirmoji su trečiąja, antroji su ketvirtąja. Ilgesniuose posmuose gali būti yvairesni sutaikymai.

Turiu paaiškinti, kas tai yra *posmas* eilėse. Kiekviena, trumpesnė ar ilgesnė, poema gali būti parašyta dvejopai: arba eilė prie eilės nuo pradžios iki galo, arba poema gali būti padalinta į smulkesnes dalis iš kelių eilių (paprastai nuo 4 iki 8). Tos atskiros dalys vadinasi *posmais*. Posmas turi visados turėti užbaigtą mintį, pilną čielębę. Visi posmai turi būti sustatyti vienaip ir pagal ritmą ir pagal eilių ilgį ir jų sumaišymą, taip kad, pritaikius melodiją prie vieno posmo, galima būtų išdainuoti ir kitus posmus pagal ją.

Jeigu kartais pasitaikytų poemoje ne vienaip sustatyti posmai, tai bet gi vieni posmai atsako vieniems, o kiti kitiems — išeitų lyg atsiliepiamai ištisų posmų.

Senovėje niekados nevariojo atsiliepiamų eilėse, pasikakindami viena tik grožybe ritmo.

C. Liuosybė.

Poetų *liuosybė* (licentia poetica) duoda rašytojui prasišalinti nuo eiliavimo tiesų (ritme, atsiliepime, sutrum-

pinime žodžių ir t. t.), bet 1. ne perdaug ir ne pertankiai, 2. kiekvienas pasišalinimas nuo paviršinės formos turi būti atlygintas vertybe eilių vidaus.

D. Kur ir kokios eilės pritinka?

Muzikoje su pagalba melodijos galima išreikšti yvairius širdies jausmus. Kur kas viršesnė ir galingesnė tame dalyke kalba su savo melodija — ritmu. Kitaip atkreipus, išeis, kad išreiškimui vieno arba kito jausmo reikia pritaikyti tam tikras ritmas. Eilės su pėdomis ilgomis skamba ritmai, iškilmingai; su trumpomis — lengvai, liuosai, linksmi. Ilgos pėdos sumaišytos su trumpomis, gali paeiliui užgauti yvairias širdies stygas. Štai heksametre *dactylus*’ai eina, tarytum nesulaikoma audra, išreikšdami nerimstančias mintis pageidavimų ugnį; bet, su laikyti *spondeus*’ų, įgauna rimtumą, tampa ramesniais ir reiškia, rodos, prakilnias mintis, didžius darbus. Dėlto šitos eilės vartojamos buvo senovėje, epopejoms ir vadinosi *versus heroicus*.

Tolydinis siūbavimas *amphibrachys*’o, lyg luotelio ant vilnies, tai pakilančio, tai vėl nusileidžiančio, tinka apipasakojimams.

Lengvutis, patogus *choreus* reiškia jausmus guvesnius, ar gaudžius, ar karštus, ir geriausiai tinka lyrikai.

Ramiai ir lengvai plaukiantieji *jambus*’ai, gali išreikšti ar džiaugsmą, ar skundą, ar rimtą susipratimą, labai tinka dramoms.

Atsiliepimai eilių galuose ne visur būtinai reikalingi. Heksametras atsiliepimų nereikalauja. Dramoms geriausiai tinka metriškos baltosios eilės (jambinės). Eposas ir komedija jau labiau reikalauja atsiliepimų, o lyrika be jų beveik visai negali apseiti.

Posmai geriau pritinka lyriškiems dalykams.

Katras alfabetas yra geresnis?

ioje gadinėje, kada mokėjimas skaityt stojosi prisakymu žmogaus gyvenimo, kada daug svieto per visą amžį turi tēmytis ir tēmytis į knygas, negalima praeit tylo-
mis pro alfabeto klausimą. Jeigu mums rūpi tarp kitų nuolat vartojamų įrankių pasirinkt geresni, parankesni, tai ir turi rūpēt pasirinkimas sau geresnio įrankio skaitymui, t. y. alfabeto.

Pamėginkime pajudint tą klausimą, apsižiūrėkime, kokios turi būt gero alfabeto ypatybės, o pagal tai, nors nesikėsindami sutvert naują alfabetą, galėsime pasirinkt vieną iš alfabetų jau esančiųjų. Žmogaus kalba išreiškiama dvejopu būdu, balsu ir raštu. Pirmame atsitikime perimame kalbą ausimis, antrame — akimis. Girdėjimo ir regėjimo

¹ Iš 3 Nr. „Varpo“ 1895 m.

pajautimai paremti ant visokių fiziškų tiesų, ant virpėjimo vilnių: vienas — baiso, kitas — šviesos. Ir tas ir anas vilnių virpėjimas gali gaminti harmoniją ar dis-harmoniją: ten skambėjimų, čia ženklų. Harmonija skambėjimų ar ženklų, gamina švelnų, smagų įspūdį ant pajautimo, o dis-harmonija gamina jspOdj šiurkštų, erzina pajautimus, juos žeidžia. Harmonija tokiu būdu pajautimams geistina, o dis-harmonija jiems kenkia. Kitais žodžiais, vieną sujungimą atskirų skambėjimų, ar atskirų sudėtinių paviršutinės formos dalių, pajautimas mėgsta, o kito nekenčia, žiūrint ant to, ar tame sujungime yra harmonija, ar dis-harmonija. Šiuo žygiu mums rūpi ne skambėjimai, tik regimi ženklai, o tai alfabetas su savo litaromis.

Iš to, ką augščiau kalbėjome, galima išvest tiesą vieną: tas alfabetas bus akims meilesnis ir smagesnis, kurio atskirų ženklų (litarų) sudėtinės dalys turės sujungime didesnę harmoniją.

Toliau. Rubežiuose mūsų regėjimo yra tikrai vienas taškas, aiškiausiai matomas ir jis atsako tam taškui ant akies dugno, kur eina regėjimo ašis ir kuris dėlto vadinasi *ašies tašku*. Juo toliau nuo to taško, juo matymui trūksta aiškumo, įsitėmykime j taškelį ant litaros *i* ir, nenuleisdami nuo jo akių, bandykime pažinti litaras ar brūkšnelius, stovinčius aplink: arčiausi brūkšneliai bus aiškiausi (bet netaip aiškus, kaip pats taškelis), tolesni netaip aiškus, o antgalo aiškumas dingsta visai. Tai gi, skaitant, akys turi pirma sugriebti smulkiausias sudėtines litarų daleles anuo tašku aiškaus matymo, iš jų sutverti litaras, žodžius, suprantama. juo greičiau ir lengviau akys tą darbą atlieka, juo geriau. Aišku taipo gi, kad spartumas ar lėtumas to darbo, priguli nuo alfabeto litarų. Idant akys, skaitant, turėtų mažiau darbo, greičiau galėtų suimti be painių ir kliūčių, tai sudėtinės litarų dalys turi būti kuoaiškiausios, jų turi būti kuomažiausiai ir jos privalo būti sujungtos kuoprasčiausiai. Ir čia vėl galima išvest tiesą kitą: tas alfabetas bus parankesnis, kurio litarose yra geriausias sujungimas sudėtinių dalių mažiausiame jų skaitliuje.

Da toliau. Visi žinome, kad nuo ilgo, tolydinio skaitymo akys genda, kartais suserga. Tai gi alfabetas rišas ir su akių sveikata.

Nereikia, man rodos, aiškinti, kad tas alfabetas, kuris yra akims smagesnis, parankesnis, bus išvien ir sveikesnis, nės ne taip greit paalsjs ir sugadīs akis.

Užsirėžę tas tiesas, išdraskysime kiekvieną alfabetą skyrium, pažiūrėsime, kiek yra litarose sudėtinių dalių, kiek jų išpuola vienai litarai ir kaip jos tarp savęs sujungtos, vienu žodžiu, patirsime, kuris alfabetas geriausiai pritinka prie augščiau minėtų tiesų. Tik prieš tai da turime susitart, kad:

1. Nekalbėsime apie alfabetą rašytą, o tik apie spausdintą, nės su spausdintu turime darbą.

2. Kalbėsime tiktai apie litaras mažąsias, nės su didžiomsioms susitinkame, sulyginant, retai, o ir tas pačias bando jau šiandien kaip kur beveik visai išmest.

3. Atmesime visokius ženklus prie litarų, nės jie ne litaros ir pamatų paties alfabeto neardo.

4. Nekalbėsime apie visus pasaulėje alfabetus, o tik apie keletą Įžymesniųjų. Imkime alfabetą tegul lotynišką, ir tēmykimės j litaras: pamatysime, kad jos sustatytos iš brūkšnelių arba dalių *tiesių* ir *riestų*.

Dalį *tiesią*, jei tik nemaino savo pakrypimo, laikysime per vienybę, *pvs.*: *i* ir / kiekviena iš vienos vienybės.

Dalis *riestas* tik tada laikysime per yvairias vienybes, kada jų užsirietimas bus yvairus, t. y. skaitysime skyrium užsirietusias \ vieną pusę, o skyrium j kitą: *c* bus vienybė riesta, nors ji ir kas-žin kaip būtų pastatyta; *o* ir *s* sustatytos kiekviena iš dviejų yvairių riestų, dėlto gi ir iš dviejų vienybių. Litarose maišytose iš *tiesių* ir *riestų*, skaitysime skyrium tiesias ir riestas dalis: *p* sudėta iš trijų vienybių — vienos tiesios ir iš dviejų riestų viršutinės ir ^ apatinės.

Ardymui ir išvedimui tiesų pasimkime keturis alfabetus: vokišką, graikišką, rusišką ir lotynišką.

DDSDCgOOgnOg KATRAS ALFABETAS YRA GERESNIS gODBOOBGOgOC

A. vokiškas				A. graikiškas			
Litaros	D a l y s			Litaros	D a l y s		
	tiesios	riestos	sykiu		tiesios	riestos i	sykiu
a	6	–	6	α	1	3	4
b	7	–	7	β	1	3	4
c	5		5	γ	1	2	3
d	4	1	5	δ	1	2	3
e	6		6	ε	–	2	2
f	3	–	3	ζ	1	3	4
g	6	1	7	η	2	2	4
h	3	1	4	θ		4	4
i	1	–	1	ι	1	–	1
j	2	–	2	κ	1	2	3
k	4	–	4	λ	1	2	3
l	2	–	2	ι λ	3	2	5
m	7	–	7	ν	1	1	2
n	5	–	5	ξ		4	4
o	6	–	6	ο		2	2
p	6	–	6	π	3	1	4
q	6	–	6	ρ	1	2	3
r	4	–	4	σ	1	2	3
š	4	2	6	τ	–	2	2
ž	4	2	6	ι	2	1	3
t	3	–	3	υ	1	1	2
u	7	–	7	φ	1	2	3
o	7	–	7	χ	1	2	2
ŋ	8	–	8	ω	1	1	3
	1	3	4	μ	–	4	4
25	117	10	127	25	25	52	77
1	4,68	0,40	5,08	1	1,00	2,08	3,08
Prilygimas tiesių prie riestų litaroje bus (4,68:0,40) 17,7 Beveik 12.				Prilygimas tiesų prie riestų litaroje bus (1,00:2,08) 0,46 Beveik 1/2-			

A. rusiškas.

Litara	D a l y s		
	tiesios	riestos i	sykiu
a		4	4
б		3	3
В	1	2	3
р	3		3
а	5		5
е	1	2	3
К	2	4	6
з		2	2
Н	3		3
н	3		4
и	1		1
к	2	2	4
п	2	1	3
М	4		4
Н	3		3
О			2
о	3		3
Р	1	2	3
с		1	1
Т	4		4
у	2	1	3
У	1	2	3
х	2		2
u	4		4
4	2		3
m	4		4
ui	5		5
▷	3	1	4
bl	2	1	3
b	1	1	2
t	2	1	3
К)	2	2	4
H	1	2	3
0	1	2	3
v	1	1	2
35	!	75	116
1	2,14	1,17	3,31

Prilygimas tiesių prie riestų
litaroje bus (2,14:1,17) 1,83.
Beveik 2.

A. lotyniškas.

Litara	D a l y s		
	tiesios	riestos	sykiu
a	–	4	4
b	1	2	3
c	–	1	1
d	1	2	3
e	1	2	3
f	2	1	3
g	–	6	6
h	2	1	3
i	1	–	1
k	3	–	3
l	1	–	1
m	3	2	5
n	2	1	3
o	–	2	2
P	1	2	3
q	1	2	3
r	1	1	2
s	–	2	2
t	2	1	3
u	2	1	3
v	2	–	2
x	2	–	2
y	2	1	3
z	8	–	3
24	33	34	67
1	1,37	1,42	2,70

Prilygimas tiesių prie riestų
litaroje bus (1,37:1,42) 0,96
Beveik 1.

Tokiu budu:

Alfab.	Vienai litarai iš- puola dalių			Prilygimas tiesių prie riestų
	tiesių	riestų	sykiu	
Vok.	4,7	0,4	5,0	12
Graik.	1,0	2,1	3,1	%
Rus.	2,1	1,2	3,3	2
Lot.	1,4	1,4	5,8	1

NOBODSŪCSODS KATRAS ALFABETAS YRA GERESNIS BOOSOOBŪOBD

Ant tos lentos štai ką matome:

- 1) Juo daugiau tiesių juo mažiau riestų ir advernai.
- 2) Vokiškame alfabete tiesių 12 kartų daugiau, nekaip riestų. Dėlto vokiškas alfabetas vadinamas *laužytas*.
- 3) Graikiškame alfabete riestų dusyk daugiau nekaip tiesių — alfabetas *apvalus*.
- 4) Rusiškas alfabetas stovi arčiausiai prie vokiško.
- 5) Lotyniškas alfabetas turi lygiai tiesių ir riestų (alfabetas *lygus*) t. y. čia didžiausia tarp dalių lygsvara, geriausia harmonija. (Tiesa viena.)
- 6) Lotyniškas alfabetas turi litaroje mažiausią skaitlių sudėtinių dalių, o pridėję prie to, ką kalbėjome tik ką apie to alfabeto harmoniją ir lygsvarą (5), rasime ir tiesą kitą: lotyniškas alfabetas duoda geriausią sujungimą sudėtinių dalių mažiausiame jų skaitliuje.

Atradome, kad lotyniškas alfabetas arčiausiai atsako tiesoms gero alfabeto, dėlto gi ir pridera mums jo laikytis

Vyriausybė stengiasi per nevalią jspraust mums rusišką alfabetą, t. y. nori atimti geresnį ir apmainyti ant niekšnio. Rusiškame alfabete ne tik ką nerandame ypatybių gero alfabeto kaip augščiau parodyta, bet da ir pats būdas sustatymo litarose brūkšnių netikęs. Tik pasižiūrėkime į rusiškas knygas. Čia tankiausiai sutinkame tiesius brūkšnius, stovinčius ar greta, ar kryžium, ar nuožiurniai, arba skersai prie viens kito, ir akis, nuolat turėdama vaikščiot nesmagiais, staiga laužytais takais, retai kada gali pasilsėti ant apvalumų. Čia labai retai atitiksime tą gražiausią ir smagiausią akims perėjimą išlėto plonų brūkšnių i storus (kaip ana lotyniškame alfabete): čia daugiausiai ploni ir stori brūkšniai sustatyti ar greta, ar strimagalviais prie viens kito.

Ar šiaip, ar taip žiūrėsime, vis tik rusiškas alfabetas, sulyginus su lotynišku, yra netikęs ir męs, neapsigavę, mainus daryt negalime.

Dokumentas apie lotyniškas litaras lietuviškoje literatūroje.¹

Iš yvairių skyrių Mokslo Komiteto Ministerijos Apšvietimo.
Apie vartojimą lotyniškų litarų lietuviškoje literatūroje.

<mm

•ęs jau slavistas A. Hilferding metuose 1860–70 buvo smagiai perimtas užgimusios tarp nekuriu Slavų raštininkų svajonės – permainingi lotyniškas litaras ant „kirilicos“ arba „graždankos“. Panorėjo pasinaudoti iš kirilicos ir lietuviškoje kalboje, pakišo užmanymą stats-sekretoriui M. Miliutin'ui. Šis užmanymas didei patiko buvusiam tuomet Vilniaus general-gubernatoriui, grafui Muravjev'ui, kuriam tame laike ir Augustavo² gubernija pavesta buvo: šiame užmanyme jis matė įrankį suturėjimui augančios tarp Lietuvių lenkystės, o drauge ir įrankį susibroliavimui Lietuvių su Rusais. Metuose 1864 grafas Muravjev išleido paliepimą, kad pradedamosiose mokyklose vartotų mokslavedžius, atspausčius rusiškais litaromis, vietoj pirmiau vartojamų lotyniškai-lenkiškų litarų, Pasekėjas jo, Kaufmann, metuose 1865 minėtą paliepimą patvirtino, pranešdams apie tai ministeriui vidaus dalykų st.-sekretoriui Valujev'ui. Šis paskutinis iš savo pusės išleido visiems gubernijų viršininkams sekantį palie-

¹ Iš 1–4 NNr. „Varpo“ 1899 m. ² Šiandien Suvalkų.

pimą: 1. užginti visiems turintiems typografijas išleidinėti bent kokius raštus lietuviškoje ar žemaitiškoje tarmėse lotyniškai-lėnkiškomis litaromis. 2. pasinaudoti iš visų paskirtų užveizdėtojams tiesų prašalinimui pardavinėjimo arba platinimo šių išleidimų koku nors keliu. 3. apskelbti šį paliepimą visiems turintiems typografijas, litografijas ir knygprekėjams, o atsitikus peržengimui to paliepimo, konfiskuoti užgintus raštus.

Metuose 1866, kuomet buvo kilusi šneka apie įvedimą lietuviškų mokslavedžių liaudinėse mokyklose Augustavo ir kitų esančių kaiminystėje gubernijų, stats-sekretorius Miliutin išmėldė Augščiausiąjį paliepimą, idant tolesniame laike visi valdžios išleidimai lietuviškose tarmėse būtų spaudinami vientik rusiškėmis litaromis.

Tam tikros užveizdystės pradėjo spaudinti lietuviškas knygas rusiškėmis litaromis ir platinti jas tarp lietuviškų ir žemaitiškų gyventojų (tarp Lietuvių ir Žemaičių). Su gailėsčiu prisipažįstame, kad tas užmanymas pasirodė esąs be^paramos ir atnešė visai nelaukiamus vaisius. Lietuviai ir Žemaičiai atsisakė priiminėti atspausťas rusiškėmis litaromis knygas, kurios tokiu būdu gangreit visai neprasklido tarp žmonių. Apšviestėsnė Lietuvių dalis pradėjo griebtis už spaudinamų lotyniškėmis litaromis knygų ir laikraščių, praplatinimui kurių tarp žmonių surengta užrubežiuose — Prūsuose arba Amerikoje — tvirtai suorganizuotas išlaidinėjimas šių raštų lotyniškėmis litaromis ir pristatymas jų per kontrabandą.

Paskutiniame laike, pagal nurodymą ministėrio finansų, Vitte, ta kontrabanda knygų smagiai pasididiniusi. Taip-pat patvirtino ir nuožemiausios atskaitos vietinių gubernatorių. Iš peržiūrėtos Jo Mylistos **Imperatoriaus** 28. spalinio 1897 m. nuožemiausios atskaitos Suvalkų gubernatoriaus apie padėjimą paskirtos jo valdymui gubernijos už 1896 m. užtemyjama, kad „iš pusės politiškos aiškiai priešingų valdžiai atsitikimų perėjusiuose metuose nebuvē, bet tarp Lietuvių parubežiuose Prūsų **apsireiškė** gana didis išsiplatmimas atgabentų per kontrabandą lietuviškų raštų, atspausťų *loty-*

niškai-lenkiškomis litaromis, o tai knygų, brošiūrų, malda-knygių, kalendorių ir laikraščių, tarp kurių tai raštų ran-dama straipsniai, priešingi valdžios paliepiui, idant šiame krašte lietuviškieji raštai būtų spaudinami ne lotyniškais, bet rusiškais litaromis. Prašalinimui minėtų raštų vie-tinė administracija, o taipo gi žandarų įtaisa ir priežiūra pro-kuratoriaus — visi pagal savo galę stengėsi išrasti įrankį."

Iš priežasties šios atskaitos jo Imperatoriška Didybė teikėsi užklausti, kas liko padaryta su spaudinimu rusiškais litaromis lietuviškų knygų žmonėms.

Dėl šio užklauso, ministeris Apšvietimo susiraši-nėjo su kuratoriais Vilniaus ir Varšavos mokslinių apy-gardų, o ministeris Vidaus dalykų su general-gubernatoriais minėtų apygardų. Iš apturėtų dabar atsakymų apsiereiškė:

Kuratorius Vilniaus mokslinės apygardos savo prane-šime sausio 27. d. 1898 m. po Nr. 981 apskatinėja apie būdą veikimo, kurio nuo laiko 1864 m. buvo prisitūrėta išlaidinėjime lietuviškų ir žemaitiškų knygų rusiškais li-taromis. „Metuose 1864 paliepus grafui Muravjev'ui iš ištekliaus, kuris buvo jam skiriamas sunaudojimui pagal savo nuožiūrą, tapo atspausintos lietuviška, žemaitiška ir žemaitiškai-rusiškos abėcėlės. Ant tolesnio laiko visi rū-pesčiai platinimo pradedamosiose mokyklose knygų, o taip gi ir jų išlaidinėjimo rusiškais litaromis, visi tapo uždėti ant įtaisos Vilniaus mokslinės apygardos. Apturė-jus m. 1865 ant sykio 7000 rublių iš ištekliaus, paskirto sunaudojimui pagal nuožiūrą general-gubernatoriaus, veikiai išleista žemaitiškoje tarmėje 4 (keturios) knygelės, atspau-stos rusiškais litaromis. Metuose 1867 ir 1868 tapo at-spaustos da kelios knygos iš paskirto kredito padaugini-mui skaitliaus liaudinių šiame krašte mokyklų, o nuo m. 1865 iki 1872 kasmet išlaidinėta žemaitiškai - rusiškas kalendorius už pinigus, kurie buvo skiriami ant apšvietimo šio krašto žmonių. Metuose 1875 buvo atspausinta Lietu-viams ir rusiška „gramota“, kuri paskiau liko da perspau-dinta m. 1878, 1882 ir 1893.

Metuose 1888 liko perguldytos žemaitiškai ir atspau-

stos rusiškėmis litaromis tūlos trumpos apysakėlės grafo Leono Tolstoj'aus. Ką su iniciatyva atskirų žmonių, kurie būtų panorėję užsiiminėti panašiais išlaidinėjimais, tai per visą laiką žinomas tik vienas tokio darbo bandymas: m. 1895 viena ypata buvo paketinus išleisti lietuvišką kalendorių 1896 metams. Bet ar šis užmanymas sulaukė kokių nors vaisių, ar ne, tai apygardos įtaisai nėra žinoma."

Toliaus Kuratorius išreiškia savo nuomonę, „kad lietuviškos ir žemaitiškos knygos, atspaudintos rusiškėmis litaromis, rastų prasiplatinimą tarp žmonių, jeigu tik tokiam besiplatinimui neužkirstų kelio fanatiška neapykanta rymokatalikiškos dvasiškos, kuri, kaip išsitarė kuratorius, tiesiog įsako Lietuviams ir Žemaičiams atspausťas rusiškėmis lietuviškai-žemaitiškas knygas kišti į kurianamus kakalius (pečius), būk tai esą „nešvarus Maskolių norai."

Neveizint ant to, kad bandymai praplatinti minėtas knygas tarp žmonių sulaukė pilno nepasivedimo, kuratorius Vilniaus mokslinės apygardos išranda tęsimą tokio išlaidinėjimo lietuviškų ir žemaitiškų knygų visgi geistinu, nors ir pereinančiu vienas tik spėkas Vilniaus mokslinės apygardos, ir todėl, jam ding, būtų reikalinga, kad šiam siekiui liktų išmelstas ypatingas kreditas.

Vilniaus, Kauno ir Gardyno general-gubernatorius, general-adjutantas Trockij, laiške savo d. 20. kovo 1898 m. po Nr. 487 pas ministerį Vidaus dalykų liudyja, kad „platus prasklydimas paslapčiais takais užgintų skaitymui lietuviškų raštų, atspaudintų lenkiškėmis litaromis, liko iššauktas stipriai suaugusiu tarp Lietuvių ir Žemaičių reikalingumu knygų savo prigimtoje kalboje."

Tarp gabenamų per kontrabandą knygų, daug yra, kaip sako general-adjutantas, priešingų rusiškai valdžiai ir pravoslavijai, ir besistengiančių parodyti, kad rusiška abėcėlė nor būti suvartojama raštuose vientik pertraukimui Lietuvių ir Žemaičių į pravoslaviją.

„Per du nepilnus mėnesius, nuo laiko atvažiavimo general-adjutanto Trocki'o į Vilnių, jam buvo pranešta apie 32 atsitikimus sugavimo tarp ūkininkų lietuviškų

knygų, atspaudintų, kaip sako general-adjutantas, užrube-
žyje lenkiškomis litaromis. Apkaltinti už tokį platinimą
lieka nubausti administratyvišku būdu, bet aš, sako gene-
ral-adjutantas, esmi tvirtai persitikrinęs, kad ši bausmė ne-
gali sustabdyti platinimo tarp žmonių panašių išleidimų ir
jeigu ta bausmė, pagal priimtą jau tvarką, ir buvo ant
kaltininkų uždėta, tai vien tik dėlto, kad žmonės žinotų,
juog toki jų peržengimai nepasilieka be bausmės."

Baigiant savo pranešimą, general-adjutantas Trockij
panaikinimui užrubežinių raštų rodyja energiška užsiimti
platinimu knygų, atspautų rusiškoms litaromis, ir šiai
savo užduočiai atlikti reikalauja nuo ministerio vidaus da-
lykų asignuoti kasmetinį kreditą nuo 7—10 tūkst. rublių. —

Prieglobėjas Varšavos mokslinės apygardos savo prane-
šime d. 9. rugpjūčio 1897 po Nr. 106 sekančiu būdu
ženklina padėjimą, kuris liko sutvertas dėl netikusio kelio
„suvienyti" Lietuvius su Rusais per pagelbą rusiškos abė-
cėlės: „vietiniai gyventojai atsisako pirkti išleistus Varša-
vos mokslinės apygardos mokslavedžius, nes jie ne lo-
tyniškais, bet rusiškais litaromis buvo atspausiti, o
drauge nustoja leidę vaikus į mokyklas, jeigu tik mokin-
tojai nesiliauja mokinę ant tų knygų. Buvo atsitikimai,
juog tėvai apreikšdavo mokintojui, kad jie visai nenorį
pirkti atspautų rusiškais litaromis mokslavedžių ir prašą
jo išmokinti vaikus jų tik rusiškai skaityti, lietuviškos gi
kalbos ir religijos mokįsę juos patys namieje. Viršininkas
Suvalkų mokslinės direkcijos nurodo ant kunigų, kaip ant
kurstytojų tarp žmonių tokio judėjimo, perkratinėjimas
kurio dabar atiduotas priežiūrai prokuratoriaus ir žan-
darų įtaisai. Iš tos priežasties buvo jau padaryta daugybė
areštų. Savo pranešime Kuratorius Varšavos mokslinės
apygardos, p. Ligin d. 27. gegužio 1898 m. apskaiči-
ja apie tai, kas buvo apygardos padaryta su spaudinimu lie-
tuviškų knygų ir mokslavedžių rusiškais litaromis.

„Rūpindamasi apie įvedimą rusiškų litarų tarp Lietu-
vių Suvalkų gubernijos, Varšavos mokslinė apygarda nuo
m. 1865—1891 naudojosi tam siekiui iš knygų, išleistų

Toliaus, iš pranešimo topat kuratoriaus d. 27 gegužio 1897 m. po Nr. 94 duodama suprasti, kad „sulenka-virnas Lietuvių eina be paliovos iki šiandien, besiplatinant tarp Lietuvių lenkiškomis knygoms ir laikraščiams. Vyriausiu veikėju tokio lenkavimo buvo rymo-katalikiška dvasiškija, išauklėta ant idėjų lenkystės ir lenkiškoje tautiškoje dvasioje. Kiekvienas apšviestėnis Lietuvis skaitė save už Lenką ir kalbėjo vientik lenkiškai.

Po maišto 1863 m. valdžia pradėjo kurstyti tarp Lietuvių tautišką susipratimą, įkalbinėdama jiems, jog esą ne Lenkai, tik Lietuviai. Bet prašalinimas lenkystės eina labai silpnai. Viena iš priežasčių tokio apgailėtino stovio — tai užgynimas spausti lietuviškas knygas lotyniškais litaromis. Šis uždraudimas, sako kuratorius, ant Lietuvių darė ir daro sunkiausią Įspūdį; jis tai ir iššaukė reikalą gabenimo paslapčia, keliu kontrabandos maldaknygių ir kitų knygų, atspausių lotyniškais litaromis, tarp kurių tai knygų dažnai atsiranda ir knygos su priešinga valdžiai pakraipa. Atspausias gi knygas rusiškais litaromis mažai kas iš Lietuvių tepirko, o jeigu ir nupirko kas, tai vientik dėl akių, kad atsitikus namuose kratai liudytų šeimininko ištikimumą.

Metuose 1883 Tilžėje pasirodė pirmas lietuviškas laikraštis „Aušra“, pavestas Rusijos Lietuviams. Šis laikraštis visokiu būdu stengėsi sukurstyti tautišką susipratimą sulenkėjusių Lietuvių ir lenkėjimas apšviestėsnio Lietuvių luomo pradėjo mažintis. Toksai naujas judėjimas Lenkams smagiai nepatiko. Kuratorius priduria, kad drauge su atsiradimu pargabentų iš Prūsų ar Amerikos knygų ir laikraščių, pasimažino ir sulenkėjimas tarp prastų žmonių. Ką apie naudą spaudinimo lietuviškų maldaknygių ir kitų knygų rusiškais litaromis, tai apie tai, buvęs Suvalkų mokslinės direkcijos viršininkas Nenadkevič taip išsitarė: su gailesčiu jis turįs atvirai prisipažinti, kad spaudinimas tų knygų rusiškais litaromis ir persekiojimas lietuviškų knygų, atspausių lotyniškais litaromis, neatneša jokios naudos. Ir tikrai, atspausti apygardos mokslavedžiai buvo ar pardavinėjami, ar tiesiog dalinami mokintiniams. Kur gi

dingo tos knygos? Viename užkampyje vaikai „sukrovė iš jų aukas Dievui," t. y. sudegino, kitame gyrėsi, jog ant gautų knygų popieros ant švenčių išsikepę sau ragaiši. Tėvai mokytinių prašydavo mokintojų, neplatinti šių mokslavedžių ir nemokinti ant jų vaikų; kiti gi iš tėvų prašydavo ir visai vaikų nemokinti nė katekizmo, nė lietuviškos kalbos.

Toksai pasielgimas įliko užtėmytas visose mokyklose lietuviškos apygardos. Ūkininkai arba visai išsižadėdavo pirkti šias knygas, arba prisėjus jau nupirkti veikia jas po nupirkimo degino. Dažniausiai gi mokintojams, kaip jie prisipažįsta, priseidavo dykai išdavinėti knygas ir paskiaus patiems už jas nešti pinigus pas „kaznačėjų". Pagal sanprotavimą neapšviesto žmogaus, litaros ir tikėjimas neperskiriami. Lotyniškos litaros — tai pagal jo nuomonę katalikiškos, ir štai dėl ko jam taip brangios maldaknygės, atspausťos lotyniškais litaromis. Lietuviškas gi knygas, atspausťas rusiškais litaromis, jis rokuoja už pravoslaviškas, ir todėl, jeigu kas įsako mokintis ant tų knygų, tai tame pagal jo nuomonę negalima nieko kito užtėmyti, kaip tik norą, atversti Lietuvius į pravoslaviją. Tokiu būdu maldaknygėse, atspausťose rusiškais litaromis, žmonės užtėmyja užgavimą jų tikėjimo.

Buvęs viršininkas Suvalkų mokslinės direkcijos, Nenadkevič, šiame klausime taip sumanus, turėjęs, kaip praneša kuratorius Varšavos mokslinės apygardos, persitikrinti, kad persekiojimas lietuviškų maldaknygių ir mokslavedžių iki šiam laikui nepriėjo savo siekių ir vargiai kada prieisęs: Lietuviai, gyvenantieji Maskolijoje, nepriims rusiškos graždankos, lietuviškos maldaknygės ir mokslavedžiai, atspausťi rusiškais litaromis, niekados neigis prieglaudos tarp Lietuviu ir tiktai gaivįs skriejamą dabar per kunigus nenuoramą ir melagingą nuovoką, būk tai valdžia, brukdama šiuos maskoliškus išleidimus į mokyklas, nor išvyti iš ten katalikystę.

Pasiremđamas ant to visko, minėtas augščiaus viršininkas Suvalkų mokslinės direkcijos yra tos nuomonės,

kad geriaus būtų išmelsti atmainą Augščiausiai duoto paliepimo, spausdinti visus valdžios išleidimus rusiškais litaromis ir sugrąžinti Lietuviams liuosybę, spausdinti savo knygas ir laikraščius lotyniškais litaromis. Jeigu gi dėkui kokiems nors viešpatystės siekiams išrasta būtų už reikalingą daigtą palikti šį Augščiausią paliepimą, tai būtinai priseitų daug ko kito padirbti.

Visos privestos čion, šiame klausime, žinios, duoda man, kaip sako kuratorius Varšavos mokslinės apygardos, tvirtą nuomonę, jog reikalinga kuogreičiausiai energiškai užsiimti išleidimu knygų ir mokslavedžių skaitymui žmonėms Augštaičių tarmėje, nes tik nenuoilsiu platinimu tų knygų yr galima užkirsti kelią neapstojančiam iki šiam laikui vartojimui priešingų rusiškai valdžiai išleidimų, kurie išeina Tilžėje arba Amerikoje.

Baigdamas savo pranešimą t. s.¹ Ligin prideda, kad, išsirišus pamatiniui valdžios klausimui apie tai: 1. ar vartyti toliaus spaudimą rusiškais litaromis lietuviškų knygų, ar ne, ir 2. ar vėl leisti vartojimą lotyniškų litarų, pasirodo reikalingu, ar šiaip, ar taip išrišant tuos klausimus, pasirūpinant su išleidimu lietuviškų mokslavedžių ir knygų žmonių skaitymui ir drauge kuoveikiausiu platinimu jų tarp Lietuvų.

Prie pranešimo Kuratoriaus Varšavos mokslinės apygardos liko pridėta, dėl šio klausymo užrašai Prokuratoriaus Varšavos Sūdo palatos, t. s., gofmeisterio Turau'o ir Varšavos generalgubernatoriaus šviesiausio kunigaikščio A. Imeretinski'o. Gofmeisteris Turau savo užrašuose praneša, kad pas Lietuvius noras pasiskaityti knygų savo kalboje išaugo drauge su pasidauginimu mokačių skaityti. „Gaila, kad šis noras nerado teisingo sau pakakinimo ir suteikė tą nenormališką padėjimą, kokiame dar pasilieka lietuviška tauta.“

„Metuose 1885 buvo paliepta atimti visus lietuviškus išleidimus, kurie tik buvo da vartojami mokyklose. Mo-

¹ t. s. = tainij sovietnik.

kintojai šių mokyklų, turėdami per nevalią grūsti lietuviškas knygas, atspaustas rusiškomis litaromis, statė save į visai nesmagų padėjimą. Kąp žinoma, mokintojams buvo liepta tas knygas platinti. Žmonės nuo pirkimo jų atsisakė, bet nežiūrint ant to, metuose 1894 buvo įsakyta mokintojams tuoj atleisti pinigus už prisiųstas jiems knygas, o jeigu ne, tai buvo žadėta atskaityti išpuolančius ant kiekvieno iš jų pinigus iš gaunamos algos. Paskiau, netrukus ilgai po išgavimo pinigų, buvo nutarta išdalinti tas knygas dykai. Dėlko Lietuviai priešinasi įvedimui į jų literatūrą rusiškų litarų, tai priežastį išranda gofmeisteris Turau ne tik tame, kad kunigai per savo įtekmeį prikalbinėja žmones, kurie dėl savo fanatiško prisirišimo prie tikėjimo, lotyniškas litaras neatskiria nuo lotyniško, rymo-katalikiško tikėjimo, bet ir „revoliucijiniame“ judėjime, kuris paskutiniame laike Suvalkų gubernijoje apėmė gana daug vietų. Gaila, juog išleidžiant lietuviškas dvasiškas knygas padarė valdžia daug svarbių dogmatiškų klaidų, kurios davė progą žmonėms manyti, juog įvesdama rusišką litarą valdžia nori įvesti pravoslaviją." Gofmeisteris Turau perkratinėja toliaus turinį pargabenamų lietuviškų laikraščių. Pakraipa tų laikraščių paskutiniame laike pasirodo vis labyn priešingesne rusiškai valdžiai ir visi jos duodami paliepipimai atranda ant puslapių jų kuoršiausią kritiką. Pabaigoje 1895 m. ant ūkininkų sueigų valsčiuose atvirai pradėjo atsiliepti balsai ir protestai, kad nemokintų vaikų mokyklose ant išleistų valdžios knygelių su rusiškomis litaromis. Tėvai atsižadėjo pirkti tas knygas, o pirmiaus nupirktas naikino ir degino. Skaitlius mokintinių kaskart taip gi eina mažyn. Visi valdžios paliepipimai sutinka jeigu ne aktyvišką, tai pasyvišką prieštaravimą."

Toliaus privesime ištrauką iš užrašų, paduotų Šviesiausio Kunigaikščio A. Imeretinskio kuratoriui Varšavos mokslinės apygardos. Jis duoda pilną istorišką nuobruožį dalykuose lietuviško klausimo. Kadangi mes dabar jau užtektinai susipažinome su tuo klausimu, o pranešimas

A. Imeretinski'o visai sutinka su tais pranešimais, apie kuriuos jau kalbėta, tai dar priseina pažiminti vien dalykus, kurie gali pildyti tai, kas jau pasakyta. Taip, iš tų užrašų patiriame, kad metuose 1860 Žydai užsiėmė platinimu per kontrabandą visokių daiktų, tarp kurių buvo ir paveikslai reiškiantieji istoriškus atsitikimus, labiausiai laiką unijos su Lenkija ir apskritai laiką, kuomet buvo garsi Lenkija, mat, dėl to kad parodyti Lietuviams, juog tikriausia ir vienintelė jų tėvynė esanti Lenkija. Prie peržiūrėjimo lenkiškų maldaknygių, kurios karštai buvo platinamos tarp Lietuvos gyventojų, buvo išrasta, kad maldaknygėse pridėta daug dalykų visai neavasiškų, o priešingų valdžiai, o taip gi nemažai dviprasmių neaiškių sakinių, kurie turėjo tik sulenkuoti atskirą tautą; lenkiškuose elementoriuose buvo matomas aiškus noras sukurstyti tarp mokintinių meilę Lenkijos, kaipo savo tėvynės.

Toliaus generalgubernatorius primena apie kilusią būk Lietuvų svajonę apie liuosą politiškai Lietuvą. Patvirtinimui tokio apkaltinimo jis nepaduoda jokių faktų.

Visuose pranešimuose, kaip generalgubernatoriaus, taip ir kuratorių apygardų, prašneka apie susekimą paslapčios draugystės, po vardu „Plejada“,¹ kuri užsiima platinimu atsišaukimų, kur lietuvišką giminę kviečia visokiu būdu platinti lietuviškas knygas, atspausťas lotyniškoms litaromis ir skųstis visoms valdžioms ant užgynimo Lietuviams spaudos. Kaip matyti iš pranešimo prokuratoriaus Varšavos sūdo palatos prasikaltusių už platinimą knygų ir atsišaukimų suimti liko 34 žmonės.

Baigdamas savo užrašus, Varšavos generalgubernatorius primena, „juog valdžios užmanymas sutiko visai priešingą pasivedimą, sulyginant su tuo, ko jis norėjo, įvesdamas rusiškas litaras.“ „Prie dabartinio padėjimo lieka viena iš dviejų“, sako A. imeretinski, „arba išmelsti atmainą Augščiausiai duoto paliepimo, arba pilnai daboti jo pildymą.“

¹ „Sietynas“.

Bet Šviesiausias kunigaikštis A. Imeretinski's tur baime, kad, leidus spaudą lietuviškų knygų ir laikraščius lotyniškais litaromis, neatsirastų tarp Lietuvių nuomonės, būk tai Valdžia priversta buvusi pasiduoti, ir kad visame šios valdžios užmnyne tur vietą neteisybė ir apgavimas. Pagalios Varšavos generalgubernatorius išranda naudingų daigtų priežiūrai ir kontrolei mokymo pradedamosiose mokyklose įsteigti vietas pagalbininkų viršininko mokslinės direkcijos iš žmonių, kurie gerai supranta lietuvišką kalbą; jie tai turėtų važinėti po mokyklas, arčiau sueiti su vaikų tėvais ir įkalbinėti prielankumą Valdžios užmnyams, kurie juk tur mintyje tik gerovę žmonių ir apgimimą jų nuo pragaištingų būvių svajonių apaštalių ir agitatorių. Prie to visko, žinoma, geriausiai būtų pritraukti parapijinius kunigus, sandarbavimas kurių šioj pakraipoje ne tik geistinas, bet tiesiog neatmestinas. Užrašai generalgubernatoriaus baigiasi nurodymu kuo pragaištingiausių lietuviškų laikraščių, išeinančių Prūsijoje ir Šiaurinėj Amerikoje.

Iš augščiau pristatytų pranešimų matyti, jog valdžia, užgindama Lietuviams lotyniškai-lenkiškas litaras ir įvesdama vietoj jų rusišką, turėjo ant minties atitolinti Lietuvius nuo Lenkų ir priartinti juos prie Rusų, sugiminiavus su šiais paskutiniais vienomis ir tomis pačiomis litaromis. Toksai jų užmanymas pasirodė netikusiu. Praslinkus 35 metams stipraus jų veikimo, dabar mes matome tiesiog atbulą pasekmę ir priegtam Maskolijai visai negeidžiamą: kunigai Lenkai arba sulenkuoti gali pasigirti plačiausia įtekme ant Lietuvių, pripildyti lenkiškų nuomonių dvasiškieji kursto žmones prieš maskoliškas knygas su rusiškais litaromis ir kemša jiems lenkiškus išleidimus, lietuviška skaitytojų visuomenė, neturedama laikraščių lotyniškais litaromis atspausčių, griebiasi ar tai už pargabentų per rubežių lietuviškų išleidimų, ar tai už lenkiškų raštų, papildama tokiu būdu po įtekme užrubežinių kurstyčių prieš valdžią, arba visai negeistinos Ma-

skolijai Lenkystės; užrubežiniai laikraščiai ir knygos keliu kontrabandos platinasi dideliame skaitliuje ir tai laikraščiai ir knygos priešingo valdžiai turinio; nuo knygų, rusiškėmis litaromis atspausdintų, ginasi, kaip tik įmanydami, o labiausiai su pagelba ugnelės, ir todėl jokių būdu laike 35 metų nenusidavė praplatinti tarp žmonių nė vienos knygelės; skaitlius mokytinių mokyklose eina mažyn; ant sueigų valsčiuose daro atvirus oficiališkų nusprendimus, kad neduos pinigų ant mokyklų dabartinės tvarkos, kiekvienas Maskolius skaitomas yra už špiegą, jieškantį užgintų lietuviškų knygų; galima užtėmyti nupuolimą doriškų jausmų tarp Lietuvių, nės skundai nuolat puola ant kaltų ir nekaltų; žandarų įtaisa ir prokuratoriaus priežiūra tiesiog užversta bylomis dėl platinimo lietuviškų knygų lotyniškėmis litaromis; susipratimas žmonių eina vis didyn; atsidavus valdžiai tauta sistematiškai atsišalina nuo bendros savo tėvynės — Maskolijos; pagalios atsiranda slapčia draugystė „Plejada“, kuri laiko sau už siekį platinimą tarp Lietuvių ir Žemaičių lietuviškų užgintų knygų. Štai koks poveikslas dabartinio padėjimo.

Da mės pilningiaus prisiziūrėsime veikimui minėtos augščiau slapčios draugystės, apie kurią duoda žinią Prokuratorius Varšavos sūdo palatos, gofmeisteris Turau; toje draugystėje jis užmato „revoliucijinius“ siekius, o lietuvišką tautą jis skaito už persiėmusią svajojimu apie politiškai nepriegulmingą Lietuvą. Kame jis randa liudyjimus taip sunkiam apkaltinimui?

Savo užrašuose, paduotuose Varšavos Kuratoriui, jis liūdyja, juog, neveizint ant visų įrankių, iš kurių buvo pasinaudota prie pirmutinio tardymo, „nenusidavė surasti organizaciją ir išpažinti nors artymiausius siekius“ tos slapčios draugystės. Kyla klausimas, ant kokių pasispirdamas pamatų, neprivestų užrašuose, gofmeisteris Turau, išrado „revoliucijinius siekius“ minėtos draugystės, kuomet iš jo užrašų net negalima suprasti, ar tikrai Lietuviai lieka kaltininkais visų išleistų priešvaldinių atsišaukimų, ar gal tie atsišaukimai išeina iš pusės, kuri laiko sau už

siekį atitolinti Lietuvius nuo Maskolijos. Toksai neiškumas taip svarbiame dalyke didei apgailėtinas. Todėl pasiremdamas ant augščiau išguldytų pranešimų, o taip gi ant savo artymiausios pažinties su lietuviška tauta, apkaltinimą jos už kokius ten revoliucijinius siekius ir norus autonomijos negaliu nepavadinti bergždžiais. Atbulai, Lenkų maištuose Lietuviai neėmė dalyvumo ir jie nuosirdžiai yra atsidavę Sostui ir tėvynei. Jeigu tik nebūtų buvę to klausimo apie litaras, tai lietuviška tauta ramiausia iš visų Maskolijos tautų.

Svajojimai Lietuvį atkreipti yra ne ant pramanytos priešų „autonomijos“, bet ant dalyko įtyn reikalingo pakėlimui dvasiško ir doriško laipsnio savo tautos, o tai ant išgavimo leidimo spausdinti savo knygas ir laikraščius, kaip leista kitoms Maskolijos tautoms, tomis litaromis, prie kurių jau laike keletą šimtmečių pripratę liko; su tomis litaromis jie, taip sakant, kūnu ir krauju susigimi- niavo, jos buvo ir lieka ženklų jų atskiros tikėjimo ir iš- pažinimo.

Tokią mūsų pažiūrą pilnai patvirtina visi pranešimai, iš kurių aiškiai matoma, kad ir prasiplatinusiuose atsišaukimuose nieko kito nereikalaujama, kaip tik sugrąžinimo literatūrai lotyniškai-lietuviškų litarų. Tokį pasielgimą, žinoma, priseina skaityti neteisingu, bet jis vis gi negali duoti tiesos ramiai ir nuolankiai lietuvišką ūkininkų tautą skaityti už prisilaikančią kokių ten fantastiškų svajojimų apie autonomiją.

Geriausiai liudija tai turiniai minėtų atsišaukimų; išguldymas jų pridėtas prie šio dalyko keliuose egzemplioriuose. Išrandu reikalingu daigtu, privesti tą atsišaukimą čion žodis į žodį:

B r o l i a i L i e t u v i a i !

Lietuviams, esantiems po Maskolijos valdžia, uždrausta yra spauda lietuviškų knygų ir laikraščių. Eikime išilgai ir skersai per visą svietą, o niekur nerasime jau tokios šalies, kur būtų užginta kam nors turėti knygas savo pri-

gimtoje kalboje. Taip dedasi tiktai Maskolijoje. Ir toje pat Maskolijoje turi savo spaudą **net** Žydai, Totoriai; vieniems tik Lietuviams spauda atimta. Supraskite, kokia tai pekliška neteisybė ir kaip ji užkerta mums apšvietimo kelią!

Jau 30 metų su viršum kenčiame tą Maskolių neteisybę. Per tą visą laiką priversti esame, savo apsišvietimui gabenti lietuviškus raštus slaptomis iš užrubežio. Išpradžių, kol buvome visai tamsus, užmigę, kol da mažai knygų mums tebereikėjo, gabenimas raštų iš užrubežio nebuvo taip sunkus ir skaudus. Kada gi šiandien atsimerkė mums akys, kada pajutome reikalą lietuviškų raštų, prisieina mums dėl jų didei nukęsti. Matote, Maskolių valdžia, išvydusi, kad Lietuviai bunda, skaitydami savo raštus, ir sprūsta iš sumaskolinimo ir pravoslavijos nagų, ėmė su neišpasakyta smarkybe persekioti ir lietuviškus raštus ir žmones, juos skaitančius. Geriausias žmogus, skaitantis nekalčiausią lietuvišką knygą, yra valdžios laikomas per didžiausią nusikaltėlį, maištininką, kurį jau be sūdo galima bausti. Abipus Nemuno visi gerai pažįstame tą persekiojimą Lietuvių už skaitymą savo knygų ir laikraščių. Velnias taip nesi-džiaugia, sugriebęs dūšią, kaip Maskolius, išvydęs lietuvišką kalendorių. Jau daug Lietuvių yra nukentėjusių už raštus savo prigimtoje kalboje, už tas švenčiausias savo tiesas!

Liudniausia, kad lietuviškas knygas ir laikraščius persekioja ne tik Maskolių policija, bet ir patys Lietuviai. Žinome iš vardo ir pavardės ne vieną tokį judošių, kuris už lietuviškas knygas yra suskundęs žandarams savo brolių Lietuvį. Išpradžių tokie skundė iš piktumo, norėdami atkeršyti, o dabar jau priviso judošių, kurie už pinigus tarnauja žandarams. Jau tiek daug turime tarp savęs judošių, kad jeigu jie susitartų visi vieną dieną pasikarti, tai mūs giriose neištektų drebulių. Žiūrėkite, kiek policija sugadina mus žmonių!

Beje, Maskoliai siūlo lietuviškiems raštams savo „graž-danką“ (t. y. maskoliškas litaras). Jie patys žino, kad jų litaros negražios, labai nesveikos akims ir visai netinka lietuviškiems raštams. Vienok siūlo jas, nės žino, kad,

įbrukus mums „graždanką“, kur kas lengviau būtų įbrukti mums maskolvstę ir pravoslaviją. Dėlto gi, broliai, saugokitės tų litarų, kaip didžiausio pikto! Nė patys neimkite, nė vaikams neduokite brukamų dabar lietuviškų knygų su maskoliškomis litaromis. Naikinkite tokias knygas, kur tik prigriebsite! Neklausykite tame dalyke prikalbinėjimų arba gąsdinimų vyriausybės, neklausykite kaimo mokintojų, nės jie siūlo tas knygas tik dėlto, kad tikisi nuo savo vyriausybės didesnės algos ir dovanų.

Už ką gi pasiekė mus tokia nelaimė? Rodosi niekuomet nenusikaltome prieš Maskoliją. Maišto nekėlėme. Mokesčius mokame. Stipriausi mūsų vyrai tarnauja kariūmenėje ir lieja kraują už Maskoliją. Už ką gi Maskoliai užgina mums lietuviškus raštus ir neduoda apsišviesti? Kam persekioja ir kankina mus už skaitymą mūsų raštų? Už ką gadina doriškai mūsų žmones, papirkdami juos ir versdami į išdavikus-jūdošius? Kam gi ant galo valdžia, šitaip neteisingai skriausdama mus, daro iš mūsų tyčia sau priešininkus, kad galėtų paskui mus kankinti?

O vienok visos minėtos skriaudos ir neteisingi persekiojimai pačios valdžios dirbamų prasikaltėlių apsistos su ta diena, kaip bus Lietuviams sugrąžinta lietuviška spauda lietuviškomis (t. y. lotyniškoms) litaromis. Valdžia tai supranta taip gi ir žino, kad turės pagalios išpildyti Lietuvių norus. Jeigu da ikšiol vis nesutinka gražinti mums spaudą, tai dėlto, jog tikisi, kad mes apilsime bekovodami, liausime reikalavę lietuviškų litarų ir priimsime „graždanką“.

Parodykime gi valdžiai, kad ji skaudžiai klysta. Jeigu ji negalėjo įgriebti mus, kada buvome kvaili, tai jau šiandien, kada pažinome jos žabangas, tikrai neįgriebs. Parodykime, kad mes visai neketiname išsižadėti savo švenčiausių tiesų ir nestosime už jas kovoje. Valdžia tur išklaudyti mūsų teisingus reikalavimus. Stengkimės tikrai sutrumpinti laiką bereikalingos kovos ir prisiartinti valandą laimėjimo. O tai galime padaryti tikrai tolydžio klibindami, be perstojo reikalaudami spaudos ir ištolo neprisileis-

dami maskoliškų litarų. Kur tik galime ir kada galime, reikškime savo teisingus reikalavimus nevien žodžiu, bet ir ant rašto. Žemiau parodyta, kokiais keliais lengviau galima tai atlikti:

1. Neimkime nė į rankas lietuviškų knygų, atspausių maskoliškomis litaromis. Per prievartą įbruktas sudegin- kime. Pas rejentus neduokime rašyt aktų lietuviškų maskoliškomis litaromis.
2. Valsčiai ant surinkimų tegul sutaria reikalauti, kad kaimo mokyklose būtų išguldoma lietuviška kalba ir [tikėjimo mokslas ant knygų, spaudintų lotyniškai-lietu- viškomis litaromis. Nesteigti naujų mokyklų, kurioms valdžia nenorės duoti minėtų tiesų.
3. Rašykime prašymus, reikalaudami lietuviškos spaudos:
 - a) pas Ministerį Vidaus Dalykų (MnHHCTpy BHyipeH- HMYT> JVfcjrb)
 - b) pas Generalgubernatorių (reHepajTb PySepHaTopy)
 - c) pas Vyriausiąjį Užveizdą spaudos dalykų (rnaBHoe YTpaBJieHie no jì'fejaM'b neMaTM)
 - d) pas patį Ciesorių.
 - e) pas savo vyskupus, idant jie teiktųsi užtarti toliau, (pas vyskupus reikia rašyti lietuviškai). —
- NB. Juo visokių prašymų bus daugiau, juo daugiau ant jų parašų, juo geriau. Bauginimų nėra ko bi- jotis, nėra už prašymą nubausti negali.
4. Važiuojant per Lietuvą kokiam didžiamjam kunigaikš- čiui, ministeriui arba generalgubernatoriui, reikia siųsti išrinktuosius su prašymu leidimo spaudos ir apgynimo nuo persekiojimų žandarų ir policijos.
5. Ūkininkai tegul tveria ūkiškas draugystes ir tegul prašo žemdarbystės ministerio, kad jiems leistų skaityti lietu- viškas ūkiškas knygas ir laikraščius.
6. Jeigu policija ir žandarai padarytų kam skriaudą už lietuviškas knygas, skūskimės prokuratoriui, general- gubernatoriui, ministeriui ir net pačiam Ciesoriui.
7. Neapleiskime tų, kurie už lietuviškas knygas pateko į var- gą — gelbėkime juos kuo galime: pinigais, roda, ar kitaip.

DOKUMENTAS

Broliai! mūs pusėje teisybė, mūs pusėje ir išlaimėjimas — tiktai laikykimės tvirtai!

1. V. 1897.

Šis atsišaukimas rods pasirodė tuoj po padarytų kratų ir areštų Suvalkų gubernijoje pirmoje pusėje 1897 m.

Visas klausimas, kaip matyti iš privesto atsišaukimo, yra tame, kad reikalaujama leidimo spausti lietuviškas knygas lotyniškai - lietuviškomis litaromis. Teisingumas reikalauja tiesiog pasakyti, juog iš privesto čion atsišaukimo, o taipos gi iš pranešimų ir atskaitų vietinių įtaisų jokio politiško neištikimumo Lietuvių užmanyti negalima. Toji tauta ikišiol apskritai nedavė jokios progos taip apie save manyti. Niekū nemotyvuotos kratos ir apkaltinimai išaina ant gero vien tik Lenkams: toksai netikęs veikimas iš mūsų (t. y. Rusų) pusės atneša jiems dvejopą naudą: priartina prie savęs Lietuvius ir atitolina juos nuo Rusų. Apart to lenkiška propaganda tik iš neapšvietimo Lietuvių ir stokos jiems tautiško susipratimo ištraukia naudą, nės tiktai esant tam neapšvietimui ir tai stokai susipratimo tautystės Lenkai mokėjo sukurstyti tarp jų savo manymus.

Dvasiška ir materijališka priegloba iš pusės Lenkų laike eilios šimtmečių taip giliai įsikneibė į būvį Lietuvį, juog jie visai nuoširdžiai pradėjo laikyti save Lenkais ir visame kame, kas tik yra lenkiška, regėti geriausią pusę, prie kurios jie privalo stengtis. Lenkystė giliai įleido savo šaknis, labiausiai tarp turtingesnių ūkės gyventojų, nekalbant jau apie miestų gyventojus, kurie ir ikišiol, laikydamis save Lenkais, kalba vien tik lenkiškai. Manymai apie separatizmą lietuviškoje šalelėje gali būti remiami vien tik ant prasiplatinusios lenkystės. Prašalinti tokį separatizmą galima vienu tik keliu — o tai išauklėjimu tautiško susipratimo, kuris vienas išliuosuos lietuvišką žemę nuo doriškos Lenkystės prieglobos.

Ogis lietuviškos literatūros buvo suturėtas uždraudimu spaudos lotyniškomis litaromis; iš to laimėjo vieni tik Lenkai; jų literatūra praturtėjo veikalais tokių įžymių talentų, kokiais liko Kraševskį, Kondratovič ir kiti; len-

kiškos knygos ir laikraščiai atrado plačią vietą savo prasiplatinimui, o tai lietuvišką žemę.

Prašalinti tokį apgailėtinają Maskolijai padėjimą galima vien tik sukurstymu tarp Lietuvių tautiško susipratimo, kaip pirmo žingsnio atsiskyrimui nuo Lenkų ir paskiau jų *surusėjimui*. Kad pasiekti ši galutinį užmanymą, Lietuviams turi būti sugražinta ta pati tiesa, iš kurios naudojasi ir kitos tautos, esančios po Maskolijos valdymu, kaip tai, Lenkai, Vokiečiai, Armėnai, Žydai ir kt.: visos jos tur — ir tam nėra nieko keisto — savo literatūra ir gal naudotis iš jos pagal duotas viešpatystės tiesas.

Tokios pat pažiūros buvo ir vienas iš geriausių, ityn rusiškų veikėjų, tai Aksakov, kuris Nr. 8 savo laikraščio „Rus“ 15 berželio 1884 m. iš priežasties nesutikimo Prūsų Lietuvių su Lenkais, taip išsitarė: „su tikru prielankumu sveikiname atsibudimą tautiško susipratimo tarp Lietuvių ir velyjame jam pasivedimo. Tegul atsigaivina senoviška santaika Lietuvos su Maskolija, tegul Lietuvis, kaip tikras Rusų ukėsas, išpažįsta save Lietuviu, vartoja ir garbina savo senąją kalbą. Kokios pas juos litaros, kokia abėcėlė, tai mum vis viena: tai dalykas — liuso nutarimo. Valdžia gali reikalauti, kad Lietuviai skaitytų ir rašytų maskoliškai, kištis gi su savo litaromis į lietuvišką literatūrą, kuomet lietuviška tauta tam priešinasi, vargiai yra išmintinga ir naudinga.“

jokių kliūčių spaudoje lotyniškėmis litaromis lietuviška kalba nesutinka, nės ta kalba turi moksliskai išdirbtą gramatiką filoliogų Šleicher'io ir Kuršaičio. Toje kalboje Prūsuoſe tapo išleistos tūlos elementariſkos knygos, katekizmai, eilės, pilnai išguldyta biblija ir kt., neskaitant jau daugybės išleistų raštų paskutiniame laike Amerikoje. Aš pilnai esu persitikrinęs, kad vos tik Lietuviams bus sugražinta spauda, tuoj mės turėsime lietuviškoje kalboje visus reikalingus pradžiamokslus ir knygas žmonėms pasiskaityti, lenkiſkas gi gaivalas užleis vietą lietuviſkam, o per tai ir maskoliſkam.

Apskritai pasekmė tokio leidimo bus kuogeriausia:

dalykai lietuviškose mokyklose turės pasikelti; neapykanta ir prieštaravimai prieš Maskoliją turės pražūti; kratos tarp ramių gyventojų liks nereikalingos; kontrabanda lietuviškų knygų, kaip nereikalinga, turės apstoti; pagalios patys Lietuviai, įgiję ramumą, nustos niršę. Prie šio visko galima paminėti da ir apie tai, jog viešpatystė yra tvirtesnė ir galingesnė, juo labiau pakakinti, turtingesni, linksmesni yra jos gyventojai. Pagal teisybę, valdžia vienodai rūpinasi apie gerovę visų tautų, priklausančių mūsų viešpatystei. Tai gi, ar būtų teisinga vienus Lietuvius išskirti iš savo rūpesčių? Argi teisinga net kelti klausimą apie tai, ar galima, ar ne lietuviškos balsės išreikšti rusiškais litaromis, kuomet Imperatoriška Mokslo Akademija, o taip gi ir išymiausieji mokslinčiai, kaip tai Fortunatov, Maikov, Lamanskij, Šachmatov ir t. t., ant šio klausimo stačiai atsakė, jog ne. Jau d. 22 balandžio 1880 m. Ministerio Vidaus Dalykų buvo išmelstas Augščiausias pavelyjimas Mokslo Akademijai spausti savo išleidimus apskritai vartojamos litaromis lotyniškais, t. y. tomis pačiomis, kokias dabar Lietuviai nor atgauti.

Išaiškinimui kliūčių, kurios kyla prie išreiškimo lietuviškų rusiškais litaromis, privesiu čion keletą pavyzdžių: prieš trumpas balses e, h, l> rusiškoje kalboje sanbalsės tampa minkštesnės, taip žodį „*tėtis*“, jeigu rašyti „Teracb“, tai apturėsime „*tjetjis*“, kas netinka tikram ištaramui. Tokiu būdu prisieina rusišką litarą r apdovanoti ženkleliu tvirtumo, bet tokių ženklelių rusiškoje abėcėlėje nėra. Toliaus garsai g ir K prieš minkštas arba trumpas balses lieka minkštais: *gerti* — g minkštas, *kiaunė* — k minkštas, tuo tarpu rusiškoje kalboje sanbalsės r ir K prieš taspat balses visai mažai tesusiminkština, kaip tai: rep6"b, KHTT> ir k. Rašant rusiškais litaromis šiuos žodžius prisieitų taip rašyti: „AepT-bH“, „TiayHe“, kas lieka visai nesuprantama Lietuviai. Jeigu gi palikti tas litaras ir rašyti tuose žodžiuose „r“ ir „K“, tai joms ir gi reikalingi atskiri suminkštinimo ženkleliai, 'koku rusiška abėcėlė visai neturi.

Toliaus į rusišką abėcėlę prisieitų įvesti litarą „j“ su-

minkštinimui balsių paskui lūpines sanbalses 6, M, H, B, pvz.: „*kypnjy*“, o taip gi ir pradžioje žodžių – „*jomu*“, *juch* – jis. Paskutinį žodį prisetų rusiškais litaromis pritinčiausiai taip rašyti „MMCTJ“. Tiesa, rusiškoje abėcėlėje yra litaros, kurios išreiškia iškarto du garsu, kaip „m“, kokio nėra lotyniškoje. Bet tai tik iš pradžios rodosi naudinga. Vartojimą abėcėlėje litarų, kurios išreiškia kelis garsus, ne tik negalima skaityti už naudingą, bet tiesiog jis yra pragaištingu, nės užkerta taką teisingam etimologiškam rašymui. Męs turime žodžius, kuriuose dvi litaros fonetiškai tarsi susilieja, pvz. „*tridšas*“, „*gudšas*“; šių litarų „*dš*“ negalima išreikšti vienu maskolišku „*М*“, nės etimologiškai reikalinga nurodyti ant šakninio „*d*“.

Lotyniškoje abėcėlėje yra litara „X“, bet lietuviškoje literatūroje ji nėra vartojama, nės vietoj jos rašoma „*ks*“ ir „*gs*“, pvz. *auksas*, *snigs*. Taipogi nėra rusiškoje abėcėlėje litarų išreiškimui garsų i, u, nosinių *q, ę, i, y*. Toliaus „*o*“ lietuviškoje kalboje visada ilgas, taip *brolis*, *ponas*, rusiškoje gi kitaip. Ir apskritai prie šiek-tiek pilningesnio suliginimo reikalavimų lietuviškos fonetikos su rusiška pasirodo pilnas nesutikimas, garsų, vokalizmo ir konsonantizmo šių dviejų kalbų. Vienomis rusiškais litaromis neišreiški visų garsų lietuviškos kalbos. Tokiu būdu prisieitų sustatyti ypatingą abėcėlę, papildžius rusišką kokia dešimčia litarų lietuviškų. Bet kam gi tai „*compositum mixtum*“, kam reikalinga ta maišyta abėcėlė, kurios nesupras nė Lietuviai, nė Rusai? „Rusiškos litaros“, sako A. Baranauskas (XV tom. surinkimo Skyriaus rusiškos kalbos ir raštmokslio Imper. Mokslo Akademijos 1898 m.), pilnai tinkančios ištariamui garsų rusiškos kalbos, neatsako reikalavimams lietuviškos fonetikos, lygiai kaip ir lietuviška abėcėlė negalėtų pakakinti pilno išreiškimo garsų rusiškoje kalboje.“

Buvęs mokiniojus 3čiosios Kazaniaus gimnazijos Juškevyčius atspaudino 25 lietuviškas liaudines dainas tokiomis rusiškais litaromis, sudarkytomis daugeliu visai nerusiškų litarų ir ženklelių. Ant šio ir pasibaigė netikęs

užmanymas, nės paskiau keletas tomų surinktų jo dainų tapo atspausťas Kazaniaus Universiteto lotyniškomiš (ir lietuviškomiš) litaromiš, ant ko, taip sakant, aiškiai pasirodė nepritikimas taikinti rusiškąs litarąs, prie lietuviškos literatūros.

Aš patsai nesýkj bandžiau skaityti lietuviškąs knygas rusiško išleidimo, bet tai darbas sunkus ir nuvarginantis. Aišku suprasti, kaip jis tur būti vargingu prastam žmogui. Uždraudimas lietuviškų litarų maldaknygėms akise dievobaimingo Lietuvio išsirodo įrankiu atitolinimui jo nuo maldos prie Dievo Visagalinčio. Sunku išrasti kokį nors dalyką, kuris galėtų permaintyti samprotavimą žmonių šiame klausime. Uždraudimą spausti lietuviškąs knygas ir periodiškus išleidimus priimtomis žmonių lotyniškai-lietuviškomiš litaromis, Lietuviai kitaip nesupranta, kaip tik taip, juog, nežinia, kas ten noris pastatyti juos į daug sunkesnes, sulyginant su kitomis tautomis, gyvenimo sąlygas. Jiems rodosi, juog knygos ir literatūra yra tai smagiausiu įrankiu kovoje už buvį pakėlimui tautos gerovės ir jos našumo. Nesant periodiškiems išleidimams, žmonės, pvz., nė žinote nežino apie prekes ant javų, ir ūkininkai privalo klausyti vientik prekėjų ir perkupčių. Lietuviai yra persitikrinę, kad persekiojimas išleistų užrubežiuose maldaknygių, kalendorių ir kitų reikalingų jiems raštų daromi be žinios augščiausios valdžios, be žinios Karaliaus; būdami taip persitikrinę, jie kantriai tyli, laukdami, kad čia, va prieis veikiai žinia pas mūsų Viešpatį ir tuomet viskas turės persimainyti. Pergabentos per rubežių knygos, neveizint ant jų brangumo (pvz. maldų knyga „Altorius“ parsiduoda už 2 ar 3 rub., kuomet maskoliškomiš litaromis išleistos kaštuoja vos tik 30 kap.) ir ant pavojaus, kuris yra sujungtas su pirkimu tų uždraustų knygų, išsi-perka kuogreičiausiai, **maskoliški** gi išleidimai, kuriuos ir dykai davinėjo, netur visai prasiplatinimo.

Iš išleisto surinkimo biblijografiškų žinių p. Baltromaičio matyti, jog nuo m. 1864–1891 lietuviškų knygų rusiškomiš litaromis buvo atspausťa vos tik 25, atspausťų gi

užrubežyje lotyniškėmis litaromis tame pat laike skaitlius priėjo iki 700 ir be abejonės nemaža dalis iš atspausėtų knygų keliu kontrabandos paplito ir tarp mūsų Lietuvių. Apskritai uždraudimas spaudos lietuviškai-lotyniškėmis litaromis pasilieka svarbiausiu ginklu ir tvirčiausia parama visokios propagandos prieš valdžią.

Iš paduotų žinių žurnale Ministerijos Apšvietimo už 1888 m. t. X. matyti, jog nors skaitlius mokyklų už pastutinę dvidešimtį metų ir pasididino, bet noras leisti savo vaikus mokintis, kaip nurodo žinios Varšavos statistikos komiteto, pasirodo tris kartus mažesniu, nekaip pas Rusus, du kartu mažesnis, nekaip pas Lenkus ir net mažesnis, nekaip tarp Žydų. Priežastis tokio apgailėtino padėjimo lieka vis ta pati tai priverstinės rusiškos litaros. Toksai mažas lankymas mokyklų davė progą buvusiam Varšavos generalgubernatoriui G. Gorkai išsitarti ant Varšavos statistikos komiteto susirinkimo, jog, ar tai tik nebuvo klaidinga iš mūsų pusės, per prievartą primesti Lietuviams rusiškas litaras. (Veikalai Varšavos stat. kom. išleidim. 2 p. 143-145).

Atsiremiant ant to visko, sueigoje III sekcijos „Pirmojo suvažiavimo rusiškų veikėjų spaudos reikaluose, pranešimą A. Smilgos karštai priėmė prof. Lamanski, o komitete suvažiavimo vicepirmsėdžio Mokslo Akademijos L. Maikovo stipriai prilaikytas nutarimas apie tai, kad prašyti valdžios atmainyti uždraudimą spaudos lietuviškų knygų lotyniškėmis litaromis. Šis nutarimas liko priimtas vienbalsiai ir tapo išleistas į Ministeriją Vid. Dal. 30 berželio 1897 m. po Nr. 689 Rodos Imperatoriškos Rusų techniškos draugystės.

Augščiausiai užtvirtintas 28 spalio 1897 m. nutarimas Komiteto Ministerijų pripažįsta, kad pasekmė užmanyto valdžios spaudinimo rusiškėmis litaromis lietuviškų maldaknygių, kalendorių, mokslavedžių ir kitų knygų „neišteisino“, neatnešė laukiamųjų nuo jos vaisių, kad minėtos knygelės „beveik nė kiek neprasiplatino, nės lietuviškai-žemaitiška tauta atsisakė jas priimti.

Priežastį taip stataus išsižadėjimo knygų, **atspaustu** rusiškais litaromis pagal aiškinimą oberprokuratoriaus Pobiedonoscev'o reikia jieškoti tame, jog kunigai **baugina** žmones, kur kas labiau perimtus fanatizmo, ne kaip patys Lenkai, jog jie, Lietuviai, priimdami rusiškas litaras, turės gal greit prastoti ir savo tikėjimo. Jokie pertikrinimai ir net pati teisybė negal prašalinti tokio bauginimo."

Tame pat nutarime Komiteto Ministerių randame žinią, jog „paskutiniame laike, kaip liudyja Ministeris Finansų, kontrabanda knygų smagiai pašoko pirmyn. Pavojingumas besiplatinimo išleidimų, visai liuosų nuo cenzūros, pasidaugina da ir per tai, jog drauge su maldaknygėms ir kalendoriais pasklysta ir knygutės revoliucijinio turinio; neretai ant puslapių visai nekaltų maldaknygių atrandi rašinius kuobjauriausios įtalpos.

Persekiojimas šių ydų, žinoma, pasilieka rankose parubežinės sargos ir policijos, bet pilnas išnaikinimas rods galimas tiktai užgynus spaudą panašių raštų užrubežyje. Tokioj tai pakraipoje pagal aiškinimą ministerio vid. dalykų buvo užvesti panašus pasikalbėjimai su Prūsų valdžia, ir imperatorius Vokietijos, laike jo paskutinio atsilankymo Petergofo, teikėsi išreikšti pilną sutikimą su tokiu užmąnymu. Bet jeigu tokiu būdu spaudinimas lietuviškų knygų ir bus panaikintas Karaliaučiuje, Tilžėje ir Torne, tai da nežinia, ar įveiks tai Prūsų valdžia padaryti ir Leipcige, rubežiuose Saksų viešpatystės. Apart to trečia dalis visų lietuviškų išleidimų parsigabenama iš Amerikos, kur daugelis yra lietuviškų susivienyimų ir draugysčių. Aišku todėl, kad, jeigu mums (t. y. Rusams) ir nusiduočių išgauti uždraudimą spaudinti lietuviškas knygas po visą Vokietiją, tai užsiėmusios tuo firmos arba atskiri išleistojai persikeltų gal į Goliandiją, Belgiją, arba padaugintų skaitlių savo išleidimų Amerikoje."

Iš privestų čia nuomonių komitetas Ministerių daro ištrauką, kad „visas veikimas, kuris buvo atliekamas, paliepus valdžiai spaudinti lietuviškas knygas rusiškais litaromis, neįgija praktikoje pasivedimo ir juog atnaujinimas

šio veikimo ant tų pat pamatų vargiai gal atnešti įžymius vaisius."

Toliaus randame užtėmyjimą Viršininko Vyriausio Štabo, kuris išranda, jog svarbiausiu įrankiu praplatinimui rusiško apšvietimo šiame krašte lieka ne lietuviškos ar žemaitiškos, bet geros rusiškos knygos. Ką apie spaudinimą lietuviškų maldaknygių ir kalendorių, tai jis priveda, jog pagal nuomonę tūlų augštesniųjų administratorių galima būtų leisti spaudą ir lietuviškai-lotyniškėmis litaromis, po priežiūra, žinoma, cenzūros, nes toksai leidimas spaudos liktų teisingiausiu įrankiu panaikinimui užrubežinių išleidimų, kurie suteikia rimtą pavojų Rusų darbams šiame krašte. Ant šio visko pasispirdamas, Komitetas Ministerių nusprendė: Ministeriams Vidaus Dalykų ir Apšvietimo, po judviejų sutarimo, apsvastyti, koku būdu užsiimti spaudinimu Maskolijoje vartojamų labiausiai knygų lietuviškose tarmėse ir savo nusprendimus, susirašius su kuomi pridera, įnešti priprastu būdu ant peržiūrėjimo į Komitetą Ministerių. Šitam nusprendimui teko apturėti Augščiausiąjį patvirtinimą[^]. 28 sp. 1897 m.

Žinoma, negalima nesutikti su užtėmyjimu Viršininko Vyriausio Štabo, kad tai reikalinga tarp žmonių mūsų krašto platinti rusiškas knygas. Bet nuo to pradėti, tai vis viena kaip pradėti statyti namus nuo stogo. Todėl geistina pasirūpinti apie tai, kad pripratinti lietuvišką ir žemaitišką giminę apskritai prie skaitymo, aišku, pirmiausiai prie skaitymo savo prigimtoje kalboje. Tokiu keliu, o taip gi vis platesniu ir platesniu vartojimu šiame krašte rusiškos kalbos, nejuntant bus prirengtas takas priėmimui ir rusiškų knygų.

Pagalios, kaip matyti iš žurnalo komiteto Ministerių, surašyto d. 2 karvelio ir peržiūrėto Imperatoriaus dien. 12 to pat mėnesio 1898 m., Kauno gubernatorius savo padoniausiame pranešime apie padėjimą pavestos jam gubernijos parodė: „{tikėjimą į rusišką Valdžią smagiai pakerta pasklidę po guberniją kontrabandos keliu visoki užrubežiniai išleidimai lietuviškoje kalboje, kuriuose už-

rubežiniai mūsų priešininkai savo tuščiomis šnekomis apie valdžios persekiojimus rymo-katalikiško tikėjimo tik tarp žmonių tikėjimo jausmus sukelia. Geriausiu Įrankiu susilpninimui pragaištingos Įtekmės tokių išleidimų, pagal mano tvirčiausią persitikrinimą, galėtų būti leidimas pačioj Maskolijoje spaudinti knygas lietuviškoje ir žemaitiškoje kalbose ne tiktai rusiškomis, bet ir lotyniškomis litaromis. Toksai leidimas išeitų ant gero ir Valdžios užmanymams, nės užrubežiniai ir visoki kiti paslaptiniai išleidimai aptiltų ir drauge duotų galę prasiplatinimui lietuviškoje grįčioje ir viešpatystės užmanymų. Muravjev'o užmanymas įvesti rusiškas litaras sutiko nepasivedimą; daugybė iš atspausių vyriausybės išteklium lietuviškų knygų rusiškomis litaromis teberiogso krautuvėse, nės tos knygos iškart tarp kunigų ir žmonių užtraukė ant savęs neapykantą, kaip ženkla persekiojimo tikėjimo liuosybės. Rusiškos litaros sutiko nepasivedimą da ir iš tos priežasties, kad visi veikalai lietuviškos literatūros — tegul jie sau neturtingi — vis gi rašomi ir spaudinami buvo lotyniškomis litaromis. Veikesniam surusinimui Lietuvių reikalinga pirmiausiai neprileisti sulenkėjimo Lietuvos ir stengtis, kad Lietuvis susiprastų kaip Lietuvis, kad baigęs kokį nors mokslą nesiskaitytų nors antroje jaunoje kartoje Lenku vientik dėl to, kad jis katalikas. Lietuviška knygelė, galima spėti, bus geriausiu įrankiu prašalinimui šių negeistinių dabar iškrypimų. Plačioj monarchijoje Jūsų Imperatoriškos didybės daugelis dešimčių tūkstančių naudoja iš duotos jiems tiesos šnekėti savo kalboje, skaityti ir rašyti joje. Pavyzdžiui, Latviams, tautai taip gi lietuviškos kilties, leista turėti savo raštus ir literatūrą ir net pavelyta naudotis gotiškais-vokiškais litaromis. Toksai leidimas jokios pragaišties neatnešė, priešingai, prašalino prasklidusią tarp jų vokietystę, bet per tai netapo jie blogesniais padonais Jūsų Imperatoriškos didybės. Kuomet įgijęs apšvietimą Lietuvis perstos save vadinęs Lenku, tai tik tuomet rusiškos mokyklos ir rusiškos knygos parodys savo naudingą įtekmę susivienyjime lietuviškos

tautos su maskoliška. Priegtam pradedamosios liaudies mokyklos privalo kuopilingiausiai naudotis iš visų pedagogikos įrankių, netrukdam nieko, kas gali užgauti tikėjimo jausmus prasto, neapšviesto kataliko ir pasėti jo dvasioje neįtikėjamą nė mokykloms, nė mokintojui, nė valdžiai."

Tai štai žodžiai šviesaus ir pirmuolio administratoriaus. Negalima abejoti, juog pristatyta sistema priartinimo prie savęs ir palengva surusavimo vietinių gyventojų pasirodo kuonuosekliausia ir geistina pagal viešpatystės reikalus.

Privestas augščiau padoniausias pranešimas Kauno gubernatoriaus užsipelnė Jo imperatoriškos didybės du sekančiu užtėmyjimu: Greta su nurodymu gubernatoriaus ant to, juog geriausiu įrankiu prašalinimui negeistino besiplatinimo keliu kontrabandos su pragaištinga įtalpa užrubežinių išleidimų lietuviškoje kalboje, gali būti leidimas pačioj Maskolijoje, po priežiūra tam tikros Cenzūros, spaudinti lietuviškas knygas netik rusiškėmis, bet ir lotyniškėmis litaromis, greta su šiuo nurodymu liko padėtas jo imperatoriškos didybės klausimas: *Ar buvo kas padaryta šiam siekiui?*

Atsakymą ant šio augščiausio klausimo, apie išleidimus rusiškėmis litaromis, mės žinome jau iš paduotų tam siekiui pranešimų vietinių viršininkų, apie tuos pranešimus ir buvo augščiaus kalbėta. Ką su išleidimu lietuviškų knygų lotyniškėmis litaromis, tai, išdalies dėkui duoties paliepipimams, išdalies dėkui stebėtinam nesusipratimui, nieko nebuvo daroma.

Toliaus, greta su gubernatoriaus nurodymu apie reikalingumą veikesniam surusinimui pirmiausiai nepavelyti sulenkuoti Lietuvą ir stengtis, kad Lietuvis suprastų save kaip toki, greta su šiuo nurodymu, Jo Imp. didybė teikėsi parašyti: „*Taip*“. Tokiu būdu reikalinga, kad Lietuvis išmanytų save kaip toki ir įgijęs mokslą neliktų Lenku.

Toksai Augščiausiai nubrėžtas siekis gali vienok būti pasiektas vientik praplatinant tarp žmonių reikalingiausius

1. DOKUMENTAS

išleidimus lietuviškoje kalboje. Toki išleidimai privalo būti atspausinti priimtomis ir vartojamomis visų litaromis – lotyniškai-lietuviškomis, kaip visiems suprantamomis. Prie šių litarų žmonės priprato, prasimokinti gi kitų – tai sunkus ir beveik negalimas daigtas. Tą geriausiai patvirtina praktika 35 metų Lietuvoje su šiuo klausimu.

Išleistos lotyniškai-lietuviškomis litaromis, ir todėl visiems suprantamomis, lietuviškos knygos, pagal nulėmimą Augščiausios valios galės: gaivinti tarp Lietuvių supratimą apie savo tautą, atskirą nuo Lenkų tautos, užsiimti sistematiškai prašalinimu gaivinamų tarp jų neteisingų žinių apie valdžios užmanymus, aiškinti visokius darbus ir užmanymus valdžios, stengtis priartinti lietuvišką tautą prie mūsų (t. y. Rusų) tėvynės, auklėti tarp žmonių jausmus atsidavimui Sostui ir valdžiai ir prisidėti prie dvasiško ir doriško pakėlimo visos tautos; platinti nuomones priešingas toms, kurias jis girdi nuo Lenkų. Pagalios, turės apstoti ir pragaištingas gabenimas uždraustų, spaudžiamų užrubežyje, lietuviškų išlaidimų.

Užbaigdamas šį pranešimą negaliu užsiturėti neišaiškinęs iš juridiškos pusės cirkuliario, kurį stats-sekretorius Valujev d. 23 rugsėjo 1865 m. reikale uždraudimo lietuviškos spaudos yra paleidęs. Dėl šito cirkuliario kyla visi tie užmanymai, kurie stengėsi, pradedant nuo 1865 m., panaikinti visai veikimą atskirų išleistojų lietuviškų knygų, Augščiausias gi paliepimas 1866 m. apie uždraudimą spaudos palytėjo tik valdžios išleidimus. Kadangi „res posterior derogat priori“ – dalykas paskesnis perviršija pirmesnis, – tai iš juridiškos svarstymo pusės, šis Augščiausias paliepimas turėjo atimesti vertybę cirkuliario Ministerio Vidaus Dalykų. Jeigu Augščiausioji galė būtų maniusi, išleisdama savo paliepimą 1866 m., ir apie išleidimus atskirų ypatų, tai apie tai būtų aiškiai išsitarus, kaip išsitarė apie valdžios išleidimus. Iš turinio cirkuliario 23 rugsėjo 1865 m. negalima išrasti jokio juridiško pamato, kaip tai darė ir tebedaro „Vyriausioji Įtaisa spaudos dalykų“ (rnuBHoe ynpaBjieie no fl-fcjaM-b newaTn), juog juomi apskritai liko

užginti visi išleidimai atskirų ypatų lietuviškoje kalboje lotyniškais litaromis. Cirkuliaras užgynė spaudą ir vartojimą tarp Lietuvių visų tokių išleidimų, kurie liko „lotyniškai - lenkiškais“ litaromis atspausti. Iš to galima manyti, kad lietuviškieji išleidimai be kliūties galėjo būti spausdinami lotyniškai-lietuviškais, lotyniškai-čekiškais, lotyniškai-prancūziškais ir kitomis kokiomis litaromis, kad tik ne lotyniškai-lenkiškais. Tarp lotyniškai-lietuviškų ir, duokime, lotyniškai-lenkiškų litarų nemažas skirtumas. Taip pvz., garsai w, LU išreiškiami kaip č, š, o lotyniškai-lenkiškose kaip dvi litaros cz, sz ir tt. Galima da čia priminti, juog Vyriausioji Jtaisa spaudos dalykuose naudojasi iš to pat cirkuliaro ir su spauda knygų tarmėje Vitebsko Latvių, ką negalima paskaityti, kaipo visai neturinčiu pamato dalyku.

Pasiremdamas ant augščiaus duoto išguldymo ir turėdamas savo atidoje: 1. juog užgynimas spaudinti lietuviškus nevaldinius išleidimus lotyniškais litaromis liko vientik vaisium nesupratimo ir pasilieka tokiu, kaipo pritinganti proga visiems nedraugams Maskolijos kelti tarp ramiausios tautos neapykantą prieš valdžią; 2. juog dabartinis stovis lietuviškos tautos tiesiog priverčia išsižadėti tos vilties, kad tarp Lietuvių prasiplatys literatūra, vartojanti rusiškas litaras ir 3. juog galingiausiu įrankiu išgelbėti Lietuvius nuo lenkystės lieka, sutinkant su Augščiausiai išreikšta valia, išauginimas tarp Lietuvių tautiško susipratimo, aš skaitau dalyku naudingu ir tinkančiu su reikalavimais šio laiko:

1. Išmelsti Augščiausią sutikimą ant atmainymo duoto 1866 m. paliepimo spaudinti valdinius išleidimus rusiškais litaromis.

2. Atmainyti svarbą cirkuliaro ministerio Vid. Dalykų st.-sekretariaus Valujev'o, išleisto d. 23 rugsėjo 1865 m.

3. Leisti, lygiai kaip ir kitiems svetimšaliams, visur po Maskoliją tiesą spausdinimo žemaitiškai-lietuviškų knygų ir laikraščių lotyniškai-lietuviškais litaromis, po priežiūra tam tikros cenzūros, t. y. tomis litaromis, kuriomis me-

tuose 1880 buvo leista Imperatoriškai Mokslo Akademijai spaudinti lietuviškus išleidimus.

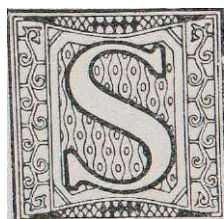
4. Pasistengti kuoveikiausiai išleisti lietuviškoje kalboje lotyniškai-lietuviškomis litaromis reikalingiausius mokyklose mokinimui vaikų mokslavedžius ir maldaknyges, paliekant rūpestį apie knygas skaitymui žmonėms iniciatyvai atskirų ypatų. —

Hygiena.¹

<ms£\$w

„Salus populi suprema lex esto!”²

utikę pažįstamą, sakome „sveikas!”, neat-siskirtame su juomi, ne pasakę „lik svei-kas!”, matant ką sėdantį prie valgio ne-užmirštame pasakyti „į sveikata!”, o gir-dėdami ką čiaudint, skubiname su žodžiais „ant sveikatos” ir 1.1. Beveik kiekvienas žmogaus žingsnis sujungtas su paminė-jimu apie sveikata. Tik brangius daigtus tankiai minavojame! Žmogus, jausdamas, arba matydamas, kad jo neaplenks ne-laimė, kad viską turės palydėti, ramina save troškimu, kad tik būtų sveikas — žino gerai, kad su sveikata viską perkęs. O tu pats, skaitytojau, kada tave nu-skriaudė aplinkybės šios ašarų pakalnės ar nepasakei: „Kas bus, tai bus, kad tik sveikas būčiau?” Visi supranta ir jaučia, kad sveikata brangi yra. Tai gi rodosi pirmiausiu žmonių rūpesčiu turėtų būti aptvėrimas sveikatos nuo visko, kas jai kenkti gali.

Anaiptol! Turėdami pinigus, gerai apmislyjame, kaip juos saugoti, idant nieks neprisitaikytu, o vėl, žinodami, kad ant sveikatos, to brangiausio turto tykoja tiek daug vodingų aplinkybių, nernislyjame visai, kaip nuo jų apsi-saugoti.

¹ Iš t, 2, B, 8, 9, 10, 11 NNr. „Varpo” 1889 m. ² Liaudies (žmonių) laimė vyriausias įstatymas.

O kad apsižiūrėtume gerai, tai ne vieną „vagi“ mūsų sveikatos galėtume nubaidyti. Juk tada greičiaus galima yra pasisaugoti nuo nelaimės, kada ją matome ištolo. Padangias pažįstame labai puikai ir tankiai apie jas mėgstame pasikalbėti, o nematome ir niekad neužsimename apie tai, kad gyvename mėšluose, nuo kurtų šunta akys, kad kvėpuojame dulkėmis ir sugedusiu oru, nuo kurio pūsta plaučiai ir t. t., tingime pamislyti, kad prigulėtų nuvalyti mėšlus ir pagerinti orą. Stebėtis reikia, kad hygieną ne yra seniausia mokslo dalis, labiausiai išdirbta. Bet šiandien jau hygieną, stojus ant pozityviško pamato, milžino žingsniais žengia prieš an ir atidengia žmonėms kasdien didesnę ratą pažinties, ne tik kaip gali saugoti sveikatą, bet ir kaip ją pataisyti. Šiandien galime jau su nauda pildyti prisakymus higienos. Straipsniuose po vardu „Hygieną“, kalbėsime su skaitytojais apie visokius dalykus, turinčius šiokią ar tokią būdą įtakmę ant organizmo žmogaus, o per tai ir ant jo sveikatos.

Pirmiausiai pasikalbėsime apie *arbatą, kavą, tabaką* ir *alkoholį*, gerus mūsų pažįstamus, bet apie kuriuos tarp mūsų klaidžioja konodaugiausiai visokių pažiūrų, turbūt dėl to, kad visi pažįstame.

I. Arbata.

Arbata, kurią perkame, yra tai džiovinti lapai krūmedžio *camellia thea*, augančio Kynuose ir Japonijoje; bando veisti ir kitose šalyse, kaip: Indijose, Brazilijoje ir kitur. Trisys ant metų renka lapus, džiovina ant ugnies geležinėse prietaisose ir sykiu juos vynioja. Yvairybė perkamos arbatos priguli nuo senumo krūmedžio ir lapų, nuo laiko jų rinkimo ir būdo pritaismo. Geriausią arbatą vadinamą cėsorišką (Schau-chim), pritaisto iš lapų, rinktų pavasaryje nuo labiausiai lepinamų krūmų.

Kynuose pažįsta arbatą jau nuo neatmenamo laiko. Europoje pirma syk paminėta apie arbatą pabaigoje 16 amžiaus. Rusija parsikvietė ją 1650 metuose, vėliaus truputį Anglija, Olandija, o paskui arbata išsiplatino po visą

V. KUDIRKOS RAŠTAI BmBOLMmBŪDBOOSaD

Europą. Kaip šiandien yra išsiplatinus arbata, galime matyti iš to, kad per metus sunaudoja jos daugiau už 12 milijonų kilogramų (klgr. = 2V₂ svarų).

Dėl gėrimo imame skystimą, nuo šutintų karštu vandeniui lapų. Kynuose geria arbatą labai tvirtą ir be jokių pridėkų; pas mus skystimą atskiedžia vandeniui ir prideda saldumų; Sibiriakai, Kirgizai ir Mongolai taiso dėl savęs „plytinę arbatą“; niekiausius lapus, kotelius ir smulkmenas arbatos maišo su krauju gyvuolių ir daro kalocius, o dėl valgio verda tuos kalocius su pienu ir taukais.

Chemiškos arbatos dalys yra šios: *teinąs*, *chlorofilis*, *vaškas*, *sakai*, *guma*, *eteriškas aliejus*, *taninas*, *baltymas*, *minerališkos druskos*, *cellulosa*. Dabar pažiūrėkime, koks fiziologiškas veiklumas tų arbatos dalių. Svarbiausia dalis, turinti didžiausią įtakmę ant žmogaus organizmo, yra alkaloidas čemas, kitaip *kofeinas* arba *guaraninas*. Dėlto gi, idant nuspręsti naudą ar blėdį arbatos dėl mūsų organizmo, gana bus pasipažinti arčiau su vienu tik *teinu*, visai aplenkiant kitas sukrautines dalis, o dar ypač, kad ne visos pereina iš lapų į geriamą skystimą. *Teinąs* priguli prie smarkių nuodų, maž ką menkesnis už *strichniną* ir *morfiną*. Priėmimas iki 5 gr. neturi jokios ant žmogaus įtakmės; daugiau už 5 gr. — apima gaivą bet greit vėl pereina; nuo didelės duosnės (dosis) skubina pulsas, mažinasi veržimas sunkėse, apima galvą, dreba kojos ir rankos.

Ištyrinėjimai paskutinio laiko, darode, kad duodant *teiną* gyvuoliams su šiltu krauju, įtakme alkoholi'do pirmiausiai žyminasi ant stremkaulinių smegenų, t. y. mazgų, kurie yra refleksų tarpininkais: įdavus kralikui tris arba du gramu, gana prie jo dasilytėti, o tuojaus sustyra — taip gyvuolis tampa jautrum ant padilginimų iš lauko. Pagal šį veiklumą *teinąs* panašus ant *strichnino*, bet silpnėsnis už jį.

Žmogų ir nuo didesnės duosnės nestveria styris (tetanus), tiktai pasididina reflesiškas jautrumas; ką apie žmogų, tai *te'ino* veiklumas atsiliepe ant galvos smegenų — iš pradžių padilginant (excitatio), o paskui malšinant

(depressio). Toks pat veiklumas ir *morfinos* (ant kurios, pagal fiziologiską veiklumą teinąs labiausiai panašus). *Teinąs* turi įtekmę ne tik ant driksnių (nervų) sistemos, bet ir ant širdies: nuo mažų duosnių širdis pradeda tvinkseti greičiau ir kyla veržimas kraujo sistemoj; nuo didesnių duosnių auga tvinksėjimas širdies, o veržimas sunkėse pusėtinai puola; nuo didelių duosnių kraujo veržimas diktai mažinasi, širdis tvinksi nelygiai (arytmia) ir ant galo visai stoja tviksėjus.

įtekmė *te'ino*, ant kūno šilumos tokia: mažos duosnės neturi jokios įtekmės; vidutinės — pakelia šilumą ant 0,6 laipsnių; didesnės, bet da ne mirtinos — pakelia ant 1 laipsnio: mirtinos duosnės mažai ką pakelia šilumą.

Apie įtekmę *te'ino* ar paskubinimo ar suvėlinimo permainų materijos organizmo audose mažai da ką žinoma.

Suėmę viską, ka kalbėjome, apie fiziologiską veiklumą *te'ino* galime pasakyti, kad *teinąs, lygiai, kaip ir kiti alkala'idai, rodo savo didžiausią įtekmę ant driksnių sistemos: mažos duosnės padilgina ir pasmagina, o didesnės — malšina ir nubloškia.*

Dabar galime nuspręsti, kokia nauda arbatos dėl organizmo.

Dar neperseniai visiems rodėsi, kad arbatą galima lyginti su maistu. Bet šiandien ištyrinėjimai mokintų vyrų (Voit) aiškiai darodė neteisingumą prilyginimo arbatos prie maisto, nės ji *suvisai neprisideda prie atnaujinimo audu organizmo*. Tiesa, su arbata gali prigauti pilvą, reikalaujantį pripildymo, bet svarbumas arbatos, kaipo maisto, gali prigulėti tiktai nuo pridečkų: cukraus, pieno ir t. t. Svarbumas gi pačios arbatos, prigulintis, kaip žinome nuo *te'ino*, baigėsi tik ant padilginimo driksnių, ypač lizdo inteligencijos smegenų.

Kada, nusidirbę ir nuilsę, išgeriame arbatos, tuojaus mislis ramesnė, šnekta smagesnė.

Vienok arbatoje, kurią geriame, mažai *te'ino*: trijuose lotuose lapų yra 1—2 gr. Dėlto galime arbatą gerti ilgai ir daug be matomos dėl mūsų bledies. Prie arbatos, ly-

giai kaip prie narkotikų, žmogus pripranta ir sunku ant galo be jos apsieiti. Nutraukimas nuo arbatos nėra vienok taip sunkum ir baugutn, kaip nuo tabako arba alkoholio.

Kaip gi elgtis su arbata, idant ji sveikatai nekenktų? Arbata, nors kūno audoms nieko nepriduoda, kaip nusprendime, yra nekaltu gėrimu, o kaip kada tai ir naudingu, nės nuvaro miegą ir mislį ramina. Vienok tūlose aplinkybėse reikia arbatos saugotis; žinodami apie ypatybes *teino*, turime pripažinti, kad arbata ypač ne silpna, kenkia tiems, kurių erzinta driksnių sistema, kurie turi driksninį širdies tvinksėjimą, kuriems tankiai kraujas muša į galvą ir t. t., o kiti tvirtina, kad *taninas* esantis arbatoje, kenkia sergantiems viduriais — kataru pilvo ir žarnų (taninas sugramzdina pepsiną).

Ik paskutiniam laikui daktarai gindavo arbatą geriantiems minerališkus geležinius vandenis, mislydami, kad arbatos dalis, *taninas*, sugramzdina geležį, bet šiandien to nepripažįsta ir prie minerališkų geležies vandenų galima yra gerti arbatą, jeigu tik ji dėl kitos kokios priežasties nėra užginta.

Tai vis kalbėjome apie ypatybes arbatos ideališkos tyros.

Nusistebėsi skaitytojai, išgirdę, kad vargu kas iš mūsų ragavo tyros arbatos! Taip didelis jos išsiplatinimas patiko piktadėjams, kurie, dėl savo naudos, ištiesia nagus ne tik prie artymo turtų, bet ir prie jo sveikatos. Chemiškais ir mikroskopiškais ištyrinėjimais dasekta, kad ir brangiausia arbata tankiai būna padirbta, o pigesnė kaip 2 rub. 11 kap. svaras, tai perdėm be jokio išskyrimo, perdirbta. Didžiausios firmos, puikiausi kromai, kuriems, rodosi ištikėti, perdirba arbatą, o apie žydelių kromelius, tai ir paminėti sunku — plaukai ant galvos stoja.

Peržiūrėkime žinomus būdus perdirbimo arbatos:

1. Prie geresnių gatunkų maišo senus išmirkytus jau arbatos lapus, gaunamus nuo tarnų ir tarnaičių restauracijose, cukerinėse ir t. t.; mažiuose miesteliuose, ypač prastiems žmonėms, parduoda tankiausiai tik senus, jau vartotus lapus.

2. Prie arbatos lapų prideda svetimus lapus: saulalapio, gluosnio, elksnio, vinkšnos.- Rinkimu ir džiovinimu lapų gluosninių daugiausiai užsiima Peterburgo ir Maskvos rėdybose ir po vardu „Kapore“ parduoda užtikėtiemsprekikams, kurie paskui siuntinėja toliaus.

3. Idant arbata daugiaus svertų, prideda prie jos smilčių ir gipso.

4. Dėl kvarbavimo arbatos, vartoja degintą cukrų, lazurkas iš vario pjaulus; tuodu paskutiniu daigtu yra nuodai.

Mikroskopas ir chemija padeda mums pažinti tikrą arbatą ir perdirbtą; o koku būdu, kokiais prirengimais — apie tai čia ne vieta kalbėti.

Ant hygieniškos parodos Varšavoje 1887 m. persiliudyta, kad iš 40 gatunkų išstatytos arbatos, pusė buvo perdirbta. Tai taip ant parodos, kur žiūri daugelis akių — o ką sakyti apie tas vietas pardavinėjimo arbatos, kur nieks nežiūri, kur nėra jokios baimės!

Dėlto gi mums visiems, kurie suprantame apie tą dalyką, priguli saugotis ir nepasiduoti apgavikams, o labiausiai perserginėti ir mokinti vargdienius kaimo žmones, kurie platina tarp savęs arbatą, o ant kurių daugiausiai uždirba visoki apgavikai.

II. Kava.

Bebūnant pirmamokslinėje, kiekvienam iš mūs pateko skaityti šį padavimą apie *kavą*: vienas zokoninkas, negalėdamas pergalėti miego maldos laike, nupjovė savo akių blakstienus ir numetė juos ant žemės, o iš to išaugo *kavos medis*; paskiaus piemuo užtėmyjo, kad jo avys besisukant apie kavos medžius ir pabandę jų vaisių, pradeda linksmi šokinėti ir davė apie tai žinią į klioštorių; nuo to laiko zokoninkai išbandę veiklumą *kavos* vaisių, pradėjo juos vartoti dėl atitolinimo miego laike budėjimo. Tas padavimas aiškina, jog žmonės jau labai seniai, keliu atsitikimo, užtėmyjo ypatybes *kavos* ir jas sunaudojo. Tą pat aiškina ir vardas „*kava*“ nuo arabiško žodžio *kohvet* tvirtybė.

Tėvynė *kavos* medžio, *coffea*, yra Abesinija, iš kur perkėlė į Arabiją. Dabar kava įvesta abiejose Indijose ir Brazilijoje.

Lapai kavos medžio amžinai žali. Vaisiai, panašus ant vyšnių, turi viduryje du grūdus, suglaustu paplokščiomis pusėmis ir aptemptu baltpilka pievute. Nunokusius vaisius renka, ilgai džiovina ant saulės, paskui pritinkančiomis prietaisomis lupa pievutę, mirkina vandenyje, vėl džiovina ir leidžia į prekystę.

Dėl gėrimo reikia grūdus spraginti, sumalti ir užvirinti vandeniui.

Gėrimas *kavos* išsiplatinęs buvo Arabijoje jau XVI. amžyje; tada jau Ka'ire buvo kavinyčios. Abisinijoje dar seniaus vartojo tą gėrymą. Į Europą *kava* parkeliavo per Italiją. Praneijoje išplatino *kavą* Turkijos pasiuntinys laikuose Liudviko XIV. Lenkijoje pradėjo ją gerti XVII. amžyje.

Rytuose vartojimas *kavos* buvo kelis syk uždraustas. Europoje tas pat atsitiko, bet šiandien *kava* taip išsiplatinus, kad per metus sunaudojama jos daugiau kaip už 500 milijonų svarų.

Kavos grūdai, sudėti iš kietos audos, prilaiko šias chemiškai sukrautines dalis: *kofeiną, proteiną, dekstriną, gumą, taukus, taniną, citrinos rūkštį, du lengvalieji ir druskas*, ypač kalkių magnėzijos ir kitų.

Svarbiausia dalis — tai *kofeinas*, nuo kurio ypatybių priguli fiziologiškas *kavos* veiklumas ant organizmo.

Su *kofeinu* arba *teinu* jau pasipažįstame, nes jo ypatybės nusprendėme kalbant apie arbatą.

Nors *kavoje* ir *arboje* viršingiausia dalis ta pati t. y. *kofeinas* arba *teinas*, vienok tarp tų dviejų gėrymų yra skirtingumas.

Kava yra daug tvirtesnė už *arbatą*. Moksliai ištyrinėjimai dasekė, kad nuoviris *kavos*, be *kofeino*, tai didesni nuodai už patį *kofeiną*; *kava* su 7 gr. *kofeino* turi tokią pat ypatybę, kaip 20 gr. tyro *kofeino*. Nuoviris *kavos*, be *kofeino*, įčirkštą kraliui, išsyk sulaiko širdies tvinkėjimą, prietaisui reikiama konvulsijos, o ne styris, kaip nuo *te'ino*. Dėlto gi veiklumo *kavos* ant organizmo negalima yra pripažinti vienam tik *kofeinui*. Teisybė, čion prisideda *kofeozas*, t. y. produktai prisvilinimo bespraginant *kavos* grūdus. Bet, ar *kofeozas* pats prilaiko nuodus, dar nežinia, nes, pagal ikšioliškus dasekimus *kofeozas*, be *kofeino* ir *kavos druskų*, padilgina tik inteligenciją, suskubina širdies tvinkėjimą, sugadinajarnas, padidina vandenį šlapume ir numazina šilumą. Žodžiu sakant, dar ikšiol ne atrasta, kokiai daliai *kavos nuovirio* priguli nuodų ypatybė.

Vienok ir iš to jau žinoma, kad kavos reikia saugotis iš dviejų pusių. Geriant *kavos mažai*, syki ant dienos ypač po mėsiniai valgiui, nedarome organizmui jokios **blėdies**, tik dar ramiai sujudiname driksnių veiklumą, nuvarome miegą ir mislies nesmagumą, taip kaip gerant *arbatą*. Bet geriant *kavos daug*, ypač juodos, tai tik *subaigiame organizmą*, nės per daug suerziname driksnių sistemą; atsišalina miegas, pradeda rankos drebtėti ir kojos, ima tvinksnėjimas širdies ir tt.

Vieni nuo tvirtos *kavos* apkvaista, kaip nuo *alkoholio*, kiti stojasi vangiais ir susnūdusiais, o atsiranda ir tokių, kurie visai negali jos gerti. Dėlto gi *didelias duosnias kavos turime laikyti už nuodus*, lygius alkoholiui ir *tabakui*.

Veiklumas *kavos* ant organizmo, kaip matome, toks pat, kaip ir *arbatos*, tik dar smarkesnis; tai gi *kavos* da labiau reikia saugotis prie tų aplinkybių, kurias minavojome straipsnyje apie *arbatą*, t. y. prie suerzinimo driksnių sistemos ir t. t.

Čion pridursiu tik tiek, kad mažiems vaikams, kurių smegenys yra dabar labai jautrus, nepritinka duoti *kavos* visai, nės jie dar nereikalauja pramanyto padilginimo driksnių sistemos.

Kava, kaipo padilginantis vaistas, dėl visai apsilpusių ligonių turi savo vertę; taip gi pasigėrusiems nuo alkoholo nuvaro galvos sopimą, nesmagumą ir vertimą vemti; prie užsirijimo *opium'u kava* tinka, kaipo antidotum.

Lyginimas *kavos* su maistu visai klaidingas: pati *kava* be pieno ir kitų tokios vertės priedų, tai ne maistas, nės neatgaivina organizmo audų ir jų neatmaino, neturėdama pritinkančių dėl to dalyko sukrautinių dalių.

Surogatais *kavos* gali būti *cikorija* (išdžiovinta ir sumalta šaknis žolės *Cichorium*, kuri priduoja kartoką ir smagų gardumą; auga visoje Europoje), *rugių grūdai*, *aržuolų gilės*, *kartieji kaštonai*, *morkų šaknys* ir t. t.

Nors dėl apgavikų niekur keliai nepastoti, vienok, ką apie *kavą*, tai dirva lyg susiaurinta: negalėdami vieton

III. Tabakas.

Kad paklaustume nors ir nemokintą žmogų, dėl ko jis valgo ir geria, tai ūmai mums atsakytų: „juk be valgio ir gėrimo negalėtume gyvasties užlaikyti.“ Bet ant klausimo, dėl ko dumiamo *tabaką*, tai nė tamsus, nė apšviestas žmogus išteisinančio jį atsakymo duoti negalėtų. Teisybė, atremtų, būk sunku atprasti, bet dėl ko priprato? Pripratimą žmogaus prie kokio nors dalyko galima išteisinginti, jeigu prieš pripratimą dar buvo matoma tame dalyke šiokia ar tokia nauda. Apie *tabaką* nieks to nepasakys! Ar gi tie „jaunikliai“, kurie pradeda bendruotis su *tabaku*, mato, būsent iš lo kokią naudą, ypač, kad dar pirma lekcija, taip sunki ir grasi, visai ne žada didės nuo *tabako* geradėjystės? Anaip tol! Dumia tik dėl to, kad kiti, vyresni, tą pat daro, o kaip pripranta, tai rodo, kad *tabakas* labai reikalingas, nės be jo sunku yra, ir visą gerumą *tabako* jaučia tikiai tada, kada jo netenka. Tai gi dūmimas *tabako* už pirmutinę savo priežastį turi „beždžionkavimą“, kuris pereina į paprotį, o *paprolis*: kaip sako priežodis, *altera natūra*.¹

¹ Antras prigimimas.

Iš Menandro tabakologijos žinoma, kad pirmiausiai pradėjo vartoti *tabaką* dėl dūmų. Gyventojai šiltųjų kraštų užtėmijo, kad *tabako* dūmais gali atsiginti nuo visokių musių ir vuodų, kurie, išvien su karštais saulės spinduliais, buvo neiškenčiamu kankinimu. Tai gi, nežiūrint ant kosulio, akių uždegimo nuo *tabako* dūmų ir tt., jieškojo pas jį apginimo. Paskiaus tas pirmutinis būdas vartojimo *tabako* tapo sunaudotu ant pikto. Indijos kunigai, užtėmiję apsvaiginančią ir apkvaitinančią ypatybę *tabako* dūmų, pradėjo juos vartoti, pildant tikėjimiškus dalykus: apkvaite, puldavo ant žemės, lyg negyvi, paskui atokę, nuduodavo įkvėptus, sakydavo, būk kajbėję su piktomis dvasiomis ir klausantiems pranašavo. Žinoma, toks paveikslas turėjo įtakmę ant tamsių veizėtojų ir nuo to laiko pradėjo žiūrėti ant *tabako* su guodone, duodant jam didelį, vos ne dievišką, svarbumą. Toliaus matome, kad laukiniai žmonės, ypač Amerikos, laikė *tabaką* už daigtą šventą ir be jo neapsėjo, nešant aukas savo dievams. Dėl pavyzdžio imkime Omokvas'us, gyventojus palei upę Missisipi, kurie užmušę žubrį ant aukos, leisdavo dūmus iš burnos ir per nosį, tarydami: „Valdytojau! tai tau dūmas!“ Ant galo *tabakas* pasiliko turtu visų.

Europa, užtėmijus, kad laukiniai gyventojai taip guodoja *tabaką*, parvežė jį dėl naudos saviškių. Čia svečią priėmė labai gražiai ir taip visiems patiko, kad davė jam bajorženklį Sanctae Crucis (ant atminties nuncijušo Santa Croce, kurs parkvietė *tabaką* į Rymą) ir rašė giesmes ant jo vardo. *Tabake* atrado vaistą prieš visokias ligas, atremė įvairias kūno nelaimes ir ką tik neatrado ypatybės, ginančias nuo smerties. Jau ką žmogus pamėgsta, tai ir nugiria be galo!

Mokslas vienok ne taip nusprendžia apie dorybes *tabako* ir jam bajorženklį nepripažįsta.

Prisižiūrėkime ypatybėms to augmens, perkratykime įtakmę jo ant žmogaus organizmo, o paskiaus susistosome ant žinomų būdų vartojimo *tabako* ir nuspręsimė ar naudą ar blėdį nuo jo dėl žmogaus sveikatos.

Lapai augmens *Nicotiana tabacum*, panašus maž daug ant lapų saulegryžio, pažįstami beveik visiems. Jie prilaiko šias sukrautinius dalis: *nikotina*, *nikočianina*, *rukštis* (*obuoline*, *citrinine*, *rukštyninė*), *chlorofilį*, *augmeninį baltymą*, *klijus*, *krakmolą*, *augmeninius valaknas*, *vandenį* ir kelias *druskas*. Chemiškas sudėjimas vartojamo *tabako* labai yvairus, kas priguli nuo gatunkų ir pritaissymo. Pagal įtakmę ant organizmo svarbiausia dalis *nikotinas*. Tas alkaloidas, kaip darodė ištirinėjimai, priguli prie smarkiausių augmeninių nuodų: mažus gyvuolius užmuša per kelias sekundas, o didesnius — per 1 arba 2 minutes. Viena V_2 lašo *nikotino* užmuša katę, lapę, šunį; 1–2 lašai užmuša karvę ir arklį. Tokiu būdu dėl žmogaus, sulyginant jo didumą su minėtais gyvuoliais, gana 3_j arba 1 lašo, idant nužudyti. Garai *nikotino* taip erzina plaučius, kad negalima kvėpuoti, davus keliems lašams išgaruoti. Cl. Bernard sako, kad nuo *nikotino* pirmiausiai pradeda trūkčioti kūną; paskui eina bevalda sąnarių; kvėpavimas ir sunkiu judėjimas, išpradžių suskubinti, stojasi vis ir vis silpnesniais ir retesniais; taip gi išsimuša prakaitas ir pradeda bėgti seilės, nės *nikotinas* suerzina seilių ir prakaito grumulėlius, kurie tada išduoda savo išdarbio daugiau, nės kaip paprastai; pripratusių prie *tabako* burnoje visados sausa ir tankiai turi jie vandenį gerti, o tai iš priežasties stokos seilių, nės prietaisos jų išleidimo tankiai erzina, nuilsta ir tampa nejautriomis. Žinodami gi, kaip seilės yra reikalingos, priimant peną, ir matydami, kaip jas naikina bereikalo *nikotinas* ir pastoja joms kelią, turime pripažinti, kad dėl tūlų žmonių *tabakas* yra brangesnis už sveikatą.

Čion dar pridurkime, kad *nikotinas* turi labai didelę įtakmę ant vidurių: 1_i dalis lašo juos paleidžia ir prietam verčia vėmti. Šitą trumpą abeliną peržvalgą veiklume *nikotino*, paaiškinkime sau paveikslu užsirijusių, ar tai tyru alkaloidu, ar sultimis, ar durnais *tabako* ir t. t.

Pagal E. Fonssard'ą užsirijimas *nikotinu* žyminasi dvejopai: arba išlėto, palengva, arba išsyk, smarkiai.

Jeigu palengva, tai pirmiausiai darosi pikta, sopia galva (kaip kada skauda pilvas), veidas išbala, ant kaktos šaltas prakaitas, akys aptemsta, užia ausyse, dreba kojos ir rankos, sunkus kvėpavimas, pulsas mažas, suskubęs ir nelygus: tuometarpu ligoniui rodosi, kad jau nustos gyvasties, bet paskiaus pradeda seilioti, vemti, atiduoda šlapumą ir ištuština pusėtinai žarnas — o per tai išsimėtą daug *nikotino*, ligoniui pasidaro lengviaus ir jis užmiega. Tokiam padejime buvo ne vienas, pradedant bendruotis su *tabaku*. Lengvesnis laipsnis užsirijimo *nikotinu* baigiasi tik galvos sopėjimu ir vertimu vemti.

Smarkaus užsirijimo *nikotinu* ženklai šie: neramumas, drebulys, galvos apkvaitimas, pikta, karšta po krūtine; tuojaus paskui — apsilpimas, vėmimas, diegliai kūno, išbalintas, šaltas prakaitas, kaktos sopimas, išsiskėtimas lėliukių akyse, užimas ausyse ir sanpažinties sumišimas; toliaus — ligonis apstingsta, surinka, sustyra, o potam — sąnarių bevalda, akys pastirė, jausmai nublokšti, kvėpavimas vis sunkesnis, širdis silpsta, pulsas prieš tai mažas, kietas ir greitas, dar vis tankiaus ir tankiaus stabtelia; kojos ir rankos atšala ir ligonis miršta, arba konvulsijose, arba dar paskiaus, giliai užmigęs.

Tie visi ženklai užsirijimo *nikotinu* eina arba sykiu (jeigu duosnė buvo dikta), arba viens paskui kitą su didžiausiu greitumu.

Dalis tabako, *nikočianinas*, taip gi dideli nuodai, bet silpnesni už *nikotiną*. Ažuot tų dviejų nuodų paskutiniai ištyrinėjimai atrado *tabake*, ypač jo dūmuose, *prusrūkšte* (*ac. borusicorum*) nuodus, kurie akimirkoje žymina savo veiklumą.

Dar geriaus prisižiūrėsime *tabakui*, sprendžiant apie būdus jo vartojimo.

Vartojimas *tabako* dvejopas: 1) *be dūmų* — *krinkė* ir *taboka*, 2) *su dūmais* — *pypkė*, *cigaras* ir *papirosas*.

Kramtymas tabako lapų, t. y. *krinkė*, pasiliko tur būt nuo to laiko, kada dar žmonės maitinosi vienais augmenimis — tarp kitų turėjo pasitaikyti ir *tabako Lapai*. Pa-

skiaus užtėmyta, kad laukiniai žmonės, neturėdami maisto, kramtė tabako lapus, būk tada nejautė bado. Dėl tos pat priežasties pradėjo vartoti *krinkę* ant laivų matrosai laike ilgų kelionių ir išplatino ją po svieta. Prietam jie mislyjo, buk *krinkė* gina nuo ligos *skorbuto* (*scorbutus*), užpuolančios dantų smegenis, bet persiliudyjo, kad *tabakas* nuo tos ligos visai neatgina.

Ir šiandien dar viešpatauja nuomonė apie ginančią nuo skorbuto ypatybę *krinkės*, bet kaip klaidinga! *Tabakas*, kaipo aštrus vaistas, gali erzinti dantų smegines, pritraukti kraują iš artimesnių dalių ir t. t.; jeigu gi pats kraujas bus sugedęs, tai netik *krinkė*, bet ir geresni paviršutiniai vaistai neatgins smegenų nuo skorbuto dėl tos menkos priežasties, kad skorbutas yra tai liga ne smegenų, tik kraujo (stoka tūlių sujungminių dalių, daro kraują skorbutišku).

Dabar vartoja *krinkę* daugiausiai Čigonai, nuskurdėliai Vengrai, Silenijos gyventojai ir seni kareiviai. Suvoliotą j kamuolį *tabako* lapą, įsideda tarp dantų už žando ir laiko, pakol neiščiulbs viso skystimo; paskui tą išmeta, idant įsidėti kitą *krinkę*, be kurios apsieina tikrai valgio ir miego laike.

Jeigu pripratę prie *krinkės*, nesiskundžia ant blogų pasėkų, tai tik dėl to, kad jų nemato, arba kad kaltę nuverčia ant kitų priežasčių, o ne ant *tabako*. Vienok, visas organizmas tokio žmogaus liudyja *užsirišimą tabaku*: veidas ir akių baltymai pageltę, kūnas pasibaigęs, vangumas ir tingumas prie rankų ir galvos darbo.

Su nepratusiu dedasi kitaip: *tabakas* erzina liežuvį ir gardumo dirksnias, o per tai suerzina seilių grumutėlius, kurie tada nesigaili savo įturio; gaila tų, kurie tas seilias išspiauja, nės per tai nustoja labai reikalingos medegos prie sužlėbčiojimo peno, o dar labiaus gaila tų, kurie seilias praryja, nės sykiu praryja ir nuodingą *tabako* skystimą! Kasgi toliaus! Karštis išdžiuvusioje burnoje, žegsėjimas, tankiai uždegimas gerklės ir dantų smegenų;

akyse pradeda viskas suktis, galva sopa ir kaista, darosi pikta ir tt. — visai kaip nuo užsirijimo *nikotinu*.

Abelnai sakant, kiekvienas vartojantis *krımķę*, turi slogą (catarrhus) burnos ir pilvo.

Tai tokia nauda iš *krımķės*!

Taboka — sumalti tabako lapai — išradimas naujasnis už *krımķę*. Pirmiausiai įsiveisė Ispanijoje ir Portugalijoje. Metuose 1559 J. Nicot (nuo jo ir vardas alkaloido „*nikotinas*“), Prancūzų siuntinys prie Portugalijos dvaro, atsiuntė iš Lisbonos Katarinai de Medičis sykiu su tabako sėklomis dėžutę su taboka. Karalienė išpradžių ništikėjo tabokai, paskui pavuostė ištolo, o ant galo pradėjo ją vartoti, prikalbinus prie to ir savo sūnų Karolį IX. Idant patikti Karalienei, dvariškiai pradėjo traukti taboką ir girti ją, nors jiems ašarojosi akys ir suko nosyje. Dvariškius sekė kiti ir t. t. — ant galo taboka atsidūrė net ir pas mus.

Veiklumas tabokos, į nosį, žyminasi vietiniu žuvimu jautrumo (anaesthesia), padidiniu varvėjimo iš nosies ir čiaudėjimu. Ilgai vartojant taboką, prisimeta nosies sloga, kuri perslenka net ant gomurio plonės; iš tos priežasties atstoja voslės ir gardumo pajautimai, nės per ilgai erzinašamos plonių dirksnės tampa visai nejautriomis.

Per nosies plonę, kaip paprastai per visas plones, gali persisunkti į kraują vodingas tabako skystimas.

Vidurinė nosies plonė yra labai lepi ir dėlto pas „*tabokorius*“ tankiai ētrinasi ir duoda kaip kada pradžia vilkui (lupos), arba ir vėžiui (carcinoma), dviem neišgydomom ligom.

Prietam nuo tabakos, užsikimšus ašariniams takams, be perstojimo teka ašaros ir niežti akys.

Turime yvairias tabokos atmainas: tai rukšti tai prėska, tai vienaip, tai kitaip kvepentį, tai turinti šiokį ar tokį smarkumą. Žinoma, viskas tai priguli nuo pritašymo ir visokių priedų (alūnas, acto rūkštis, taninas, smulkus stiklas ir kt.), tarp kurių atsiranda ir nuodai (geležies ir vario kupervosas, actinė švino druska, arsenas ir t. t.).

Čia reikia pridurti, kad švininėse dėžutėse taboka gauna nuodingą ypatybę nuo švino.

Ramazzini užtėmijo, kad tabokos dirbtojai gauna drebėjimą kojų ir rankų ir neatsikratomą kosulį.

Tie, kurie pripratę prie tabokos, gina ją, tarydami, buk ji, tankum iš nosies varvėjimu, nuvaro galvos sopimą, dantų skaudėjimą, numažina ausiu apkurtimą, praaikškina akis ir pasmagina atminti — tikri juokai! Juk ant pamintų priepuolių skundžiasi tik tie, kurie traukia taboką! Stai trumpa peržvalga tabokos ir jos blogų pusių. Gerų gi pusių nerasi nė su žvake. Teisybė, susirinkimuose, kada neatleidžia snaudulys, galima nužadinti ir save ir sąsnaudžius „kukštelėjimu“ j tabakierką ir garsum „čiaudėjimu“ nuo tabokos. Bet tai per menkas dalykas, idant jis galėtų pridengti visas blogas tabokos puses. Ant galo ir pats čiaudėjimas yra gana pavojingu daigtu: Pr. Hoffmann ir Glazer rodo mums atsitikimus netikėto myrio iš priežasties išsisunkimo kraujo smagenise po smarkum nusičiaudėjimu¹: Haller minavoja apie akių žvairumą nuo tospat priežasties; randame taip gi pavyzdžius apjakimo ir kitokių priepuolių nuo smarkaus čiaudėjimo.

Seniaus da valdžios, užtėmyję piktas tabokos ypatybes, pradėjo ją drausti. Karalienė Elžbieta prisakė naikinti visas prietaisas prie tabokos; Karolis VIII grūmojo botagu, Urbonas VIII, popiežius, iškeikė taboką, o Mahometas IV, žadėjo nužudyti tuos, pas kuriuos bus užtėmyta taboka. Toks uždraudimas vartojimo tabokos nebūtų pro šalį ir mūsų gadynėse. Tik žmogaus jau toks būdas: nuo ko jį labiausiai gini, prie to labiausiai lenda.

Kad taboka ir nebūtų taip vodinga, tai viens paveikslas tam tikro tabokoriaus gali priversti prie išsižadėjimo tabokos ant viso amžiaus: drapanos visos apibarstytos taboka; nosinė skepetaitė (jeigu ją turi) išrodo, lyg būtų mėšluose sumindžiota; po nose dvi rudi žvaki ir t. t., o

¹ Čiaudėjimas sujudina smagenis, o per tai gali plyšti kraujo indeliai.

nuo viso žmogaus tokia smarvė, kad bjauru prie jo pri-
siartinti.

Ketvirtame Nr. „Varpo“¹ kalbėjome apie *taboką*. Liko
da mums pasikalbėti apie dūmimą, kuris tarp visų pra-
gumų vartojimo tabako labiausiai yra išsiplatinęs.

Dūmia tabaką senukas, kurs drebančia ranka vos su-
laiko pypki, dūmia ir vaikiščias, kurs da nepermano rei-
kalingumą kelinį! dūmia vyrai, dūmia ir moters; dūmia
turtingi pilvočiai, dūmia ir nuskurdėliai, kuriems tankiai
pritrūksta duonos kąsnio, dūmia mokinti, dūmia ir apja-
kėliai; dūmia sveiki, dūmia ir padvėsėliai ir tt. Vienu
žodžiu — visas svietas dūmia tabaką. Dėlto gi apie tą da-
lyką pasikalbėsime truputį plačiau.

Ne kalbėsime daug apie istoriją pirmutinio *cigaro*,
pypkės ir *papiroso*, pasakysime tik tiek, kad cigaras tai
buvo pirmiausiu išmislu: dėl smagesnio deginimo tabako
lapų ir traukimo į burną dūmų, ar tai ant garbės dievams,
ar ant ko kito, pradėjo vynioti tuos lapus — tai ir pradžia
cigaro; paskiaus, idant karštais dūmais ir ugne degančių
lapų ne svilinti sau lūpų ir atitolinti nuo burnos nesmagų
gardumą, sudarė prietaisas, atitolinančias degančius tabako
lapus nuo burnos — iš to prasidėjo *pypke*; *papirosas* tai
išmislas paskutinio laiko dėl parankesnio vartojimo tabako.

Tabako dūmuose, apart anglių dalelių, randame da
nuodus! *nikotiną*, *nikočianiną* ir *prusrūkštę* (acidum bo-
russicum), ne minavojant apie nuodingas liekanas nuo
sausos destilacijos, kaip *smalkes*, *kreozatą* ir kt. Da čia
turime pridurti *karštį* dūmų. Žinant tai, galime nuspręsti,
kad *tabako dūmai* turi keleriopą įtakmę ant žmogaus or-
ganizmo, o tai: erzinant mechaniškai (anglių daleles), ter-
miškai (karštis dūmų), nuodais (nikotinas ir kt.) ir gadi-
nant orą.

Pirmiausiai dūmai patenka į *burną* ir papildo ją. Čia
dalelės anglių, nuodai ir karštis puola ant plonių, liežuvio,
seilinių grumulėlių ir iš tos priežasties ima lyg gnybčioti

¹ 1889 m.

liežuvį ir pradeda tekėti seilės. Seilės yra neatbūtinai reikalinga medega prie žlėbčiojimo perio. Kolaik susižlėbčioja penas, t. y. iki audos neištraukia iš jo reikalingų dėl savęs dalių, persidirba jis keliose vietose: pirma vieta pritaiko peną pritinkančiai dėl antros, antra dėl trečios ir tt. Viena vieta negali atlikti darbo už kitą, nės kiekviena turi sau ypatingas prietaisas. Suprantamas dalykas — tada tik penas bus prigulinčiai sužlėbčiotas, tada tik turės iš jo naudą organizmas, kada kiekviena tokia vieta atliks savo darbą priderančiai. Tegul tik viena vieta ne atlieka savo, antrai vietai neapdirbta medega netiks ir taip gi bus nusiūsta toliaus be pritinkančio apdirbimo. Pirma vieta dėl žlėbčiojimo peno yra tai burna, o seilės atlieka gana svarbų darbą. Seilės suvilgo peną ir palengvina jo praryjimą. Sukrautinė seilių dalis *pfialinas* permaino peną taip, kad jo *krakmolos* persimaino ant *dekstrino* ir ant galo ant *vyninio cukraus*. Taip permainytas penas, t. y. pritaisytas dėl tolesnio žlėbčiojimo, eina į pilvą. Pamisiykime dabar, kiek seilių eina perniek, dūmiant tabaką! Kiek jų išsispjauja! o kiek įsiryja! Gerai da kolaik seilės bėga, bet antgalo seilių grumulėliai, paalsinti tankum, reikalingu (valgant) ir nereikalingu (dūmiant tabaką), erziniu, apsilpsta ir paskui jau labai skupei išduoda savo įturį. Tai tiek nuo mechaniško ir termiško erzinimo dūmais burnoje, na o pridėkime prie to visko da nuodus, *nikotina*, kuris yra dūmuose ir, kaip jau žinome, pats varo seiles. Seilės vėl, prisisunkę nikotinu, patenka į pilvą ir ten be reikalo erzina grumulėlius, kurių įturį, reikalingą taipos gi prie žlėbčiojimo peno, naikina. Suerzintos plonės pilvo turi įtekmę ant sujudinimo *kasos* (pancreas), popilvinio grumulo ir paleidimo jo įturio, daug prisidedančio prie sužlėbčiojimo peno; čia ir naikinasi nereikalingai naudinga žlėbčiojimo medega.

Dabar klausiamo, ar galimas daigtas, idant penas prie tokių išlygų persidirbtų pritinkančiai, su nauda dėl organizmo, nepaliekant kokio nors blėdingo žymio? Karščiausias apginėjas tabako, jeigu tik turi šiokį-tokį supra-

timą apie neatmainomas chemijos ir fiziologijos tiesas ir nenori prasilenkti su balsu savo sąžinės, turi pripažinti, kad stoka seilių ir kitų žlėbčiojimo skystimų priverstinai kliudo ir stabdo žlėbčiojimą peno; o jeigu dūmimas tabako, kaip matėme, naikina minėtus skystimus, tai gi nesistebėsime išgirdę, kad tarp dumiančių tabaką, yra taip daug su pagedusiais viduriais. Jau nereiktų dėl išaiškinimo tos tiesos nei moksliškų darodymų, gana tik išklaustyti skundus žmonių, neturinčių jokio supratimo, kas tai chemija ir fiziologija, nepažįstančių įtekmės tabako ant organizmų: „*Kolaik nedumiu tabako, tai gerai — rodos sveikas; o kaip tik išdumiu, tai štai ir paleido vidurius.*”

Jeigu nevysi dūmikai skundžiasi ant vidurių, tai čia reikia atminti ypatybes kiekvieno skyrium organizmo. Tankiai ir labai tankiai kaltininku užsitęsusios pilvo slogos yra tabakas.

Tabako dūmai, su savo visomis ypatybėmis, puola ir ant *dantų*. Ar matėte kas pas dūmiką tabako gražius, baltus dantis? Pas tokį visada dantys pageltę arba juodi, nės apgula juos suodžiai ir produktai degimo, ypač popierinio aliejaus (dumiant papirosus). Emalija dantų skyla ir dantys greit pradeda trupėti. Tolydinis gi erzinimas dantų smegenų, jas labai susilpnina.

Dūmiko lūpos visados sausos. Lepi plonė, tolydžio erzinama, lupasi ir étrinasi. Patalogija nurodo, kaip ant vienos iš priežasčių lūpų *vėžio*, ant dūmimo tabako.

Liežuvis taip gi negali išsisukti nuo įtekmės tabako dūmų ir tankiausiai būva apvilktas, dėlto kad beveik visi dūmikai turi slogą pilvo. Liežuvis, nuolat^erzinamas, lupasi, kaip kada sutrūksta, arba étrinasi. Žinoma, tokios išlygos pakiša priežastį visokioms liežuvio ligoms, tankiausiai gi vėžiui.

Abelnai sakant, prie daugumo ligų *burnoje*, kaipo priežastis, prisikiša dūmimas tabako.

Jau teko kartą minėti, kad sloga iš burnos (nuo tabako), gali pereiti ant *gomurio*, *gerklės* ir paskiaus ant *plaučių*. Vienok tabakas gali tiesiog užgriebti plaučius ir

čia mieliausia dėl jo piktadėjystės vieta, čia daugiausiai organizmui įsigrysta. Idant išrodyti šitą dalyką, turime apsistoti ant to, ką veikia plaučiai organizme žmogaus. Plaučiai tai dumplės, kuriomis įkvepiame ir iškvepiame orą, o be jo, kaip visi žinome, gyvastis negalima būtų. Įkvėptas oras nepanašus ant iškvėpto: pirmame, tyrame ore, yra sukrautinė dalis *degis*, o antrame, sugedusiame jau ore, vietą *degio* užima *anglerūkštis*. Dėlko taip, tuo-
 jaus _ pamatysime. Žmogaus organizmo audas maitina kraujas: prietam tekėdamas iš kairėsės pusės širdies per *sunkės*, atiduoda audoms reikalingą joms *degi*, nuo kurio kraujas raudonas (sunkinis kraujas), o į vietą *degio* priima nuo audų atmestą ir nereikalingą joms *anglerūkštį*, nuo kurio kraujas genda ir tampa juodu; tas sugedęs ir netinkantis dėl maisto audomis juodas kraujas patenka į kitokius kraujo indus, į gyslas (gyslinis kraujas) ir per jas įsilieja į dešinę pusę širdies; iš čia kraujas eina į plaučių indus ir dabar susitinka su įkvėptu oru, atiduoda plaučiams dėl įkvėpimo *anglerūkštį*, o priima iš tyro oro *degi*, nuo kurio kraujas vėl paraudonuoja ir tokiu būdu tapęs vėl tinkančiu dėl maisto audoms, eina į kairę pusę širdies *sunkės* ir t. t., kolai vėl persimainęs nesugrįž į dešinę pusę širdies ir į plaučius ir čia neatsinaujins oro *degiu*. Tokie mainai *degio* ant *anglerūkšties*, *auglerūkšties* ant *degio* eina beperstojimo — tegul tik jie mainai tųjų bus sustabdyti, o žmogus turi uždusti. Žinoma tai, jau matysime koks svarbumas plaučių ir jų darbo, kvėpavimo; suprasime, dėlko iškvėptas oras jau ne tas pats, kaip įkvėptas; aišku bus, kad *anglerūkštis* nereikalingas ir vodingas organizmui, nės jį, kaipo atliekamą, išmeta laukan, ir kad *degis* labai reikalingas, nės jį organizmas renka dėl savęs iš oro. Dabar tiesiog galime tvirtinti, kad tik kvėpavimas tyru oru, kuriame bus reikalingas daugumas *degio* gali prigulinčiai atnaujinti ir atgaivinti kraują ir pritinkančiai maityti organizmo audas; juom labiaus sugedęs oras, juom daugiau jame *anglerūkšties*, o mažiaus *degio*, tuom skurdžiaus mis audos ir turės užkenkti organizmui.

Pasiklauskite savęs, dūmikai tabako, ar tabako dūmai
 su visokiais niekniekiais daieidžia prieti tyram orui ī
 plaučius? Ne, ir da kartā ne! Kvēpavimas duotas ne
 dēl dūmimo tabako!

Dūmiant tabaką, vieton kvėpuoti tyru oru, paskirtu gamta, jūs kvėpuojate oru, sumaišytu su durnais, o tankiai ir vienais tik tabako dūmais; tokiu būdu oras, einantis į plaučius, pagal įturį *degio* yra neištenkantis ir kraujas, atėjęs į plaučius dėl atsigaivinimo, susitinka ne su oru, prilaikančiu *degi*, tik su tabako dūmais, prilaikančiais visokias nenaudingas dėl atgaivinimo kraujo dalis, žinoma, kraujas negali atiduoti mainais savo *anglerūkštį*, pereina neatsigaivinęs į kairę pusę širdies ir eina toliaus, neištekdamas dėl audų prigulinčios joms medegos.

Iš to, ką paskiausiai kalbėjome, išpuktų, kad žmogus, bedūmiant cigarą ar papirosą, tuojaus turi ir uždusti, o vienok dedasi kitaip. Matote, dūmikas juk netraukia be paliovos dūmų — tarp vieno užtraukimo ir kito lieka liuosa valanda dėl kvėpavimo tyru oru. O ant galo, ir su dūmais šiek-tiek tyro oro patenka į plaučius — tik permažai, nės daugumą jo vietos užima dūmai. Tai gi dūmimas tabako, aiškiaus sakant, *nesustabdo visiškai* mainų dujomis, tik tuos mainus baisiai *sutrukdo*.

Dabar pridera prisžiūrėti, kokios artesnės pasėkos dėl organizmo iš priežasties *sutrukdyimo maino dujų*. Pirmiausiai kenkia patiems plaučiams: neatsigaivinęs kaip reikia, kraujas, apsunkintas *anglerūkštim*, duoda menką maistą plaučių audai, nuo ko ji silpsta. Prie apsilpusių plaučių prisimeta paskui visokios plautinės ligos. Paminėsime čia kelias tik. Beveik visi dūmikai turi užsitęsusią *slogą plaučių*, nuolatai kosti, jaučia sunkumą krūtinėje ir daug skrepliuoja, ypač tuojaus po dūmimo. Šis dalykas apgauna dūmikus, nes jiems rodomi, būk tai tabakas palengvina atidavimą skreplių ir pradeda da daugiau dūmti, da labiaus silpninti plaučius. Kas nors sykį atlankė iš-ryto dūmiką su užsitęsusia plaučių sloga, tas niekad ne- užmirš bjauriaus paveikslo: pats dūmikas kriuni ir kriuni,

aplink lovą bala skreplių, kuriuos, kaip vištukus nuolatai drabsto, o oras kambaryje prisisunkęs tabako smarve.

Matome, kad dūmimas tabako turi įtakmę ant ekonomijos žlėbčiojimo peno ir baisiai jai vodią.

Nuo besitęsiančio per ilgus metus kosulio atsiranda *išpūtimas plaučių* (emphysema); čia trukdosi tekėjimas kraujo plaučiuose ir dešinėji širdies pusė, kuri varo kraują per plaučius, turi daugiau darbo, turi gerai spirtis, idant jį atlikti, dėlto ji išpradžių pasididina; bet ant galo neįstengia atlikti darbą, apilsta ir susilpsta — patrūksta, paprastai sakant. Tolesneme laike tas pat atsitinka ir su dešineje puse širdies. Ar gali nepajusti organizmas žmogaus, kada tokia svarbi dėl varinėjimo kraujo prietaisa, kaip širdis, apsilpusi ir pradeda šlubuoti? Atsakymas labai aiškus.

Apsilpninti plaučiai — tai numylėta dirva dėl išsiplėtojimo *džiovos* (phthisis). Kiekvienas ir menkai ką numanantis žino, kad nuo tabako tankiai „skauda krūtinę“, o nustojus dumti papirosus, skaudėjamą tą kaip ranka atima. *Džiova* labai greitai prisimeta prie kokių norint būdu susilpnintų plaučių, na o dūmimas tabako, neduodamas plaučiams tyro oro, kiek reikia, juk ir iabai apsilpnina juos. Tai gi visi tie, kurie iš prigimimo linkę prie plautinių ligų, „silpnakrūtiniai“, rodosi tyčia dūmia tabaką, idant kuomgreičiausiai užbaigti ir taip jau sutrumpintas savo dienas. Vieni dūmikai žinome, „užsitraukia“, t. y. įtraukia dūmus į plaučius, o kiti dūmia „neužsitraukiant“. Vienok ir tie paskutiniai negali atginti, idant dalis dumų nepatektų į plaučius. Pažiūrėkime, kas iš to dedasi. Sienos gerklės, paskirtos dėl pervedimo oro į plaučius, išklotos *gyvplaukiais*, kurie, krutant be perstojimo, išvaro laukan dulkes, įsitraukusias iš oro, bekvėpuojant. Dulkių visados yra ore ir gyvplaukiai visados turi darbo. O pridėkime dabar prie to daugybę anglių dalelių, suodžių iš tabako dūmų, limpančių prie drėgnų gerklės sienų — ar ne bus gyvplaukiams perdaug darbo? ar jie įstengs? Teisybė, išpradžių da gyvplaukiai išvaro beveik visus suodžius (tada skreplys juodas), vienok paskiaus „patrūksta“ ir tada

suodžiai iškloja gerklę, kaip koki kaminą. Suodžiai, įsi-traukia ir į plaučius ir ten taip gi ne mažai jų lieka. Ma-tome, kad visi kvėpavimo takai aplimpa suodžiais. Kas toliaus? Suodžiai, kaip pašaliniai, nekviesti svečiai, erzina gerklę ir plaučius — atsiranda kosulys, sloga plaučių su visoms pasėkomis. O juk *nikotinas*, beesantis dūmuose, pats nuo savęs taip gi erzina kvėpavimo takus. Pridėkime dabar šitą viską prie pasėkų nuo sutrukdyimo mainų dujų, o turėsime paveikslą, ką daro tabakas plaučiuose ir kaip per tai pasiekia visą žmogaus organizmą.

Dūmimas tabako kenkia *akims*. Kiekvienas beveik iš mūs ant savęs pat yra išbandęs, kad „dūmai ėda akis“ ir akys „raudonuoja“. Akių plonė labai lepi; dalelės anglių dūmuose rėžia ją ir ji, suerzinta, prisisunkia krauju — nuo to akys paraudonuoja. Kiekvieni dūmai turi tokią ėdančią akis ypatybę, tai da labjaus tabako dūmai, nės čion prisideda ir erzinantieji akis nuodai. Jeigu akys tankiai bus erzinaamos dūmais, gali įsteigti *uždegimas akių* (uždegimas *jungplones* — conjunctivitis), kuris gali užsi-tęsti ir suteikti akims visas blogas tos ligos pasėkas. Juk žinoma yra ypatinga liga, vadinama *tabakiniu spangumu* (amblyopia nicotiana). Lengva suprasti, dėlko serga ant uždegimo akių beveik visi žmonės, priversti gyventi ten, kur oras nuolatai pripildytas dūmais, ypač tabakiniais, o tai kazarmėse, kaliniuose, akrūtų¹ kajutose ir tt.

Kokia įtekmė dūmimo tabako ant *dirksnių sistemos*? Paveikslas visų apsireiškimų, užsirijus nikotinu, kaip ap-kvaitimas galvos, drebėjimas ir traukimas sanarių ir t. t., aiškiai rodo, kad tabakas turi įtekmę ant galvos ir strėnų smagenų, žodžiu — ant viso dirksnių sistemos. Įtekmę tą turime suprasti, kaip chemišką veiklumą ant atmainų sudėjime dirksnių. Juom ilgiaus tęsiasi ta įtekmė, tuom giliaus veržiasi atmainos dirksnių sistemoj. Nikotinui ne-galima juk uždrausti, idant jis nedirbtų to, ką jam gamta įsakė. Ką apie dirksnines ligas, tai tabakas nestovi už-

¹ Laivų.

pakalyje kitųjų kaltininkų. Psichijatrai šiandien pripažįsta, kad ir tabakas pristato jiems nevieną ligonį.

Jeigu kas nenorėtų tikėti šitiems nurodymams ant blogų ypatybių tabako durnų, tai tegul prisižiūri tiems atsitikimams, kada nepratęs prie tabako papuola į kambarį, kur garbintojai tabako neša aukas nikotinui: nabago apkvaista galva, sunku jam atgauti kvapą, akis peršti, darosi visam nesmagu ir nekiekvienas toks gali ištrivoti iki galui susiejimo.

Taboka ir krimkė vodyja tikrai vienam vartojančiam jas, *dūmimas gi* tabako vodyja ir kitiems, kurie gyvena sykiu su dumikais, nės turi kvėpuoti tuompat sugedusiu oru, gadinti sau akis ir kankinti savo visą organizmą, nežinia už kokias kaltes.

Reikia da priminti, kad žmogus turi kartais priverstinai kvėpuoti oru, prisisunkusiu nuo tabako.

Tabakas turi ir apginėjus, kurių žodžiai, teisybė, gali apgauti nesuprantančius tikros tabako vertės, ypač tuos, kurie patys dumia ir laukia tikrai šiokio-tokio pagyrimo pikto papročio, idant turėti neva tikrą priežastį nesitraukti nuo tabako.

Sako, būk vartojimas tabako, ypač dūmimas, gina žmogų nuo *limpančių ligų*. Neišmintingumas šitokios nuomonės aiškus, jeigu atsimename, ką kalbėjome apie dūmimą tabako augščiaus. Priežastis limpančių ligų — tai mikroorganizmai. Organizmas žmogaus kovoja su jais, ginasi prieš juos — tokia jau gamtos tiesa. Kolaik organizmas atremia užpuolančius mikroorganizmus, nepasiduoda jiems, neatkiša tinkančios dėl jų vietos, limpanti liga neprisimes. O tegul tik mikroorganizmai atras organizme žmogaus *locum minoris resistentiae* (vietą silpniausios atramos), tuojaus prikibs prie jos ir pradės ten gaspadorauti. Tabakas gi, kaip matėme, nesustiprina organizmą, tik jį susilpnina. Ar gi tai galimas dalykas, idant susilpnintas organizmas galėtų geriaus už sveiką atsispirti mikroorganizmams ir atsiliuosuoti nuo limpančių ligų? Tabakas tame dalyke — tai ne priešas mikroorganizmų, bet jų draugas, jų talkininkas.

Jau bus keli metai, kaip vienas Prancūzas stengėsi pertikrinti svieta, būk tai tabakas gina nuo *džiovos* ir darodymuose pasispyrė ant to, būk fabrikuose tabako darbininkai neserga ant tos ligos. Jeigu tai būtų teisybė, tai būtų atsiliepę ir daugiau panašių balsų, ypač kada minėtas Prancūzas nurodė jau visiems ant taip svarbaus dalyko. O tuomtarpu balsas tas liko sau viens. Iš kitur vėl žinome, kad fabrikuose tabako darbininkai išblyškę, turi mažai kraujo, persibaigę, silpni, kosti nuolatai, spjauja krauju — o tai man rodosi žmones, su tokiomis sveikatos ypatybėmis, greičių greičiausiai priskirti reikia prie *džiovos* aukų. Priegtam darbininkai tie lengvai apserga ant visokių dirksninių ligų ir tai numanomas dalykas, nės priverstinai užsiriję tabaku.

Tūli tos nuomonės, būk tabakas nužadina žmogų, nulinksmina, padilgina smagenis ir pasmagina prie galvos darbo. Ką apie nužadymą ir nulinksminimą, tai ant to turi įtakmę užganėdymas noro ir pripratimo, o ne padilginantis veiklumas ant smagenų, kuris apsireiškia tiktai pačioje pradžioje ir tai ant labai trumpos akymirkos, o potam tuojaus dirksnių sistemą eina silpnyn, apsvaigsta galva. Nežinau, ar kas išdrystų tvirtinti tikrai, būk tabakas pasmagina prie galvos darbo. Rodosi, greičiaus atitraukia nuo to darbo, nės dūmiko smagenys susilpnintos ir greitai nuo darbo ilsta. Patėmykime tiktai tą dalyką, kad visi dūmikai smagesni prie darbo išryto, kada smagenys jų da neapvilktos tabaku.

jau daug teisingesni tie, kurie vartoja tabaką, skaudant dantims. Čia tikrai, tabakas apsvaigina galvą, dirksnių sistemą •— na, ir gali kartais susimažinti skaudėjimas dantų. Tokiupat būdu galima išaiškinti susimažinimą jautimo bado, kada alkanas užsidūmia tabako.

Dabar neseniai atsirado da vienas apgynėjas tabako. Dr. Vincenzo Tassinari ištyrinėjo tabako veiklumą ir sako, būk tabakas suvėlinąs augimą *bakterijų*.

Ką ant to pasakys kiti ištyrinėtojai, tai da pamatysime, o tuomtarpu žinome tiek, kad tabakas taip gi vė-

lina augimą žmogaus, t. y. jam kenkia. Tai gi nežinia ką žmogus laimėtų, kad kas jo organizme, pradėtų tabaku vėlinti augimą bakterijų.

Terapija jau išmetė tabaką laukan, kaip vodingą vaistą.

Balsai gi tabako apgynėjų, girdimi kur ne kur ir labai retai, išrodo lyg šuvei pamuštos armijos kareivių, kurie palikti ant kovos lauko ir iširdę ant priešų, leidžia ant vėjo paskutinę kulką. Kiti vėl apgynėjai išrodo, lyg būtų papirkti išdirbėjais tabako.

Tankiai gali išgirsti, kad vidutiniškas vartojimas tabako sveikatai nekenkia. O kas tai yra vidutiniškas vartojimas ir kas iš dumikų elgiasi su tabaku vidutiniškai? Ištikro, tas, kuris gali save priversti, idant dumti vidutiniškai, tai lengvai gali ir visai atsisakyti nuo tabako.

Nevienas man atrems: tiek ant svieto dūmia tabaką, o nei nieko vodią, nei ką; kiti gi dūmikai da sveikesni ir ilgiaus gyvena už tuos, kurie ištolo traukiasi nuo tabako! Tas, kuris taip pasakytų, tegul paima kirvį ir su tomis pat pajiegomis užsimojęs tegul kerta vieną kart į žemę, antrą kart į medį, trečią kart į geležį: žymis liks visur, tik ne vienoks — vienur kirvis įlys giliaus, kitur ne taip gilei. Taip ir su žmonių organizmais — vienam taspat tabakas daugiaus gali kenkti, kitam mažiaus, vienok *visiems kenkia*.

Jau kartą patėmyjome, kad prie tabako, kaip ir prie kitokių nuodų žmogus gali priprasti. Nuo pripratimo prie nuodų apsireiškia organizme tolydinis jų reikalavimas; smagenys ir visas dirksnių sistemas taip prisipratina, kad tuojaus jaučia, kada tų nuodų pritrūksta. Žmogus, pripratęs nuo seniai prie tabako, tegu! tik išsyk nustos jo — darosi nesmagus, neramus, nesavas, suerzintas ir t. t. Visai taip dedasi, kad kas girtuoklį išsyk nutrauktų nuo degtinės. Pripratimas prie tabako taip gi yra *su generis* girtuoklystė, *tabakinis kvaitulys*. Cia *nikotinas* veikia tapat, ką degtinėje *alkoholis*. Tik *nikotinas* da pavojingesnis, nės jo visai nesisaugojame, mislydami, kad jis mūsų draugas, o *alkoholis* greičiaus apreiškia savo veik-

lumą ir dėlto greičiaus pamatę jo blogas puses, galime prasisaugoti.

Atprasti nuo tabako galima arba išsyk, arba išpalengvo. Išsyk nustoti dumti tabaką gali tikt žmogus tvirto būdo, galintis savim valdyti, nės, kaip jau augščiaus pasakytą, žmogus išsyk nutrauktas nuo tabako, turi labai pasikankinti. Vienok išpalengvo, dūmiant kaskart vis mažiaus ir mažiaus, gali atprasti kiekvienas žmogus, nejausdamas visai to neramumo ir nesmagumo. Pasakysiu da daugiau: dūmikas, labai pripratęs prie tabako ir išsyk nustojęs dumti, gali kartais tokiu būdu užkenkti sveikatai, nės dirksnių sistemas, pripratęs prie nuodų ir nuo jų nutrauktas, tampa labai suerzintu; tai gi ne vis: dūmikai ir ne visada gali išsyk atsisveikinti su tabaku. Norėdami todėl gi likti teisingais, turime užtėmyti, kad užveizėtojai mokslaviečių, užgindami visiems savo augintiniams, pripratusiems prie tabako, išsyk jo išsižadėti, pasirodo neturinčiais arba širdies, arba proto.

Iš visko, ką kalbėjome apie tabaką, galime išsunkti tiesą, kad dėl žmonijos laimės prigulėtų išbraukti tabaką iš darbingystės ir prekystės: tabakas kenkia sveikatai; su tabako dūmais eina ant vėjo milijonai rublių, už kuriuos galima būtų nušluostyti ne vieną ašarą, ne vieną pavargėlį priglausti; ne vienus namus ir turtus prarijo liepsna iš priežasties pypkio arba papiroso. O prie to visko tabakas organizmui visai nereikalingas!

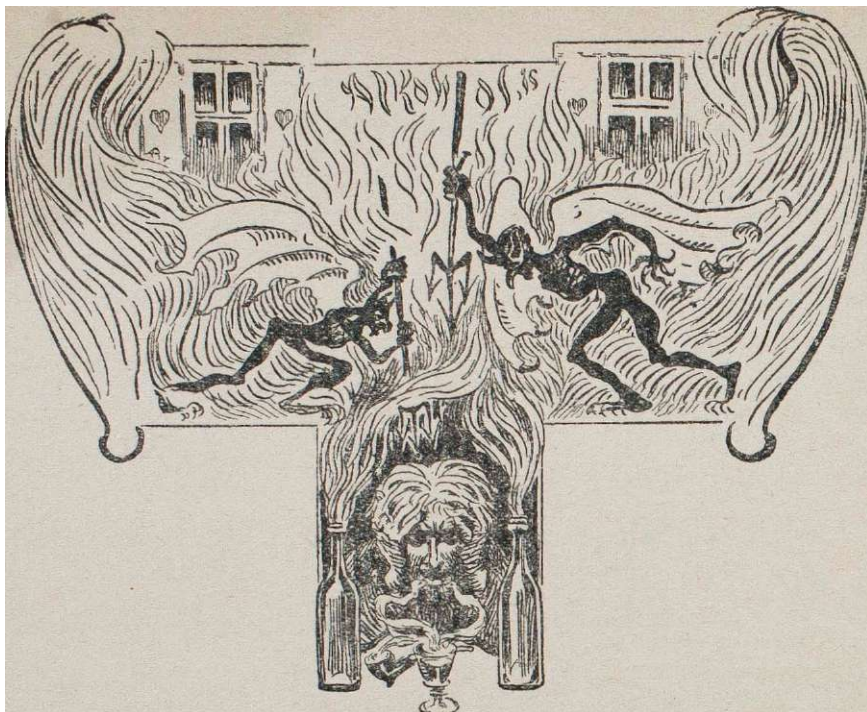
Pagal bandymus mokintų vyrų, augmenys nuo tabako dūmų vysta, paukščiai ir kiti gyvuliai stimpa. Kada visi sutvėrimai, klausydami sergiančio juos instinkto, bėga nuo tabako dūmų, kaipo nuo savo tikros nelaimės, žmogus, tas išmintingas sutvėrimas, pats save kankina tabako dūmuose! Tas dalykas darodo tiktai, kad tarp visų sutvėrimų, žmogus yra labiausiai pagedęs.

Valdonai ir tiesdariai visokiuose laikuose, užtėmyję, kad tabake tūni greitai apgaunanti lengvatikį žmogų pajiega, apgarsino baisės drausmes dėl vartojančių tą gadumyną; bažnyčia iškeikė jį; mokslas atidengė priežastis

jo vodingumo. Vienok žmogus išlaikė baisiausias drausmes ir baudimus, nejautė iškeikimų, perkentė patrempimą ir pažeidimą savmeilės, atšalo ant baisingų pasėkų dėl sveikatos — kad tik pasidaryti ir užganėdinti niekuomi neišteisinamą paprotį, kad tik tyčia, rodos, peržengti prisakymus gamtos, liepiančios kvėpuoti tyru oru!

Laikas išsivaduoti iš po valdžios despoto — tabako? Čia nedaug ką padarys visokie uždraudimai, čia gali-atsiekti mierį tik geras pavyzdys. Pats vartojimas tabako, kaip nusprendėme, yra tiktai *bez džionkavimas* — vaikai atkartoja tą, ką mato darant vyresnius. Tegul tik vyresniejie, vieton saugoti nuo tabako vaikus ir juos bausti, saugoja patys save! Tegul tik vaikai nematys, kad vyresniejie dumia tabaką, o patys niekad nepradės prie jo gretintis.

Alkogolis ir alkoholizmas.

*O neregiamoji vyno dvasiai
Da nesuteiktas tau vardas, kuriuo
galima būtų tave atskirti, tai pa-
vadėsiu tave velniu.*

Shakespeare.

Nuo seniai esmi kaltas skaitytojams „Varpo“ straipsnį apie alkoholį. Būtų jau likusi neatlyginta persenusi skola, jeigu ne būtų priminęs man jos naujas Maskolijoje pasi-stengimas paverst pardavimą spirito į valstijos monopolį. Toks monopolis priguli prie siekių piktoms alkoholizmo pasekmėms sumažinti. Suprantama, kad kitose Europos šaliose juo labiau rūpinasi sumažinti tą piklą. Prancūzijoje

¹ Iš 9, 10, ir 11 NNr. „Varpo“ 1895 m.

klausimą alkoholio gvildena beveik ant kiekvieno susivažiavimo, o palata leidžia naujus įstatymus apie spiritinius gėrymus. Tai gi man rodos ir mums ne kenks susipažinti su alkoholizmo klausimu nors paviršium, o bent atkreipt ant savo priešo akis. Pasinaudodamas iš lekcijų pr. Joffroy (Gaz. des hopitaux 1895 Nr. 25) ir pridėjęs šiek-tiek pats nuo savęs, atliksiu skolą ir pajudėsiu svarbų klausimą.

Visi gėrymai, vadinami vienu vardu *spiritiniai*, kaip vynas, alus, degtinė ir tt. prilaiko savyje alkoholį. Alkogolis yra tai skystimas be spalvos, išgaruojantis ir uždegamas.

Vynuoginį vyną pažinojo žmonės labai žiloje senovėje. Senasis įstatymas parodo mums Nojų begėdiškai girtą. Drakonas¹ baudžia mirtim kiekvieną pasigėrusį. Karolius Didysis persekioja girtuoklystę. Alus, yvairios giros ir kitoki panašus gėrymai buvo taip gi seniai svietui pažįstami. Vienok tik tai apie XI a. mūsų gadynės Arabai išskyrė gryną alkoholį be kokių priemaišų ir davė jam tą vardą. Tuokart niekas alkoholio nemėgino vartot, nės žinojo, kad tai nuodai. Paskiau gydytojai priskyrė alkoholį prie vaistų ir nuo to laiko turbūt gavo degtinė vardą *eau de vie, aqua vitae*², mat gyvasties vanduo, atgaivinantis ligonį. Tada pardavinėjo alkoholį vien tik aptiekose. Tik tai XVI a. pradėjo nesibijot alkoholio kaip nuodų ir ėmė vartot ne tik gydymui, bet ir maišyt jį į paprastus kasdieninius gėrymus. Jau XVII a. alkoholis išleistas tapo iš aptiekos ir greit apsiaubė visas svieto pakampes. Stai XVIII a. užtėmyta visas baisumas pasekmių nuo prasiplatinimo alkoholio ir girtuoklystės. Bet tik antroje pusėje šio amžiaus visos civilizuotos šalys stvėrėsi sulaikyt pikta yvairiais keliais: tai padidiniu akčyzės, tai sumažiniu vietų pardavimo spirito, tai pavertimu pardavimo jo į valstijos monopolį, tai užgynimu dirbt spiritą ir tt.

Europa, nešdama civilizaciją į laukines šalis, perkėlė ten ir alkoholį. Geradėjį Europiečių ranka, čiepijanti civilizaciją laukiniams žmonėms su pagelba kardo, ne pa-

¹ Slibinas. ² Gyvasties vanduo.

darė tiek pikto, kiek pasiulusi nekaltiems sutvėrimams alkoholi, nuo kurio jie pradėjo nykt ant kūno ir krist kaip musės. Šiandien nerasime šalies nei vietelės, kur nebūtų alkoholio. Jis apsupo visą pasaulę, jis išvien atsiranda bauriausiose paleistuvystės landyklose ir šventuose altoriaus induose.

Žingeidus vienok daigtas tas alkoholis ir kaip yvairiai ant jo žiūri svietas! Pramonė ir prekystė nori padidint jo išdirbimą; valstijos jieško jame šaltinio padauginimo išdo; tuotarpu išmintinga ekonomija, higiena, medicina, o ypač psichiatrija iš visų pajiegų stveriasi kovot prieš alkoholi, tą priežastį vargo, prasižengimų, sumišimo proto ir yvairiausios svieto išgamystės. Antroji pusė, t. y. alkolio priešininkai ima viršų, nės kaip sakiau, valstijos stengiasi malšint alkoholizmą.

I.

Alkoholis nuodai. Vienok jo nuodingumas, didesnis ar mažesnis, priguli nuo jo grynumo, t. y. nuo medėgos ir būdo pritaisymo. Mažiausiai nuodingas gerai destiliuotas vyninis spiritas. Tai gi labjausiai atsižymino alkoholizmo žingsniai, pasirodžius ant vynuogių filokserai ir pradėjus dirbt alkoholi iš grūdų, burokų ir bulbių.

Destiliuojant sykiu su grynu etiliniu spiritu išvaro ir kitokius produktus, kurių prašalinimas reikalauja atkartojimo darbo ir ypatingų brangių prietaisų. Žinoma, destiliatoriai dėl ekonomiškų siekių savo kišenius išvaryto spirito nevalo ir štai dėlko parduodamas alkoholis tankiai būva labai nuodingas. Mokslo ištyrimai parodė, kad alkoholis yra juo nuodingesnis, juo augštesnė jo atomiškia formula ir juo prie augštesnio laipsnio užverda.

Mažiausiai nuodingas yra etilinis alkoholis (iš vynuogių), kurio formula C^2H^6O ir kuris užverda prie 78°. Nuodingesnis už jį pvz. propilinis C^3H^8O , užverdantis prie 132°.

Spiritiniai gėrymai, esantieji prekystėje, sudėti iš daugelio yvairių dalykų. Jų nuodingumas pagal ištyrimą eina augštyn šitokioje eilėje: degtinės iš 1) vynuogių, 2) slyvų,

3) iš vynuogių sunkos, 4) iš javų grūdų, 5) iš burokų, 6) iš bulvių. Visos tos degtinės nuodingesnės už etilinį alkoholį, nės prilaiko apkvaitinančias ir kitokias priemaišas, kaip aldegidą C^2H^4O , propilinį spiritą, acto eterą ir tt. Daugiausiai tų visokių priemaišų yra degtinėje, varomoje iš bulvių.

Parinkimas miešimo rūgymui, temperatūra varymo taip gi turi įtakmę ant yvairumo ypatybių alkoholio ir jo nuodingumo. Tai gi labai daug sanlygų duoda daug visokio alkoholio, 1) medega, iš kurio varo alkoholį, 2) rūgimas, kuri turi įtakmę temperatūra ir prietaisų gerumas, 4) rektifikacija.

Prie minėtų priežasčių nuodingumo parduodamo alkoholio pridėjime dabar neišpasakytai yvairius padirbimus, falsifikacijas, kurios da labiau padidina alkoholio nuodingumą. Pramoninkai, norėdami ištrūkt nuo augštos akčyzės, gadina spiritą, pridėdami prie jo metilena, kurio baurų skonį sušvelnina paskui visokiomis esencijomis, arba varo iš yvairių, gaunamų nusipirkt cukrinių dalykų, kurie prilaiko sieros ir druskos rūkštę arba da gi žiurkžoles. Neužmirškime ir pritaismo pramanyto žiedo visokiems koniakams, romams ir likierams. Matome, kad norėdami ištirt nuodingumą spiritinių gėrimų, turime žvelgt ne tik ant vieno alkoholio, bet da ant daugelio visokių pramanytų priemaišų.

Nesistebėkime dėlto gi, jeigu vartojimas alkoholio prie tokių sanlygų, ar tai smarkus užsiryjimas, ar tai pripratimas, taip skaudžiai atsiliepia ant organizmo.

II.

Paveikslą žmogaus užsilinksminusio, užsigėrusio, išgėrusio, girto, pagiriojančio ir t. t. visi pažįsta ir aprašymo nereikalauja. Vieton to pakalbėsime, kuo alkoholis kenkia organizmui, užsirijus.

Alkoholis priguli prie tų nuodų, kurie perima visą organizmą, visą jį susilpnina ir tokiu budu padaro iš jo dirvą yvairioms ligoms. Pas žmones, mirusius nuo už-

siryjimo smarkaus, t. y. nuo išgėrimo ant syk daug alkoholio, randame visada prisisunkusias kraujo smagenis, smagenų plones, plaučius, pilvo slidplonę ir kepenis. Atsitaiko ras ir tiesiog išsiliejusį kraują smagenyse ir plaučiuose, o kepenyse, ypač pas užsiryjančius tankiau, net pūliuotą uždegimą.

Kur kas yvairiau atsiliepia ant organizmo alkoholis, užsiryjant išlėto. Čia taip gi atsiliepia ant viso organizmo, pirmiausiai ant funkcijų, o paskui greit užgriebia organiški kenkimai yvairias kūno dalis.

Ilgai vartojant spiritinius gėrimus, pirmiausiai susigadina žlebčiojimo keliai. Nesinori valgyt, nemala viduriai, apsireiškia paprasta skilvio sloga, pereinanti pagalios į užsivietrijančią slogą su visomis blogomis pasekmėmis. Tuoju užgriebia ir kepenis. Išpradžių pasirodo kartkarčiais kepenų diegliai, o paskui kepenys drūčiai prisisunkia kraujo. Tas prisisunkimas kraujo, išpradžių pasirodantis tik laike gėrimo alkoholio, paskiau jau lieka tolydžio ir duoda šaltinį yvairioms kepenų ligoms, turinčioms ne tiesiog vardą alkoholinių ligų. Pilvaplonė taip gi labai tankiai suseraga nuo alkoholio.

Sloga gerklės nuo alkoholio, apsireiškianti persimainymu balso, kiekvienam žinoma, prisisunkia kraujo slidplonė gomurio ir gerklės.

Labai tankiai alkogoliškiai gauna užsitęsusią slogą kvėpavimo kelių ir dusulį.

Žinoma taip gi, kad alkoholis pakursto prisisunkimą kraujo plaučiuose, kartais labai pavojingą, o net ir uždegimą plaučiu. Užpakalinės apatinės plaučių dalys pas vartojančius alkoholį tolydžio prisisunkę, o ypač pas turinčius jau *delirium tremens*. Pionėse aplink širdį visados būna permainos nuo chroniško uždegimo. Pati širdis pasididina, ypač kairėji kamaraitė ir pertvara. Toliau eina pergimimas raumenų į taukus (apaugimas taukais). Kraujo indai nelieka neužgauti. Arterijų sienos patenka tankiai pergimimui, darosi trapios ir negali išlaikyt smarkesnio priplaukimo kraujo. Dėlto gi taip tankiai išsilieja

kraujas į girtuoklių smegenis ir jų plones. Venos darosi platesnės ir prilaiko tolydinį prisiskindimą kraujo įvairių sanarių. Ant kojų pasirodo mėlyni rumbai, o ant veido gumbai ir ypatinga spalva.

Saldmėsės girtuoklių paviršium turi balšanas, lyg pieno lašus. Kartais būna padidintos, kartais suminkštėjusios, o atsitaiko ir sukiētėjimas lyg rago.

Kraujas persimaino. Tankiausiai randa jame taukų lašus. Persimainymas kraujo duoda pradžia yvairiems išsisunkimams, lašams ir t. t.

Oda alkoholikų sausa, o ant jos paviršiaus plonieje indeliai išsiskėtę. Po oda prisirenka daug taukų, o ypač ant pilvo.

Mitimas odos sutrukdytas ir dėlto tankiai būna išberta yvairiais spuogais, dedervinėmis, o užgijimas žaizdų ant tokios odos eina kur kas blogiau, ne kaip ant odos normališko žmogaus.

Ant inkstų turi alkoholis įtekmę tiesioginę, nės per juos išeina lauk iš organizmo. Per tai daugsyk alkoholis įvaro inkstams ligą. Mokinti tyrinėtojai tvirtina, būk alkoholis esąs priežastimi nuo $\frac{1}{3}$ iki $\frac{4}{5}$ visų atsitikimų ligų inkstuose.

Lyties organai pas alkoholikus, kaip vyrus taip ir moteris, patenka yvairioms permainoms ir pasilpimui. Moters girtuoklės tankiai persileidžia, arba tampa visai bevaisėmis. Bet iki to laiko vis da spėja pagimdyt draugijai išgamą kokį, idijotą arba galvažudį.

Iš visų sistemų organizmo daugiausiai kenkia alkoholis nervų sistemai. Uždegimas smagenu, išsiliejimas į smagenis kraujo, suminkštėjimas smagenu, traukymai, nuomarius, tai nuolat matomi alkoholikų.

Psychiatria aiškiai parodo mums pragaištį nuo alkoholizmo, kaip tankiai jis būva priežastimi dvasios ligų. 1835 Šarantone¹ buvo 8% iš Proto išėjusių alkoholikų, 1864 užtėmyta jau 24%.⁰ klinikoje Joffroy nuo 1893 iki

¹ Paryžiaus priemiestis, ten yra beprotnamis.

{tėkmė alkoholizmo ant nusižudymo taip gi tikra. Visoje pasaulėje nuo pradžios šio amžiaus alkoholizmas ir nusižudymai auga greta.

Skaitlius mirštančių staiga nuo alkoholizmo taip gi užaugo. 1836 m. tokių atsitikimų buvo 226, o 1885 m. — 538. Visoki peržengimai, plėšimai, galvažudystės ir tt. sujungti su alkoholizmu. Departamentuose, kur daugiau vartoja alkoholio, kur kas daugiau ir yvairių peržengimų. Germanijoje statistika parodo, kad alkoholizmas yra priežastimi 46% galvažudystės, 63% nuplėšimo ir 74% pažeidimų.

Peržengimai ir alkoholizmas eina taip lygiai greta, kaip alkoholizmas ir sumišimas proto, ką geriausiai matome Finliandijoje. Iki 1865 m. visame krašte buvo labai daug varytojų spirito. Kada gi 1865 laisvas varymas spirito tapo atmainytas, alkoholizmas prisiglaudė miestuose, nės jau kaime sunku buvo gaut spirito. Tada gana keistai persimainė skaitlius peržengimų: 1880 m. skaitlius prasi Kaltėlių už peržengimus ant 100 000 miestų gyventojų buvo 644, o ant tokio pat skaitliaus kaimo gyventojų — vos tik 26.

III.

Žinome, kad alkoholis tai nuodai; matėme yvairumą nuodingumo yvairių spiritų, esencijų ir t. t.; matėme, kad alkoholizmas auga greta su padauginimu jo varymo; pasipažinome, kokią daro pragaištį alkoholis ne tik pačiam girtuokliui, bet ir jo nekaltiems vaikams. Dabar pažiūrėsime, kokiais keliais stengėsi ir stengiasi tą pragaištį, ta svieto vargą, apžebot. Tarp tų kelių iš pusės vyriausybės žinomi: paaugštinimas akčyžės ir taksos, sumažinimas pardavimo vietų, Geteborgo ir Bergeno sistema, šveicariškas pardavimo monopolis ir amerikiškas užgynimas vartot spiritinius gėrimus.

Paaugštinimas akčyžės turėjo taspat pasekmes visur, kur tik buvo užvestas. Prancūzijoje, Vokietijoje ir Amerikoje toks paaugštinimas padidino valstijos iždą, bet ne

tik ką nesumažino vartojimo alkoholio, bet neturėjo įtek-
mės nė ant varymo spirito. Šis kelias, bent gi vienas
sau, neužtenka. Gal būt, kad jeigu sykiu būtų buvę at-
liuosuoti nuo akčyžės taip vadinami higieniški gėrimai
(vynas, alus, kava, arbata), pasekmės būtų buvusios ge-
resnės. Vienok nė ant tokio kelio negalima labai pasi-
tikėt, atsimenant, kad daugelyje vietų Sąvienytų Valstijų
praplatinimas alaus nesumažino augančio vartojimo al-
koholio.

Apie sumažinimą skaitliaus vietų pardavimo spirito
nedaug ką galima pasakyt gero. Paviršium tas kelias
išrodo labai geras, bet prisižiūrėjus arčiau, užtėmsime,
kad pasidauginimas vietų pardavimo yra greičiau pasekmė,
o ne priežastis augimo varymo ir vartojimo spirito. O
tūlose vietose (Šveicarijoje) patėmyta, kad didesnis varto-
jimas spirito ten, kur sumažintas skaitlius pardavimo
vietų. Tas pat patėmyta Olandijoje, Anglijoje. Geresnės
pasekmės pasirodo tada, jeigu prie sumažinimo skaitliaus
vietų pardavimo pridėt sumažinimą varymo ir prižiūrė-
jimā, kad spiritas būtų grynas, gerai prirengtas. Šitoki
sujungimą minėtu keliu bandyta pritaikyt Švedijoje, Nor-
vegijoje, Finlandijoje ir tūlose vietose Sąvienytų Valstijų
Amerikoje. Apie tas šalis pasakysiu keletą žodžių.

Pirmiausiai paaiškįsiu, kas tai Geteborgo arba Bergeno
sistema. Iki 1855 varymas spirito Švedijoje ir Norvegi-
joje buvo visai laisvas ir kiekvienas beveik ūkininkas tu-
rėjo tam tikras prietaisas varymui. Vienok alkoholizmas
tokioje laisvėje neišpasakytai prasiplatino ir draugija pra-
dėjo rūgot. Tada vyriausybė priversta buvo 1855 užgint
smulkų varymā spirito, o paliko tik išviršaus paskirtā
skaitlių pabriku, pristāčiusi smarkią nuo valdžios prie-
žiūrā. Tas kelias, teisybė, sumažino alkoholizmā kai-
muose, bet miestuose jis liko, nės ten buvo daug parda-
vinyčių. Tuomet įsteigta tapo Geteborge draugystė, pa-
silikusi paskiau pavyzdžiu kitoms tokioms draugystėms
svedijoje, Norvegijoje ir Finliandijoje. Tos draugystės iš-
perka patentus smulkaus pardavimo ir naudojasi iš to

pirmų pirmiausiai, kad sumažint skaitlių pardavinėjų. O likusiose vietose pardavinėja spiritą, neimdamos iš uždarbio nieko ant savo naudos. Kuo geras tas kelias, nuspręst nesunku: parduoda geresnius, grynesnius gėrimus, nelabai smarkius (degtinė daugiausiai 40) ir susimažina vartojimas per pakėlimą prekių ant gėrimų. Valstijai čia nieko nekenkia, nės akčyžę gauna iš pilno. Iš kitos pusės draugystė tokį uždarbį nuo pardavimo sudeda į viešas kasas, paskirdama jį visokioms labdaringoms institucijoms, naudingoms žmonėms darbininkams. Pasekmės pasirodė gana geros: nuo 1871 iki 1875 Švedijoje kiekvienas gyventojas išgerdavo per metus po 5,4 litrų, o 1886 iki 1890 tik po 3,4 litrų. Norvegijoje tos skaitlinės tokios: 1875 iki 1880 m. 2,4 litrų, o 1886 iki 1890 m. tik 1,5 litrų.

Peržiūrėsime dabar Šveicarijos monopolį ne tik pardavimo, bet ir vartymo alkoholio. Čia ir privatiškai pabrikai varo spiritą valstijai. Rektifikacija spirito yra paduota didžiausiai priežiūrai, prekės spirito padidintos ir parsiduoda tik grynas spiritas, iš kurio jau pramonininkai daro yvairius gėrimus. Per septynis metus prisilaikymo tos sistemos pasirodė gražus vaisiai iš sanitariškos, fiskališkos ir viešos gerovės pusių. Jau į antrus metus pasididino valstijos iždas ant 374 000 fr. O kad dešimta dalis to eina ant viešų kantonų reikalų, prilygstant skaitliui gyventojų, tai tokiu būdu kas met dideli pinigai eina ant auginimo ir mokymo vaikų, pagerinimo darbininkams valgio, įtaisant pigias virtuves, ant skaitymų apie pragaištį nuo alkoholizmo ir t. t. Net ir visi kantonai moka akčyžę ir tai labai mažą, o vietos su higieniškais gėrimais visai nuo akčyžės atliuosuotos. Sita sistema išrodo gana gera ir turinti Šveicarijoje didelį populiariškumą: ant viešo balsavimo buvo 267123 sutinkančių priešais 138 496 nesutinkančių.

Vienok ir šitai sistemai galima šį tą užmesti: ji leidžia juk žmogui pasigert, tik mat grynai pritaistytu spiritu, o ne kokiomis buizomis, kaip sakysime „Zaninėmis“ ir „Did-

vyžinėmis"¹ (Suvalkų gub.). Tai taip, lyg žmogui, norinčiam pasipiaut, pasiūlytų vieton atšipusio surudijusio peilio gerai išgalastą.

Dėlto gi kur kas gražiau išrodo sistema stataus užgynimo spiritinių gėrimų, vartojama tūlose Suvienytose Valstijose. Meno gubernatorius 1851 m. visai užgynė varyt ir pardavinėt spiritą ir kas pasirodė: į kelis metus ta valstija, ikšiol vargingiausia, tapo išsyk viena iš turtingiausių. j ištekliaus kasas įplaukė pervirš 20 milijonų doliarų, kurie juk būtų nuėję ant gėrimų, jeigu nebūtų buvę užgynimo.

Gera sistema ir žinoma per tai sunki įvykdinti. Dėl tos priežasties ikšiol da tik 7 valstijose ją įvykdinta.

Bandomi yra keliai nubaudimo girtuoklystės per sūdą arba policiją (Anglija, Finliandija) ir taip gi duoda gerus vaisius sumažinime skaitliaus girtuoklių.

Prie kelių sumažinimo alkoholizmo priguli, žinoma, platinimas vietų su nekaltais gėrimais, apšvietimas žmonių ir mokymas vaikų toje pakraipoje — visi keliai labai naudingi ir gražus.

O vienok nė vienas kelias skyrium, nė visi keliai suminti į vieną neapmalšins alkoholizmo, jeigu patys draugijos sąnariai nepritaikys jų, nepridės j pagelbą savo ranką. Tai štai dėlko kovoje su alkoholizmu taip rimtą vietą užima blaivystės draugystės. Ką apie tas draugystes, tai patirta praktikoje štai kas: visos draugystės, kurių sąnariai buvo pasižadėję tikrai mažai gert, nepasisekė ir turėjo j greitą laiką mirt. O tos draugystės, kurių sąnariai visai išsižada spiritinių gėrimų, visos gražiai auga ir platinasi. Žinoma, jog susieidami su gundytoju, greičiau susigundysime, nekaip visai su juo nesimatydami. Patėmyta taip gi, kad geriausi sąnariai tai buvusieji girtuokliai. Taip, Šveicarijoje yra blaivystės draugystė „Mélynos Kryžiaus" (société suisse de tempérance de la Croix Bleu), kuri iki 30 Rugšėjo 1893 m. turėjo 11 143 sąnarius.

¹ Zano ir Didvyžių spirito varyklos Suv. gub.

Iš to skaitliaus 4118 buvusių girtuoklių, tarp kurių 2003 neima nė lašo daugiau kaip metai, 736 jau nuo penkių metų, o 435 nuo 10 metų. Ta draugystė turi antras metas šaką Prancūzijoje (Société française de tempérance de la Croix Bleu) su 1364 sąnariais, tarp kurių 388 buvusių girtuoklių.

IV.

Kaip gi su alkoholiu ir alkoholizmu Lietuvoje? Ar čia pažįstami tie dalykai? Užklausus Lietuvius: ar žinote, kas tai alkoholis? — mažas ir didis iš jų atsakytų: Kad užklaustum mus, kas tai yra meilė artymo, tai gal nežinotume, nės to dalyko mums nieks neaiškina, o su alkoholiu mės pasižįstame nuo mažų dienų, nuolat jį mums aiškina visi ir visur — tai kur gi nežinosi, kas jis.

Kūdikis, atėjęs ant svieto ir sutiktas skambėjimu stiklelių, vos spėjo paūgėt, vos pradėjo dairytis aplinkui, gaudyt naujus da savo akims daigtus, rinkt įspūdžius — tarpe pirmiausiai užtėmyjamų dalykų, mato girtuokliaujančius tėvus, pažįstamus, visokius dvasiškus ir nedvasiškus mokintojus, ir pats gauna paragaut alkoholio. Taip dedasi ir toliau, iki vaikas neužaug.

Suprantama, kad tas vaikas užaugęs iki pilnų metų, jeigu dėl kokių nors priežasčių ir nepripras prie alkoholio, t. y. ne taps girtuokliu, tai vis gi vartojimą alkoholio laikys per paprotį, paliktą tėvų ir dėlto nepeiktiną, vertą priderančio pagerbimo. Alkoholis yra labai įsišaknėjęs Lietuvoje, dalykuose doros užvaduoja gerus žmogaus darbus, o bažnyčią taip surišo su karčiama, kad viena be kitos jau nė apsieit negali. Alkoholizmas viešpatauja Lietuvoje visose savo formose su visomis pasekmėmis. Krikštynos, šermenės, vestuvės ir t. t., o ypač visoki bažnytiniai atlydai, gali duoti geriausią tam paveikslą.

Kas vienok įstabiausia, kad suimant proporcingai, moralistai, išmėtinėjantieji žmonėms girtuoklystę, mokiniojai, iškeikiantieji alkoholį, prieš žmones, siūlantieji už jį peklos smalą ir kitokius smagumus, išgeria alkoholio

daugiau už tuos, kurie priversti yra klausyt anų pamokslų, išmetinėjimų ir bauginimų. Toks dalykų stovis gerai paaiškina, dėlko tie visi pamokinimai ir bauginimai neturi nė kokios vertės, nė kokių gerų pasekmių.

Dėl prisilėgimo Lietuvoje privatiškos iniciatyvos, kova su alkoholiu yra sunkesnė, ne kaip liuosesniuose kraštuose, bet visgi pasiekama.

Griebtis įrankių, prigulinčių valdžiai, mės negalime ir turime laukt, iki pati valdžia jų nepajudis. Bet mums lieka įrankiai, kurių net bauriausia valdžia negali iš mūsų atimt, o tai: mokymas vaikų, apšvietimas žmonių ir blai-vystės draugystės. Čia valdžia gal daugy daugiausiai tik trukdyt, bet jos prievarta toliau už trukdymą jau nesiekia.

Mokint vaikus mokyklose, kad ir naudingiausių daigtų, mus neprileis, nės šiandieninės mokyklos turi savo ypatingius siekius, su žmonių doriška nauda nepasižįstančius. Bet niekas negali užginti tėvams, mokint vaikus namieje. Juk namieje išmoksta vaikai da nesuprantamų jiems poterių, išmoksta gražiai elgtis, saugotis piktų dalyku — argi negalėtų išmokyti saugotis ir pikto alkoholio? Ypač, kad tą mokslą galima palengvint: tegul tik tėvai neparodo niekad vaikams alkoholio, tai jie nė nežinos nieko apie jį ir neišmoks vartot. O dabar, kad tėvai geria, t. y. rodo vaikams nuolat alkoholį, pamokslai ir baurinimai alkoholio vaikų akyse nueis ant vėjų. Juk vaikiščiui tiesiog ateis į galvą klausimas: Gimdytojai mano! baurinate man alkoholį, ginate nuo jo, sakote, kad jis kenkia, kad tai nuodėmė prieš Dievą, o dėlko jūs patys geriate? Tik jūs išmintingesni, geriau už mane žinote viską ir pagal tai geriau darote; tur būt alkoholis geras daigtas, nebaurus, jis gert ne nuodėmė, jeigu jūs patys nuo jo neatsisakote! Kad būtų toks niekas, tai negertumėte.

Tegul tik tėvai negeria, tai bus geriausias paveikslas ir mokslas vaikams, tada persergėjimų žodžiai nenueis ant vėjų.

Nuoseklumas reikalauja, kad dėlto, idant nustotų gėrė tėvai, turi nustot gėrė jų pačių mokintojai, dvasiški tėvai,

kunigai, nuo kurių ima juk sau paveikslą. Čia taip gi mokintinis gal užklaust savo dvasiškojo tėvo: Gerai, keiki alkoholį, draudi gert, niekini girtuoklius, o dėlko pats geri ir da daugiau už mane? Kad girtuoklystė būtų nusidėjimas prieš Dievą, tai tu dvasiškas žmogus, labiau už mane bijotum nusidėjimo prieš Dievą ir negertum, o šiaip šnekėk man sveikas, ik tu gersi ir aš nestosiu. Aš tik kartais užsitraukiu, o tu geri kas dieną ir kartais taip gi užsitrauki, ne blogiau už mane. Negerk pats, tai įtikėsiu į tavo žodžius, kad alkoholis ištikro biauirus dalykas.

Ergo: tegul nustoja gėrę kunigai, nustos gėrę žmonės, neišmoks gert jų vaikai. Tai visas mokslas. Tada turės vertę pamokinimai žmonių žodžiu ir per knygas, t. v. apšvietimas žmonių.

Geriausiu įrankiu (žinoma, tėvams ir mokiniojams moralistams) kovoje su alkoholiu yra blaivystės draugystės. Nors tokias draugystes galima steigti atvirai, su žinia valdžios, visoje Maskolijoje, bet Lietuvoje tas dalykas apsunkintas, dėlto, kad kiekvienam susidraugijimui žmonių policija prikeria tuoj politiškus siekius. Kitas apsunkinimas priguli patiems Lietuviams. Kaip kiekvienai draugystei, taip ir blaivystei, iniciatyvą paprastai duoda inteligentai, geriau viską suprantantieji ir galintieji su didesne nauda aprūpinti draugystės reikalus. Pas mus dvasiška inteligencija, bijodama išleisti tamsuolius žmones iš savo rankų ir duoti jiems paragaut pažinties vaisiaus, stengiasi neprileisti prie žmonių svietiškos inteligencijos ir per tai sumažina iniciatorių skaitlių, kas ypač negera, kad dvasiškoji inteligencija pas mus tingi pasirodyti su kokia nauja iniciatyva, tinkančia pagerinimui žmonių būvio ir doros — mieliau gerina buvį tik sau ir čia iniciatyvų kas-syk naujesnių nepritrūksta. Apsunkinimą iš pusės valdžios šiuomi žygiu galima prašalinti steigimu slapčių draugysčių, nereikalaujančių nė kanceliarijos, nė paimtų įstatymu, nereikalaujančių visai bijotis valdžios.

Valdžia negali priverst mane gert, o aš turiu pilną tiesą prikalbinti kitą, kad negertų. Jeigu kaimai gal susi-

tart nerūkyt pypkių (žinia iš laikraščių), tai gali susitart negert ir alkoholio", nė skyrium, nė su svečiais — reikia tik gero iniciatoriaus. Bet iš kur imti gerą iniciatorių, jeigu svietiška inteligencija neprileidžiama, o dvasiška tingi arba nenori? Tai gi šis antrasis apsunkinimas yra bjaurėsnis už apsunkinimą iš valdžios pusės. Vienok piktas nuo alkoholio taip didžius žymius yra padaręs mūs draugijoje, kad tiktai egoistai, besąžiniai, beširdžiai, nuskubys jai į pagelbą, žiūrės ant apsunkinimų. Tai gi skubinkime!

Galima susitaikyt! Jeigu svietiška inteligencija taip baisi ir savo tarpininkyste šiame dalyke gali sutrukdyt darbą, tai ji prasišalys, bet tegul tik dvasiškoji inteligencija neapleidžia žmonelių, tegul paduoda jiems pagelbos ranką! Ant galo dvasiškiems kova su alkoholiu labiau net pritinka Čia kunigai turi gražią progą parodyt, kad jiems ištikro rūpi žmonių geras.

Monopolis pardavimo spirito bus įvykdintas Lietuvoje dar už dviejų metų ir negalima įspėt, kokią pas mus atneš naudą, o iki to laiko karčiamos, jausdamos savo galą, tyčia stengsis padaryt sau kuodaugiausiai naudos, o žmonėms vargo. Dėlto gi tame kritiškame tarpe geradėjams nepridera snausti. —

Kovos bulių Ispanijoje,¹

ova bulių tai Ispanų iškilmybė, tai gentiška šventė dėl nulinksminimo ir nužadinimo gyventojų. Ispanas apsieis be visko, be valgio, be apdangalo, jeigu tik jaus, kad pamatys kovą bulių, o pamatęs nesigailėtų ir mirti.

Gentė, kurios gyventojų didžiausias džiaugsmas, arčiausias prigimimo reikalas žiūrėti ant kraujo ir nesvietiško kankinimo nekaltų gyvulių, labai žemai nu puolus akise civilizacijos. Barbariški papročiai reiškia barbarišką šalį.

Kovos bulių atliekamos būna beveik kiekviename didesniame mieste, kur įtaisytos tam tikros arenos su amfiteatrais aplink, paskirtais dėl veizėtojų. Apart to arena apsupta da medine siena. Toje sienoje yra ketveri dideli vartai dėl įjojimo ant arenos raitelių su ragotinėms, durys dėl įleidimo buliaus ir daug mažesnių skylių dėl įsprūdimo, prireikėjus erzintojams.

Aktoriai, prigulintieji prie kovos, dalinasi į skyrius: capeadores, banderilleros, picadores ir tikrieji didžiūnai espados. Kiekvienas iš jų turi paskirtą sau ypatingą veikimą. Koridoriai (abelnas vardas visų veikėjų ant arenos) yra visų numvlėti ir guodojami labai augštai.

¹ Iš 12 Nr. „Varpo“ 1899 m.

Prisižiūrėkime pačiai kovai. Kada prisiartino paskirta valanda, ceremonijų mistras duoda ženklą ir tuoj atsiliepia garsiai orkestrą. Atsidaro vartai ir ant baltų arklių išjoja du heroldu. Paskui juodu pasirodo pagrečiui viens po kitam koridoriai: capeadores, banderilleros ir picadores. Kada jau visi užima savo vietas ant arenos, išleidžia bulių. Gyvuolys išpradžių nežino, kur beesas ir kas su juomi dedasi. Tuojaus prišoka prie jo capeadores, mosuodami raudonais skliūrais, labai piktinančiais bulius. Bulius šoka prie arčiausiai stovinčio erzintojo, bet tas mikliai pašoka į šalį nuo ragų. Tuom tarpu prišoka beerzindamas kitas capeadorius ir t. t. Bulius perpykęs šoka į visas puses, laksto po areną, norėdamas atmonyti savo erzintojams, vienok visi jie moka ištrūkti.

Toliaus pradeda veikti picadores, kurie sulyg tam laikui nesijudinant sėdėjo ant arklių, dėlto ir bulius jų neužkabina, turėdamas ir taip daug darbo, begaudant capeadorius. Picadores turi plonas ragotines ir ima jomis badyti įpykus gyvuolį. Bulius šoka prie katro nors raitelio, bet tas, pasukęs ūmai arklių, pasikreipia nuo ragų, ypač kad tuom tarpu capeadores prikiša prie akių buliaus nekenčiamą raudoną skliūrą. Vienok pasitaiko buliui dasivyti katrą raitelį ir išmeigti ragus į arklio pilvą. Kraujas ištyška ir apteškia net akis ir rūbus arčiausiai sėdinčių veizėtojų. Picadorius nušoka ant žemės ir pabėga, o bulius drasko ragais parpuolusį su paleistais viduriais arklių.

Kada jau pirmi lašai kraujo apteškia veidus veizėtojų, prasideda plojimas rankomis ir neišpasakytas riksmas dėl išreiškimo užganėdintų jausmų amfiteatro.

Da to negana. Idant įdūkusį gyvuolį da labiaus įpykinti, išeina banderilleros. Jie turi vilyčias (Pfeil) su plieniniais karbuotais smailgaliais, o prie kito galo vilyčių pritvirtinti visokie margi šilkiniai ir popieriniai raikščiai, šnabždantieji vos tik pajudinus. Vilyčias įkerta į kūną buliaus, kuris nuo baisaus skaudėjimo, pradeda mėtytis į visas puses; šnabždėjimas raikščių gąsdina nelaimingą su tvėrimą, verčia da bjauriaus mėtytis, o kabuoti smailgaliai

sujudintų vilyčių lenda da giliaus j kūną ir didina skaudėjimą.

Jeigu potam bulius pailstų ir nenorėtų jau tolesnės kovos, tada amfiteatras reikalauja išbandyti t. v. banderilias de feugo, t. y. ugnines vilyčias, pritaistas taip, kad išmeigtos į buliaus kūną tuojaus eksploduoja po skūra. Koks iš to gali kilti skaudėjimas, ir kiek turi kentėti nelaimingas sutvėrimas! Neužilgo pakyla smarvė nuo parako, spirgančio buliaus gyvas mėsas ir svylančių plaukų. Labjusiai nuilsęs, iabjusiai aptingęs bulius, užgautas ugninėmis vilyčiomis, pradeda iš naujo dūkti ir vaikinti erzintojus ir kankintojus.

Ant galo išeina ant arenos viršiausias aktorius espada. Bulius šoka prie jo; bet tas mosuodamas raudona karūnėlė ir saugodamasis ragų, da ilgai erzinas, o sulaukęs kada bulius atsikreips į jį kairiuoju šonu, išmeigia špadą po mente. Bulius perdurtas, parpuola ir pradeda stipti. Paskutinas jo valandas užbaigia matador, vis vien ką prastas papjovikas gyvuolių.

Visi veizėtojai: vyrai ir moters, seni ir jauni, augščiausi valstijos viršininkai ir prasčiausi žmonės visi, pasigėrę regėjimu šiito kraujo, pakelia riksmą, ūžimą ir ilgai, ilgai negali nutildinti padilgintų barbariškų jausmų, nežmoniško džiaugsmo.

Kokios širdys ir pažiūros žmonių, taip mėgstančių kankinimą nieko neprasikaltusio gyvuolio užganėdyjančių savo dvasią barbarišku išmis!u, patremptu viso civilizuoto svieto?

Jeigu atminsime, kad kitose Europos šalyse įsteigtos draugystės dėl apgynimo gyvuolių nuo kankinimo padūkėlių žmonių, tai kokią vietą pasaulyje galima paskirti Ispanijai su jos pašvėstu kankinimu gyvuolių.

Maskolija ant dviejų gadynių ežės.¹

ėnesinis Maskolių laikraštis „Viestnik Jevropy" (Gruodis 1894 m.), parodęs Aleksandro II palaikus dalykuose valdymo (pasiruošimą pakelt žmonių gerovę ir draugijos saustovį), paaiškinęs, kaip su tais palaikais pasielgta, užsėdus ant trono Aleksandrui III („tuožyginės" tiesos apie spaudą, apie padėjimą apgulimo, apie svetimtikius ir svetimgenčius — tiesos, kurios tęsiasi ikšiol; ikūrimas banko vieton visiems — tik bajorams; universitetų įstatymai; susiaurinimas rubežių stojantiems į gimnazijas ir 1.1.), suskaitęs paeiliui, kokias naujienas įvedė Aleksandras III, suima ant galo viską ir apsvarsto svarbiausias pernai pasibaigiusio viešpatavimo reformas, apnuogindamas jų tikrąją vertę.

Sistematiški optimistai — rašo minėtasis laikraštis — kurių taip daug mūsų spaudoje, o ypač jų daug dabar, neįstengia surast užtektinai spalvų išreiškimui puikaus stovio, pasiekto Maskolijos pereitame viešpatavime. Juodus stiklus, per kuriuos jie žiūri ant galo septynesdešimtųjų ir pradžios aštuonesdešimtųjų metų, užvaduoja skaisčiai raudonais, vos tik prieina prie arčiausios praeities ir dabarties. Paprastai rodo visų pirmiausiai finansus, kurie prieš keturiolika metų buvo galutinai suirę, o dabar su-

¹ Iš 1 Nr. „Varpo" 1896 m.

vesti pilnai į tvarką ir lygsvarą; pažymina didi augimą valstijos įnašos, ekonomiją išlaidos, išnykimą deficitų. Šitų parodymų pamatuose yra juk neužgintini faktai, bet vargu jie taip svarbus, kokiais juos nori padaryt. Finansų stovį galima svarstyt iš dviejų pusių: valstijos ir žmonių ūkės. Pirmoji gali būt pakakinta, jei tik įnaša eina priderančiai ir išlaida nedidesnė už įnašą; antroji žydi tikrai tada, kada mokesčiai mokami iš ištekliaus žmonių turto, kada ekonomiška žmonių gerovė apsergėta prieš netikėtus priepuolius ir gali išlaikyt, nesuirdama, visą eilę didesnių ar mažesnių sunkių ištyrimų. Ar gi tai matome dabar pas mus? Vieno neužderėjusio meto pakako nustūmimui labiausiai derlingų Maskolijos plotų ant prapulties krašto. Vidurinių gubernijų gyventojai galėjo pergyvent neužderėjimą 1891 metų, nežiūrint ant gausios nuo valstijos ir šiaip pašelpos, tikrai galutinai sunaikinę savo ūkė. Smarki liga ištiko juos apsilupsius ir apilsusius nuo ilgai besitęsiančio nesmağavimo. Jeigu bado metas paliko juos be niekur nieko, tai tik dėlto, kad jie ir prieš tai mažai turėjo. Neprimokėjimai mokesčių, ir seniau da gana dideli, užaugo neišpasakytai. Ką gi "tada verta lygsvara tarp įnašos ir išlaidos, arba net pirmosios priaugimas? Besiblaškyimas valsčionių ūkės, apsireiškęs 1891 ir 1892 m. neužderėjimu nemenkiaus už neužderėjimą 1879 ir 1880 m., aiškiai rodo, kad peržiūrėjimas mūs mokesčių sistemos, pradėtas pradžioje aštuonesdešimtųjų metų, bet neužbaigtas, reikia tęsti, nieko nelaukiant. Klausimas valsčionių, ekonomiškoje to žodžio prasmėje, siūlosi į eilę taip neatsikratomai, kaip ir laike, kada jis buvo išpraustas į programą senatoriniu revizijų 1880—1881 m. Smulkžemių nepagelbėjo nė perkilnojimai, atliekami Siauruose rubežiuose, kaip buvo leidžiama ikšiol, nė pirkinėjimai su pagalba valsčionių bankos, suvaržyti primokesčiais, sutrukrinti staiga pakilusią prekę žemės ir vis mažiau paskutiniame laike prieinami tiems, kuriems žemė reikalingiausia. Samdymas žemės, po senovei tiesų nesuimtose į tvarką, nuolat pasirodo ne tiek parama valsčionims, kiek šaltiniu

naujų painerių. Ypatingi valsčių mokesčiai auga po senovei ir spaudžia vienus tik valsčionis, nors didesnė dalis eina ant reikalų apskritai visos valstijos. Prie to viso gula ant valsčionių sunkenybė — protekcionizmas, pakeldamas prekių pirkinių. O tuotarpu žmonių reikalai auga ir prie kitų, smagesnių sąlygų, augtų da greičiau, pakeldami tuo-pat išsilavinimą proto. Valsčionims reikia ir parankesnio ir sveiko buto, ir geresnio žiburio, ir knygos jiems patiems arba jų pramokusiems vaikams. Suimant galutiniai, žmonių gerovė greičiau nupuolė, ne kaip pakilo — ir tas stovis jaučiamas juo tolyn, juo gyvyn.

Tiktai paskutinis dešimtmetis — tąsia optimistai — davė Maskolijai tikrai tautišką mokyklą, kurios ji seniai reikalavo, kurios seniai troško: mokyklą cerkvinei — parapijinę. Nedarydami tuo žygiu palyginimo cerkvinės mokyklos su šiaip svietiška mokykla, užtėmysirne tik šitai: apšvietimas ir net prasimokinimas vis da išsiplatinę tarp žmonių labai silpnai, išleidimai gi išdo ant šitų reikalų nepasididino per paskutinių penkioliką metų beveik suvisai. Kuo graudena užsilikimas žmonių proto — tai parodė su baisiu aiškumu visuomenės nelaimė 1891 ir 1892 m. Neužderėjimas parodė nemokėjimą žmonių pasitaikinti prie atsimačiusių sąlygų, atidengė apsileidimą ūkėje prigulinti, žinoma, ne tik nuo vienos proto tamsybės, bet gana jo padidinama; netvarkos koleros laike atidarė visą gilybę lengvatikybės ir prietarų, prilaikomų, pridėkime, senovės luomų skirtingumo. Prieš tokius pamokslus turėtų, rodos, išnykt abejojimas apie reikalą bendros išvien kovos su senu priešų — žmonių tamsybe. Pradėt kovą pagal tiesą prigulėjo valstijai, bet tolesnis varymas kovos reikalavo dalyvumo visų paskyrium esančių pajiegu viešų ir privatiškų, palikus joms tą saustovj, kuris yra geriausiu pasisekimo grebežium. Nuo liūdny prieuolių 1892 m. sukako daugiau, ne kaip du metu — ir viskas pasiliko po senovei. Ministerijoje tautiško apšvietimo tautiška mokykla po senovei priguli prie skaitliaus tų *minima*, apie kuriuos *non carai praetor*. Klabinimas

ODBaOSODg MASKOLIJA ANT DVIEJŲ GADYNIŲ EŽĖS BODBOOSŪO

susirinkimų „zemstų“ kad leistų jiems kurti mokyklas pradines ir prižiūrėt jas ant tų-pat pamatų, kaip „zemstų“ mokyklas, pasilieka nepakakintas, o net, jeigu neklystame, ir be atsakymo. Mokyklų skaitlius auga daugiau ant popieros, ne kaip ištikro. Ar valdžia mano apie prisitaikymą įvest mokymą visų — tikrai pasakyti negalima. Ar šiaip ar taip, žmonėse proto vargas taip gi didelis, kaip ir materijališkas.

Pastačius 1880 m. klausimą apie perdirbimą vietinio valdymo, iš visų pusių pakilo balsai įtaisymui tokios smulkios teritorijališkos vienybės, kuri, sujungdama savyje visus luomus, galėtų būti parankia dirva įvykdymui pragumų, lypstančių pakėlimą žmonių gerovės. Iškur tie pragumai nebeeitų, ar iš viršaus, ar iš apačios, ar nuo augštesnės vyriausybės, ar nuo pačių gyventojų, ar nuo administracijos, ar nuo „zemstų“ — prie laukiamo siekio gali priverst tikrai tada, jeigu randa ant vietos tolydinę, gyvą, minklą organizaciją, galinčią imtis prie jų ne mekaniškai, o kaip prie savo artymo ir brangaus daigto. Kad valsčius (volost) tokia organizacija būtų negali, kad valsčiaus susirinkimai — institucija negyva gimusi, o valsčiaus valdymas — ne kas kita, kaip tik vyriausybės vieta su visomis silpnomis biurokratijos pusėmis, bet be jos pusių vertesnių, — tai buvo gana aišku ir prieš penkio-liką metų; dabar, išbandžius bado metus, vargu gaili išsilyti, norint mažiausia abeja. Priežiūra išmaitinimo žmonių, apsaugojimas jų sveikatos, prieglauda neturtėlių, neprileidimas gaisrų, pagerinimas kelių — viskas tai ir daug daiktų dalykų reikalauja bendrų pasistengimu, bendrų pragaiščių, nuo kurių neužsislėptų šaly nė vienas gyventojas, nė vienas paskirtoje vietoje savininkas. Stoka viso luominio valsčiaus turi pasekmę, kad kovai su vargu, su epidemija arba epizootija, su neužderėjimu reikia kaskart tvert viskas išnaujo, gaisinant baisiai daug laiko ir pajiegu. Veltui manytum, kad sauvaldystę šitame dalyke galėtų užvaduoti valdymas, kad globėju žmonių gali būti činovninkas, paskirtas iš kitur ir laikantis savo rankoje didelį paviečio

plotą. Tokia žmogysta perdaug toli nuo kiekvieno paskyrium kaimo, perdaug mažai susipažįsta su kiekviena paskyrium kuopa, kaimo gyventojų reikalams aprūpint. Prie šito ji neturi, nė negali turēt tų pragumų, ypatiškų ir materijališkų, kokius įstengia suteikt sauvaldantis ir sauskiriantis mokesčius visaluominis valsčius. Dalykas, seniai iškištas gyvenimo, lieka tokiu būdu neatliktas ir valsčionių padėjimas, žiūrint ant organizacijos, reikalauja taip gi daug, kaip ir aprūpinimas rnaterijališkos pusės su apšvietimu proto.

Išskyrimas kaimo žmonių iš kitų luomų skaisčiausiai apsidreiskia tame ypatingame pavedime, jų administracijai, kuris sutvertas 12 liepos m. 1889 m. Nuo išnaikinimo baudžiavų da niekad negalima buvo kalbēt apie lygybę visų luomų vaistininkų tiesose mažiau, kaip dabar. Vienas tų luomų, skaitlingiausias, pastatytas suvisai skirtingose sanlygose ir paimtas į prieglobą, kuri daugeliui radosi da neužtektina esanti; neseniai teko mums kalbėti apie užmānymā naujų aprubežiavimų valsčiaus susirinkimų . . . Stačiausiu žymiu skirtumo tarp gyventojų daugumos ir privilegyruotos mažumos yra rykštės, paskiriamos valsčiaus sūdų (volostnoi sud). Buvo taip ir pirmiau, bet už tai atsakē tik vasčionių luominis sūdas, kurs veikē be apeliacijos ir beveik be kontrolės; dabar tokio nubaudimo išpildymas (o praktikoje ir pats paskyrimas jo) priguli nuo činovnikų, priskirtų prie bendro valdymo. Gal tai sumažina *skaitlių* baudimų — bet jų vertybē persimainē ne ant ko geresnio . . . Išvien pajudintas tapo ir valsčionių padėjimas, prigulintis jiems zemstvų institucijose: susimažino skaitlius balsdavių nuo valsčiaus draugysčių, o kas da svarbiau, jie tapo tiktai administracijos pastumdėliais, dirbančiais da gi akise savo arčiausių viršininkų.

Sutvėrimas „valdingos rankos“ ant valsčionių neapsėjo ir negalėjo apseit be visos eilės naujybių, atsispindančių ant padėjimo visų luomų. Ne vienus tik valsčionis palypsto sujungimas valdžių teisdario ir administratoriaus, išskyrimas daugybės bylų ir grynai juridiško skyriaus, pa-

statymas vidaus dalykų ministerijos, *de facto*, ant laipsnio antrosios tiesų ministerijos, išdraskymas kasacijos funkcijų tarp kelių dešimčių administracijos institucijų; beveik nieku nesurištu su augščiausiu kasacijos sūdu — vai. senatu, {vedimas luominio pamato į zemstų institucijas ėjo greta, iš kitos pusės, su tokiomis permainomis jų kompetencijos, jų prilygintuose prie administracijos, kad pasidarė iš jų tik šešėlis senovės zemstų. Galima ar šiaip ar kitaip manyt apie senąją zemstą, bet vargu kas užgins, kad ji turėjo iniciatyvą, rasdavo naujus takus, į kuriuos įstodavo paskui administracija, ir kad rūpinosi ypač apie gyventojų daugumą: atsiminkime zemstų mediciną, mokyklą, kelius pakėlimui žemdarbystės ir smulkios pramonystės, zemstų sistemas apiprekiavimui savasties žemės. Ar liks šitos ypatybės perdirbtoje, luominėje zemstvoje, jeigu ji liks taip pavesta administracijai ir gaišis viena funkcija po kitos — galima paabejot. Liuosybė veikime — reikalinga sanlyga pramonumo; sulyginimas sudėtinių elementų, neduodantis vienam but viršum kitų visų — reikalinga sanlyga pramonumo, pakreipto *bendrai* naudai . . . { perdirbtas miestų institucijas luominis pamatas neįvestas, bet jos visiškai atiduotos į rankas neskaitlingos *kliasos*; netikumas šitos sistemos apsireiškė labai aiškiai, ypač sostapilėse ,. .

Ar pakakinta tapo ir kaip pasinaudojo iš savo naujo padėjimo bajorija, pastatyta ant pirmos vietos zemstvoje, gavusi daug tiesų vietiniame valdyme ir apdovanota pigiu kreditu? Ant pirmo klausimo galima atsakyti ne. Iš bajorijos šalies nuolatai girdėt skundai ir prašymai — skundai ant nupuolimo javų prekės, ant brangumo darbui rankų, ant nesižeminimo darbininkų, o prašymai palengvinimų vieniems, o naujų aštrumų kitiems. Ant antro klausimo atsako rūpesčiai bajorų susirinkimų. Metuose 1889 vėl atnaujinta senoji redakcija (st. 163 zak. o sost.), išnykusi išleidime 1876 m.: bajorų susirinkimams vėl duota tiesa rūpesčiai pas augštesniąją vyriausybę ne tiktai apie bajorijos reikalus ir apmalšimą vietinių niekdarysčių, bet ir apie prašalinimą neparankumų vietiniame valdyme, *nors*

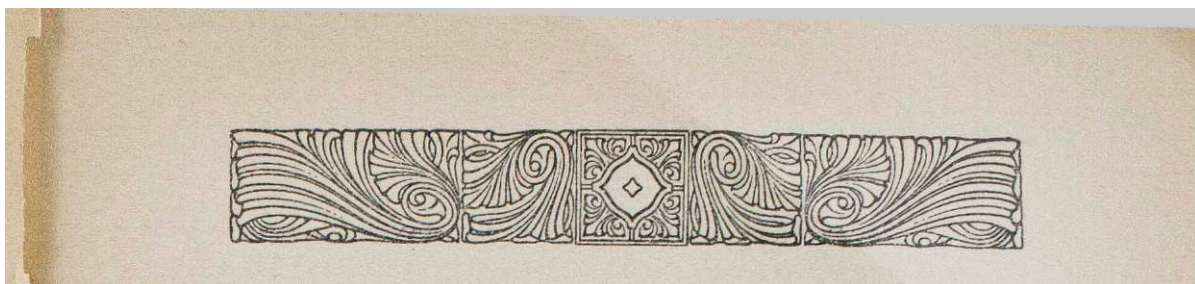
jie būtų kilę iš kokio nors bendro nusprendimo. Nežiūrint ant to, bajorų rūpesčiaiavimai liko ir lieka uždaryti augštuose rubežiuose specialiai-bajoriškų reikalų, tankiai neturinčių nieko bendro su reikalais visų žmonių, arba net jiems priešingų (pvz. rūpesčiaiavimai apie atmainymą bajorams mokesčių už tėvonystę, apie nepalytėjimą bajorų gyvatų tiesomis apsergėjimo girių). Bajorija, kaip luomas, matoma nenori arba negali eit pirmiausia judėjime draugijos. Kaip žemvaldžių kliasa, jije yr užstačius daugybę dvarų bajorų banke, ir po išiošiamo paskolyjimo 1889 m. vis jaučiasi surišta ūkėje ir neapsergėta prieš naujas pragaištis, t. y. prieš sumažinimą toliau bajorų žemvaldystės.

Pereisime nuo luomų prie draugijos, t. y. tos dalies, kuri pripratus patėmyt atsitikimus ir spręst apie juos, turėdama mažiau ar daugiau tikrą supratimą praeitės ir mažiau ar daugiau aiškų perstatymą ateitės. Da neseniai pradėjusi gyvent šiek-tiek saustoviai draugija ir gi neseniai ėmėsi dirbt savyje pamatines sanlygas tvarkiam išsiplėtojimui, negalimam, viešpataujant baudžiavai: gerbimui tiesų ir gerbimui žmogaus. Ar tas darbas paėjęjo paskutiniame laike? Vargu. Išrišimas tiesdarinių klausimų už tiesdavinės tvarkos, skaitlingi atsitolinimai nuo privaiingų nusprendimų, išplatinimas ir apaštrinis diskrecijoninės valdžios yvairiuose jos pavidaluose, plačiai praktikuojami administratyviški baidimai, nuo štriuopų pinigais ir trumpo kalėjimo iki ištrėmimo į Siberiją ir neapimtų nė kokioms tiesomis rykščių — viskas tai negalėjo sudrūtint mūs draugijoje *gerbimą įstatymų*, kaip nepajudinamos, visus lygiai verčiančios normos valstiškame ir privatiškame gyvenime. Gerbimas žmogystos ardomas iš vienos pusės atgyjančių pažvalgų ant valsčionių, kaip ant žemesnės žmonių veislės iš kitos — augančios neapykantos svetimgenčių ir svetirtikių. Tautiška sąmonė virto pas daugelį į tautišką pasipūtimą ir pasigyrimą. Įkūrimas paviršinio vienopumo augo, steldamas susiartinimą viduje. Labai gali būt, kad tarp draugijos paviršiaus, aiškiai puolančio į akis, ir jos gilumo, mažiau prieinamo ištyrimui, yra tame dalyke di-

delis skirtumas; labai gali būt, kad užtėmyti prajovai visai ne taip išsiplatinę ir ne taip išsitempę, kaip rodosi išsyk pažiūrėjus. Teisingai spręst apie tai galima bus tikrai tąsyk, kada visoki šešėliai draugijos nuomonės gaus daugiau vietos, kada išsipasakojimo pilnai ir iki galo tiesa perstos buvusi monopolija nedaugelio. Žiūrint ant šito, jau didis žingsnis pirmyn būtų net paprastas atnaujinimas įstatymo 6 balandžio 1865 m., t. y. atmainymas „tuožygių“ tiesų 1882 m., ir kitų naujybių, da anksčiau trukdžiusių pamatinį įstatymą apie spaudą. Žinoma, spaudos balsas mažiau ar daugiau liuosas — tikrai viena iš formų viešo sandarbio, reikalingo tvirtam pasisekimui permainymų darbo. O tokio darbo, matoma, bus daug: persitikrinimui gana bus atsimint nors peržiūrėjimą yvairių įstatymų, kurį sau pasistatė tiesos ir vidaus dalykų ministerijos, Visiems tiems darbininkams, užgaunantiems svarbiausius tautos klausimus, negana vieno techniško išdirbimo, negana paprasto perlipimo hierarchiškėmis instancijų kopėčiomis. Kalbėdami apie peržiūrėjimą tiesų 19 vasario, užtėmyjome, kad draugijos sandarbis, pripažintas — ir pasirodęs — būtinai svarbiu trisdešimts penki metai atgal, juo mažiau gali būt pripažintu per nereikalingą dabar, išaugus Maskolijai iš senų biurokratijos rėmų. Apie atlikimą sandarbio galime tikrai atkartot, ką pasakėme prieš tryliką metų, pačioje praėjusio viešpatavimo pradžioje, kada klausinėjo zemstų susirinkimus apie vietinį valdymą. „Dirbant skyrium viena nuo kitos — sakėme peržvalgoje balandžio 1881 m. — zemstvas ant susirinkimų gali duot vienpusinius nusprendimus, bereikalo atlikusios kelias dešimtis kartų tapat darbą, arba imt priešginiaut, negalėdamos patirti viena kitos pažvilgių ir viena su kita susitaikytų. Galima tvirtint, kad nuomonė, išreikšta atskiro zemtvos susirinkimo, tai ne galutinė jo nuomonė, kad ji iš pamatų persimainytų, susitikusi su kitomis ir padariusi savo įtekmę ant jų. Tai gi pasikalbėjimas su zemstvomis turi gaut kitą formą, prastesnę ir parankesnę, kuri leistų liuosai mainytis mintimis ir užvaduotų daugybę begalo yvairių nusprendimų nuo-

monėmis daugumos ir mažumos, paremtomis ant apsva-
stymo klausimo iš visų pusių . . . Permainų darbas, at-
liktas su dalyvyste draugijos, turi da vieną gerą ypatybę
— yra tvirtas, nesiblaškantis. Greta su reikalingumu re-
formų, eina reikalingumas garantijų žmogystonų ir insti-
tucijonų. Garantija — tai užtikrintas rytojus, reikalingas
draugijos gyvenime ne mažiau, kaip privatiškame; tai gre-
bežius tvarkaus, negrižtančio ūgio, tai užtarimas, kad drau-
gijai nereiks, kaip Sizifui, nuolat atkartot tąpat darbą ir
kaip Tantaliui — niekad nenaudot iš jo vaisių . . .

Liaukime bėgę į Ameriką.

as-žin, ar Lietuvoje yra nors vienas kaimas, iš kur nebūtų kas išbėgęs į Ameriką. Bėgti į Ameriką tai taip paprastas daigtas, kaip vasarą lytus, arba žiemą sniegas. Vienas bėga nuo vaisko, kitas nuo kalinio; čia bėga gaspadorius, ten bernas, tai vėl kriaučius ar šiaučius ir t. t. Klausimas: ko tie žmonės bėga į Ameriką palikę savo gimines ir pažįstamus, nesigailėdami savo krašto, kur užgimė ir užaugo?

Na, jau nieko nesakau apie tuos, kurie bėga nuo vaisko arba kalinio, tie bėga, lyg priversti, nors jiems ir labai būtų nesmagu pamesti tėvynę. Nesakau nieko ir apie apšviestus žmones, kurie gerai žino, dėlko bėga į Ameriką ir kurie niekur sviete nepradings.

Bet ko bėga žmonės, nieko nepriversti, tik iš liuso noro?

Atsakymas — bėga jieškoti laimės, rinkti pinigų, krauti turtus.

Mat, sako, čia Lietuvoje sunku gyventi, tai reikia jieškoti geresnio gyvenimo kur kitur. O kad anuomet Amerikoje buvo daug vietos, o mažai žmonių, ir galima buvo lengviau šį tą uždirbti, tai neišmanantiems žmonėms

¹ Iš 4 Nr. „Ūkininko“ 1890 m.

rodosi, kad ir šiandien Amerikoje tokspat lengvas uždarbis — na, ir kreipia akis į Amerikos kraštą.

Gaspadoraitis, praleidęs savo dalį ir tingėdamas, arba gėdydamasis bernauti, drožia į Ameriką. Vienok nabagas nepamislyja, kad jeigu kas nemokėjo surinkti skatiką Lietuvoje, tas nesurinks ir Amerikoje, kas praleido gatavą turtą Lietuvoje, tas taippat padarys ir Amerikoje.

Kriaučiui, bedarkant milą ir kartūnus, nusibosta darbas — vju į Ameriką! O nežino, kad kriaučysta ten užsiimti negalės, nės tenai visi kriaučiai geresni ir nieks jam darbo neduos; neprijaučia, kad vieton už adatos, reiks tvertis už kūgio ir kirvio.

Bernui, gerai sau prisilaikančiam pas gaspadorių, už-eina kvaitulys — eisiu, sako, į Ameriką. Pats nežino dėlko eina ir neprijaučia, kad tenai nėra apypietės ir pasėlių nesėja ir kad, vieton arti pūdima, reiks kasti anglis.

Gana bus šitų kelių paveikslų. Pamislykime tiktai teisingai apie visus Lietuvius (Žydai man ne galvoj), iš liuosos valios išbėgusius į Ameriką, o pamatysime, kad bėga tik, ar išdykėliai, ar kvailiai, ar tinginiai. Jiems visiems rodosi, kad Amerikoje galima taippat tinginiauti ir išdykauti, kad ten pinigai sukrauti krūvomis, lyg akmens prie plento — tik pasilenk ir semk rieškučiomis, — o to nežino, kad niekur ant svieto pinigai iš žemės nedygsta ir kad Amerikoje darbininkui, ypač atkeliavusiam iš kitur, kur kas sunkiaus uždirbti, ne kaip Lietuvoje. Apie sunkumą padėjimo atkeliavusio į Ameriką darbininko, pakalbėsime antroje dalyje šito raštelio.

Grįžkime prie mūs klausimo. Sakėme, kad žmonės bėga kur kitur, palikę tėvynę, jieškoti laimės. Tas jieš-kojimas laimės yra pamatine priežasčia bėgimo į Ameriką. Vienok pažiūrėkime, ar ta priežastis išteisina mūs žmones, Lietuvius, apleidžiančius tėvynę. Anaip tol, neišteisina!

Žmogus priverstas būna jieškoti laimės kur kitur, jeigu jos visai neranda savo tėvynėje ir vieton laimės turi kęsti nelaimę. Toji nelaimė, kuri priverčia prastą darbininką žmogų apleisti savo tėvus, savo prigimtą lizdą, gali

Baltruviienė susieina per atlaidus su kaiminka, pasitursina ant šventoriaus ir pradeda kalbėti: „tai, kūmyte širdede, ana mano Jurgutis vaikelis parsiuontė iš „Meriko“ 5 rublius ir kalbina bėgti savo brolių.“ Abidvi, susigraudinusios tokiu gerumu Jurgučio širdies, apsiverkia, o ant rytojaus išpliauškia visame kaime apie tuos 5 rublius ir prikalbinėjimą bėgti į Ameriką.

Zinoma, visiems klausantiem ir matantiem puola

tuojaus į galvą: tur būt toje Amerikoje daug gali uždirbti, kad net parsiunčia, o ypač padilgina visus laišškai jau išbėgusių, prikalbinančių savo pažįstamus bėgti į Ameriką, išgiriant ją be galo.

Vienok visi užsidegę keliauti į Ameriką užmiršta pamislyti apie kelis svarbius dalykus: atmindami tuos, kurie parsiunčia pinigų, visai užmiršta apie tuos, kurie rašo iš Amerikos, prašydami pinigų, nės norėtų grįžti namon, o neturi už ką. Nežiūri, kad tų prašančiųjų kur kas daugiau, ne kaip parsiunčiančiųjų. Kitąsyk, teisybė, tankiaus parsiųsdavo kas nors pinigų iš Amerikos, bet dabar jau laikai atsimainė, jau labai retai kas gali parsiųsti, ypač iš neseniai išbėgusių. Nepamislyja taip gi, kad ne visi parsiųsti pinigai uždirbti padoriu būdu; daug iš parsiunčiamų pinigų ar pavogti kam, ar išplėsti ant viešo kelio; o ar toks uždarbis gali pritraukti gerą žmogų į Ameriką? Žinoma, yra ir kiti, kurie padoriai uždirbė skatiką parsiunčia pašalpą giminėms, bet tokie žmones galėtų uždirbti ir Lietuvoje, — tai gi ko jiems bėgti da į Ameriką. O nuo parsiunčiamų pinigų Lietuva nepralobs — permažai jų.

Privilioja žmones bėgti į Ameriką visokie valkatos, sukčiai, daugiausiai Žydai, kurie patys norėdami bėgti, o neturėdami už ką, prikalbina prasčiokėlius keliauti sykiu, idant už jų pinigų galima būtų nusibaladoti į užmarės.

Yra vėl agentijos, užsiimančios gabenimu į Ameriką. Tos agentijos išsiuntinėja po svietą savo agentus gaudyti žmones ir vilioti į Ameriką. Agentas, žinoma, turėdamas iš to pelną, stengiasi prikalbinėti žmonių kuodaugiausiai: išgiria Ameriką taip, kad tik važiuok ten, o nieko neveikdamas ir išpūtęs pilvą gulėsi ant pinigų. Kvailas žmogus įtiki tokiems viliotojams ir skubina pamesti savo kampą, parduoti savo turtus, jeigu turi, nieko neprijausdamas, kad rengia dėl savęs vargą, o tankiai ir prapultį.

Iš šios dalies laiškelių galima numanyti, kad jieškojimas laimės, kaipo priežastis bėgimo į Ameriką, yra neišteisinamas, prilyginant prie Lietuvių; kad bėga tik išdykėliai, tininiai, ar kvailiai, tankiausiai paklausę visokių gundytojų.

Ateinančiame numeryje, t. y. antroje dalyje šio laiškelio, pakalbėsime apie tai, ką laimi žmonės, klausydami viliotojų į Ameriką, kokia dalis išsirengusių į tą kelionę ir kokia laimė laukia juos Amerikoje.

11.

Šiuomi žygiu pakalbėsime apie tai, ką žmonės pelnė, klausydami visokių apgavikų-gundytojų, bėgti į Ameriką.

Vieton išvadžiojimų, geriausiai bus, aprašyti tikrus atsitikimus.

Štai da labai neseniai pasibaigė garsi visam sviete prova už apgaudinėjimą žmonių, prikalbinėjant juos braukti į Ameriką. Prova ta buvo Vadovičiuose, Ausirijokų žemėje, krašte vadinamam Galicija. Apskustais, tame dalyke, tapo 76, o liudininkų buvo net 400.

Galicijoje apšvietimas žmonių labai apleistas, pramonystė ir amatai stovi žemai, dėlto gi gyventojai neturtingi, nuvargę, kenčia bādą ir net, baisu pasakyti, miršta iš bado dešimtimis tūkstančių ant metų. Žinomas dalykas, kad tokia tėvynė yra dėl žmonių ne mylinčia motina, tik pikta močeka ir gyventojai noriai taikosi ją pamesti, idant išsi-liuosuoti nuo matomo bado. Iš tokio nelaimingo žmonių padėjimo stvėrėsi naudoti piktadėjai.

Matote, Hamburge yra įsteigta agencija, apsiėmusi užlaikyti susinešimą su Amerika, dėl norinčių ten keliauti. O kad įsteigimas ir sulaikymas to dalyko kaštuoja labai daug, tai gi, idant nesubankrutavoti, reikia visada turėti ganėtiną skaitlių važiuojančių. Dėlto ta agencija pasikvietė sau iš visų kraštų agentus, rinkti po svietą žmones, norinčius važiuoti į Ameriką. Agentai, norėdami uždirbti ko-nuo-daugiausiai, pradėjo gaudyti norinčius važiuoti ir vilioti nenorinčius, nežiūrėdami to, ar prapuldyt žmogų, ar ne. Kur daugiau galima privilioti žmonių, idant pamestų savo kraštą, jeigu ne tenai, kur lyg garniai pasirengę tik lėkti į užmarės? Tai gi agentai ir griebėsi visomis keturiomis prie Galicijos. Kad žmonės labjaus jiems įtikėtų, įrengė sau neva kanceleriją ir išsiuntinėjo šnipus gundyti žmones, idant parduotų savo turtus, pamestų

kraštą, kur reikia taip vargti, o eiti į Ameriką, kur ciesa-
sorius dalinas žemę visiems atėjūnams — kiek tiktai kas
nori. (O reikia žinoti, kad Amerikoje jokio ciesaoriaus
nėra). Sutinkančius ant prikalbinėjimo siuntė šnipai į mi-
nėtą kanceleriją, kuri mat pasirūpins apie viską ir sušnekės
apie žemę, ir norinčius pergabės ten. Nuvargėjęiai galici-
jonys ėmė plaukte plaukti į agentų kanceleriją. Čia sėdėjo
agentas, apsirėdęs munduru — esąs urėdininku, valdžios
parinktu, nėra ką bijotis, čia jokio prigavimo nėra. Už-
klausus kam apie žemę, atsakydavo: tuojaus nusiųsiu tele-
gramą pas Amerikos ciesaorių. Tuomtarpu užsukdavo bu-
dininką (ziegorių, kuris paskirtoje valandoje pabudina mie-
gantį, skambėdamas). Budininkas nuskamba — tai mat
eina telegrapas. Šiek-tiek palaukęs, vėl užsukdavo budi-
ninką, tas vėl suskambėdavo — tai mat ciesaorius atsaky-
davo ant užklauso. Žemės vis būdavo užtektinai. Kitas
vėl užklausė: o ar dėl manės išteks žemės? Agentas
augščiau minėtu būdu neva užklausdavo Amerikos cie-
sorių ir vėl gaudavo atsakymą, kad tiek ir tiek žemės da
išteks. Apšviestą žmogų tokiu būdu prigauti nebūtų ga-
lima, bet neapšviesti, akli žmonės, viskam įtikėjo ir tik
dyvais dyvijosi, kad taip greit gali susitelegrafuoti su
Amerikos ciesaorium. Lengvatikiai, matydami kanceleriją,
urėdninką ir telegrapą, nepamislyjo, kad čia galėtų būti
koks apgavimas. Skubino parduoti savo turtus ir atsi-
duodavo visai į rankas agentų, apsiėmusių gabenti į Ame-
riką, kur tiek daug liuosos žemės ir kur galima bus atsi-
kratyti nuo vargo.

Ikšiol žmonės buvo tik gundytais, o dabar prasideda
jų lupimas.

Vienas iš agentų buvo kriaučius. Tai gi išėjūnas tuoj
permainydavo drabužius ant poniškų — mat Amerikos
ciesaorius nepriima apdriskusių ir prastai apsidengusių.
Už drabužius imdavo nuo vargdienių tiek, kiek norėdavo.
Kitas agentas turėjo gaspadą, kur išėjūnai turėdavo laukti,
kol jų neišveš į Ameriką. Už valgi ir nakvynę taip gi
nežmoniškai nulupdavo.

Taip jau apluptus nabagėlius^ veždavo į Hamburgą, iš kur išeina į Ameriką garlaivis. Čia vėl prasidėdavo neišpasakytas plėšimas už valgi, nakvynę ir kitus kelionės reikalus, na, o nabagai turėdavo laukti ir tylėti, būdami agentų rankose. Potam, jeigu katram likdavo pinigų ant bilieto, už kurį taip gi kur kas daugiau reikėjo mokėti, kaip priguli, tai gerai — tas važiuodavo į Ameriką: katram gi neišteko pinigų, tas likdavo ant ant bruko be niekur nieko.

Tą visą plėšimą išėjūnų agentai atlikdavo ne visada geru: kaip prireikdavo, tai taikė ir gąsdinimą — ir net mušė. Štai, ką sakė ant provos liudininkai: „Prikalbino mus išvažiuoti — vertė mus pirkti bilietus Hamburgo agencijoje — už bilietus liepė mokėti brangiaus, kaip prigulėjo — kankino mus, mušė ir apgaudinėjo visokiais būdais." Dabar pamislykime, koks padėjimas vargdienio išėjūno, likusio be skatiko pusiaukelėje, svetimame krašte, tarp svetimų žmonių. Kaip jį turėjo graužti sąžinė, kaip jis krintosi, kad įtikėjo vilojimams apgavikų, pardavė savo kruvinai uždirbtus turtus ir nežinia kaip juos praleido! O kiek vėl vargo turėjo nukęsti! Likęs be pinigų ant svetimo bruko ką turi daryti? Arba imties prie sunkiausio darbo, jeigu jį gaus, arba mirti iš bado, arba ubagaudams grįžti namon, jeigu netaps įtupdintu į kalinį, kaipo valkata. Niekas neišklausys, nepriglaus, nieks neužtars, nės tamsus žmogus nežinos ir kur kreiptis, nemokėdamas svetimos kalbos, o jeigu ir pasiskųsti galėtų, tai išgirstų tiesiog: „O ko atsivilkai? kas čion tave šaukė?" Daug Galicijos žmonelių turėjo patekti iš vieno vargo į kitą didesnį, nės agentai piktadariavo per du metus. Aš čia apsakau tą dalyką tikrai paviršium ir trumpai. Plaukai ant galvos stoja iš pasibjaurėjimo ir, rodos, negali tikėti, kad tarp sutvėrimų ant panašumo Dievo, atsirastų tokie besąžiniai, tarytum ne žmonės, kurie dėl savo pelno galėtų taip smaugti savo brolius ir klampyti į prapultį savo artymą.

Kas tokią šunybę galės padaryti daugiau, jeigu neZydas ?

Tai gi visi agentai, įtaise^kanceleriją dėl monyjimo Galicijos žmonių, buvo visi Žydai. Pasakysit: kas per valdžios tenai, jeigu po jų akimis dedasi tokie dalykai? Teisybė, kiekvienam šitas dalykas puola į galvą. Bet atsiminkime, kad tuomi dalyku buvo užsiėmę Žydai, kurie moka ir pataiko apsukti aplink reikalą. Agentai papirko policiją, urėdninkus, ir galėjo atvirai viską daryti. O žmones vėl įmokino ir įbaugino taip, kad tie tylėjo, kaip žemė. Na, "ir per du metus žvėrys, žmonių skūroje, puto kraują ir prakaitą nekaltų Galicijonų. Ant galo tiesos ranka dąsiekė piktadėjus ir suspaudė.

Lietuvoje, teisybė gal nėra kancelerijos agentų, nu-duodančių urėdninkus valdžios parinktus, dėl viliojimo Lietuvių įieškoti laimės Amerikoje, bet yra kiekviename mieste, o gal ir kiekviename kaime, atskirus gundytojai, taip gi Žydai, ir kitokiais būdais prigaudinėja tamsius žmones.

Šįmet grįžo iš Prūsų panemune žmogus ir užėjo pas mano gerą pažįstamą, prašyti duonos ir pašalpos ant tolesnio kelio. Žmogelis grįžo net iš Hamburgo ir štai ką pasakojo: „Miestuose yra Žydai, kurie vilioja bėgti į Ameriką ir pardavinėja šipkortės; mūs buvo apie 20 vyrų, nusipirkusių po tokią šipkortę; buvome užmokėję kiekvienas po 60 rublių; kada nukeliavome į Hamburgą, tai dasižinojome, kad mūs šiepkortės perniek: mat žydas pats pridirbo šipkorčių ir jas pardavinėjo; tada žinoma, kam da išteko pinigų paimtų iš namų, tai nusipirko gerą šipkortę ir nuvažiavo į Ameriką, o tie, kuriems pinigų neišteko, išsiskirstė, lyg paklydę, ir kaip kas išmano, grįžta namon: iš mūs visų tiktai 6 nukeliavo į Ameriką."

Gana bus šitų dviejų paveikslų, rodančių, kokiais būdais kvailius žmones prigaudinėja su Amerika visokie gundytojai. O yra da daug kitokių žinomų mums ir nežinomų prigavimo būdų.

Dabar pasakysiu kelis žodžius apie padėjimą žmogaus neapšviesto. Na, tegul išsirengia į užmarės mūs žmogus, mokąs tik lietuviškai kalbėti. Kaip toks žmogus atras

kelią, išmainys pinigus, pasiklaus kieno nors, nusipirks ką, paprašys valgyti ar gerti? Toks žmogus turi kreiptis prie Žydo ir bučiuoti jam į ranką, idant būtų kelionėje pravadyriumi. O Žyds, nors mokėdamas vien tik žydiškai varvaliuoti, viską suvuos, viską atras, susišnekės su visu svietu, net su medžiu, ar su akmeniu, kad tik už tai ką pelnys. Gerai da, kad pataikysi ant Žydelio iš savo šalies ir da gero, o jeigu ne — tai tave apvogs, apsuks ir paleis nuogą svetimam krašte. O tada kas bus? O tai taspat, kaip su augščiaus minėtais galicijonimis, arba kaip su grįžtančiu panemune žmogum.

Gal kas pasakyti: jeigu jau taip blogai būtų, tai nieks iš prastų žmonių nė nenueitų į Ameriką, o tiek nueina. Labai gerai. Bet visi žinome, kad vieni išėjūnai grįžta, kiti lieka pusiaukelėje, o bet ne visi nukeliauja, nors visi paima iš namų pinigų užtektinai ant nuvažiavimo į Ameriką. O ir iš nukeliavusių ten nė vienas negalėtų prisiekti, kad nebuvo apgautu kelionėje.

Kaip matau, šiuomi žygiu da neužbaigsiu savo raštelio. Da liko ant kito karto pasikalbėti apie laimę, kurią randa šiandien išvisai Amerikoje.

III.

Kitąsyk mūs žmogus, jeigu tik nepasisekdavo gyventi, tarydavo: tuščia jų! eisiu į Ameriką! Ten nors šį-tą uždirbsiu. Nueidavo į Ameriką ir, teisybė, ne tik pačiam užtekdavo uždarbio, bet ir namon kartais šiek-tiek parsisųdavo.

Vienok, jau šiandien laikai persimainė. Šiandien galima eiti į Ameriką greičiaus jieškoti vargo, o ne uždarbio.

Matote, kaip yra. Kitąsyk Amerikoje buvo labai mažai žmonių, tai gi daug reikėjo visokių darbininkų, nes dideli plotai žemės gulėjo dykais, o nebuvo kam apdirbti, — daug šaltinių turtų stovėjo nejudintais, o nebuvo kaip iš jų naudoti.

Tada valdytojai tų šaltinių turtų laukė laivo atvežančio darbininkų iš kitų svieto šalių, varžėsi tarp savęs

darbininkus, mokėdami jiems viens už kitą daugiau. Žinoma, kas ten nukeliavo, ar šioks ar toks, jeib tik sveikas, galėjo greitai užsidirbti, nės daug gaudavo už darbą, o pats mažai išleisdavo, dėlto, kad maisto da pakaktinai visiems užtekdamo ir jis buvo pigus.

Dabar visai kitaip. Žmonių Amerikoje yra perpilnai, tai gi ateiviams iš kitų kraštų jau tenai angšta. Šiandien jau tenvietiniai duondaviai nesivaržo atvažiavusių darbininkų, tik laukia, kad darbininkai patys ateitų jiems pasiūlyti. Suprantamas daigtas, priima j darbą tik tuos, kurie susitaiko už mažesnius pinigus dirbti. O kad ir vietinių darbininkų yra jau dabar pakaktinai, tai ką gali laimėti ateivis darbininkas? Gerai da, katram pasiseka išmisti pusiau su vargu.

Kitąsyk nueidavo i Ameriką koks amatninkas — kriaučius ar šiaučius — galėjo drąsiai užsiimti savo amatu ir pelnyti, nės tokių pat amatninkų tenai buvo mažai.

Šiandien negali jau rinktis sau darbo ar amato, tik turi griebtis už to, ką pasisekė pirmiausiai pastverti, idant tiktai atsiliuosuoti nuo bado. Nesistebėsime dėlto išgirde, kad mūs pažįstamas stalorius Amerikoje kasa anglis, šiaučius krauja tavorus ant laivų, kriaučius skaldo akmenis. Mano vienas pažįstamas, užbaigęs sliesorvstės mokslą, nuėjo į Ameriką ir ką? išpradžių gaudė jūrėse varlių dėžes, o dabar mina molį plitnyčioje.

Tai tik turbūt sunku Amerikoje gauti ateiviui darbą, jeigu išsimokinęs kokio amato negali juomi užsiimti ir iš to turėti duoną. O jeigu taip tai ir gali tikėtis, einant į Ameriką ką nors uždirbti?

Kad Amerikoje žmonių yra gana, o duonos dėl sveitimų ne perdaug, aiškiai rodo uždraudimas Amerikos valdžių priimti ateivius niekam netikusius, arba visai neturtingus. Mat, Amerika nenori dauginti skaitlių ubagų ir valkatų savo žemėje.

Išpažintojai Amerikos sako, kad Amerikoje geriaus darbininkui žmogui, nės už darbą daugiau moka. Tikra teisybė — daugume atsitikimų Amerikoje moka už darbą

daugiau, ne kaip Lietuvoje. Vienok reikia suimti į galvą šituos dalykus: 1) Amerikoje, kaip jau žinome, sunkiaus gauti kokį darbą, ne kaip Lietuvoje, kur laike darbymečio sunku surasti darbininką ir prireikia kartais kviesti iš svetimos šalies; Amerikoje gi darbininkų yra pakaktinai. 2) Už darbą Amerikoje ne visada daugiau moka, ne kaip Lietuvoje. 3) Jeigu Amerikoje daugiau moka už darbą, tai ne dėlto, kad duondaviai nesigailėtų pinigų, tik dėlto, kad darbininkas už mažesnę užmokestį negalėtų išmisti, nes išmitimas ten, kur kas brangesnis, ne kaip Lietuvoje ir užčėdyti šį tą iš uždarbio Lietuvoje lengviau, ne kaip Amerikoje. 4) Amerikoje darbininkas-samdininkas užbaigęs vieną darbą, turi kartais ilgai laukti, kol gaus kitą darbą — tai kad ir būtų ką uždirbęs, turi išleisti belaukdamas darbo. 5) Amerikoje darbas sunkesnis ir negalima tiek tinginiauti, kiek Lietuvoje. Mažai yra kraštų, kur taip tingiai dirbtų, kaip Lietuvoje. Imkime šienpjuvį. Išvarė pradalgę — reikia užsidumti pypkę. Kol ją išsi-trauks, iškrapštys kneibikiu, kol išpūs cibuką, įkiš į pypkę, įsistatys į dantis, kol atriš mašną su tabaku, prisikimš pypkę, užriš mašną, kol susijieškos skiltuvą ir pintis, išsiskils ugnies, užsidegs pypkę ir t. t. — rodos diena paskutinio sūdo užtiks jį prie to darbo. Grįžta pradėti kitą pradalgę. O kaip vėl eina? rodosi, kad tinginio nepavelka — taip sunkiai ir išlėto stato kojas.

Išvarė pradalgę kitą — reikia pasilsėti, vėl užsidumti pypkę ir t. t. Taip pat yra ir prie kitokių darbų. Pridėkime prie to visko pusryčius, pietus, apypietę, paludienius, o pamatysime, kiek Lietuvos darbininkas dirba. Čia jis gali taip nerangiai dirbti, nes darbininkų neperdaug ir darbą visados turės — ne pas vieną, tai pas kitą. Amerikoje taip ne padarys. Ten tokį darbininką išvytų duondavys už devynių rubežių su jo darbu ir pypke. Suprantamas daigtas: Amerikoje, kur sunku ateiviui gauti darbą, kur jis pats turi siūlytis duondaviui, tai nusitvėręs kokį darbą, turi laikytis jo drūčiai, gerai prie jo imtis, idant duondavys, užtėmyjęs nespirtumą darbe, kartais nepavarytų.

Amerika turi vieną gerą pusę: ten tinginys priverstinai tampa darbininku žmogum, o kartais lieka jau tokiu ir sugrižęs i tėvynę.

Da noriu pasakyti kelis žodžius apie pirmuosius žingsnius atsibaldinusio į Ameriką išeivio.

Garlaiviui atėjus į Naujorką, kiekvienas keleivis paėmęs savo daigtus, jeigu jų da nepavogė, kas atsiduria ant sausos žemės. Jeigu katras atvažiavo, turėdamas čia pažįstamus, ar gimines, arba turėdamas jau iš viršaus sau paskirtą vietą, tai tuojaus ten ir kreipiasi. Tokiam bepigu. Bet kokia varginga dalis prasto žmogelio darbininko, nemokančio tenvietinės kalbos, neturinčio nė pažįstamų, nė prietelių, prie kurių galėtų pirmoje valandoje prisiglausti ir paprašyti kokios rodos! Toks žmogus turi išsyk glaustis prie darbo. Tai gi yra tam tikri biurai, užs'imantieji išjieskojimu darbo ateiviams iš svetimų šalių. Tokiame biūre reikia užsirašyti ir laukti darbo, kartais gana ilgai; o galima ir visai nieko nesulaukti, nes, kaip sakėme, perėjo tie laikai, kada duondaviai varžėsi darbininkus, atplaukusius į Ameriką, dabar jie laukia pasisiūlymo darbininkų, idant galima būtų pasirinkti sau pigesnius. Daugelis tokių biūrų užsiima vardan išjieskojimo darbo, išviliojimu iš ateivio pinigų.

Galima taip gi jieskoti darbo pačiam, neužsirašius biūre. Vienok čia da bjauriaus. Tokį apsiaupia aplinkui visokie apgavikai, kurie pataiko išplėsti paskutinį skatiką nuo svetimo neišmanėlio žmogaus, o jeigu tas pinigų neturi ir tiesiog negalima iš jo ką laimėti, tai atsitaiko, kad tokį žmogų parduoda, bjauriaus kaip ant jomarko. Kokiu būdu parduoda, paaiškinsiu paveikslu. Neseniai sūdas Amerikoje nukorojo vieną tokį pardaviką žmonių, Jack Fitzgerald'ą, 9 metais sunkių darbų už prikalbinėjimą 76 žmonių, ateivių visokių tautų, padaryti sutarimą ir pasirašyti, kad eis į Meksiką prie tiesimo geležinkelio už 45 dolerius ant mėnesio ir visą užlaikymą. Vargdieniai paskiaus pažino, kad tapo apgautais. Turėjo dirbti prie krovimo laivų po 14 valandų ant paros, gaudami tik po

OŪSDŪSnOBaDSODS LIAUKIME BĖGĘ Į AMERIKĄ BODBGDOD800BOC

1 dolerį ant dienos ir patys turėjo už savo pinigus pirkti maistą. O dirbti turėjo, nės prie to juos vertė. Nekurie nabagai susibaigė, o kitiems pasisėkė pabėgti. Iš provos pasirodė, kad Fitzgerald gavo nuo vieno agento po 5 dolerius už kiekvieną jieskantį darbo pavargėlį.

Tai taip dedasi Šiaurinėje Amerikoje. O kokia gėrybė laukia išeivius Amerikoje Pietinėje (Brazilijoje), tegul paaiškins laiškas, patalpintas vokiškame laikraštyje „Tag-iiche Rundschau“. Laišką rašė vienas vargdienys darbininkas, kuris pametė tėvynę prikaltintas agentų.

„Neturime čia ką valgyti, o žmonės miršta iš karščio; viską, ką mums sakė, tai melas; kad ne tos plačios jūrės, tai pėsčias pargrįščiau. Sėdime gaspadoje apie 600 žmonių, apverkdami tėvynę Iš čia laiškus negalima siuntinėti, nes juos visus atplėšia, o kad randa aprašymą mūs vargo, tai degina; bet yra tarp mūsų neregys, kurį išsiunčia su šeimyna ir jam įduodu šitą laišką Mielas Viliau, meldžiamas, pasakyk maloniai mūs ponui, kad jeigu ateitų pas jį katras iš jo žmonių ir pasisakytų einas į Braziliją, tai tegul tokį nusiunčia ant penkių metų į kalinį; bent gi liks tėvynėje. O aš prašau mūs pono, kad parašytų pas ciesorių, dėlko daleidžia savo priklausantiems važiuoti į tą vargo kraštą ”

Kas skaitė visą mano raštelį surašytą 4, 5 ir 6 NN. „Ūkininko“, galėjo užtėmyti tikrus nelaimės paveikslus iš priežasties bėgimo į Ameriką. Tokių paveikslų yra kur kas daugiau, tik visų negalima surašyti. O vienok tie nelaimingi, visiems žinomi atsitikimai nesulaiko žmonių nuo bėgimo į Ameriką ir agentai, piktadariai, visada randa lengvatikius, neišmanėlius, kurie duodasi prisigauti.

Broliai! nemeskime Lietuvos, tos geros motinos, kuri nesigaili mums duonos ir badu nemarina, nemislykime apie lėkimą į užmarės, kur dėl mus laimės nėra, neklau-sykime visokių gundytojų, dirbkime namieje!

Liaukime bėgę į Ameriką!

Gale pirmojo dešimtmečio.¹

mžsm

Laiku siunčiame kvieslį, idant rašytojai turėtų kada prirengti pritinkančius darbus, o redakcija — suvesti juos į tvarką." Taip rašėme paskutiniame pereinamųjų metų numeryje, užkviesdami mūsų pažįstamus sumesti po straipnelį surengimui sukaktuvinės atminties 10 metinio sunkaus darbo ant tautiškos dirvos. Ar kvieslys buvo per prastas, ar svečiai per puikus, ar mes išėjome iš giminių, nežinia, tikrai iki šios dienos, kada turime paduoti į spaudą paskutinį dešimtmečio numerį, sulaukėme vos du atsiliepimu. Redakcija „Tėvynės Sargo“ prisiuntė du didelių rankraščių brošiūroms su tam tikra prakalba ir V. K.² suteikė tautišką giesmę. Matoma, kad iš tos medegos negalima sudaryti nė pritinkančios sukaktuvės knygos, nė sukaktuvinio numerio. Ištikro tikėjimės kitokių mūsų atsišaukimo pasekmių. Nors, vieton sušildančio širdį ir atgaivinančio jausmus bendro su-

¹ Iš 6 Nr. „Varpo“ 1898 m. ² Patsai V. Kudirka.

sitelkimo draugų, pasijutome likę vienui vieni, apsiaubti šiurkštaus šalčio, tai vienok nestosime: eisime tolyn pas tą altorių, kurisai šildė mus per visą pereitą dešimtmetį.

Prisiųstą sukaktuvėms medegą sunaudosime — juk tai ženklas mus ilgai lauktos šventės, juk tai liūdyjimas, kad ne visi mus užmiršo.

Rankraščių, prisiųstų „Tėvynės Sargo“, sunaudoti negalime, tai gi imame tiktai prakalbą:

yj " ~

Yra pasaulyje užkampis žemės, kynišku mūru užtvertas. Nuvargę ten žmonės be poilsio vargsta dėl užlaidymo savo gyvasties; nes tasai mūras meta tokį šušuolėtį, juog visą kraštą šviesos išalkusiems to krašto sūnums prakrapštyti aname mūre kiaurinėlę, patraukti gaivinančio kvapo ir pamėginti savo akis regėjimu linksmesniu, nės laisvesnių veidų, gilesniai, nės laisvesniai, alsuojančių krūtinių, karštesnės, nės laisvesnės, namų žinyčios.

Iš anos šviesiosios pusės laimingesni sąsėdai vos atsimena apie savo patamsio kaimynus. Bet tarp jų yra porą būrelių neapakusių patamsyje žmonių, kurių krūtinėse vienokios tvaksi širdys, kaip ir už muro. Laikas nuo laiko skubinas anie būreliai prie užkeikto mūro, sunkiai nešdami ant pečių nešulius. Nedideli tie nešuliai, vienok smarkiai spaudžia pečius nešėjų su mažomis pajiegomis; nedideli tie nešuliai, bet malonus jų turinys: tenai yra maistas pavargusiems broliams už muro: tenai yra aiškiai degantieji ir plačiai apšviečiantieji žibintuvai, — ženklai, jog anie varguoliai ne visai apleisti, jog dar yra kam bėgti prie jų su ranka pašalpos, su žodžiu paguodos. Sunku nešėjams ir netesėtų, kad neatmintų, jog naštą numetę ir sau palengvinę, nutrauks nuo milijonų užmurinių pastarąją viltį nors retkarčiais lengviaus atsidusti, grynesnį šviesos spindulį paregėti. Sunku jiems, tad iš nekantrybės kits į kitą kartais žvairomis pažiūrės, tai kartais kartų

žodį tars: — Tu per mažai neši, o aš baigiuos įsitempams! — Bet tu veltui prakaitą lieji, nės niekus neši! — Ir vėl tuojaus nurimsta, ir vėl kiekvienas skuba tuo pačiu keliu, prie to paties mūro, su pašalpa tiems patiems broliams, nors kiekvienas ką kitą neša: kits saldų pieną, kits rugščius barščius, kits duoną, kits ragaišį, kits žibintuvą šiaip smaluotą, kits taip smaluotą ir t. t. Ir ramiaus jiems eiti kupetoje, regint, jog vieni patys žūsta — vargsta.

Gerbiamoji „Varpo“ Redakcija! Juk aiški mūsų pasaka? Kas varguoliai? Tai Lietuviai, mūsų broliai, šašulėtyje Prūsų rubežiaus. Kas jiems žibintuvus ir ^dvasišką maistą neša? Tai Jūsų ir mūsų Redakcijos. Žvairuojavos kartais tankiai vienu nešamos dovanos nepatinka kitiems, tada pasakojava, bene būtų naudingiaus šį išidėjus, o ne tą; vienok savo kelonė, ačiu Dievui, dar nėkuomet nepriėjova prie tokio įnirtimo, kad būtųva kits kitam panorėję smerčio. Aišku mums, jog maloniaus yra darbuoti didesniame būryje, ne kaip mažesniame. Nelaikėva kits kito už savo „priešius“, bet sąkeleivius.

Atsitikus tada tokiai maloniai progai, kaip 10 metinės sukaktuvės Jūsų triūso, leiskite, Broliai, išreikšti jums prietelystės jausmus vardan vienokio tikslo, ir sušukti: Sveikas¹ pirmasis lietuviškas organe, kurs pirmas taip ilgai ištvėrei ant sargybos Lietuvos tiesų! Sveika tarp mūsų santarmė! Šalin žvairavimai ir asabiškos neapykantos! „Unitis viribus“² į darbą, nės tik vienybė mūsų šyla, nes „concordia res parvae cresecunt!“³

„Tėvynės Sargo“ Redakcija.

¹ Buvo „tegyvuoja“. Red. ² Suvienytomis spėkomis, išvien.

³ Santaikoje maži aaigtai klesti.

Tautystės pamatas.¹

Pagal Nordau supaišė V. Kudirka ir paaukavo Lietuvos
doriškiems eunūkams.

Pabudimo tautystės idėjos papartis stiebiasi vis statyn ir iškilmingiaus plesdena. Tautos, kurios ilgą metą buvo užmigę ir išrodė lyg išdilę iš pasaulės, skubiais žingsniais taikosi vėl užimti vietą, kurią buvo praleidę ar per svetimą prievartą, ar per savo tinginystę, ar per kitokias tikėtas ir netikėtas apystovas. Vienos jau savo vietą yra atgriebę visą, kitos tik dalį, o trečios da bando tame dalyke laužyti pirmus ledus. Ta vilnis pabudino tautiškos idėjos užgriebus išsyk dideli svieto plotą, ta dvasia pajutimo savo tautystės apsiaubdama visą išsyk atskirią tautą, tas nerviškas karštumas darbo atgaiviname tautystės, darbo, sujungto su dideliais rūpesčiais, su paojumi, su pareikalavimu daug energijos, parodo, kad tautystės idėjos pabudimas, tai ne liuosas išmislas keleto žmogystų, o tik neprasilenkiama pasekmė žmonijos žengimo tolyn.

Nesulaikys to pabudimo nė carų despotizmas, nė žabangos priešininkų, kuriems tautystės idėja neparanki. Gali tik trukdyti, bet nesulaikys. Ypač to nepadarys davadžiojimai visokiu renegatų, šiltai ir ramiai tuninčių po svetimu sparnu; jiems pabudimas tautystės klausimo neparankus: nori nuo jo atsikratyti, nes jisai gali ištraukti išpo šilto sparno; nenori jo matyti ir girdėti, nes jisai nesigailėdamas gnyba jų sąžinę.

„Keno proto rūpestis apie savo reikalus da neužtemdino — sako Nordau — tas pripažįsta, kad pabudimas

¹ Iš 8 Nr. „Varpo“ 1892 m.

pajutimo tautystės yra prajovas neprasilenkiamas ir prigimtai pasirodantis paskirtoje stadijoje žmonijos išsiauklėjimo, kaip paskyriam žmogui, taip ir visoje tautoje; ji taip gi negalima sulaikyti, kaip priplaukimą ir atplaukimą vandens jūre, arba dideles kaitras vasaros laike. Žmonės, pranašaujantieji, būk tautos greit atsisakysiančios nuo ženklinimo savo tautystės, stovi ant to-pat laipsnio išplėtojimo proto, lyg tas kūdikis, tariantis savo motinai: „Palauk, kaip tu būsi mažu kūdikiu, tai aš tave taip gi panešiosiu.“

Pripažinus tiesas tautystės ir jos pabudimo idėjai, iš eilės kyla klausimas: Ant kokių pamatų remdamiesi, galime priskirti žmogystę prie tos ar kitos tautos?

Paklauskime, ką ant to atsako garsus Nordau, kuris pataiko užklupti gvildenamą klausimą iš netikėtos pusės ir parodyti žiūrintiems tokius dalykus, kurių, gretinanties prie gvildenimo kitokiu būdu, negalima užtėmyti.

Antropoliogišką tautystės kriterijų arba kilimą Nordau atmeta išsyk, vadindamas jį tokiu paklydimu, kuriam net nesmagu pasipriešinti. Jis randa antropoliogišką skirtumą tiktai tarp veislių, o ne tarp tautų iš tos-pat veislės. Kiekviena, mat, veislė, yvairumai jos anatomiško sudėjimo ir skūros spalvos, tai neesą produktu persimainymo pirmutinio vienokio žmonių giminės tvpo, neesą prajovu pritaikymo prie yvairių apystovų, o išaiškinami vien tik yvairumu kilimo kiekvienos veislės skyrium. Tokiu būdu tarp baito žmogaus ir murino nedaugiaus gyminystės, kaip tarp jaučio ir buivolo. Už tai gi tarp tautų vienos veislės, ypač baltos, taip mažai skirtumų, kad iš jų negalima susstatyti vidutiniško tipo skyrium dėl kiekvienos tautos. Kiekviena tauta turi mažus ir didelius, baltplaukius ir juodplaukius, mėlynakius ir juodakius, lėtus ir smarkius – vienok tie kūniški ir dvasiški ženklai nedaleidžia priskirti turinčius juos prie kokios nors tautos taip stačiai, kaip juodumas murino skūros liepia priskirti jį prie žinomos veislės. Visi vidutiniai typai, kuriuos bandyta suverti dėl paskyrių tautų susstatyti vien iš paviršinių ženklų,

neprigimtų, o tik suteiktų per auginimą ir mokinimą. Nuo tokių ženklų labai lengva atsikratyti užaugus, arba ir visai jų prasisaugoti, jeigu kūdikis tapo atiduotas i kitą šalį ir pateks po svetimos tautos įtekme.

Nordau, parodęs keletą paveikslų pavienių žmonių ir tautų, paveikslų, patvirtinančių nuomonę, kad kilimas negali būti tautystės kriterijum, priveda vieną gana įstabų ir paveikslingą dalyką. Jeigu kas, apsigyvenęs svetimoje tautoje, vis mislyja apie savo prabočių tėvynę ir jam rodosi, kad jis turi turėti visas savo tautos ypatybes, tai toks persimaino norėdamas panėšėti į savuosius, pagal savo supratimą. Čia patėmyta, kad tame persimainyme įgauna savo tautos ypatybes, bet tik ne tas, tikrasis, ką turi jo tauta, kurioje jis apsigyvenęs. Istoriško ir juridisko tautystės pamato Nordau taip gi nepripažįsta. Tokius tvirtinimus, kad žmones sujungia į vieną tautą bendra jų praeitė, bendras likimas, gyvenimas po tą-pat valdžia ir tiesomis, atminimas, bendrai pergyventų, linksmų ir liūdnų valandų, vadina tiesiog garsiais retoriškais sakalais, bet vis gi liekančiais sofizmu.

Paklauskite Galicijos rusino, ar jisai save priskiria prie Lenkų, o tuom-tarpu likimas rusinu daugiaus už 1000 metų sujungtas su likimu Lenkų visame-kame, kaslink valstijos tiesų ir institucijų. O jeigu ne, tai paklauskite Suomio, ar jis pasakys, kad priguli prie vienos tautos su Suomijos Švedu, nors su juomi taip gi per 1000 metų sutveria politiškai neperskiriamą vieną tautą. Teisybė, bendros tiesos ir institucijos, o ypač papročiai, pobūdžiai, suartina tautas, bet da to negana,- idant iš keleto tautų padaryti vieną, o iš jos gyventojų — vieną tautystę.

Tiesą, priskirti žmogų prie tos ar kitos tautos, Nordau atiduoda vien liežuviui.

Tiktai liežuvis atskiria žmogų ir daro iš jo sąnari paskirtos tautos; jis vienas suteikia jam tautystę. Atsiminkite tiktai liežuvio vertę dėl individo, dalyvystę žmogaus apsišvietime, įturyje sanprotavimo, jausme ir originališkume! Per pagelbą liežuvio individas suima pažvalgą ant

pasaulės tautos, sutvėrusios ir išplėtojusios tą liežuvį, įkūnyjusios į jį paslaptlingiausius judėjimus savo smegenų, smulkiausias ypatybes savo pažvalgų ant sviesto ir organiškausi su juom susiliejusios. Per liežuvį individas ne tik tampa tiesum įpėdiniu visų galvočių ir rašėjų, mokintojų ir vadų tautos, bet ir patenka įtekmėj (suggestion), kurią gamina literatūra ir istorija paskirtos tautos ant visų savo sąnarių ir padaro juos panašiais į kits-kitą pagal jausmus ir veikimus. Liežuvyje išsireiškia visas žmogus. Liežuvis yra žmogaus tarpininku, perimant svarbiausius pasaulės prajovų žymius ir pirmiausia įrankiu reakcijoje ant jos. Tarp milijonų žmonių tik pavienės esybės mislyja pačios ir iš išpaudų tveria originališkas nuovokas, milijonai gi atkartoja tą, kas pirmą tapo kitų persvarstyta ir tik tiek, ant kiek svetimos mislys tapo jų sąvastimi per liežuvį; toks-pat mažumas teikia ir įkūnyja savo nuovokas, stengdamasis priverstinu būdu įveikti žmones ir gamtą; milijonai gi kalba ir daleidžia suimti vidurinius procesus kitoms žmogystoms per liežuvį. Štai dėlko liežuvis yra didžiausia kabė, galinti apskritai sujungti žmones. Broliai, kalbantieji yvairiais liežuviais, kur kas labiausiai svetimi vienas kitam, nei kaip du visai nepažįstami žmonės, pirmą kartą susitikę ir pasisveikinę prigimtu liežuvium.

Dėl patvirtinimo šito, Nordau parodo paveikslus iš istorijos, kad nors kovojo tarp savęs broliškos tautos, nors reikalai vienos ir kitos ėjo visai priešingais keliais, vienok sąnariai abiejų tautų prisipažįsta prigulį prie vienos tėvynės; kad, iš šalies žiūrint, ant kovos tarp dviejų tautų, visados širdis, o kartais ir pagalbos ranka, kreipiasi prie tos, kuri vartoja tą-pat liežuvį, nors ji kitąsyk būtų buvusi net nuskraudėia.

Seniai praslinkusioje stadijoje išsiauklėjimo tautų liežuvis nei dėl pavienės žmogystos, nei dėl valstijos neturėjo tokios didelės vertės. Buvo tai gadinė, kada daugumas neturėjo tiesų, buvo baudžiaviškai surakintas ir tik menka jo dalelė turėjo valdžią. Galima pasakyti, kad žmogui žemo kilimo liežuvis buvo tiesiog nereikalingas. Kam jis

jam? Daugią daugiausiai, idant dejuoti savo bakūžėlėje, keikti ant likimo, arba karčiamoje varinėti begėdiškus juokus. Su kitais žmonėmis, išskyrus gyventojus savo kaimo, kalbančius ir be to tokiu pat liežuvio, jis niekad nesusitikdavo — toli keliauti ir pas save priiminėti svetimtaučius nepritiko. Žmonės valdė tada su pagelba knuto (botago), kurio lakoniški išsireiškimai suprantami be gramatikos ir žodyno; mokslinyčios nebuvo; tiesdarystėje mažiuclėlis, norėdamas atsiekti teisybę, niekad negalėjo atidaryti savo dūšią prieš tiesdarį pats, o tik turėjo jieskoti pagelbos apginėjo; valdžia nesiteikdavo dalintis mislimis su savo priklausančiais. Pavienės žmogystos nereikalavo, o net negalėjo ištrūkti iš rato apystovų, tarp kurių užgimė, ir turėti įtekme žodžiu ant didesnių plotų. Ten, kur buvo patvaldystė, daleidžianti svarstyti savo reikalus ir spręsti apie juos — liežuvis tuojaus įgydavo didesnę vertę ir jeigu sąnariai kuopos kalbėjo yvairiais liežuviais, tai kuopa pagal tai išsiskirdavo į tautystes, baisiai tarp savęs kovojančias dėl įgijimo viršaus.

Dėl žmogaus augštesnio kilimo liežuvis dėlei ko kito neturėjo vertės: jam parūpinęs buvo pats gimimas paskirtą valdžios dalį; jis viešpatavo ir vertė neatidarydamas burnos ir nesigretindamas prie plunksnos. Tuose retuose atsitikimuose, kur prireikėjo išreikšti savo mislį, augštesnės luomos vartojo liežuvį lotynišką, arba patys jo išmokę, arba per savo raštininkus iš dvasiškojo stovio.

Tokios apystovos privertė tautystę užsilikti užpakalyje, dėlto, kad jos ypatingiausias ženklas — liežuvis — taip gi buvo užslėgtas.

Šioje vienok gadynėje žmonės visur išaugo iš tokių apystovų, jau net Turkijoje. Individas sukako pilnų metų ir gali stengtis ištrūkti iš to padėjimo, į kurį jį netikėtai istūmė gimimas. Tiesdarystė tapo atvira; administracija jau prieinama ir turi atsakyti prieš ukėjus; mokslinyčioje ir armijoje kreipiasi tiesiog prie pavienių tautos sąnarių ir kiekvienas turi atsakyti pats už save. Žodis stojosi reikalingu kiekviename dalyke; net pats karalius negali ap-

sieiti, nemokėdamas liuosai kalbėti visokiuose svarbiuose atsitikimuose; visos bendrinės ir valstiškos institucijos reikalauja nuo savo sąnarių tolydinio vartojimo gyvo liežuvio. Dėlto gi liežuvis gavo didelę svarbą; individas kiekvieną aprubežiavimą tiesos vartoti prigimtą liežuvį ir kiekvieną pabandymą priversti vartoti svetimą priskira prie bjauriausios gėdos ir varo.

Branduolys tautystės klausimo lieka uždengtu dėl visų, ramiai gyvenančių ūkėsiais valstijos vienokios pagal veislės sudėjimą; tiems žmonėms nereikia gėdytis savo liežuvio, nė jo išsižadėti. Aprašymai rūstybės ir nužeminimo, kurių priversti datirti žmones patekę į tokį padėjimą, negali jiems suteikti tikro supratimo nė vienos, nė kito, lygiai kaip iš aprašymų negalima numanyti niekad nedatirtų kūno kentėjimų. Apie tai gali kalbėti tikrai žmonės, užgimę šalyje, kur jų tautystė priguli prie mažumo ir prispausta, kur jų liežuvis nėra liežuvio valstijos ir jie priversti mokintis svetimo ir kalbėti juomi, jeigu nenori paskutiniai išsižadėti viešų vietų, šiek-tiek įtekmingo padėjimo, arba naudavimo iš ūkėsinių tiesų kuopoje ir valstijoje ir tapti panašiais į viduramžinius baudžiavos vergus arba į šiandieninius kriminalistus. Reikia pačiam pergyventi visus tuos neparankumus, idant suprasti padėjimą žmogaus, netekusio prigimtoje šalyje nuoamžinių žmogaus tiesų ir priversto lenkti galvą iki žemei prieš svetimą tautystę.

Ką tai išsižadėjimas pagarbės tiesų, sulyginant su išsižadėjimu prigimto liežuvio? Ką tai pančiai ant rankų ir kojų, sulyginant su pančiais, uždėtais ant liežuvio? Norėtum pasidalinti su kitu savo viduriniu įturiu, o neturi tiesaus kelio! Jauti, kad kalbant savo liežuvio, lengvai ir dailiai žodžiai pjauktų, o priverstas esi pagailėtinaai vėplioti svetimu! Žmogui išveržta galingiausia įtaisa dėl įtekės ant kitų ir da pats jaučiasi sužeistu ir raišu!

Ne vienas žmogus, užsipelnęs tą vardą, nesutiks liuosai įstoti į tokias apystovas. Kas gali be pasipriešinimo išsižadėti savo esybės? Kas sutiks gyventi, netekęs svarbjausio

savo atributo — galėjimo apvilkti žodžiais gyvasties vidurinius procesus — jausmą ir mislą? Permanomas tikintis indusus, puolantis po ratais Džagarnato vežimo, idant tapti sutrintu: jis neaukėja savo individualizmo, o stengiasi pasiekti aname gyvenime gražesnę jo pražydėjimą. Permanomas taip gi fakyras, iš liuosos valios atsisakantis nuo naudojimo iš kokio nors kūno sąnario ir ilgus metus tęsiantis pusžmogio arba žolyžmogio gyvastį: jis semia tvirtybę iš persimanymo apie ano gyvenimo laimę už patinkančius dievams įžadus. Vienok nepermanomi perbėgėliai, atstumantieji savo tautystę, priimantieji svetimą liežuvį ir per visą gyvastį laužantieji jį ant kitų pasityčiojimo ir ant savo pačių gėdos. Žmones, darantieji tokią auką iš baimės, silpnumo būdo arba paikumo, vis gi da pagailėtini. Bet išvis bjaurios ir aitrios žmogystos, išsižadėjusios savo prigimto liežuvio, t. y. savęs pačių, ir užsitempę svetimą kailį dėlei ramaus ir smagaus gyvenimo. Tokios žmogystos, kur kas žemesnės už paniekintus skapus (tikėjimiška sekta), dėlto kad tie romija save iš tikėjimiško persimainymo, o tuom tarpu renegatai dėl pinigų ir medgiškų parankumų paverčia save į doriškus eunūkus. Nėra tokio žodžio, kuris tikrai išreikštų begalinę žemybę pažiūrų, daleidžiančių tapti tokiais renegatais.

Ant žmonijos garbės reikia pasakyti, — sušunka pagalios Nordau — kad tie bjaurus renegatai visur sutveria tik mažumą. Daugumas gi laikosi savo prigimto liežuvio, saugoja savo tautystę su tokia atyda, kaip gyvastį ir kremta neapkenčiamą kumščią, besistengiančią užkimšti burną. Labai gailinuosi, kad to-pat, ką Nordau pasakė ant žmonijos garbės, negaliu pasakyti ant garbės Lietuvos, bent gi šiandien.;

Graždanka¹ — slogutis civilizacijos."

Rusija stengias užimt įžymią vietą tarp civilizuotų viešpatysčių, rišasi su civilizuotomis šalimis neva vardan palengvinimo civilizacijai kelių, sykiu garsindama apie savo tikėjimiškas ir tautiškas tolerancijas, o tuom tarpu savo viduje 3,000,000 padonų jau nuo daugelio metų visai neprileidžia prie civilizacijos. Jau su viršum 30 metų kaip atėmė Lietuviams jų spaudą ir iki šios dienos da nesugrąžina. Lietuviai turi vogti sau civilizaciją, kaipo kontrabandą. Stebėtinas ir vienintelis tai atsitikimas, nesakau civilizuotoje Europoje, bet visoje pasaulėje. Da labjau stebėtina, kad toks nesvietiškas dalykų stovis priguli tik nuo litarų formos. Rusai atėmė nuo Lietuvos lotynišką šriftą ir bruka jiems graždanką, o Lietuviai nepriima tos neprašytos dovanos. Ir niekad nepriims. Perdaug aiškia prasmę suteikė graždankai Milutinai su Muravjevais, įsakydami jai būti tarp Lietuvos apaštalu pravoslavuos ir surusinimo. Negalėjo juk to neužtėmyti Lietuviai. Ir šian dien juo labjau Lietuviai numano, kad valdžiai rūpi ne apšvietimo dalykai, o tik ana graždankos pasiuntinystė „užbaigti tai, ką pradėjo Rusų kardas." Bent gi niekas ne-

¹ Graždanka — Rusų raidės (litaros). ² Iš „Varpo" 1896 m.

įstengs pertikrinti, kad graždanka apšviečia greičiau, ne kaip lotyniškos litaros.

Lietuviai turėjo raštus su lotyniškais litaromis kur kas anksčiau prieš pasiūlymą jiems graždankos, o dabar vėl jau tiek lietuviškų raštų priaugo, be pagalbos graždankos, kad ji lietuviškoje literatūroje jau neturi ką veikt ir turėtų jau gėdintis lysti Lietuviams į akis. Tegul graždanka palieka Lietuvius ir eina jieškoti laimės pas Totorius — gal ten ją priglaus. Pradžia juk jau padaryta. (Neseniai medicinos departamentas užtvirtino brošūrą apie rauples, spaudintą totoriškoje kalboje, o *rusišku* šriftu.)

Neužmirškime, kad dėl smarkių persekiojimų Rusijoje lietuviškos spaudos, Lietuviai yra daug pridėję prie lotyniško alfabeto kūniškų ir doriškų kančių ir per tai tas alfabetas da labiau pabrango Lietuvių akise.

Šviesus ir turintieji sąžinę Rusų vyrai mato visą dalyką aiškiai ir stengiasi kartas nuo karto atkreipti vyriausybės akis ant šaukiančios atmonijimo neteisybės pasielgime su Lietuviais ir ant galutinio susidėvėjimo Muravjevų politikos. Vyriausybė gal seniai jau būtų paklausiusi išmintingos savo šviesuolių rodos, jeigu iš kitos pusės neatsirastų visos eilės — nuo augšsiausių činovnikų iki paskutiniausių pašlemėkų — ypatų, kurios ant dūmimo vyriausybei akių ir tvirtinimo, kad graždanka Lietuvoje pridigs, remia savo ypatingą naudą. Toms ypatoms visi keliai tiesus. Apuchtinai pasinaudojo perdirbtu Karklinių valsčiaus protokolu, kur prie reikalavimo lietuviškų knygų pridėta tapo pasalinės rankos: *chotia by i ruskim šriftom*.¹ Vis tiek, ar protokolas perdirbtas valsčiaus, ar paviečio, ar paties Apuchtinio kanceliarijoje — jis žinojo, kad tas priedas tai ne valsčiaus darbas. Vienok liepė tuojau prispaudinti Lietuvių knygų su graždanka; parodydamas vyriausybei, kad *Lietuviai nori graždankos*.

Atspausdintos knygos tapo išsiuntinėtoms pradinių mokyklų mokintojams, idant jie išpardavinėtų arba išdalintų

¹ Nors ir Rusų raidėm (litarom).

knygas vaikams. Buvo taipos gi Suvalkų gubernatoriaus įsakymas, paviečių valdžioms apgarsinti tas knygas ant valsčiaus susirinkimo ir kalbinti prie jų žmones.

Vaikai nė jų tėvai pasiūlytų knygų nepriėmė. Mokintojai vienok, pataikaudami savo viršininkams ir nenorėdami jiems išipykti, stengėsi užslėpti teisybę. Vienas iš savo kišenės užmoka direkcijai už prisiūstas knygas ir rašo, būk jas išpardavęs; kitas verčia prie knygų, gąsdindamas vaikus visokiomis bausmėmis, net Siberija (1); trečias skundžiasi, kad knygas vaikai imtų, tik juos „buntavoja“ toki ir toki žmones ir t. t. Iš mokintojų raportų vis gi, apskritai imant, išeis, kad *Lietuviai nori graždankos*.

Valsčiai, kur tik buvo apgarsintos knygos su rusiškais litaromis, vienu balsu nuo jų atsisakė. Bet paviečio administracija, nenorėdama duoti sau blogos atestacijos, nepraneš vyriausybei tikros teisybės ir pasiels, kaip paprastai elgiasi su nepatinkančiais valsčių nusprendimais: surašys protokolą pagal savo, o ne valsčiaus norą.

Yra vėl ypatos, tamsios praeities ir da tamsesnės dabarties, kurios arba prigulėjo kitąsyk prie išdirbimo lietuviškų knygų su rusiškais litaromis, arba tapo šiandien net mokintojais lietuviškos kalbos prie gimnazijų. Tokiems žmonėms taip gi rūpi, kad užsiliktų graždanka lietuviškuose raštuose, nės kartais galima čia pelnyti gardų kšnelį. Jeigu ne viena iš tik ką minėtų ypatų, tai tikrai iš jų kategorijos patalpino rusiškam laikraštyje „Nediela“ neva kalbą su vienu Lietuviu, baigusiu Veiverių seminariją, kuris pasakęs: — jeigu taip į vietą knygų su rusiškais litaromis išleidžiamas būtų lietuviškas laikraštis, tegul ūkiškas, kuris talpintų net ir rusiškai naudingus straipsnelius, tai tikrai Lietuviai priprastų greičiau ir prie rusiškų litarų, prie rusiškos kalbos. „Kad Lietuviai išeitų — užbaigia korespondentas — susitikti Rusų kultūrą, tai reikia jiems parodyti tame kokią reališką naudą.“ Ne! taip Lietuvis pasakyti negalėjo, tai tik korespondentas savo paties intencijas įdėjo į pramanyto Lietuvio lūpas. Ant galo, jeigu jau Lietuviai turėtų pamylėti graždanką dėl re-

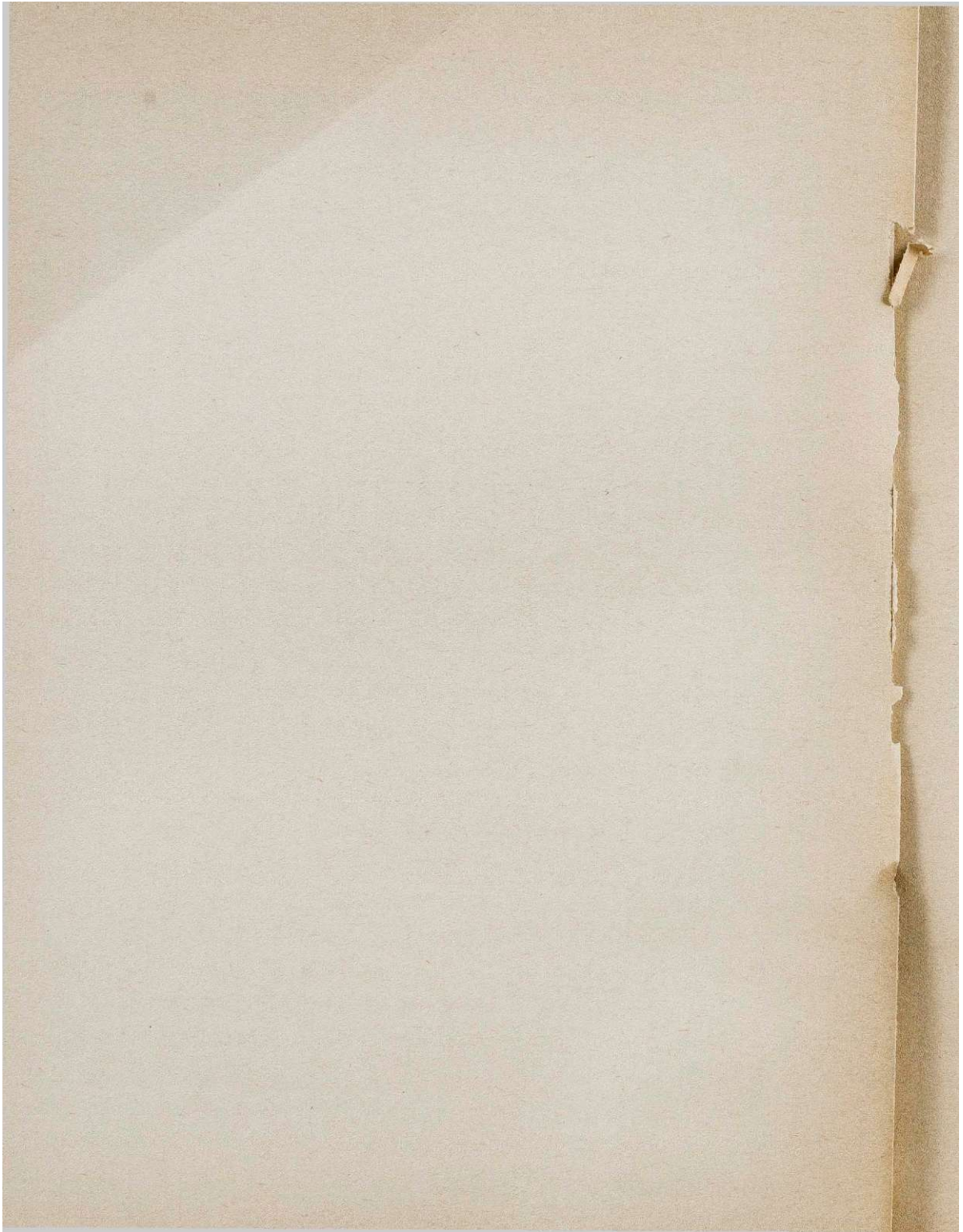
ališkos naudos, tai geriausiai būtų padaryti šitaip: išleisti lietuvišką laikraštį lotyniškais litaromis ir pridėti apgarsinimą, kad už kiekvieną rusišką litarą, įleistą į laikraštį, skaitytojas gaus rublį. O su rusiškai rašytais straipsneliais vargu galima būtų ką padaryti, nėra naudingus straipsnelius galima juk rašyti ir lotyniškais litaromis.

Ar tai toki korespondentai neužvelka teisingo išrišimo klausymo lietuviškos spaudos?

Kada gi Rusų vyriausybė susipras, juogiai anie visi raportai, kad *Lietuviai nori graždankos*, yra priešingi teisybei? Kada vyriausybė pradės klausyti tame dalyke balso geresnės dalies Rusų visuomenės, neatsižvelgdama ant balsų, kylančių iš užtvorių?

SMULKMENOS

Nekalta auka.¹

Apysakos griaučiai.

<msm

, neperlabai sena gadynė, kada Navyčiai buvo dideliais ponais, turėdami daug dvarų derlingiausioje Suvalkų gubernijos dalyje. Ir gyveno taip, kaip paprastai dideliems dvarponiams pritinka, t. y. siekis gyvenimo — kuosmagiausiai praleist amžį; gyvenimo turinys — pildymas visų paviršutinių gyvenimo formų; pareigos dėl draugijos — nieku nesulaikoma paleistuvystė. Visų tų principų prisilaikė tvirtai pagal tradiciją ir užsipelnė tai, kad žmonės sakydavo ant Navyčių — geri ponai, kunigai — dievobaimingi, o visuomenės balsas — gerbiami ūkėsai (ir geistini kaimynai).

Anuomet ir da gi, su tiek turtų lengva buvo patekti visuomenės garbę. Žmonės da buvo kvailesni, lengva buvo juos siurbti ir menku kuo (mažmožiu) nusipirkti nuo jų ne tik atleidimą už skriaudas, bet net prisirišimą Nelyginant šunį: čia jį su lazda supešė, paduok trupini duonos — jau laižo skriaudiko ranką.

Lengva buvo pasilikti ir dievobaimingais, ypač kad ta ypatybė kunigų akise paremta tik ant išpildymo paviršinių bažnyčios formų ir nekentimo mokslo. Būk šventadieniais

¹ Rankraštis; neužbaigta apysaka, paremta ant tikro atsitikimo.

bažnyčioje, atlik „vėlykinę“¹ — tai jau ir dievobaimingas; jeigu da ištesėsi kalėda ir išpažįsi, kad mokslas tai išmislas netikėlių, tai būsi pastatytas kaip pavyzdys. O toks pildymas paviršinių formų prigulėjo juk prie Navyčių principų . . .² O nekentimas mokslo prie jų tradicijos. Atsiradus gimnazijai, reikėjo parodyt sodiečiams, kad ir Navyčiai norėjo leisti ten vaikus, ypač kad svietas ėmė mokslan einančius labai gerbt. Tai gi vienas iš Navyčių giminės pateko į gimnaziją ir pasibaigus mokslo metams, sugrįžo ant vasaros namo su dovanomis už gerą mokinimasi ir pasigyrė tėvams. Tėvai labai nusiminė ir nežinojo, ką daryt su vaiku, kuris taip apdergė Navyčių pavardę. Sušaukė ant rodos visą Navyčių giminę, užpirko mišias, pašventino rykštę ir nutarė akyvaizdoje visų, nuplakt prasikaltėlių rykštėmis ir įkvėpt visiems priaugantiems Navyčiams, kad laikytųsi tik to mokslo, kurį gauna namieje ir kad nesiveržtų prie kitokio mokslo, kuris tik palkina žmones ir griauja tradicijas. Nuo to laiko jau nė vienas Navyčius tame dalyke da neprasikalto ir su netikėlių išmislu nesusipažino. Kurgi nebus dievobaimingi?

Pareigos dėl draugijos visados yra svarbios. Kiek čia darbo, aukų, pasišventimo, jeigu nori vadintis geru ukėsiu! Kad da draugija būtų iš vienu ponų, tai bepig prie jų prisiartinti, juos pamylėt, jiems patarnaut. Tegul prie jų būtų da poniški arkliai arba šunes — tai da nieko. Bet kaip prisiartinti prie chamų, kurių draugijoje daugiausiai? Kaip ponas gali jiems patarnaut? Kaip juos „bydlo“ (galvijus) pamylėt?

Navyčiai pripažino, kad prisiartint prie chamų per moterišką lytį yra parankiausiai ir duota plačiausia dirva, parodyt rūpesčius ir pasistengimus ukėso. Tai gi nė jų dvaruose, nė aplinkiniuose kaimuose nebuvo nė vienos gražesnės merginos, prie kurios nebūtų prisiartinę Navyčiai. Tegul kas pasako, kad tos pareigos ukėso be rūpesčių! Ateina viena merga su mažiuku ir skundžiasi, verkdam

¹ Vėlykų išpažintis. ² Neišskaitoma vieta rankraštij.

— reikia išvart, bjaurybę paleistuvę; ateina kita ir išvart nesiduoda — reikia užmokėt; ateina trečia, neima nė pinigų — reikia aprūpint: išleist už berno, arba ūkininko ir duot pritinkantį kraitį. O vis eina ir eina — neduoda nė pasilsio. Ar čia nėra aukų? Ar tai nepasišventimas? Ir tokiu būdu paleistuvystė Navyčių akise buvo pasišventimu ukėso, akise kunigų tik dievobaimingą ponų silpnybę, ant kurios nė žiūrėt nereikia, ypač kad už krikštą mergos vaiko padidintas tapo mokestis.

Da turiu čia atkartoti, kada žmonės kvaili, tai turbūt už pinigų galima nusipirkt ir žemę ir dangų.

Virto blogesni laikai dvarponiams, atsiliepdami ir ant Navičių. Nusigyveno ir iš didelių ponų tapo taip sau dvarponiais iš Žydų malonės ant žmonių.

Garbę dievobaimingą užlaikė ilgiau, ne kaip turtus, bet ir tą pražudė. Mat vienas Navyčius paskutiniuose laikuose paveržė kunigui mergą ir nuo tada buvo apskelbta, kad Navyčiai jau nesibijo Dievo, negerbia Jo tarnų, neprielankus šventai bažnyčiai ir tikėjimui katalikiškam.

Vienok Navyčiai reikia pripažinti, nustoję didžponystės ir vardo dievobaimingumo nenustojo būti gerais ukėtais ir pildyme pareigų dėl draugijos savotiškai suprastų įgijo garbę visoje apygardoje ir toli aplinkui neturėjo sau lygių. Teisybė, tame dalyke nesigailėjo nė ponystės, pavesdami dėl stokos pinigų" poniškus antausius kumščioms bernų ginančių savo pačias ir dukteris; nė sveikatos, besistengdami iki praskydimo smegenų, iki operacijų, apie kurias užminus visados šaipydavosi moters ir kitokių verksmingų pasekmių.

*

*

*

Mūs didžiavyrio tėvas Enrikis Navyčius vertas atskirom paminėjimo. Turėdamas 9 metus amžiaus neteko tėvų ir ant auginimo buvo priimtas vienos savo dėdienės. Mokslą ėjo Prūsiose, kur lavinosi agronomijoje, kaip būsimas žemvaldys. Parvažiavęs iš mokyklos vasaros laike, taikydavo įgytą teoriją prie praktikos ir į keletą dienų jau suspėdavo **susipažint su** visomis dvaro tarnai-

temis, įsitęmyt smulkiausias apie jas žinias. Tai buvo paskaityta jaunam agronomui per gabumą prie ūkės. Užrubežyje buvo gana ilgai, bet pagalios grįžo ir apėmė tėvo turtus. Iš mokslo agronomijos matoma mažai tepasinaudojo, nės nežinojo nė kas tai decimališkos svarstyklės, bet gerai žinojo, kad jis Navyčius ir kad tėvo liekanos didelės. Ukėje apsirėžė sau labai tiesų kelią: naudotis iš paliktų turtų taip, kad gyvenimas išrodytų vienu nepertraukiamu pokiliu, o dorišku idealu pasirinko sau paleistuvystę. Savo idealams buvo viernas iki paskutinio. Mokėjo vasaros laike įtaisyti svečiams kelią ~~rogėmis ir tam~~ dalykui išpirkdavo Vilkaviškyje visą druską.¹

Davė tokią valią, kad viduryje šviesos dienos bijojo pasirodyti ant kiemo moters be tėvo ar vyro. Žmonės keikė jį, o ponai gyrė, nors gerai pažinojo jo gyvenimą. Ponia troško su juo susipažinti, o panos už jo ištekėti. Koks tai priešingumas supratime doros viename ir kitame luome! Taip begyvendamas pasijuto turįs jau tik du palivarku. Į tą tarpą prisėjo apsivesti. Pažinojo jis vieną našlę iš Naumiesčio D-čienę, kuri piršime vyrams moterų, ar apsigobimui, ar tik tuožyginui pasinaudojimui ir ardyne sutikimo moterystėje pasisavino sau monopolį. Pažintis buvo taip artima, jog D-čienė viena sau atlankydavo tankiai p. Enrikį jo dvare. Kad Enrikis nepamestų jos dėl senyvų metų ir kad galėtų visada jį atlankyti, susimanė įbrukt jam savo seserį, o da ypač, kad buvo neturtinga ir nieks jos neėmė.

Tam dalykui sunaudojo Enrikio tvirčiausią palinkimą. Atvežė pas jį savo seserį ir sesuo tapo suviliota. Tada jau nesunku buvo gerai depliomatei prasikaltėlių priverst prie apsigobimo. Moterystė nuomonėje tokių žmogystų neverčia nė prie kokių ypatingų pareigų. Tai gi Enrikis paleistuvavo toliau, užmiršdamas visai pačią, o pati, vieton paleistuvystės, pasirinko sau kortas. — Ji nė nepyko ant vyro, žinodama, juk gerai išaugšto, už ko ištekėjo.

¹ Neišskaitoma.

Iš dirvos, užkrėstas tokiu mėšlu, išdygo mūs didžiavysis, sunus Enrikio, Gustavas Navyčius. Gimdytojai davę vaikui gyvastį, visai apie jį užmiršo. Neturėjo kada nė augint, nė tėvas amžinai jieškojo paleistuvystei medegos, o motina – partnerių prie kortų. Gustavas užaugo, galima sakyti, kuknioje¹ tarp tarnaičių. Kuknioje nė tarnaičių neužmiršdavo ir paskiau per dienas ir naktis baladodamasis ten su armonika. Nuo mažų metų turėjo didį palinkimą kankinti gyvulius, kuriuos tik įveikdavo. Paskiau elgdavosi taip ir su žmonėmis, ypač merginomis, nenorinčiomis jam pasiduoti.

Negalima pasakyti, kad tėvai būtų visai užmiršę auginti savo sūnų. Pargabeno į namus gubernierių, o paskiau atidavė mokintis į Prūsus, patys visai nesikišdami prie nieko. Ko Gustavas mokinosi Prūsuoje, nežinau, tik pats metė mokslą ir sugryžęs ėmėsi prie ūkės prie tėvo.

Dabar, kada didžiavysis jau atėjęs į metus, galime aprašyti jo paviršių. Ugio vidutinio, stipraus sudėjimo, geltonplaukis, su mažais ūseliais, akys baisios – žiūri iš pažemės, ties kaireje ake ant nosies gumbas – žmonės sakydavo: „šitas su gumbu“. Turėjo gerą iškalbą, buvo suktas, mokėjo pasielgime pasididžiuoti, o žodžiuose – būti lapė. Tai štai kaip išrodė Gustavas Navyčius.

Su ūke nedaug buvo darbo, nė tėvas spėjo praūžti paskutinius savo dvarus ir turėjo tik nusisamdęs Petkeliškės dvarą, Kalv. pavietyje. Už tai buvo daug laiko sekti tėvo pėdomis. Neužilgo iš kuknios persikėlė į dvarą, o paskui į apygardą, užimdamas vis didesnius plotus ir siaurindamas rubežius tėvui. Tėvas buvo vėl užmušęs apie savo sūnų, tik atsiminė ištikrųjų tada, kaip sunus užtikęs su tėvu savo mergą, perkirto jam su skaurada galvą. Pamatęs senis Navyčius, kad su jaunučiu neišlaikys konkurencijos persikėlė iš Petkeliškės į platų svieta.

Didžiamerge kilo iš to luomo, kur gyvenimo mieris – darbas, gyvenimo turinys – darbas, o pareigos dėl drau-

¹ Virtuvėje.

gijos — taip gi darbas. Iš to luomo, kuriam už tą darbą vienas užmokestis — vargas ir paniekinimas nuo tų, kurie iš to vargdienių darbo minta, puošiasi, didžiuojasi ir renka sau svieto gerbimą. Iš to luomo, kurio viltis rankų stiprume, o lūkesčiai nesiekia rytojaus.

Marė Aičiūtė buvo duktė prasto neturtingo darbininko. Išvien su tėvu ir motina samdydavosi į dvarą ir iš to prisilaikė visa šeimyna. Gyveno netoli nuo Petkeliškės ir tankiai pasitaikydavo dirbti ant dvaro lauko, arba ir pačiam dvare. Marė buvo labai graži, taip graži, kad jos gražumas apgarsėjo toli, toli aplinkui kur tik pasirodė, visų akys ją lydėjo. Panaitis iš pavydumo žaliavo. Ponios, sulygindamos su Marė savo suramstytais geležgaliais ir ištinkuotas dukteris tarydavo: „kam tokiai mužikei gražumas? Ponai ir ponaičiai neatitraukdavo nuo Marės akių ir pertai da labiau pykindavo ponias ir panaites.

Gražią Aičiūtę užtėmijo Gustavas ir išsyk užsidegė noras, paskirt ją į aukas savo gyvuoliškų pageidimų. Neilgai laukdamas, vieną ir kitą kart bandė savotiškai užkalbyt, bet nieko nelaimėjo. Tai da pirmą kart pasitaikė Gustavui Navyčiui, kad vargdienė mergina, ant kurios užstatė tinklą, būtų taip stačiai pasipriešinusi ir atėmusi jam drąsą tolesniam gundymui. Tas dalykas da labiau sukarštino Gustavo jausmus, suerzino jo ambiciją, taip kad užsispirė neatleisti ir priveikt Marę šiokiu ar tokiu būdu. Kad turėtų ją arčiau savęs ir tankiau susitikt, davė jos tėvui vietą dvare su gera alga ir pradėjo sukt aplink auką, išpradžių ištolo, atsargiai, tolyn drąsyn. Bet ir šiuo žygiu visas Gustavo gudrumas viliojime mergų sutrupėjo, atsimušęs į tvirtą Marės būdą.

— Bereikalo, ponaiti, kalbini mane prie pikto, tarė į akis Gustavui Marė — nieko iš to nebus. Nors aš prasta darbininkė, mokslo nemokinta, bet turiu da tiek proto ir žinau, kaip turi mergina elgtis. Jeigu ponaiti, neliausi mane persekiojės, tai aš prasitrauksiu iš dvaro — jau ir taip žmonės kas-žin-ką pliauškia

— Neišmanėlė, o tegul sau pliauškia — tik aš tave

myliu ir su tavim apsivesiu — tarė Gustavas, rengdamasis apkabinti Marę.

— Pasilik, ponaiti, tuos žodžius kokiai ponaiti, o mane leisk! — pasakė rimtai mergina, išsprūsdama iš glėbio, ir nubėgo.

Gustavas da ilgai stovėjo piktas ir sugėdintas. Kad taip jam būtų padariusi kita merga, tai būtų ėmęs ją mušt, draskyt, kaip paprastai darydavo. Bet su Mare šitaip padaryt negalėjo, prieš ją valdėsi jo žvėriškas būdas.

— Tuščia jos! — Ko da aš žeminuosi prieš tą muzikę? Tarytum jau tokių daugiau nerasiu!

Tai ištaręs, nuspjovė ir nuvėjo namo, tvirtai pasižadėjęs užmiršti Marę. Bet nespėjo pereit per kiemą, o jau pasižadėjimą atmainė. Perdaug mergina buvo įstrigusi jam į galvą ir širdį. Vos tik pradėjo apie ją mislyt, vėl užsidegė jame visa pageidimų pekla. Nepasiekiamas kąsnelis pasirodė jam da skanesniu.

— Nebūčiau Gustavu Navyčium, jeigu aš tavęs, mergele, nesuviliočiau! tarė žengdamas per slenkstį savo kambario ir drūčiai trinkelėjęs durimis.

Naktyje Gustavas ilgai negalėjo užmigti. Svarstė vis, koku būdu galima būtų prigriebt sau gražią Aičiūtę. Turėjo antgalo ateit į galvą gera mintis, nės Gustavas pekliškai nusišypsojo, užmerkė akis ir užmigo.

*

Per keletą nedėlių nuo tos dienos Gustavas elgėsi tyliai ir rimtai. Visi dvare stebėte stebėjosi, kad jis taip staiga persimainė, o ypač dvaro mergos negalėjo numanyt, kas jų ponaičiui pasidarė — jau ir nė nepakibina. Marė galėjo visur laisva vaikštinėti — niekad jos neužkabino — rodosi, kad jos nepažinojo. Net pliauškimai apie Marę apsistojo.

O mat ponaitis ėmė pamaži varyt, ištolo savo užmanymą.

Gustavas pradėjo lankytis pas Marės tėvus. Iš pradžių lyg netyčia užeidavo šį ar tą užklaust. Toliau užtrukdavo ilgiau ant pasikalbėjimo. Paskiau neatsisakydavo nė nuo

valgio, nè nuo gèrimo pataikius Aičiams bevalgant. O mokėjo taip pasirodyt geru prastu, prisitaikančiu prie žmonių, nepuikavojančiu ponu, mokėjo taip gražiai kalbėt ir pataikyt į Aičių širdis, lyg jiems nè į galvą negalėjo ateit, kad tokiam Gustavo pasielgime gali buti koks vylis? Tai — manydavo — prastas sau ponas, tai nè niekina žmogaus. — Taip ant galo priprato prie atsilankymų ponaičio, taip jiems buvo smagu jo draugystėje, kad būdavo pagedauja, jeigu kartais jis neateina. O kaip Gustavas iš tikros širdies pasipasakojo, pats esąs ne iš ponų, būk jo tėvuko tėvas buvęs prastu amatininku, tai Aičiai visai jau išdrįso prie ponaičio ir nebuvo jiems koktu, kada Gustavas pradėjo vadint juos „tėvu“ ir „motina“ ir bučiuodavo jiems į ranką. Perdaug buvo geri žmonės Aičiai, perdaug tamsus, permažai matę ant svieto niekystės, kad būtų galėjus užgimt pas juos nuotartis klastos ir prigavimo.

Taisydamas vortinklius ant tėvų, Gustavas nepamiršo ir Marės. Elgėsi su ja taip gražiai ir švelniai, kad pradėjo nesibijot jo; kartais pataikė įspraust, kalbėdamas su ja tokį žodelį, kad jai suprantama buvo, jog Gustavas vaikščioja pas tėvus tiktai dėl jos, jog prisiartino prie tėvų ir juos gerbia tiktai dėl jos, dėl jos vienos. Smagu buvo merginai, kad patinka ponaičiui, tik ne anam, kuris ją persekiojo, kalbindamas iš kelio, bet šitam, geram, prastam, taip patogiai su ja apsieinančiam. Užteko jai to, daugiau nemalonėjo suprasdama, kad jai, muzikei, daugiau malonėt negalima. Nesičvierijo, nelindo ponaičiui į akis, bet jis, gudruolis, numanė, kad Marės širdyje jau išdirbo vietą tolesniems savo siekiams.

Pasirinkęs tinkančią valandą paėmęs Marę už rankų ir meiliai žiūrėdamas jai į akis, pasakė:

— Marute, ar tu žinai, kad aš tave myliu, kad be tavęs nerimstu ir gyvent be tavęs negalėčiau? Netenka jau man pajiegt toliau slėptis ir šiandien atvirai tau šitai sakau. Ar sutiksi ištekėt už manęs?

Pažadėjimas vedimo priminė Marei tokį pat Gustavo

žadėjimą kitą kart ir ant švelnių jo žodžių atsakė beveik šiurkščiai:

— Juk žinai, ponaiti, kad aš mužike tau į pačias netinku, tai gi kam da lyg ant juoko kalbini? Ar gi tokia aš kvaila?

— Nepyk, Mariute, už tuos žodžius, už kuriuos jau sykį ant manęs pykai. Aš tada tariau juos, kaip išdykėlis vaikišcias, o šiandien kalbu, kaip vyras, gerai apmąstęs, ką turiu pasakyti. Aš tave pažinojau gerai ir matau, kad man į pačias tinki, tik noriu žinoti, ar galiu tikėtis, kad už manęs eisi. Juk aš neverčiu tave — padarysi, kaip pati norėsi.

Mergina, iš netyčių užklupta netikėto klausimo, apkvaitusi nuo meiliai skambančių, niekad negirdėtų žodžių, tylėjo, nulenkusį gaivą.

Nesulaukdamas atsakymo Gustavas užklausė vėl:

— Tai nors pasakyk man, Mariute, ar myli mane?

Ir tas užklauskimas nesulaukė atsakymo:

— Nekankinsiu tavęs daugiau savo klausimais. — Atsakysi man kitu kart. Ar gerai?

— Gerai — atsakė greit Marė, nurimusi, kad išsivadavo nuo tyrinėjimo jos širdies.

Atsisveikino ir nuėjo kiekvienas sau — jis ramus, ji užsirūpinusi. Gustavo žodžiai skambėjo jos ausyse, o klausimai nedavė jai nurimti.

Jau nė valgis jai negardus, nė miegas nesaldus. Ar tikri tie ponaičio žodžiai, ar melagingi? ar reikia ant jų atsakyti, ar neverta apie tai nė manyti? Tie klausymai neatleido varguolės merginos, ar kur beeinant, ar ką beveikiant.

— Kas gali įspėti, ką ponaitis turi širdyje? Gal nori tik prigauti? Bet ne, negalimas daigtas. Juk jis žino, kad Marės neprigaus. Jeigu jis tikrai nenorėtų jos, tai kam jis būtų taip persimainęs, kam būtų žeminesis prie jos tėvų? Ant galo jis neverčia prie nieko, duoda laisvą valią, tai kur čia gali būti prigavimas? Žada kęsti — tai juk jis poniškas, turi geriau galvoje ir pats žino, kas jam

i pačias tinka, o kas ne. Jeigu Marė jam netiktų, tai jai nė nepasisiūlytų. Ar Gustavas patinka Marei? Dėlko nepatiks? Juk nebjaurus nė veido, gražiai pasirėdęs, gražiai elgiasi, taip išmintingai kalba, toks prastas apsiėjime, tokios geros širdies, o vėl toks švelnus su ja, su Mare – kur gi nepatiks?

Tokios ir joms panašios mintys, lyg bitės siuvinėjo po merginės galvą, neduodamos jai atilsio. Tomis minutimis vis labyn painiojo pati save į užtaisytus vortinklius. Juo daugiau manė, juo daugiau tikėjo Gustavo žodžiams, juo labiau linko. Į keletą dienų Marė išblyško iš rūpesčio. Tėvai klausė, kas jai, bet ji nenorėjo da prisipažint, nepasikalbėjusi su ponaičiu ir neatsakiusi jam ant paliktų klausimų.

Gustavas tyčia per kelias dienas nebuvo Aičiuose. Užėjęs pagalios ir prisitaikęs prie Marės, švelniaus, ne kaip visada ėmė kalbėti:

– O ką, Mariute? – užklausė – ar eisi už manęs?

– Jeigu, ponaiti, kalbini mane nieko pikto nemanydamas, tai eisiu. Bet vis gi bijau, ar aš prasta kaimo mergina išmoksiu tau visada patikt, ar nepamesi manęs už kokių metų? Jeigu ketintum kada nors mane apleist, tai velyk šiandien apleisk. Nenorėk, ponaiti, man prapulties – juk aš tau nieko pikto nepadariau . . .

Tie atviri nekaltos merginos žodžiai buvo sujudinę apmirusią Gustavo sąžinę. Pasidarė jam gaila Marės ir jau, jau ketino atsižadėt nuo savo niekingo užmanymo. Bet pikti instinktai (pajautimai) paėmė viršų.

– Nebijok, neapleisiu tavęs! Kam aš tave norėčiau prapuldyt? Juk aš tave myliu, myliu iš tikros širdies. . . O tu mane myli, Mariutė, ar myli? – klausinėjo vis tolyn tildindamas ir saldindamas savo balsą, kad tik atkreipt jos mintį nuo taip nesmagių prijautimų ir nuotarčių.

Mergina, galutiniai suraminta paskutiniais ponaičio žodžiais, vieton atsakymo nulenkę tik galvą, apkaitusi lyg ugnis, Gustavas prisispaudė ją prie krūtinės ir pabučiavo, nesutikdamas nė kokio pasipriešinimo. Da ilgai paskui

kalbėjo tarp savęs. Ponaitis aiškino, kad ims ją tuojau, kaip tik tėvas paves jam dvarą, kas turėjo neužilgo įvykti, aprašinėjo paveikslus, kaip juodu mylėsis, kaip gyvės. Marė klausė laiminga nės jau mylėjo.

Dabar Gustavas matėsi su Mare kasdien, visai nesišlepiant nuo svieto. Žmonės vėl paleido liežuvių, o atsirado ir toki, kurie tiesiog persergėjo Marės tėvus, idant saugotų nuo ponaičio savo dukterį. Aičiai, nors buvo labai įtikėję, kad Gustavas teisus žmogus, bet išgirdę liežuvių da gi persergėti ir matydami, kad jis apie dukterį suka ištikro, pabūgo ir draudė Marę, kad su ponaičiu nesimatytų.

— Nebus iš to, vaike, gero. Jau dabar žmonės pirštais bado, o jeigu, vaike, paklystum Kad ir jis geras ponas, bet vis gi tai ponas ir gali, vaike, tave palikt ant juoko — tai ponui nė už grieką nelaiko — pasakė Marės tėvas.

— Saugokis, dukrele, saugokis, kad savo gyvenimo nepražudytum ir mus senus be laiko į kapą nenuvarytum! — pridūrė tuoj motina. Užauginome tave gražią, bet, Dieve mielas, prastai merginai net gražumas yra sunkenybė!

Marė ant to atsakė:

— Pažįstat mane, tėveliai, nuo mažų dienų ir žinote gerai, kad manęs saugoti nereikia. Be šliūbo aš nepri gulėsiu nė vienam, kad ir jis šimtą kart ponu būtų. O ponaitis nepaliks mane ant juoko, aš tai gerai žinau — patys pamatysite.

Da tėvai nespėjo supaisyt paskutinių prasitarusios dukters žodžių, štai, tarytum tyčią, atsidaro durys ir įeina pats ponaitis. Pasisveikino, paklausinėjo apie sveikatą, apie šį, apie tą, o paskui, sunkiai atsidusęs, apreiškė priežastį atsilankymo.

— Seniai jau rengiausi prašyt jus, kad leistumėt už manęs dukterį, tik negalėjau to padaryt ikšiol, nežinodamas, ar ji sutiks. Šiandien žinau apie tai ir nuožemiai maldauju, leiskite už manęs Mariutę ir priimkite mane į žentus.

Prie paskutinių žodžių pabučiavo, priklaupęs, abiem seniam' rankas.

Tėvams, nelaukusiems tokio atsitikimo, neapsipratusiems su mintim, kad jų duktė galėtų ištekt už dvarponio, Gustavo apreiškimas tiesiog atėmė amą (?). Tiktai kada ponaitis pradėjo išvadžiot, kad čia nėra nieko ypatingo, kad tankiai ponai veda kaimo merginas, kad jis pats juk ne kas žin koks ponas ir t. t., senis Aitis atsiliėpė, pats nežinodamas dėlko:

— Tai gi, ana ir pasakose seka, kad prastos piemenaitės ištekdavo už didelių ponų ir karalių

— Na matote, kad čia nėra ko stebėtis — įbruko Gustavas.

Senis vienok stebėjosi toliau, bent gi taip išrodė. Motina pasileido verkti, bet nežinia ar iš džiaugsmo, kad dukterį sutinka tokia laimė, ar dėlto, kad ponaitis taip gražiai kalba, ar tik dėlto, kad tai tokia jau ypatinga valanda išpuolė. Marė užsikniaubusi žiūrėjo pro langą.

Ponaitis pašaukė į pagelbą visą savo iškalbą ir įstengė pertikrint ir suramint tėvus. Atsipeikėję nuo pirmojo įspūdžio, išspradžių da nenorėjo sutikt, prieštaravo, bet nesipriešinant Marei prasidėjo, žinoma, jausmai unaro, viltis geresnio būvio, atsileido ir pasidavė. O kada paslui, begerdami sutartuves, prisižiūrėjo savo dukterei, tai širdyje patys pripažino, kad Marė ištikro tinka Gustavui, tarytum tyčia sutverta į ponias. Dabar jau stebėjosi, kaip tai jiems pirmiau šitas neatėjo į galvą.

Vėlai vakare Gustavas pagrižo iš Aičių namo. Ilgai negulė tą nakt.

Vaikščiodamas po kambarį, tankiai pats sau šypsojosi — matyt, kad smagių minčių buvo apsiaubtas. Dėlko ne? Tiek kantrybės iškęst turėjo, tiek melo išleisti iš lūpų, tiek nusižeminimo perkęst iki prisiartino prie savo siekio! O dabar štai, jau visų kliūčių galas — tik ištiest ranką ir kvietkelė nuskinta. Gustavas taip persitikrinęs link pasisekimo, jogei tolesniame minčių bėgyje,

ëmë svarstyt, koku būdu galës nuo prigautos ir nusibodusios Marës atsikratyt.

Skaudžiai vienok apsiriko.

Pataikë susitikt su Mare vietoje, atsitolintoje nuo žmonių akių ir paketino, kaip pats sakë, nuskint kvietkelę. Atkartojęs savo Marytei visą išteklių meilių žodelių, atnaujinęs visus savo pažadėjimus, prispaudë ją prie krūtinės ir susigailinusi balsu kalbëjo:

— Žinai, mano brangiausioji, kaip aš tave myliu. Aš tau dangų prilenkčiau, aš tau žemę j rojų paversčiau. Ant vieno tavo žodžio šokčiau j ugnį. Keisčiausius tavo norus išpildyčiau neprieštaraudamas. Jeigu tu mane taip gi myli, mano Marytë, tai suprasi mane ir sutiksi su manim tame, ką aš tau tuojau pasakysiu. Mano tėvas turëjo išgirst apie mudviejų susitarimą ir šiandien rašo, kad nepavesęs man dvaro, jeigu aš tave imsiu. Išpradžių norėjau išsižadët dvaro, nës tu, Maryte, man brangesnë už dvarą, bet toliau apsvarstęs, pamačiau, kad be dvaro negalësiu įtaisyti tau to ramaus ir laimingo gyvenimo, kokį esmi pažadëjęs — į vargą nenoriu tave įvest. Šitas dalykas graužia mane neišpasakytai ir aš randu sau tik vieną rodą, kad tu, Mariuk, sutiktum būti mano pačia be šliubo, ik negausiu į savo rankas dvaro, be tavęs ilgiau gyventi jau negaliu

Tikëjo, kad įsimylėjusi mergina ponaičiui negali niekame atsakyt.

Marë išgirdusi tai, pradëjo drebët tarytum ją drugys krëtë.

Ilgai negalëjo pratart žodžio, paskui pilnu gailesčio ir išmetinėjimo balsu atsakë:

— Ar tai aš šito tikëjau si nuo tavęs, ponaiti? Jeigu mane myli, tai dėlko mane taip žemini? Ar gi tu nesupranti, kas tai pati be šliubo, jeigu nori mane tokia padaryti? Ne, ponaiti, be šliubo aš tavo nebusiu! Tai mano žodis

Verksmas nedavë jai kalbët. Ponaitis nusiminë ir norëdamas sustabdyti ašaras ir suraminti, taikësi apkabinti merginą, bet ji nesidavë ir verkë toliau.

Matydamas, kad taip rūpestingai sustatytas užmanymas išsyk suiro ir paskutinėje valandoje Marė išslydo jam iš rankų, stvėrėsi da vieno pragumo. Tikėjo priversęs užsišpyrusią, merginą pabauginimu.

— Žinau dabar, kas man lieka padaryt — prakalbėjo Gustavas žemu dusliu balsu — lieka tik nusižudyt save. Aš taip ir padarysiu tuojau Bet pirmiau užmušiu tave aš tavęs nepaliksiu niekam

Tai tarydamas, išsitraukė revolverį. Marė, išklausius Gustavo bauginių žodžių ir išvydusi marų įrankį, didžiai persigando. Bet ištrūko ir, palikusi ponaitį su revolveriu, parbėgo namo. Perėjus baimei, Marė papasakojo tėvams paskutinį atsitikimą ir meldė jų, trauktis iš Petkeliškių, kad nesusitikt su ponaičiu, kad neatsitiktų kartais kokia nelaimė.

Po kelių dienų jau Aičių Petkeliškiuose nebuvo. Persikėlė toli nuo čia taip gi į dvarą, kur gavo vietą.

Gustavas, teisybė, ištraukdamas revolverį, neketino užmušt nė Marės, nė savęs — norėjo tik pagasdint, bet dabar, perniek nuėjus visiems rūpesčiams, taip buvo perpykęs pats ant savęs, juog ištikro atėjo jam į galvą nusižudyt. Vienok, visada drįsdamas padaryt kad ir sunkiausią skriaudą kitiems, neteko drąsos padaryt skriaudos sau pačiam. Tai gi, sugriežęs dantimis ir įsidėjęs revolverį į kišenių, skubiais žingsniais nuėjo per laukus. Nenorėjo eit tiesiog namo — gėda buvo jam tų sienų, kurios girdėjo jo įžadus: Nebūčiau Gustavu Navyčium, jeigu aš tave, mergele, nesuviliočiau! O dabar, ką toms sienoms pasakytų? O ką pasakys draugams, kuriems parodė Marę ir sakėsi jau jo esanti? Krimtosi per dienas ir naktis, negalėdamas užmiršt savo nepasisekimo ir atsikratyt nuo Marės paveikslo, kuris, tarytum gyvas, persekioja nuolat. Bandė nusiramint su draugais, tai pas juos valkiiodamasis, tai pas save užkviesdamas. Gėrė, užė, bet nesusiramino. O kada atsimindavo, kad jau turėjo Marę taip arti ir nieko nelaimėjo, tai palikęs svečius, bėgdavo lauk iš namų.

— Taip ilgiau negali būt. Bet ką po velnių daryt?

Juk jau sykj pradėjęs ir tiek atsivaręs, galiu eit toliau. Sako, kad nebus mano be šliūbo O kas man paimt šliūbą?_ Ar tai toks didelis daigtas?

Sliūbas bus paslapta, nieks nežinos — ir gerai. O atsikratyt prireikėjus, nuo tokios pačios taip lengva, kad nēr ką šiandien nē galvos sau kvaršint....

Kad taip, tai taip Ryt dieną važiuoju pas Marę ir sutinku ant šliūbo — nusprendė Gustavas.

Ant rytojaus nuvažiavęs į Aičius, persiprašė Marę ir jos tėvus, išaiškino, kad jis negerai padaręs ne iš bjaurumo, tik iš meilės ir didelio nusiminimo ir prižadėjo daugiau nepasirodyti be popierių reikalingų įstojant į moterystės ryšį.

Ir tėvas ir duktė išnaujo įtikėjo Gustavui.

Tuo žygiu neapsiriko. Ar į nedėlią atvažiuoja ponaitis vėl, bet jau su koku ten indultu ir kitomis popieromis, kurias sakė sau ir Marei išėmęs. Buvo sutarta jau ir su V. parapijos kunigu, kuris sutiko duot paslaptinį šliūbą, o apie ką Marė visai nežinojo.

Sukakus kelioms dienoms jau Marė tapo Navyčienė. Vakaro laike, tuščioje bažnyčioje, prie dviejų tik tyčia nusamdytų liūdininkų, prisiekė jaunavedžiai vienas kitam meilę, sandorą, neapleidimą iki smert.

Sugrįžus iš bažnyčios namo, Gustavas paaiškino, kad tuotarpu šliūbą reikia nuo svieto nuslėpt, nės tėvas išgirdęs užsirūstintų ir išsižadėtų sūnaus, o tikrai jau reiktų atsisveikint su dvaru. Paskui, kada dvaras bus rankose, nebus reikalo slėptis ir tada įves savo pačią pas save, o iki to laiko turi jį gyvent pas tėvus.

Dabar jau nebuvo ko abejot. Sliubas šluote iššlavė iš Aičių galvos netikėjimą ir visas nuotartis.

Čia jau apgavimo būt negali. Dėlto gi tikėjo pilnai į žento žodžius, pripažino jam teisybę ir nenoriai sutiko slėpt šliūbą, kolei to prireikę.

Ant galo išsipildė Gustavo norai — Marę jau turėjo. Bet savo nuomonėje nelaikė jos per pačią. Juk ne pačios jieškojo, tiktai ko kito. O kad prie ko kito be šliūbo

BDOBOOB00Bü0BOOB0C

negalima buvo prieit, na, tai paėmė šliubą. Didelis čia daigtas!

Taip teisingai savo pasielgimą Aičių žentas ir jo doraiška pusė – jeigu kalbant apie tokį žmogų galima minėti dorą – buvo nurimusi, stengėsi nuraminti tik kūnišką pusę.

Išspradžių lankėsi pas Marę labai tankiai, tolyn – retyn, o atėjus žiemai tik retkarčiais teatsilankydavo. Rodos, kad nuo šalčio sustingo širdis, atšalo meilė.

Marė kitaip suprato vertę žodžių tartų akivaizdoje altoriaus. Ji nesistengė užmiršt, kad ji yra pačia, kad turi patį, su kuriuo per prisiegą surišta tapo ant viso gyvenimo. Su visa širdim, su visu esmenim buvo atsidadusi savo Gustavui. Gyveno, tik apie jį manydama, tik liūkesčiu, kada galės būti su vyru drauge, niekad jau neat-siskirdama. Kada vyras pradėjo juos rečiau lankyti, nesi-skundė niekam ir visada teikėsi jį išteisyti, jeigu ir tėvai kartais parūgodavo ant žento. Tai kelias negeras, tai laiko neturi, tai šis, tai tas — vis išteisindavo. Gustavas prisiųsdavo Marei pašalpos, tai gi užmiršimo pačios jam užmesti nebuvo galima.

O vienok paskutiniame laike tankiai atsitikdavo, kad Gustavas po kelias paeiliui dienas praleisdavo, belėbądamas su draugais ir visai neatsimindamas apie savo Mariutę.

Vienā dienā, kada rašīnējo laiškus pas savo sanlē-
bauninkus, uzkviesdamas juos ant t. v. rojaus vakaro, at-
eina senis Aitis.

— Tegul bus pagarbintas Jėzus Kristus.

— Kas ten? — užklausė nekantriai Navyčius, nestodamas rašyti.

— Vai gi aš, vuošvis! Atėjau pas tave, ženteli, su linksma naujiena: sulaukei sunų.

— Kas, ar aš? — Gustavas, vis neatitraukdamas akių nuo rašto ir taip negražiai susiraukė, jog išsyk buvo matyt, kad vuošvio žinia visai jam nesmagi, nemėla ir negeistina.

— Na, tik ne aš! — atrėmė senis, užgautas tokiu žento pasielgimu.

Abudu nutilo. Vuošvis žiūrėjo rimtai ir drąsiai, lyg norėdamas peržvelgt perdėm Gustavą ir pamatyt, kas jo širdyje dedasi. Žentas nediršo atsikreipt ir lyg nusidėjėlis slapstė savo akis nuo Aičio. Tą sunkų tylėjimą pertraukė senis.

— Tai prašau poną ant krikštynų. Ar atvažiuosi, pons? — tarė, užkirsdamas paskutinį žodį.

— Atvažiuosiu!

— Sudiev, ponas — pasakė luktelėjęs vuošvis ir apsisukęs išėjo. Per visą kelią iki pat namų negalėjo nurimt senis Aitis. Jo mintys sukosi tiktai apie Gustavą ir Marę. Paeiliui perkratinėjo viską išpradžių: pirmąją pažintį su ponaičiu, jo atsilankymus, kiekvieną žodį ištartą jo lūpomis, visą jo pasielgimą su tėvais ir dukterim, gražius pažadėjimus, šliubą ir paskutinį užkvietimą ant krikštynų. O širdis, atsiliepdama ant minčių, plakė tai rūstybe ant žento, tai gailėsčiu dukters. Jautė žmogus, kad jau negerai pasidarė. Netoli namų atsiduso giliai ir širdyje sau kalbėjo: Kad prastam žmogui nėr ką susidėt su ponu; ponas, nors jis išrodytų geriausiu, vis nuskriaus prastą žmogų; jau rodos koks buvo štai ponaitis, taip meiliai kalbėjo tik tėveli, tik vuošveli o dabar žiūrėk Aš pas jį su žinia, kad sulaukė sūnų, o jis mano žinią priėmė taip, lyg būtų pas jį atėjęs Žydas su reversu Nelaimė jai, dukrelė nelaiminga — užbaigė ir mostelėjo su ranka, tarytum norėdamas nubaidyti liūdnas mintis.

Marė tuotarpu akių ko neišžiūrėjo belaukdama vyro. Kiek tai bus laimės! Kaip abudu džiaugsis, kada ji pasigirs prieš vyrą, parodydama jam sūnų, tokį diktą, gražų! Kaip už tą sūnų vyras ~~paskui~~ mylės ir gerbs jį! Kokį puikų vardą parinks! Kad tik greičiau atvažiuotų!

Taip žadino save laiminga gimdytoja ir taip daug žadėjo sau tikrai užpelnytos laimės. Bet, kada sugrįžęs tiktai vienas tėvas ir lyg supykęs primetė: „žadėjo at-

važiuot," daugiau nieko nenorėdamas pasakot, moteriškės širdį gnybte sugnybo liūdnas prijaudimas. Niekam nieko nesakė — laukė toliau.

Atėjo vakaras, perėjo naktis, išaušo rytas — vyro nėra. Marė pradėjo nusimint. Ant rytojaus, apie pavakarę atkeliavo nuo Gustavo pasiuntinys, atvešdamas bonką vyno motinai ir kelis rublius ant vystyklų jos kūdikiui. Pats ponas negalėjo atvažiuoti, nės neturėjo laiko.

Dabar Marei pradėjo švist akys, dabar pradėjo suprast Gustavo siekį, vertę jo gražių žodžių, paslaptinį šliūbą. Užgauta ant sykio garbė moteriškės, pačios ir gimdytojos sukėlė širdį prieš vyrą, bet užteko žvilgterėjimo ant kūdikio ir širdis atsileido — vieton rūstumo pasirodė gailios ašaros vienintelės vargdienių užtarytojos

*

Nekoki turėjo būti Navyčių reikalai, jeigu tėvas rūpinosi surasti savo sūnui Gustavui pačią, žinoma turtingą, kurios kraitis galėtų išvaduoti iš skolų ir galutinės prapulties. Tame dalyke pagelbininku buvo draugas ir bičiulis Enriko Navyčiaus Grošovski, prasigyvenęs dvarponis, mintantis dabar tik nuo svetimo stalo. Besitrancydamu po Kauną, suvuostė kur ten per faktorius žydelkaitę, norinčią ištekti už krikščionio dvarponio, o kuriai tėvas dienoje šliūbo duoda 20000 rublių pasogos. Jiems ne galvoj buvo patirti, kas tai per viena tokia žydelka, kuri taip pamėgo krikščionis dvarponius, kas per vienas jos tėvas, kuris tinka ant tokio dukters noro ir da duoda tiek pinigų. Gana, kad yra 20000 rublių, susipažino, pakalbėjo ir suderėjo. Atsisveikino jau kaip giminės beveik.

— Aš Navyčius žinau, tai dideli ponai ir savo vardą gerbia. Tiktai nepasivėlykite, kad jums 20000 rublių neišsprūstų iš rankos. Matote, aš tą dalyką suprantu kaip Žydas ir dėlto atvirai kalbu. Jūs suprantate, kaip aš užmanau, labai žiūrite ant savo garbės, bet man nepadyvik — pasakė atsisveikindamas Žydas.

Tuos Žydo žodžius galima buvo suprasti net kaip pasityčiojimus, bet piršliams įsitėmyjo tik vienas: kad ne-

pasivėlint. Iš kitos pusės pradėjo žmonės lyg šnekėti, Gustavas apsivedęs. Tai gi iš dviejų pusių spyrė užbaigti klausimą apsipačiavimo sūnaus kuoveikiausiai.

Atvažiuoja abudu su Grošovskiu pas Gustavą. Besišnekučiuojant Grošovskis pirmas pradėjo ištolo ir juokaudamas:

— Gustave, ar teisybė, kad tu apsivedęs? Ką čia žmonės plauškia?

— Teisybė — atsakė stačiai, apsimesdamas lyg tyčia, kalbą rimtai. — Ugi žinote, su ta gražiąja Onyte. Jau ir sūnų sulaukiau, o jeigu netikit, tai pažiūrėkit pas V. praščiu metrikus.

Gustavo balse buvo kokis ypatingas skambėjimas, ar jis norėdamas taip daug užslėpti, prasitarė per daug, tik po jo atsakymo neva juokingo, visi trys nurimo ir nutilo.

Gerokai luktelėjęs, atsiliepė tėvas, išspradžių ramiai, paskui užsidegdamas.

— Kad jis su kale apsivestų, atleisčiau; bet niekad neatleisčiau, jeigu jis nužemintų mūsų vardą, apsivesdamas su muzike!

— Na, va, nebijokite, ramino Gustavas — tokių pačių galiu turėti daugiau ir da neužkenks man vesti dešimtį su pinigais — užbaigė pataikydamas tyčia j tėvo norą.

— O ar norėtum, kad mes tau tą dešimtą prirūdytume — užklausė Grošovski.

— Labai gerai, meldžiami — atsakė Gustavas jau visai ramiai.

— Tai, jau mes tokių turime.

— O ji ar daug turi?

— Daug, nedaug, tiek kiek reiks paklausk štai tėvo.

— Kam da klaust? Jeigu turi tiek, kiek reikia, tai užteks — atsakė Gustavas taikydamasis paversti tą kalbą į juokus ir greičiau ją užbaigti.

— Nesijuok, Gustave, pasitaiko laimikis su 20 000 rublių. Dvidešimts tūkstančių? Ar girdi? ~~Gaila~~ — būtų paleist iš nagų, „ypač kad lengva juos pasiekti“ Teisybė, mer-

gina žydelkiutė_____bet jau seniai neragavusi cibulių, apsišvietusi, apsitrynusi sviete — gėdos nepadarys Ir pridėsiu, ponai šiandien ima žydelkaites, kada prireikia pinigų Ant galo, ar tokią paimsi, ar kitokią, tai vis namuose savo haremą prilaikysi Ką čia žiūrėti merginos_____O žinai gerai, kad jeigu turtingai neapsivesti, tai turėsi eit šunų gaudyt, nės po manim negauni nieko.

Da ilgai šnekučiavo apie tą dalyką. Gustavas neprieštaravo tėvui ir pasižadėjo katrą dieną nuvažiuot sykiu į Kauną, pasipažindinti su būsiančia savo sužiedotine. Labai vienok jam palengvėjo, kada atėjo laikas svečiams skubint ant geležinkelio, nės visa ta kalba apie vestuves neišpasakytai jį kankino.

Pabaigtuvės.¹

.... jau paskutinius pėdus sustatė į rikę. Kelios dešimtys žmonių krutėjo Išsyk viskas nutilo. Rodos darbininkus kas iššlavė.

Vyrai, kurie kątik neseniai stovėjo glitoje lyg vaiskas palei viens kitą, dabar išsiskirstė be jokio rėdo beveik po visą rugieną. Vieni susėdę ant grabės kranto ir nuleidę kojas į grabę, rukė pypkius ir išlėto kalbėjo apie tai, kad šimet pono laukai gerai užderėjo, kad gražus rugiai, kad tik būtų gražus oras juos suvalyti. Kiti vėl rankiojo oželius ir plaktukus išmėtytus galuose lysių. O ten vėl suvirtę ant lysių arba rymojo ant išmeigtų į lysę dalgekočių ir priglaudę galvas prie rikės ilsėjos. Matyti, kad visi buvo nuvargę. Kur gi nenuvargs: ponas norėjo, kad šiandien pabaigti ir žadėjo už tai iškelti puikias pabaigtuves. Ir akamonas tą dieną visai neatsitraukė ir tankiaus atkartodavo: greičiaus, greičiaus! skubinkite! Nebuvo nė apypietės. Tik ant griebikių nebuvo žymu, kad būtų per daug nusidirbę. Beklausant juokų ir šnekų be pabaigos, pamastyti galėtų, kad jos per visą dieną dykavo. Susėdę ant rugienos į ratą, rinko stambiausias varpas ir pynė vainiką.

— Na, katra neš vainiką? — paklausė viena.

— Tai, katra _____ žinai kad Elzė jau ji pratusi atsakė kita.

— Palauk, palauk! — sušuko Magduka, — linksma ir šneki mergina jeigu štai Antanas pašokys šiandien mus visas, tai duosime vainiką jo Elziukei.

¹ Neužbaigta apysaka. Rankraštis.

— Ką, ar pašokysi? — paklausė juokdamosi atsi-
kreipus į jaunos vaikus, kurie netoli stovėjo pasirėmę
ant dalgių. Vaikinas nieko neatsakė, tiktai apkaito ir
spustelė dalgekotį, kuris giliaus įlindo į lyšę.

— Tai nežadi, Antanuk, pašokyti nė vieną? kad ne,
tai ne, tai vainiką duosime Agotai. — Visos merginos
vienu balsu pradėjo juoktis iš Agotos, kurią visos vadino
„bevainike“.

— Ar neliausi lojus? — atrėmė Agota — žiūrėk, tai
vėl gausi kančium nuo akamono!

— Gausiu, tai gausiu, tai aš, o ne tu? O ar tu
žinai, už ką aš gavau? (nuplėšta) iškoliojus jį, kaip
prie manęs lindo (nuplėšta) t to nebuvo. Dėlko
Barboros ne veltu (nuplėšta) ji nespėjo grėbti? Kad
ji per visą dieną miegotų, tai jei nieko nesakytų, dėlko
tai visi matome

— Tuotarpu mergina pabaigė vainiką ir uždėjo ant
galvos Elziukei.

— Žiūrėk, Antan, kaip jei pritinka vainikas! Žiūrėk,
kad tau ponaitis nepaveržtų Elziukės Taip maloniai
ant jos vis žiūri, lyg katė ant dešros.

Vaikinas vėl nieko neatsakė, tik dalgekotį da giliaus
įsmeigė į lyšę.

Merginos visos nutilo.

— Na, saugok vainiką! — tarė Magduka Elzei, stu-
miant ją priešais save ir užvedė:

„Vai, tu rugeli, tu žiemkentėli,
Tu nebijojai šaltos žiemelės,
Tu pabijojai plieno dalgelio.“

Daug moteriškų balsų išsyk atsiliepė ore. Pavakarė
buvo tyli, tai daina toli buvo girdėt laukuose.

Kas iš Lietuvių negirdėjo rugelio? Katras girdėdamas
nejautė toje prastoje, neišmislioje melodijoje to skurdo
vargšų, to pasidavimo, kuris taiko darbininką.

Merginos dainuodamos ėjo pirma, o vyrai užsimetę
trinyčius ir dalgius ant peties, ėjo tylėdami paskui ir visas
pulkas kreipėsi į šalį dvaro.

tuviška kalba, turinčia tokius-pat pamatus, kaip ir kitos kalbos. Vardas žargono pritektų ir kitoms kalboms, kurių literatūra nors išdirbtą, bet stena po našta svetimtautiškų žodžių. Tai tik stebėtis reikia Lietuviams, kad jie neturėdami liuosybės rašliaviškos, užlaikė iki šiam laikui savo kalbą ir apgynė nuo įtekmės svetimų kalbų *nemenkiaus*, kaip kalbos su plačiomis litaratūromis.

— Tai turime jau naują litvomaną iš pono Stanislovo! — tarė vėl storpilvis ir paleido kelis kamuolius dūmų, kad visas juose dingo.

— Gali būti, — atsakė Stanislovas, — bet norėčiau žinoti, kas tas yra litvomanas? tiek sykių girdėjau tą žodį per visą vasarą, o nė viens negalėjo man išaiškinti. — Matydamas, kad visi tyli, traukė toliaus: — Jeigu suprantate po tuo vardu žmones, kurie mislija atgaivinti Lietuvą politiškai, tai labai klystate, nė vienas Lietuvis apie tai nemislija (?); paminklai ant politiškų kapų, kaip Lenkijos, taip ir Lietuvos, pastatyti jau. Ale tai nenori suprasti Lenkai, kurie valandose liuosose nuo apmislijimo apie smertį, mislija apie atgaivinimą Lenkijos karalystės; o jeigu litvomanais vadinate tuos, kurie nori būti Lietuviais ir kalbėti savo prigimtu liežuvio, tai reik girti juos, o ne peikti.

— Tas viskas labai gražu, ką tamista sakei, bet lietuviškas liežuvis tinka tik dėl muzikų, o į salionus netinka! — atsiliepė ponias, kuri skundėsi ant negražių balsų dainininkių.

— Vienok liežuvis, kurį vartoja Prancūzų prasti žmonės, tinka į salionus — atsakė Stanislovas; — dėlko gi, ponias, kalbate lenkiškai? juk Lenkų muzikai ir tą pat liežuvį vartoja . . .

Prakalba „Ūkininkui”.¹

Vardan Dievo leidžiame „Okininką” j svieta, Rūpi mums ir nerimstame, nežinodami, kaip broliai ūkininkai priims mūsų raštelį, ar pagirs, ar papeiks jį, ar priglaus, ar atstums. Nežinome, ar iš mūsų darbo bus skaitytojams tokia nauda, kokios trokštame, ar nerūgos ant mūsų visi, būk mūsų neišpildę, ką esame žadėję. Labjausiai mums rūpi, ar mūsų raštus supras visi tie, dėl kurių rašome. Tai gi apie visus šituos dalykus noriu pakalbėti su skaitytojais, šį tą paaiškinti, idant paskui vieni ant kitų nekaltai nerūgotume.

Skaitytojai „Ūkininko”! Negalime rašyti dėl jūsų vien menkas, juokingas pasakėles, lengvas, teisybė, suprasti, bet nauda, kuri pasibaigia sykiu su nusišypsojimu. O da rašant dėl jūsų vien tik vaikiškus žadimus, galėtume nuskriausti ir užgauti jus, nės negalėtume pamislyti, būk mūsų laiką jus už mažus vaikus.

Negalime vėl kalbėti su jumis augštu mokslišku liežuviu, nės daugumas iš jūsų visai mūsų nesuprastų. Tai gi čia guli visas sunkumas: kaip atrasti tokių vidurių tarp menkų niekniekių ir rūstaus mokslo, idant iš raštų mūsų galima būtų ir pasimokinti ir juos visi suprastų? Kaip susilaukyti, idant neįklimpti per daug į moksliškus aiškinimus ir pertai neapsunkinti supratimo?

O vienok be moksliškų aiškinimų neapsieisime. Stai paveikslas: Na, rašau aš apie mokslą, kad jis yra labai naudingas ūkėje. Dėl aiškinimo tos naudos vienam užteks pasakyti, kad mėšlas dėlto naudingas, nės jAVai geriaus

¹ Iš Nr. 1 „Ūkininko” 1890 m.

auga ant lauko užkrėsto mėšlu. Kitas, kuris netingi mįslyti, klaus toliaus: dėlko javai auga geriaus ant užkrėstos dirvos? Jam atsakysi: dėlto, kad mėšlas duoda maistą reikalingą augantiems javams. Klaus da toliaus: koki maistą? koku būdu mėšlas gali maityti javus? kaip? kas? ką? Čia jau reikia pasakyti, kad mėšle yra tokios ir tokios dalys, taip ir taip jos vadinasi, tokiu ir tokiu būdu tos dalys persimainę žemėje, arba tiesiog be persimainymo persisunkia per žievutę javų šaknelių ir tampa sugertos kaipo maistas. Va, čia ir susitinkame akis į akį su grynu mokslu — be jo neišaiškinsime, kaip javai maitinasi mėšlu, dėlko jis taip reikalingas. O šitą dalyką reikia išaiškinti, nors daugeliui būtų ir sunku suprasti, o tai dėlto, kad gaspadorius, tokiu būdu pažinęs tikrą priežastį naudos iš mėšlo, žinos kaip su mėšlu pasielgti: jis jį geriaus jau prižiūrės, idant neprazūtų naudingos dalys, arba galės ir menką mėšlą pagerinti. Na, ar ne taip? Atsiras daug tokių dalykų, ne tik viens mėšlas, kur moksliski paaiškinimai ir išvadžiojimai bus reikalingi, vienok stengsimės, idant jie būtų kuoiškiausi ir kuolengviausi.

Apart to visko, pirmąjį numerį „Ūkininko“ bus sunkių sunkiausiai suprasti — tolesniejie numeriai bus kur kas lengvesni, o tai dėl šių priežasčių:

Pirmame numeryje dėl nekuriu raštų rašytojai užsirėžė sau tą kelią, padėjo kampinius akmenis, o kaip kur užsitiesė ir pamatinius, vienok da iš to sunku kartais atminti, kokia čia bus trioba. Tolesniuose gi numeriuose, kada išsives rentiniai, jau bus lengva pažinti, kokia trioba ir galima bus joje pasigėrėti.

Da gali apsunkyti supratimą vartojimas gryno lietuviško liežuvio. Jūs skaitytojai, pripratę girdėti ir vartoti ne lietuvišką kalbą, tik mutinį pusiau iš lietuviškų, pusiau iš svetimų žodžių (lenkiškų, vokiškų arba rusiškų). Da kiti iš jūs tyčia taikosi besičvierydami įsprausti tų svetimų žodžių kuodaugiausiai. Męs tokio mutinio jums neduosime: saugosimės kiek galėdami, svetimų žodžių ir kalbėsime su jumis gryna lietuviška kalba, kurią mums pa-

liko garbingi mūsų tėvukai ir kurią Dievas prisakė mylėti. Ar viturys gieda kada nors kaip džiubė, arba devynliežuvis? Ne! gieda tik taip, kaip Dievas įsakė. Tai gi ir mes nelaužykime prisakymo Dievo ir nedarkykime savo kalbos!

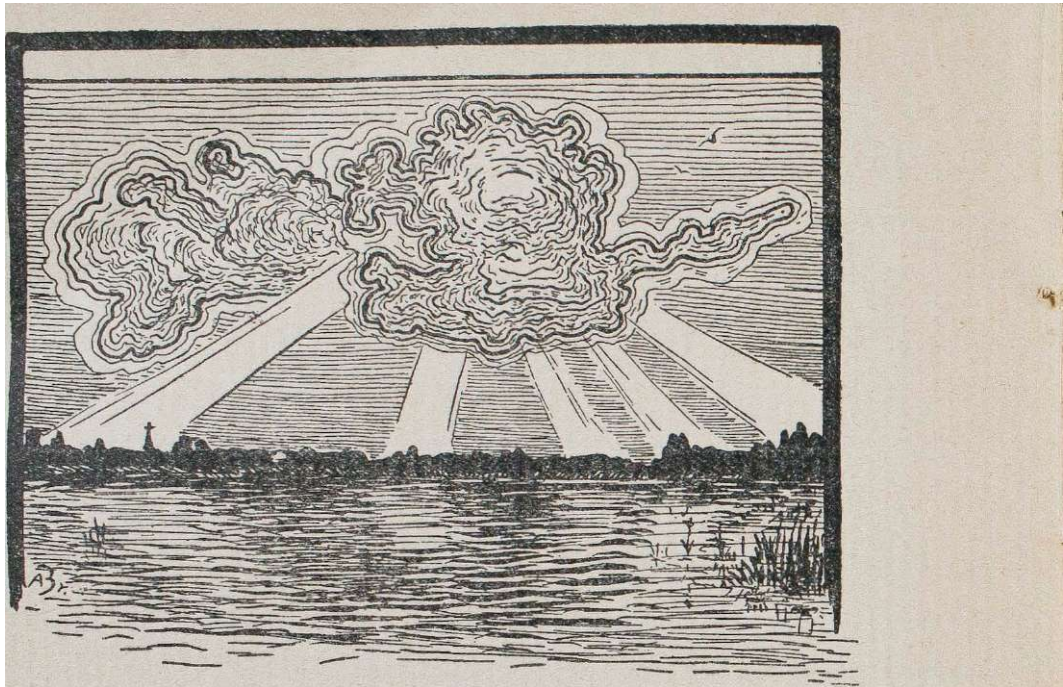
Vienok, jeigu ir sunki būtų išpradžių gryna lietuviška kalba, tai greit galima su jaja apsiprasti. Žmonės svetimos kalbos greitai išmoksta, dėlko gi mes negalėtume išmokti greitai savo tėvų kalbos? Dėlto gi nenusimykite, skaitytojai, jeigu 1 Nr. „Ūkininko“ būtų lyg persunku skaityti! toliaus bus lengviaus.

Baigiant šitą su jumis pasikalbėjimą, da noriu užminti vieną dalyką. Idant laikraštis „Ūkininkas“ galėtų patikti visiems skaitytojams ir būti jiems tikrai naudingų, reikia, kad iš visų Lietuvos kraštų turėtume kuodaugiausiai visokių žinių. Šitame dalyke gali mūs rašėjus pagelbėti patys skaitytojai: kas moka vadžioti plunksną po popierą, ar gražiomis ar negražiomis litaromis, tegul valandose atlikusiose nuo darbo, užrašo, ką užtėmyja savo krašte, ar apie užderėjimą javų, ar apie visokius atsitikimus, ar apie reikalus ir vargus aplinkinių gyventojų, ir tegul tą raštelį prisiunčia į rėdystę „Ūkininko“. Tada kaip ant delno pažįsime padėjimą Lietuvių iš visų kraštų ir rašėjai žinos, apie ką daugiausiai reikia rašinėti.

Tokiu tiktu būdu padarysime iš „Ūkininko“ tikrai naudingą ir smagų laikraštį, kuriuomi ir skaitytojai galės gėrėtis ir kuris duos ramumą rašėjams ant tolesnio darbo dėl Lietuvių gero.

Dieve duok, idant tai veikia išsipildytų!

Žinios iš Lietuvos.¹

Šiauliai (*Kauno rėdybos*). Čia buvo neseniai dvi provos už žmogžudystę. Vienoje buvo apskustas Šaduvos valsčiaus ūkininkas, būk jis užmušęs Žydelką, kurios lavonas atrastas girioje. Atsirado liudininkai, kurie pristatė į sūdą neva daigtus užmuštos Žydelkos, rastus būk pas tą ūkininką. Tie patys ūkininkai sakė, būk matė aptaškytą krauju to ūkininko lovą, o jo pačio duktė, maža mergaitė, stačiai sakė prieš sūdą: mačiau, kaip tėvas žudė žydelką ir to visai nenoriu slėpti. Visiems jau rodėsi, kad tas ūkininkas tikrai yra kaltas. Vienok sūdžios, uždavę kelis išmintingus klausimus, taip supainiojo liudininkų atsakymus, kad jie pradėjo priešintis viens kitam ir tuojaus buvo matyt jų melagystė. Ir ištikro pasirodė štai

¹ Iš 2 Nr. „Ūkininko“ 1890 m.

kas: daigtai pristatyti į sūdą visai neprigulėjo užmuštai žydelkai; kraujas matytas ant lovos apkaltinto ūkininko buvo tai kraujas ne žmogaus, tik paukščio; o ūkininko mergaitė buvo išmokinta liudininkų taip kalbėti prieš sūdą ir įbausta^— jai pasakė, kad jeigu taip nekalbės, tai parduos ją Žydams. Žinoma, mažai mergaitei tokio pabauginimo buvo gana, idant ją prie visko priversti. Pats apkaltintas paskui pripažino taip gi, būk ir jį baudę ir gąsdinę tie liudininkai, kad jis pats ant savęs prisiimtų kaltę. Žinomas daigtas, nekaltą ūkininką paleido. Ką padarys su ūkininkais, kurie tokiu būdu norėjo prapūldyti visai nekaltą žmogų ir dėlko jie suktenybę padarė, tai da nežinia.

Antroji prova buvo tokia: Šiaulių pavietyje gyveno su savo pačia senyvas jau šlėktelė, Lukaševyčius, kuris buvo geras gaspadorius ir niekad nė į burną neėmė arielkos. Dėlto gi visi jį laikė už turtingą žmogų. Tame pat kaime laikė karčiamą šinkorius Žydas. Tas tankiai laužė sau galvą, koku būdu išgriebti pinigus nuo žmogaus, kuris niekad neperžengė karčiamos slenkščio. Ant galo Žydpalaikis išmislyjo, ką padaryti. Pasivadino du pažįstamu vagiu, pamylėjo juos arielka ir tiesiog pasakė, kad norįs *apžiūrėti* Lukaševičių. Vagys ^sutiko, tik da abejojo, ar du vienu apveiks šlėktelę, nės Žydas sakė, kad prie darbo neprigulėsęs. Jiems besirodavo, įeina į karčiamą jaunas bernukas, kuris be vietos, liuosas valkiojosi po kaimą. Tuojaus jį nugirdė ir prikalbino prie piktadarystės. Įsėdo visi trys į vežimą ir nuvažiavo. Žydas gi nuėjo paskui pėkščias, nės kaip pats teisinosi, subatoje negalįs važiuoti (o vogti subatoje ir žmogžudžiauti mat gali!). Nuvažiavę, užmušė Lukaševyčius ir išplėšė pinigus, kurių didesnę pusę turėjo atiduoti šinkoriui Žydui. Piktas darbas, ar angščiau, ar vėliaus, visados išeina į viršų. Taip ir šiuomi žygiu buvo. Žmogžudžiai bijojo grįžti su lobiu per kaimą atgal, tai gi užmanė, nuvežti viską pas vieną iš jų arčiausiai gyvenantį. Bet užmiršo, kad čia taip gi reiks važiuoti per kaimą. Bevažiuojant prašvito. Piktadarių sanžinė negalė nurimti ir jie dairėsi tik, ar kas

ant jų nežiūri, ar kas jų nepastvers. Sutiko juos vienas žmogus iš to kaimo ir, pagal Lietuvių paprotį, paklausė kas jie do vieni ir kur važiuoja. Išsigandęs to klausimo prikalbintasis bernukas šoko bėgti į girią; paskui jį pasi-leido ir tikrieji vagys. Žmogus greit suprato, kas čia yra, ypač kad pažinojo Lukaševyčių arklių, kurį prisikinkė į tre-jokus visai nepažįstami žmonės. Davė žinią *urėdninkui* (*zemskiui*), kuris, greit apsisukęs, datyrė kur ką reikėjo, suėmė šinkorių ir bernuką, o tas išdavė anuos žmogžudžius, kurie taip gi, tapo suimti. Visi prisipažino prie visko. Aplinkiniai Žydai, matydami, kad jų broliui (kuris taip prisilaiko subatos šventės, kad nė į vežimą nesėda) blogai, sudėjo tarp savęs pinigus ir stengėsi papirkti liudininkus, idant meluotų ir tuos žmogžudžius, idant išsižadėtų to, prie ko buvo jau prisipažinę. Vienok nieko nepadarė ir visi kaltininkai tapo priderančiai nukoroti.

Šitas paskutinis baisus atsitikimas daug mus pamokina. Žinokime, kiek tik yra kaimuose šinkorių-Žydu, tai visi jie eina išvien, su žmogžudžiais ir vagimis. Kur tik ką už-mušė dėl pinigų, ar kur atsitiko didelė vagystė, tai čia tikrai prisidėjo ir šinkorius-Žydas. Šinkorius-Žydas, tai darytojas kitiems visokių piktadarysčių, iš kurių pats turi pelną. Šinkoriaus-Žydo namai, tai krautuvė pavogtų daiktų, tai lizdas, kur visokie piktadariai susirenka ant rodos. Visi žino, kad bernai velka pas šinkorių paslaptomis grūdus iš aruodų, sūrius ar kiaušinius — kas ką pagriebia, tai ir neša pas šinkorių-Žydą. Žydas užmoka už tai ar arielka, ar pinigais ir prikalbina, kad ir daugiau pas jį neštų pa-vogtų daiktų; o gaspadoriui apie tai nieko nesako. Ži-nomas daigtas, paskui prikalbina ir prie didesnių pikta-darysčių, kaip augščiaus minėtoje provoje. Žydas, prikal-binęs kitus prie pikto darbo, pats tankiausiai išsisuka, o kvailiai prikalbinti, visada dingsta ir akise Dievo, ir žmonių. Tai gi atsargiai su šinkoriais-Žydais! Toks Žydas šian-dien nusižeminęs prieš tave, juokiasi ir velyja tau viso gero, o naktį atsitys pas tave žmogžudžius, jeigu tik matys, kad iš to turės pelną.

Nuo Zapiškio (*Suvalkų rėd.*).¹ Pasidalysiu su skaitytojais keliomis žiniomis, kurias pasisekė man surinkti. Pirmiausiai pradėsiu nuo Žydų, kuriems mes taip įtikime] be kurių apsieiti negalime, kurie mus apgauna, apsuka ant kiekvieno žingsnio, įgramzdina į nelaimę, o kuriems mes pats duodame da tame dalyke pagelbą.

Naumiesčio pavietyje, kaime vadiname Kuro Lova, pas gaspadorių Martišių sugavo šią^ vasarą kontrabandą, apie 12 maišų arbatos. Arbatą tą Žydai pernešė per rubėžių iš Prūsų ir paslėpė Martišiaus kluone. Martišius apie tai žinojęs. Čia Žydai rengėsi sudėti arbatą į pakelius, pridėt plombas, kad išrodytų, būk tai ne kontrabanda, o paskui, žinoma, būtų siuntę į mažus miestelius dėl išpardavimo. Vienok tuom žygiu nepasisekė – sugavo Žydelius ir jų tavorą. Žydai buvo iš anapus Nemuno. Jie tikėjo išbėgti ir palikti visą bėdą Martišiui. Sugauti ir užklausti, dėlko bėgo, teisinosi šitaip: „Nu, mes iš Užnemunės, neturime pašportų, tai bėgome.“ Mat, apie arbatą jie nieko nežiną. Žinomas daigtas, į bėdą įtrauktas ir Martišius už prilaikymą kontrabandos ir sykiu su Žydais atiduotas po sūdu. Sunkiai nabagas turės atsakyti – gal ir namus paldydėti, o už ką? Už tai tik, kad su Žydais susidėjo. Žydai pats prijaučia didelių korą, nes siūlo Martišiui 800 rublių, kad tik tą visą bėdą priimtų ant savęs.

O žmonės sako, kad ta kontrabanda ėjo nuo seniai, kad Žydai prikalbino prie perdirbimo arbatos ne tik Martišių, bet ir daugiaus aplinkinių gyventojų. Butų labai skaudus atsitikimas. Bet palaukime pasibaigimo provos – tada viskas išsiaiškins. Iš šito atsitikimo turime dvejopą pasimokinimą: 1) Niekad nereikia užsitikėti Žydu ir su juomi susidėti, nes jeigu tavęs neapgaus, ar neapsuks, arba nepaims iš to didelio pelno, tai įkhudys tave į prapultį; žinok gerai, kad tik dėlto Žydas gretinasi prie tavęs, idant iš tavęs pelnyti, arba nuversti ant tavęs bėdą, jeigu pats į ją įpultų. 2) Arbata, kurią perkame mažuose

¹ Iš 9 Nr. „Ūkininko“ 1890 m.

miesteliuose, tai ne tikra arbata, tik Žydo perdirbta; o kas perėjo per Žydo rankas, tai žinok, kad niekai; Žydai, kaip matome, "perka Prūsų pigią arbatą, perneša į šią pusę, supila į tam tyčia paslaptą įtaisytus pakelius, prideda savo darbo banderolę ir plombą, parašo augštą prekę ir parduoja krikščioniems, labai daug pelnydami. Žydai tos arbatos neperka, nes gerai žino, kokia jos vertė, koku būdu ji pritaisyta.

{ Dievogalą (kaimas šale Zapyškio), taip gi, šią vasarą atvažiavo pas gaspadorių J. . . . ių du Žydaliai, gerai sau apsirėdę. Viens iš jų apsižvalgęs tarė: „Kaip matau, tai pas jus visi ligoti — nė vieno sveiko nėra.“ — Teisybė — atsako namiškiai — taip jau, kaip kada koks niekas užėina. Žinoma, kiekvienas atrado, kad jam ir šitas kenkia arba dabar, arba kada nors kenkė, tai mat jau ir nesveikas. „Na, tai aš esu daktaras ir apsiimu išgydyti — tarė Žydas — aš nebrangiai imu už gydymą: už visus ligonius duosite kokius 8 auksinus, primesite šį-tą ar šieno, ar kiaušinių ir bus gerai.“

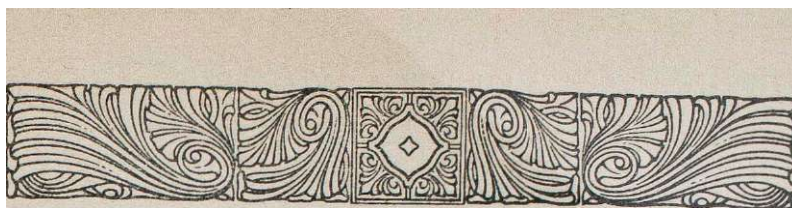
Mūs žmonės žiūri tik ant to, kiek reikia mokėti pinigais, o ant visokių priedų iš naminės gaspadorystės tai visai nežiūri. Ir šiame atsitikime nusprendė J ū gaspadinė, kad, jeigu už gydymą kelių žmonių reikia tik 8 auksinių — tai mat labai pigiai — dėlto gi, reikia gydytis, nes kitąsyk taip pigiai gal nepasisiekti. Žydas gerai žinojo tą silpną pusę mūsų žmonių ir dėlto prašė tiek mažai pinigais, žinodamas taip gi, kad ant priedų daug daugiau pelnys. Davė liekarstų ir įsakė, kaip jas sudaryti ir kaip suvartoti. Už tai gavo 8 auksinius, o kiaušinių ir kitų daiktų tai gal už trigubai tiek. Žydai išvažiavo toliau ieškoti ligotų žmonių, o J ių namiškiai ėmėsi rengti anas liekarstas. Bet koks jų buvo piktumas, kada pats suprato ir nuo kitų dasižinojo, kad tie Žydai visai nebuvo daktarais, o tik paprastais apgavikais. Keik nekeik, pyk nepyk, o jau kad apgavo, tai apgavo — neatsigriebsi. Žydai toliau apgaudinėjo žmones, o J ių gaspadinė toliau keikia, palydėjus už niekus 8 auksinus

su visokiais priedais. Ne pirmą tai sykį, kad mūs žmonės apsuka visoki apgavikai, kurie save vadina daktarais. Ištikro dyvytis reikia protui mūs žmonių: tikram daktarui, pabaigusiam augščiausius daktarystės mokslus, neįtiki, o tegul tik pasisuks jeib koks aliejininkas, ar kitoks valkata su liekarstornis neva, tuoj visi puola prie jų ir gydomsi. Jeigu kartais ir nueis pas tikrą daktarą, tai kad reikia užmokėti už rodą, derasi, skundžiasi ant vargų ir nori, kad gydytų už dyką, o aliejininkams ir kitiems apgavikams, apie kuriuos gerai žino, kad jokio mokslo nebandę, moka didelius pinigus, visai nesiderėdami. Žydai, kaip augščiaus minėti, taip gi naudoja iš tokios neišminties mūs žmonių. Bet dėlko Žydai, nors ir tamsiausi, patys nesiduoda apgavikams gydytojams ir atitinka visada tikrą daktarą? Žydas, nors pats būtų nieko nemokintas, atskiria vertę žmogaus mokinto nuo apjakėlio. O dėl mūs žmonių, gėda net pasakyti, užtenka, kad bernas, nemo-kėdamas skaityti, pabuvęs du metu vaiske prie valymo mėslo iš po ligonių špitolėje, grįžtų namon ir jau didelis daktaras; gana yra, kad tik piemuoe nueitų į Ameriką ir už metų sugrįžtų — taip gi daktaras; o jau kas grįžta iš vaisko su vardu felčerio, taj jau toks daktaras, kad iš numirusių gali prikelti. Pas Žydus to nėra: jie supranta ir atskiria, kas tai felčeris, kas tai piemuoe, ^buvęs prie felčerio, o kas vėl tikras daktaras, ir dėlto Žydai tame dalyke nesiduoda apsigauti. Ar g] tai Žydai būtų išmintingesni už mūs žmones? Kol mūs žmones nesupras ir nežinos, ką vadinti tikru daktaru, kol tikro daktaro neatskiria nuo visokiu apgavikų — šundaktarų, tol visoki valkatos ir sukčiai vadinsis daktarais ir be reikalo plės nuo neišmanėlių žmonių kruvinai uždirbtą skatiką.

Kaip mūs žmonelės lengvai įtiki tada, kada, neverta būtų įtikėti, tegul parodys šis atsitikimas: Prieš Sv. Joną šių metų pradėjo vaikščioti po Zapyškio parapiją žmona, pasivadinus save prabaščiaus sesere ir, pasisakius, būk ją prabaščius, laukdamas vyskupo, išsiuntė pakalėdoti, rinko visoki uždarą. Mūs žmonės ant tokių dalykų ne skupūs:

viena dedienė primetė gaiduką, kita antuką, trečia puskapį kiaušinių arba svarą sviesto ir t. t. Kalėdotoja ką vieną dieną surinko, tai ant rytojaus nunešė į Kauną parduoti ir vėl grįžo toliaus kalėdoti. Kada žmonės susirinko ant užsakytos dienos neva laukti vyskupo, tada tik dasižinojo, kad kalėdotoja ana buvo apgavikė, nės nebuvo nė prabaščiaus seseria, nė ją prabaščius siuntė kalėdoti, „nė joks vyskupas neketino atvažiuoti. Apgavikę tą per Šv. Joną Zapyškyje sugavo – gaila tik, kad ją paleido ir nenubaudė už apgaudinėjimą, o pertai įdrasino ir kitus pikta-dėjus užsiimti apgaudinėjimu nekaltų žmonių. Buvo tai Žalnieriaus pati iš anapus Nemuno. Jau antras toks atsitikimas Zapyškio parapijoje, o vienok žmonės da duodasi apsigauti – tai jau tikrai gėda.

Audiatur et altera pars.¹

Rakaliai, paleisti Maskolių dėl lupitno svetimų Maskolijos gaivalų, idant tokiu būdu skelbti tarp jų *rusškoje dielo*² ir įkvėpti jiems *rusškij duch*³, turbūt persitikrinę yra, kad tie *kailiai* jau taip apsipratę su *knatu*⁴, jog ir smarkesnis sudavimas išpaudos nepalieka ir kad tie svetimi gaivalai jau taip yra persisunkę *russkim duchom*, jog uždrėskimas jų savosios dvasios ne peršulį, o tik smagumą gamina. Taip mislyti verčia perdaug didelis atvirumas ir liuosumas žodiniuose tų rakalių.

Viename straipsnyje „*Vii. Viestn.*“ (Nr. 2 1892 m.) randame suliginimą Kuržemės su Vilniaus rėdyba. Autorius to straipsnio, p. S., patėmijo, kad Kuržemė visu kuomi daug turtingesnė už Vilniaus rėdybą ir kaipo paveikslą parodo miestelį Talsen. Čionai — sako — gyventojai Latviai-valsčionys visi turtingi, gyvena iš kapitalų; čionai tankiai gali pamatyti karietą su gražiais arkliais. Toks turtingumas žymus ne tik pačiame miestelyje — sako toliaus — bet ir apygardoje; gana yra pažiūrėti į kišenių prasto darbininko, o tikrai atrasime ištekliaus, nekalbant jau apie baronus, tarp kurių yra labai turtingų. Vilniaus gi rėdyboje net ir pavietiniuose miestuose negalima pamatyti karietos, o darbininkai ne tik ką neturi ištekliaus šimtinių, kaip Kuržemėje, bet nemoka nė surokuoti viršaus šimto.

Padaręs tokį suliginimą, autorius prisipažįsta: „Aš tankiai klausiau pats save: iškur čia atsirado tie kapitalai ir kapitalistai? Atsakymas vis vienas: kultūra sutvėrė

¹ Iš 2 Nr. „Varpo“ 1892 m. ² Rusų dalykas. ³ Rusų dvasia.
⁴ Botagas, kandus.

Pajiega kultūros labai didelė ir viskas ir visur turi jai pasiduoti. Kultūra kalta, kad vieni Maskoliai Priebaltiniame krašte visai susivokiečiavo, kiti glaudžiasi prie nesavųjų ir gailinasi, kad jie Maskoliai

Labai gaila, kad p. S. angščiaus nepatėmijo tos ypatybės, prigulinčios kultūrai, ir nepasakė savo viengėnčiams: Pravoslavnyje, paklauskite! Aš datyriau, kad kultūra suveria laimingą žmonių būvį, kultūra labai galinga, tai gi arba pats pasiduokite kultūrai, arba nors neišdrįskite stabdyti ir naikinti kultūrą, kur-nors ją užtikę!

Jeigu taip būtų padaryta, kaip sakiau augščiaus, tai šiandien gal nebūtų reikėję rūgoti, kad, dėl pamatymo Vilniaus rėdyboje kariatos, turi žmogus „tam tyčia važiuoti į Vilnių; arba laukti ant vietos, kol neatvažiuos arki-jerėjus¹."

Tiktai autoriaus tikėjimas į kultūrą tur būt nelabai tvirtas, ar akimirkinis, nės žemiaus pamatysime, kad rodija saviems pasielgti su kultūrą visai ne pagal diplomą išduotą jai augščiaus. Gal būti, kad tas tikėjimas ir tvirtas, tik autorius norėjo pasityčioti iš logikos.

„Jeigu visi mūs (t. y. Maskolių) svetimtaučiai — kalba melankoliškai p. S. — turėtų kultūrą augštesnę už mūsų, tai pas mus Maskolijoje nebūtų grynų Maskolių, o tik susikalmukavę, susisamojedavę ir t. t. Maskoliai. Aišku, kad pirmiausiai prideria apšviesti ne svetimtaučius, bet tik mus pačius, o tada jau mes turėsime ant jų įtekę. Tuomitarpu viskas eina atbulai. Vilniaus rėdyboje pvz. yra tik dvi miestinės mokslynės, Kuržemėje gi tokių mokslynėčių 10 ir jos visos įsteigtos už valstijos pinigus. Tai neteisingai ir nesutinka su evangelija: neprideria atimti duoną nuo vaikų ir atiduoti ją šunims."

Tai da tikra laimė, kad ne *vīsi* svetimtaučiai Maskolijoje turi augštesnę kultūrą už pačius Maskolius, nės pagal liūdyjimą p. S. užpakalyje yra likę kalmukai ir samojedai. Vienok jų nėra ką baugintis: jie atidalinti nuo

¹ Pravoslavų vyskupas.

Europos tokia stora ir tamsia siena, kad ilgai nebregēs europiškos kultūros, neužsikrės jaja ir tur būt Maskoliams už akių jau neužbėgs — ant jų drąsiai galima ir šiandien *turėti įtekme*. Kitoks visai dalykas su tais sveitimtaučiais, ką turi *augštesnė* už Maskolius kultūrą pvz. su Vokiečiais.

O kad ir ant tokių Maskoliai galėtų *turėti iţekmę*, p. S. paduoda rodą, kurioje matyt visas jo veidmainin-gumas pasielgime su kultūra. Rodyja savišķiems palikti apŗvietimą tiktai Maskoliams, o svetimtaučius nuo jo visai atskirti. Kitais ٱodŗiais sakant, rodyja iŗardyti ir sunai-kinti kulturą, atrastą pas svetimtaučius, idant galima būtų juos pralenkti ir *turėti* ant jų *iţekmę*. P. S. neatbūtinai su didŗiu pasibjaurėjimu minavoja istoriŗķą faktą „hunų užplaukimą“. Kaip jie turėjo naikinti užtiklą ant savo kelio kulturą, jeigu net prieŗzodis sudėtas tapo: kur per-ėjo hunnas, ten ٱolė neauga! Arba vėl tą faktą, kaip barbariŗķas sunaikinimas Aleksandrijos knygyno?

Tegul p. S. atsako, ar įsikūnyjus jo rodai neišpuls sudėti priežodį: *Kur perejo Maskolius, ten kultūra žuvo*, arba, ar negalima bus sulyginti Maskolius su anais naikintojais knygyno? Jeigu užklaustasis bus šiuomi žygiu teisingesniu, ne kaip pasiėlgime su kultūra, kurią pirmiausia išgyrė, o neužilgo nusprendė naikinti, tai duos atsakymą tvirtinantį, ypač kada pridursiu, jogiai Maskoliai seniai jau elgiasi su svetimtaučiais taip, kaip geidžia p. S. Tegul tik paduotojas taip genijališko užmanymo, vieton žvalgytis po Vilniaus rėdybą, ar nematyt kur „karietos“, pažvelgia, kaip Maskoliai elgiasi su Lietuviais, kuriems yra išplėšę didžiausią kultūros įrankį — raštą, o persiliudys, kad užmanymas jau ne naujas; pamatys, kad „tuomi tarpu viskas eina“ visai ne atbulai, o tik pagal paties p. S. norą.

Paspyrimas išrodymų neteisingumo, kad Kuršzėmėje yra 10 miestinių mokslinčių, o Vilniaus rėdyboje tik 2, tekstu iš evangelijos – nepridera atimti duoną nuo vaikų ir atiduoti ją šunims – baisiai begėdiškas ir didei skriaudžiantis syetimtaučius, kuriems suteiktas vardas *šunu*.

Man rodosi, kad evangelija sutverta ne ant ypatingos Maskolių naudos ir vartojimo. Yra Maskolijoje svetimtaučiai, kurie evangeliją pažinojo pirmiaus už Maskolius ir labjaus yra su jaja susigiminiavę. Tiems svetimtaučiams kur kas pritinkiausias būtų, rodytis svietui su evangelijos teksta ir jeigu ją norėtų vartoti tokiuose pat atsitikimuose, kaip Maskoliai, tai tikrai pasirinktų sau vietą „vaikų“. Ar netektų tokiu būdu p. S. ir jo viengeničiams vieta „šunų“? Rodosi, kad ta vieta jiems priguli ir šiandien, jeigu jau šiuomi žygiu dėl suraminimo p. S. laikysimės nurodyto evangelijos teksto — nės pats, p. S. sako, kad „vieni maskoliai susivokiečiavo,“ „kiti glaudžiasi prie nesavųjų.“ Dėlko jie susivokiečiavo? Ar ne dėlto, kad Vokiečių vaikai maitino numesta duona. Dėlko glaudžiasi jie prie nesavųjų? Dėlto, kad nuo „savųjų“ duonos negauna, o ją mato rankose „nesavųjų“.

Jeigu p. S. daleis, tai jo „tekstą“ pritaikysime žodis į žodį prie dabartinio bado Maskolijoje: „Vaikai“ miršta bado ir puola prie „šunų“ melsdami „duonos“, o „šunes“ noriai siunčia savo maistą išdykusiems „vaikams“, nuo kurių nieko daugiau neišpažino, kaip spardymus ir baniutyjimus. Matyt, „šunes“ turi geresnę širdį už „vaikus“. Klausimas: Ar gražu Maskoliams kreiptis prie svetimų jos gaivalų, meldžiant pagalbos ištikus nelaimei, jeigu laimės laike tie gaivalai laikomi už šunis? Ar pritinka, ar ne gėda, „imti duoną nuo šunų ir duoti ją vaikams?“

Pro domo sua.¹

Straipsnyje „Ką darom“ patalpintame šitame numeryje p. S. begalo aštriai užpuola ant „Varpo“ ir jo sandarbininkų. Redakcija talpina jį drauge su šituo mano atsakymu ant S. kritikos, idant skaitytojas galėtų persiliudyti, kame teisybė.

Pradėdamas polemiką su p. S., iš pat pradžių turiu apreikšti, kad aš nesutinku su juo nė viename punkte.

¹ Iš 12 Nr. „Varpo“ 1896 m.

Pirmučiausiai, apskritai imant, aš nesutinku su jo būdu kritikos svetimų nuomonių. Kritika yra tai vienpusis ap-svarstymas svetimų nuomonių *sine ira et studio*¹, surin-kimas visų argumentų *pro et contra*², o ant galo išvedimo nuomonės paties kritiko paremtos taip-pat ant argumentų. Kritika be argumentų, susidedanti tik iš grynų žodžių pa-peikimo ar pagyrimo, neturi jokios vertės; net ir kritika ją galima vadinti tik dėl mandagumo, pagal gi teisybę yra tai paprastas išplūdymas. Straipsnyje p. S. męs veltui jieš-kotume argumentų patvirtinimo jo išmetinėjimų. Rasime tenai: 1) kad pakelti tautą akise savo ir kitų galima tiktai keliu specializacijos; 2) kad mūsų gydytojai nusikalsta ra-šydami apie daigtus, nepriklausančius jų speciališkumui; 3) kad „Varpe“ nėra programo, kad žemas tonas, kad yra straipsniai su erzинимаis ir absurda; 4) kad dak-tarai nori išgelbėti Lietuvą (monstrum) — receptais ir 1.1., bet nerasiame, nė vieno argumento patvirtinimui tų išme-tinėjimų. — Šitame dalyke p. S. eina takais pramintais mūsų klerikalų. Mūsų klerikalai savo užpuodinėjimuose ant inteligentų, niekad os nevar-toja argumentų patvirtinimui savo užpuolimų. Ta tikra yra tame, kad tik juo daugiaus purvų drėbti j akis priešininkams, nesirūpinant apie tai, kam pagal teisybę tie purvai pritinka: ar jiems patiems, ar jų priešininkams. Ten, kur nėra argumentų, viršus priguli tam, katras tur didesnę drąsą. Norėdamas būti teisingu, turiu paminėti, kad paskutiniame laike jau ir mūsų klerikalai, persitikrinę, kad jų keiksmų neparemtų argumentais mažai kas tenori klausyt, savo užpuolimuose ant inteligentų pradėjo vartoti argumentus. Taip Nr. 12 „Tėvynės Sargo“ 96 m. nepasikakina grynų žodžiu, kad „Varpas“ ir „Ūkininkas“, o su jais visi inteligentai „uni-versitetus“ išėję, yra socijalistai, bet parėmimui to tvir-tinimo prideda, būk knygutė „Krumplių Jonas“ yra „Ūki-ninko“ priedas. Nors tai. yra grynas melas, nors toji knygutė niekad nebuvo „Ūkininko“ priedu, bet ne tame

¹ Be piktumo ir šališkumo. ² Už ir prieš.

svarba — svarba tame, kad ir klerikalai suprato reikalą argumentų, norint melagingų, o tai patėmytina, kaip *signum temporis*.¹

Ponas S. ligšiolai da nesuprato svarbumo argumentų. Tiek apie kritišką vertę straipsnio p. T. Dabar, skaitytojau, paimdami pagrečium kiekvieną punktą užmėtinėjimų p. S. apsvarstysime.

Pradėkime nuo pradžių.

Kaslink tvirtinimo, kad Lietuviai nedavė save pažint svetimšaliams negalima daug prieštarauti. Tiesa, Lietuviai tuotarpu davė save ir savo norus pažinti tik artymiausiems svetimšaliams Lenkams, Maskoliams ir Vokiečiams. To-lymesniam svietui nedavėme da save pažinti taip, kaip štai padarė Čekai, Bulgarai, Grekai, arba Armėnai, nės nesame da taip subrendę politiškai, nės privalome da daugiaus apšvietimo įgyti. Visai kita kaslink kelių, kuriais mės galime „pakelti tautą akyse savo ir kitų“. Pons S. iš-randa vieną tik kelią, tą specializaciją mokslo. Tik tokiu būdu mės „pasieksime“, girdi, „viršūnes dabartinių reika-lavimų“, o jei to neįstengsime, tai galime imtis bent prie prasčiausio darbo, tai yra populiarizacijos ir tai kiekvienas tik savo mokslo šakoje. Iš šito matyt, kad p. S. yra di-delis aristokratas. Jis nori, kad ne pati tauta duotų apie save žinoti kitiems, bet tą dalyką paveda kitiems mokslo specialistams, kurie pramuš da ir naujus kelius tautai. Tauta gi turi laukti, kad tie specialistai, netekę energijos specializuotis ir mušti naujus kelius, išmes jai kelias po-puliariškas knygytes, kaip trupinius nuo skanaus speci-alistų stalo. Gal būt daug gražiaus išrodytų, kad isto-rija prigulėtų ne nuo purvinų artojų ir mešlavežių, ne nuo suodinių kalvių ir pabrių darbininkų, bet nuo puikiai apsirėdžiusių, gražiai išveizinčių mokslo specialistų. Gal taip būtų ir gražiaus, bet taip manyti ir garsinti tokias teorijas leista buvo tikrai praeitame šimtmetyje, kaip pa-rodė atsitikimų bėgis, vadžias istorijos ima į savo rankas

¹ Gdynės ženklas.

žemesnė luomą, arba tiesiogiai sakant *valgus*. Jeigu p. S. nenori tam tikėti, meldžiu nors paviršium dirstelti į istoriją šito šimtmečio.

Ten jis persiliudys, kad ne toji tauta pralenkė kitas, ne toji „pasiekė viršūnes šiandienykščių reikalavimų," ne toji „prasimušė naujus kelius," kuri visus savo reikalus pavedė specialistams, ne! tokios tautos da ir šiandien blaškosi pančiuose nelaimės. Laimingiausios šiandien yra tos tautos, kurių spėka ne specialistuose, bet *viešame apšvietime, politiškame išsilavinime tautos*. Ne specialistai sugriovė feodališką Prancūziją ir padarė ją ant ilgo laiko žibintuvu laisvės, ne specialistai pakėlė tautas: Čekų, Bulgarių, Grekų, Armėnų ir kitų. Tai padarė *pati tauta*. Juo tauta yra apšviestesnė, juo geriau supranta savo politiškus reikalus, juo greičiau „pasiekti viršūnes dabartinių reikalavimų." Spėka ir gerovė tautos yra pačioje tautoje. Pertai ne tas inteligentas atneš didesnę naudą savo tautai, kuris taps siauru nors ir garsiu specialistu savo mokslo šakoje, bet tas, kuris nesiekdamas „viršūnių" specializacijos, aiškina tautai jos politiškus reikalus ir platina apšvietimą, populiarizodams netik savo speciališką mokslo šakas, bet ir visas kitas šakas, apie kurias jis turi tiek supratimo, kad supopuliarizuoti galėtų. Tautai mažai naudos iš to, kad koks nors p. A., būdamas specialistu astronomu, atras naują 10-tos eilės planetą, arba p. B., būdamas daktaru, išras naują bakteriją. Daug daugiau naudos ji turi iš tokių, kurie gali duoti patarmę, jieškant šviesos ir politiškos laisvės. Ir taip, aš nepripažįstu didelės svarbos specialistų apskritoje tautos laimėje. Aš netik ką nematau reikalo, uždrausti inteligentams išeiti iš siauro specializavimo bet atpenč aš reikalauju, kad kiekvienas mūsų inteligentas, norintis būti naudingas savo tautai, darbuotųsi netiek savo speciališkume, bet ir kitose mokslo šakose pagal savo kompetenciją. Sakau pagal kompetenciją, nės negerai darytų tas, kuris imtųsi populiarizuoti tai, apie ką pats neturi jokio supratimo. Jeigu gi inteligentas yra vidutiniai susipažinęs su kokia nors mokslo

šaka, norint ir nėra specialistu, aš pripažįstu jau jo kompetenciją iš šaltinių, paimtų nuo specialistų. Pons S. visiškai be reikalo taip pasipiktinęs iš daktarų už tai, kad jie drįsta rašyti „socialiogiškoje mokslo šakoje," bereikalo ir neteisingai prikaišioja jiems, būk per tai mediciną jie pavedė kaimo boboms, turinčioms autoritetą geriausių gydytojų, o gydytojai, būk per silpni išlaikyti konkurenciją. Aš netik nelaikau už piktą jeigu mūsų gydytojai, populiarizuodami savo mokslo šaką, dalį laiko nepašvestų populiarizavimui kitų mokslų, kuriuose jie užtektinai išsilavinę. Kas gi link pasisekimo kaimo bobų, kaipo gydytojų, tai matyt p. S. niekad to gerai neapsvarstė. Jam prireikėjo mesti piktą žodį į akis tiems, kuriuos jis iškolioti nori, jis ir metė, nežiūrėdamas ant teisybės.

Gerai; tegul išsipildo valia p. S., ir nuo šios dienos nėra vienam neleista iškišti nosį iš savo speciališkumo; daktarai vien tik raujasi su bobomis už autoritetą, juristai skaldo galvas visokiems pakampiniams advokatams, matematikai mano tik apie skaitlius, žodžiu, Lietuvoje visi pri-rišti prie saito savo speciališkumo. Kas iš to išeitų? Išeitų tai, kad platinimas apšvietimo pereitų vien tik į rankas maskoliškų „učitelių", rūpestį apie mūsų politiškus reikalus paimtų maskoliški žandarai ir policijantai, nėra tik jie vieni yra patentuoti specialistai politikoje. O ką apie literatūrą — nėra ką ir kalbėti, nėra pas mus tapti specialistu-literatorium tai vis tiek, ką paskirti save ant myrio badu.

Ant galo da ir bobos su pakampiniais advokatais, kad tik neįgytų didesnę autoritetą, ačiū tokiam padėjimui. Pagal mano nuomonę ne tiek daktarai specialistai naikintų autoritetą bobų gydytojų, kiek viešas pakilimas apšvietimo tautoje. Užtenka nors paviršium žvilgtelti į kelią tautos, o galima persitikrinti, kad bobos turi didesnę pasisekimą toje tautoje, kuri yra mažiaus apšviesta, nors visur daktarai specialistai yra pabaigę lygų mokslą. Man priežastis to dalyko yra labai aiški. Tamsus žmogus, nesuprantantis mokslo galybės, netiki mokintiems, bet noriaus įtiki boboms kurios naudojamosi iš jo tamsumo, gydo pagal jo

paties prietarus ir įtikėjimą. Idant tas dalykas da aiškesnis būtų, paimkime tokį atsitikimą. Duokime, kad likimas būtų privertęs mirusį daktarą Chareot, kurį visi juk laikė per puikiausią specialistą, apsigyventi ir praktikuoti kur nors tarpu otentotų. Kaip rodosi, p. S. ar jis būtų ėmęs mediciną iš vietinių burtininkų-gydytojų? Ar būtų "sumąžinęs jų autoritetą? Nors Chareot tur būt nerašė nė vieno socialioogiško straipsnio. Ne! Man rodosi, kad Chareot būtų priverstas arba badu mirti tarpu otentotų, arba apsimesti save tokiu-pat burtininku, kaip ir kiti. Kovoti su burtininkais savo speciališku tarpu tamsių otentotų negalima. Tegul Lietuviai tai ne otentotai, bet ir čion pasisekimas bobų daktarkų priguli nuo tos-pat priežasties — nuo tamsumo ir tas, kuris nori kovoti su toms boboms, pirmučiausia turi kovoti su tamsumu; o geriausiai kovoja su tamsumu tas, kuris populiarizuoja visas jam žinomas mokslo šakas. Žinoma, gydytojas privalo mokėti savo šaką, jau ne dėl to, kad kovoti su boboms, bet dėl to, kad netaptų apgaviku. Kiek man žinoma, beveik visi mūsų tautiečiai-daktarai, gyvenantieji Lietuvoje, turi tarp žmonių garbę gerų sąžiniškų gydytojų. P. S. taip įpykęs ant mūsų daktarų (įstabu, kodėl jis nepyksta ant juristų!), drįstančių atsitraukti nuo savo saito, kad mato tame šaltinį viso blogo. Pagal jį pertai „Varpe“ ir programo nėra, ir tonas žemas, pertai straipsniai su erzanimais ir absurdaais. Gaila ir labai gaila, kad p. S. nepasirūpino pridėti nors kelis žodelius parėmimui šitų savo tvirtinimų. Argi „Varpe“ nėra jokio programo? Kad p. S. nebūtų taip šykštus ant žodžių, jis būtų bent paminėjęs, koks programos jam geistinas. Jis tur būt žino, kad kitose tautose kiekviena frakcija turi savo organą. Yra ten laikraščiai ir konservatyvų, ir liberalų, ir radikalų, ir kitų.

To-pat turbūt norėtų p. S. ir pas mus. Kalbėti lengviaus negu padaryti. Kad tai įvyktų, mums reikia pirmučiausiai iškovoti didesnę laisvę. Tuo tarpu pakanka ir vieno „Varpo“, kurio programos yra tautiškai-demokratiškas. Aš meldžiu p. S., parašyti mums, koks programos

jam būtų geistinas, o taip gi apie tai, dėlko tonas „Varpo“ išveizi „žemu“. Jeigu augštu tonu p. S. laiko tokį, kokis yra jo straipsnyje, tai mes išsykio dėkavojame už gerą patarmę.

Taip-pat užkviečiu p. S. paaiškinti, kame jis mato „Varpe“ straipsnius „su erzinimais ir absurdais“.

Kaslink manęs, tai visame „Varpe“ 96 metų aš atrandu vieną tik straipsnį „su erzinimais ir . . .“, tai straipsnis p. S.: „Ką darom“. Kuo gi jei ne erzinimu galima pavadinti metimą aštrių žodžių, neparemtų jokių argumentu? Bet „Varpo“ redakcija tame nekalta. Mes laikomės tos tiesos, kad visados reikia duoti vietą balsams priešininkų, nės tokiu būdu teisybę geriausiai išaiškina. Dėlto tik patalpiname straipsnį p. S. Toliaus p. S. liepia daktarams „įsikalti į galvą, kad specijališkas mokslas pripratina mintį ir orientuotis tik toj mokslo šakoj, kuriai žmogus atsidavęs.“ Aš gi rodyju jiems ne tik ką neįsikalti tokios vienpusiškos nuomonės, bet da gi greičiaus iškalti lauk, jeigu kuris jau turi įsikalęs. Liogika mat visur vienokia. Kas moka liogiškai manyti, kaipo daktaras, tas visame kame samprotaus liogiškai. Ponui S. bereikalo rodosi, kad daktaras į ką tik pažiūrės, pamatys tiktai ligonį, ką tik ims rašyti, išeis tik receptas. Kaipo paveikslą tokio nenormališkumo daktaro smegeninės p. S. paduoda vieną mūsų sandarbininką, kuris turėjo nelaimę parašyti viename numeryje „Varpo“ šių metų, kad pagal jo nuomonę tiems mūsų inteligentams, kurie nori daugiau laiko pašvęsti tėvynei, geriaus yra nevesti. Pons S. baisiai supyko už tokią atskalūnystę, negalėjo net susitūrėti nuo išplūdimo gana neparliamentariškais žodžiais: „Nesuprantu, kaip galima Lietuvos inteligentų organe talpinti tokius monstrum-receptus,“ arba „juk ir tamsiausias protas neapšviesto žmogaus permanys.“ Aš grynai nesuprantu, už ką p. S. taip didei užsirūstino. Autorius to straipsnelio parašė tik tiek, kad pagal jo nuomonę nevedęs inteligentas gali daugiau darbuotis dėl tėvynės, negu vedęs, nės nevedęs, neturėdamas šeimos, neprivalo apie ją rūpintis ir t.t. Tarytum kas čion ypatingo! Ponui S.,

jeigu jis nesutinka su ta nuomone, visai nepriderėjo nė bartis, nė šaukti: „drebėkime, neveskime," tik rūščiai, šaltai pasakyti, kad jis nesutinka su autoriaus nuomone ir paduoti savo argumentaciją. Per savo begalinį supykimą p. S. nė nepatėmyjo, kad jis iš adatos vežimą priskaldė. Autorius ano straipsnelio sako, kad geriausiai nevesti tik inteligentams, ir tai tik tiems, kurie norėtų daugiau laiko pašvęsti tėvynei, o p. S. šaukia, kad ansai savo receptumonstrum nori pragaišinti Lietuvą, nės girdi, „be šeimynoj nėra tautos." Man rodosi, kad mūsų tautoje, susidedančioje iš 3000000 žmonių, nebus žymu, jeigu kokia 10 inteligentų liktų nevedę. Prie galo p. S. kalba apie kas-žin kokias kombinacijas, kurios gali išeiti iš litarų *c* ir *b*, paimtų iš socialiogiško (dėlko iš socialiogiško??!) alfabeto. Litara *a* turi girdi reikšti vyrišką ypatą, o *b* moterišką. „Prasčiausia siliaba," sako p. S., „bus *a b*, o toliaus išeisę taip painios kombinacijos, kurias, girdi, sunku suimti ir „augštai išminčiai specialisto" (p. S. be specialisto nė žingsnio žengti nenori). Man, norint ne esmi specialistu nė socialiogiškuose dalykuose, nė daryme kombinacijų iš „socialiogiško alfabeto", tas dalykas išveizdi labai aiškus. Iš vyriškos ypatos *a* ir moteriškos *b*, pirmučiausiai išeina, kaip p. S. labai teisingai sako, prasčiausia siliaba *a b*, t. y. pora jaunavedžių, kuri (siliaba *a b*) tolesniame laike būtinai pavirsta į kombinaciją *a b c*, kur *c* yra, tai lėlė vyriškos ar moteriškos lyties; einant metams, kombinacija *a* begali pavirsti į *abcd* ir t. t. Kame čion painumas? Supratimui to nereikia specialisto. Visai kitas dalykas, jeigu pakelsime klausimą apie tai, ką norėjo išreikšti p. S., minėdamas šitas kombinacijas. To, apart paties p. S., joks specialistas turbūt negalės suprasti. Da mažiaus suprantamas yra užbaigimas straipsnio, pradedant nuo žodžių: „O mės prasti duonpelniai, nesiliabizuodami *a b*" ir t. t. iki galo. Kokį susirišimą turi jie su visu straipsniu, gal paaiškins mums p. S. kitą kartą.

Kalbos dalykai.¹

1. Abejojant, ar rašyti *nosinė*, ar palikti *n*, reikia laikytis šitos tiesos: prieš *s, š, ž, l, r* — *nosinė*, kituose atsitikimuose — *n*. Pvz. sąlyga, sandora; gyvesiu, gyventojas; pažįstamas, pažintis; skūsiu, skundas ir t. t. Praepos *i* lieka visados nosine ir sudėtuose žodžiuose. Pvz. įlindo, įžymus, įtekmė ir t. t.

2. Nomen actionis ant *imas* gaminama tiktai nuo verbumo, nuo aoristo kamieno. Pvz. plauti — plovimas (nuo plov-iau), kliūti — kliuvinimas (nuo kliuv-au), imti — ėmimas (nuo ėm-iau), reikalauti — reikalavimas (nuo reikalav-au) ir t. t.

Nuo verbum'ų, kurių praes. *au*, aorist. *iau*, nomen actionis bus ant *ymas*. Pvz. prisakau, prisakiau — prisakymas; matau, mačiau — matymas; išmanau, išmaniau — išmanymas ir t. t.

Jeigu aoristo kamienas baigiasi balse, tai nomen actionis bus ant *jimas*. Pvz. kloti — klojimas (nuo klo-jau), minėti — minėjimas (nuo minė-jau), liudyti — liūdyjimas (nuo liūdy-jau) ir t. t.

mjzm

Atsiliepimas.²

Visur sviete išleidžiant kokį raštą atskyrium knygoje, taikosi jį pertaisyti, statrašą ir korektą atlikti kuogeriausiai. Pas mus einasi tame dalyke atbulai; net iš laikraščio perspaudint nemokame ir, vieton raštą patai-

¹ Iš 4 Nr. „Varpo“ 1898 m. ² Iš 1 Nr. „Varpo“ 1897 m.

syti, da labiau sudarkome. Štai pvz. „Varpo“ perspausdintas mano paveikslėlis „Viršininkai“. Retai atsitinka net mus spaudoje matyti taip bjauriai atliktą spaustuvės arbatą. Pasirodo, kad spaustuvė (visai man nepažįstama), apsiėmusi spausdinti „Viršininkus“, neturi nė litarų, nė ženklų, tinkančių lietuviškiems raštams. Tai-gi stoką tame dalyke atliko maišymu didesnių litarų su "mažesnėmis, arba tiesiog paliko litaras be ženklų, iš ko vietomis pasidarė iš kalbos tiktai mažo vaiko šveplavimas. Vienok nepritruko tos spaustuvės statytojui drąsumo perkeisti autoriaus statrašą vartojamą „Varpe“, į statrašą „iš savo galvos“ perdirbt žodžius ir net pasikėsint ant mainymo teksto. Korektos matoma nedaryta visai ką geriausiai liudija palikimas prie galo puslapio tokių štai dalykų, kaip „toliaus bus“. Man pačiam korektos nieks nesiūlė. Gana bus šitų paviršinių apskritų užtėmyjimų. Labai man nesmagu, išvydus savo veikalėlį, šitaip svetimų rankų sudarkytą. Nepataisysiu jau to dalyko, bet šitas atsiliepimas tegul bus bent-gi persergėjimu kitiems.

Atsiliepimas.¹

Autoriui straipsnio v. „Varpui“ patilpusio 7 Nr.
„Tėvynės Sargo“ 1897 m.

Imu plunksną, visai neketindamas vesti su Tamista polemikos, nėra nematau tame reikalo ir toki Tamistos išvadžiojimai, pagal kuriuos išpuola, kad *kelionės h* la mode dernière yra geresnės už žilų gadynių nuogai *[žmogų]*, negali turėti pretensijos prie polemikos.

Noriu tiktai atkreipti atidą ant šių Tamistos straipsnio vietų:

Tas prasižengimas (prieš iškalbos tiesas) kenkia pačiam autoriui, nes apskelbia nekuriuos atsitikimus *pro domo sua* kuriuos vargiai norėtų apreikšti svietui. Ma-

¹ Iš 5 Nr. „Varpo“ 1898 m.

tyt, kad perspektyva činovniko, Žydo ir išgamo rado vietą užgyvenimo širdyje autoriaus, nės ir „aplinkybės“ ačiu kurioms psychologijoje atsitinka staigios metamorfozos — turi savo svarbą.

Ką tai reiškia? Ar tamsta supratai, ką rašei, ar ne?

I. Jeigu nesupratai, t. y. statei sau žodžius vieną prie kito, visai nepaisydamas, kas iš to išeis, na tai pavadisime tuos sakinius, anot tamstos, „exploatacija iškalbos, neparemtą ant atsargumo, t. y. kalbant plastiškai, nelaikymo liežuviu ant apinasrio“ — ir gana.

II. Bet jeigu tamsta supratai, ką rašas ir, užmiršdamas elementariškas polemikos tiesas, tyčia taikai j mano ypata norėdamas užtraukti ant mano vardo juoda šešėlį — tad turėčiau tiesą pareikalauti nuo tamistos artesnio pasiteisinimo iš anų žodžių arba atšaukimo jų. Tai-gi pagal katra punktą turiu svarstyti tamistos žodžius? Meldžiu redakciją „Tėvynės Sargo“ atkartoti šitą mano atsiliepimą.

Autorius „Tėvynės Varpu“ 8 Nr. Varpo 1896 m.

Atsiliepimas.¹

Ateinantieji metai — tai „Varpo“ jubilėjiniai.

Dešimts metų pilnos pasišventimo kovos, sunkaus darbo, skaudžių ištyrimų gimdančių nusiminimą klaidų ir stiprinančių dvasią pasisekimų — tai puikaus turinio epopėja, kurią verta pažymint ir pagarbinti paminklu. —

Pasirengę esame atminimui dešimtmetinių sukaktuvių „Varpo“ išleisti tam tikrą jubilėjinį numerį arba knygėlę — kas, žinoma, prigulės nuo gero rašytojų noro, nuo skaitliaus ir turinio pasiūstų tam dalykui raštų. —

Užkviečiama prisidėti prie jubilėjinio numerio ir darbininkus, kurie nuo pat pradžios iki paskutinės dienos neapleidžia „Varpo“ ir tuos, kurie pasiaukelėje sustojo

¹ Iš 6 Nr. „Varpo“ 1898 m.

dirbė, ir tuos, kurie dirba toliau nuo mūs atsiskyre — užkviečiame visus.

Ant to dvasios pokilio galime susieiti visi, nepažeisdami nė savęs, nė savo nuomonių, nėra tai pokilis vardan tos pačios, bendros mums visiems idėjos, dėl kurios dirbame išvien visi, nors pasirinkę yvairius kelius.

Laiku siunčiame kvieslį, idant rašytojai turėtų kada prirengti pritinkančius darbus o redakcija — suvesti juos į tvarką.

Raštai minėtam siekiui reikia siųsti tiesiog į redakciją „Varpo“ su ženklu „sukaktuvinis“.

Laiškai V. Kudirkos.ⁱ

Kuri. J. Žilinskui Amerikoje.

2. I. 98.

Broliai! Gavau žinią iš šalies, būk „Tėvynė“ negalinti prisiprašyti apgarsinimo „Varpe“ net už *pinigus*. Ištikro, jeigu taip būtų „Varpo“ pasielgta, tai tikrai būtų negražu. Vienok pateisinimui redakcijos „Varpo“ šiuo žygiu pranešu, kad redakcija apie „Tėvynės“ norą apsigarsinti, nieko, o nieko nežinojo. Tikiu, kad „Tėvynė“ rašė į redakciją „Varpo“, bet redakcijai apie tai nebuvo pasakyta. Dabar ta klaida bus pataisyta. Už apgarsinimą laikraščio imti pinigų, „Varpo“ etika neprileidžia. Atsiranda ir daugiau apkaltinimų, kurių redakcija „Varpo“ turi neteisingai nukentėti, negalėdama iš visko prieš kitus laikraščius nė pasiteisinti, idant „šūnys nesurastų pėdų.“ Jūs, amerikiečiai, jau taip apsipratote su liuosybė, kad nenorite nė apsvastyti visų pinių, nė suprasti, kad mes patys sau tyčia pikto nedarytume. Daug pas mus yra negro, bet tai šiuo žygiu neišvengiama.

Negerai, kad konkursas dėl gramatikos nelaimingas. Man rodosi, jis pasiliks bergždžių ir šituo keliu mūsų gramatikos neįsitaisyse. Greičiau ir tikriau atliksime darbą patys, be autoritetų – tinginių, išversdami sau sutrumpintą

¹ V. Kudirkos laiškų skyrius yra labai menkas, dėlto kad didžiuma jų tapo sunaikinta Lietuvystės persekiojimo laikuose. Jšlikusieji laišakai buvo surinkti V. Mickaus, kuris kadaise buvo berenkas medegą V. Kurdikos biografijai; bet V. Mickui pakliuvus į Kalėjimą ta medega pasidarė neprieinama: M. Šaunus, Tilžėje, pas kurią buvo ta medega sukrauta, griežtai atsisakė tą medegą man išduoti.

(J. O.)

Kuršaičio gramatiką, kurios šiandien prisilaiko beveik visos redakcijos ir kuri ikšiol yra geriausia. (Ją sutrumpino Schiekopp, o galima da labiau sutrumpinti.) Apie tai aš norėčiau primesti žodelį „Varpe“, bet pirmiau turiu žinot, ar nepasižadėjo kas prisiųsti gramatiką ant antro termino — kad kartais nepakirsčiau kelio konkursui. Tai gi, meldžiamas broli, pranešk man apie šitą dalyką. Laiškus su žiniomis apie *mus dalykus*, šiokius ar tokius, geriau rašyti per redakcijos, nėra laiškai iš užrubežio ateina *perskaityti*, t. y. atplėšti žandarų. Jūs taip gi saugokite mūs laiškus, kad šnipai, išsiuntinėti į Prūsus ir Ameriką, neišvogtų kartais. *Sapienti sat.*

Su naujais metais velyju tau, broli, ir tavo naudingam trusui pasisekimo. O, kad mums visiems sektųsi ir kad męs visi susiprąstume!

Tavo brolis-darbininkas *Vincas*.

Kun. J. Žilinskui Amerikoje.

26. V. 98.

Gerbtinas Tautiet!

Ant viso to, ką esi rašęs paskutiniame laiške apie pritaikymą „Tėvynės“ kaip priedo prie „Varpo“, sutinkama — bus gerai, padaryk taip. Skaitliaus egz. 150 taip gi tuo žygiu pakaks, tur būt (da ne visi žino apie tą priedą ir nesuspėjo atsiliepti), o jeigu toliau pritruktų, tai duosime žinią. Straipsnių „Tėvynei“ prisiųstume su didžiu noru, ypač kad „Varpas“ nusprendė dalintis straipsniais su kitomis redakcijomis, bet *tinkančių* „Tėvynei“ straipsnių bent gi šiuo tarpu neturime.

Girdėti, visos lietuviškos redakcijos skundžiasi neturinčios raštų.

Męs taip gi nesigiriame, turį jų užtektinai ir skaitytojams „Varpo“ galėjo net nusibosti tas nuolatinis priminimas ir kūrystas inteligentų prie darbo. „Ūkininkas“ tik tame dalyke da laimingas — ikšiol medegos turi gana.

Beletristikos, teisybė, prisiunčia apščiai, bet tai tankiausiai vertimai, kartais visai Lietuviams nepritinkantieji. Originališkų apysakėlių ateina labai mažai – ir jas, nors gana silpnos, taikomės patys suvartoti, nėra originališkos, mat, savi talentai Jeigu kas pasitaikytų tinkamo – neužmiršime „Tėvynės“. Bet tiktai žadėti negalime, patys nežinodami, ar ką sulauksime. Pasilik, broliau, sveikas ir dirbki neapsileisdamas!

Gero velyjantis Vincas.

PS. Pasirūpink, idant alfabetas lietuviškuose laikraščiuose ir knygose būtų greičiau sulygintas. Ikšiol tame dalyke atsiliėpė tik „Vienybė“ – kitų laikraščių atsiliėpimo matyti nepasitaikė da. Maskoliai ikšiol sako, kad Lietuviai vartoja *lenkišką* alfabetą ir labai nusistebėjo prieglobėjas mokslo apygardos, išvydęs *ne lenkišką* alfabetą „Varpe“.

Kan. J. Žilinskui Amerikoje.

15. VI. 99.

Broli! Esmi dabar tokiose sąlygose, jogiai nuo metų negaliu prisigriebti prie amerikinių laikraščių – tai gi ir prie „Tėvynės“. Girdėjau bet gi, būk „Tėvynė“ įvedusi į visą tekstą naują, *lietuviškąją* alfabetą. Norėdamas išreikšti pasidžiaugimą iš to dalyko, o taip gi padėkavot už sušėpimą pinigais mano ypatos, prisiunčiu „Tėvynei“ tėvynišką raštą išverstą iš „Konrado Valenrod'o“ v. „Vaidilos apysaka“. Versta tonišku heksametru, kaip originale. Taikiau žodžius sustatyti taip, kad net menkai susipažinusiam su heksametro tiesomis lengva būtų skanduoti. Meldžiu prižiūrėti korektą pagal mano rankraštį.

Jeigu „Vaidilos apysaka“ kartais netiktų „Tėvynei“, tai nusiųsk, broliau, rankraštį „Lietuvai“, o sau pasilikki mano gerus norus – nėra šiuo žygiu troškau patarnauti ne tik *tėvynei*, bet ir „Tėvynei“ iš tikros širdies.

Pasilik sveikas!

Vincas.

Lenkiškosios korespondencijos.

Szaki gub. Suw. pow. WJad. (Kor. „Gfosu”).

Pan J. Ugowski zaopiekował się polnocną częścią gub. Suwalskiej i od czasu do czasu umieszcza o tym zakątku korespondencje w „Kraj”.

Zapevne p. ttg. nie przypuszcza nawet, jak nam, mieszkańcom pomienionej części gubernii Suwalskiej niemtfa jest jego opieka, a to z tej racji, że opiekun traktuje nas zbyt po macoszemu i składa o nas w Kraju najfalszyvvsze raporty. Juž w roku zeszlym („Kraj” Nr. 40) p. Ilg. popelniJ vzględem nas sporo niesprawiedliwosci: 1) bez žadnego slusznego powodu pozbawtf nas caJego powiatu, mianowicie Wkdyslawowskiego, 2) zaraportowal, že ziemia u nas wszędzie „piaszczysta”, co, jako żywo nieprawda.

Možemy darować p. Ilg. ten powiat, možemy wybaczyć zasypanie nas piaskiem nie možemy jednak patrzeć przez palce na te p. lig. figle, ktore w skutkach swoich są wprost dla nas szkodliwymi. Np. w Nr. 7. „Kraju” r. b. opiekun nasz raportuye: „w miasteczku Szaki powiatu Wiadyslawowskiego zabitym zostai przez pos-iugę kościelną ksiądz Wojciechowski”. Piszącemu zaś te sfowa, obecnemu przy oględzinach trupa ks. Wojciechowskiego i spisywaniu odnošnego protokohi wiadomem jest, že sądowo-Iekarska ekspertyza skonstatovvala w danym wypadku *samobojstwo*, co možna sprawdzić w gazetach urzędowych. Legendę zaś o zaboju utvvorzyty na poczekaniu dewotki, ktorym nie miešciio się w gfowie, ażeby osoba duchowna mogia odebrać sobie życie sama. Lud z parafji stanął, naturalnie, po stronie zaboju.

Już tego samego dnia, kiedy dowiedziano się o nienaturalnej śmierci księdza, obiegalo zebrane tłumy — było to w niedzielę — kilkanaście najrozmaitszych improvvizacyj o rzekomem zaboju z coraz nowymi dodatkami i trzeba oddać sprawiedliwość, improwizacja podana w „Kraju” należy do pierwszych. Niektóre osoby z inteligencji szackiej z uporem, nie poddając się żadnym dowodzeniom, podążyły za autorami cudackich legend o zabójstwie. Duchowienstwo okoliczne dla ocalenia honoru swego stanu nie staralo się jakoś kategorycznie owym obiegającym legendom zaprzeczyć. Rzecz prosta przypuszczenie o zabójstwie, popierane przez rozmaite warstwy miejscowego społeczeństwa, zwłaszcza inteligentnego nabrało w oczach przystuchujących się fantastycznych tiumów cech wiarygodności i pobudziło je do „burzenia się”. Doszło nawet do jawnego przesławiania mniemanych zabójców. Rodzina zaś ks. Wojciechowskiego, opierając się na masie kursujących legend jest pewną wykrycia przestępców, przyjeżdża z daleka do parafji szackiej, jedzie po wsiach, nadaremnie starając się odnaleźć nitkę, po której możnaby być dojsć do kłębka, niepokoi prokuraturę, policję, a spokojnych ludzi odrywa od pracy. Podejrzenie nawet lekarzy i sędziego śledczego za przyznanie samobójstwa, o znowę z mordcami.

Otoż p. Ilg. wystąpieniem swoim z *drukowaniem* sfowem, czytaniem u nas nie przyczyni! się bynajmniej w danym wypadku do przyciszenia owego „burzenia się”, a tylko dopomógł do większego podniecenia. Mnie samemu zdarzyło się już spotkać parę inteligentnych osób, które swój sąd o śmierci ks. Wojciechowskiego opierają właśnie na *drukowanej* w „Kraju” wiadomości.

Wiadomość o rzekomem zabójstwie ks. Wojciechowskiego p. ttg. uzupełnia „zapowiedzią zbliżającego się dla ludu przednowka”. Możemy zapewnić, że na lud w naszych stronach przednowek przypisywanego mu przez p. lig. wpływu nie wywiera. Daleko wyraźniej występuje „zapowiedź przednowka” dla p. \kg., który w korespon-

dencyach swoich braki faktycznych danych zapelnia w lot chwytanemi plotkami.

Redakcyę „Kraju” prosimy o sprostowanie podanej przez p. Ug. falszywej wiadomości o śmierci ks. Wojciechowskiego.

Nemunas

Szaki pow. W*adysl. gub. Suw. (Kor. „Gfosu”).

W mieście powiatowem WiadysJawowie odbył się 12 lipca r. b. na rzecz miejscowej straży ogniowej amatorski wieczor muzyczny, na który złożyły się skrzypce, śpiew i 2 fortepiany w rozmaitem poiączeniu. Częścią artystyczną wieczoru, mianowicie ułożeniem programu, ągażowaniem wykonawców, probami zajęła się pani Światk>wska. Wykonanie, zw-laszczu zaś śpievv pani Š. wypadły ku ogólnemu zadowoleniu licznie zebranej z samego miasta i okolicy publiczności. Rezujtaty materialne osiągnięte z wieczoru, nie pozostawiiy nic do życzenia. Należy złożyć szczere podziękovvanie za potożone starania inicjatorom i wszystkim przyjmującym udział amatorkom i amatorom. Nasze powiatowe miasteczka wogole prowadzą życie šlimacze i jeżeli ujawni się jakiś ruch towarzyski, to wyrazem jego się przeważnie karty, knajpa i szarpanie slawy bliźniego. W podobnych warnukach publiczny wieczor muzyczny, jako zjawisko żadkie, przy tem świadczące o zwrocie ku lepszemu, żaiste warte zaznaczenia. Wiadysław6w dał w!aśnie dowod, że potrafi wyrwać się z apatyi względem szlachetniejszych i pożyteczniejszych rozrywek towarzyskich. Oby ten dowod nie był jednorazow}’m i ostatnim! A zdaje się, nie będzie nim, gdyż zaprojektowano już drugi wieczor muzyczny jeszcze przed koncem roku. Oprócz tego uzyskano od gubernatora pozvvolenie na 4 przedstawienia teatru amatorskiego. Prawda, przd 10 laty WiadysJaw6w miaJ teatr amatorski, który się cieszył wielkiem powo-

¹ „Gios” 1892 r. Nr. 14, str. 166.

dzeniem, lecz popadi w zapomnienie wraz z opuszczeniem wiadysławowa przez parę osob, stanowiących duszę ovvego teatru. — Jeżeli Niemcy mówią, że się boją tylko Boga, to Żydzi śmialo mogą powiedzieć, że się boją cholery. Najwięcej bezsilnemi i najmniej budzącemi poszanowania w masach żydowskich okazywali się zawsze rozporządzenia sanitarne. Kiedy jednak te same rozporządzenia podyktowała Cholera, żydzi odrazu stali się potulnymi posłusznymi jak baranki. Najwymowniejszym tego dowodem może posłużyć miasteczko Szaki. Należy ono do najbrudniejszych miasteczek żydowskich, jakie widzieć mi się zdażyto, a jednak twierdzić nie można, ażeby tu nie slyszar.o nigdy przed tem o rozporządzeniach sanitarnych i nie stosowano takowych, naturalnie bezskutecznie. Tymczasem ostatnie rozporządzenia sanitarne z pieczęcią cholery Żydzi nasi przyjęli prawie że z wdzięcznością. Wciągu trzech czy czterech dni brudne miasteczko zmieniło się nie do poznania i ulice czyste podworza żydowski przybrały wygląd nie żydowski, a bydfobojnia, ktora była istnern wcieleniem szyderstwa z higieny i wymagań policyjno-sanitarnych, pozwala już przejść kolo siebie bez narażenia na szwank wzroku i powonienia przechodniow. *Nemunas*

mmm

Szaki (pow. Władysk gub. Suw.) Kor. „Gtosu”.

W nocy z d. 21. października r. b. zdarzył się w Szakach pożar, aby jeszcze raz wykazać cate niebezpieczeństwo, na jakie wystawieni są mieszkańcy malego miasteczka, gdzie pomocy na wypadek pożaru niema żadnej, albo zbyt niedolężna i aby jeszcze raz poruszyć: „Kwestyję” organizowania ochotniczych straży ogniowych, obznajomionej z użyciem odpowiednich przyrządow ratunkowych, dokonają niezawodnie więcej, anieżeli przygodne zbiegowisko ludzi, nie wiedzących do czego ji jak się

¹ „Gtos” 1892 r. Nr. 36, str. 430.

wziąć popychających się i wzajemnie sobie przeszkadzających. Stała straż ogniowa nie dopuści, aby przyrządy ogniowe były w złym stanie, aby brakowało odpowiedniej a nawet przepisami obowiązującej ich liczby — jak to miało miejsce w Szakach — usunąć i takie gorszące fakty, jak np. domaganie się przez ratujących wódki podczas tłumienia ognia, z groźbą przerwania ratunku na wypadek odmowy, albo też domaganie się zapłaty pieniężnej po stiumieniu pożaru — co dano się zauważyć w Szakach. Licha to pomoc, jeżeli nią kieruje nadzieja „upicia się” albo „zarobek” pieniężny. — Od 1 września r. b. roziegte dobra Gielgudyszki, położone nad Niemnem w powiecie Władysławowskim, przeszły z rąk dawniejszego właściciela, barona Keudla, Niemca; na własność spółki obywatelskiej krajowej. Ponieważ o tym fakcie pisano już szczegółowo, sprostuję więc tylko niektóre mylnie podane wiadomości. „Gaz. Świąteczna” i „Przegląd Tygodniowy” twierdzą, że razem z dobrami Gielgudyszki sprzedane zostało miasteczko Szaki. Otoż wspomniane miasteczko już od r. 1866 do Gielgudyszek nie należy, a zatem w danym razie sprzedaniu uleżeć nie mogło. Jeszcze muszę dodać na rachunek „Gaz. Świąt.” że nominalny właściciel Gielgudyszek, br. Keudel, był poddanym ruskim. Przy sposobności prostuję też wiadomości podane w korespondencji z Suwalk NNr. 45 „Głosu” o tych dobrach. Przed wprowadzeniem zmian przez nowonabywców oficjalistami byli nie wyłącznie Niemcy, lecz i Polacy, którzy stanowili blisko połowę, nie licząc w to praktykantów, a służbę folwarczną składali prawie wyłącznie Litwini. A zatem się rozumiejący i po polsku, a co do litewskiego języka, to oprócz nowo-przybytej do fabryki masy niemieckiej, wiadają tym językiem wszyscy bez wyjątku i oficjaliści i służba folwarczna, a więc na gruntach gielgudyskich do dzisiaj możebnym jest rozmówić się niekiedy po polsku, a po litewsku zawsze i język ostatni na wzmiankowanych gruntach można usłyszeć częściej nawet od urzędowego

niemieckiego. Twierdzenie, że Gielgudyszki wypłynęły na zniechęcenie dotyczącej części powiatu, to tylko teoretyczny p. St. wywód z własnych założeń. Do takich samych teoretycznych wywodów należy takie mniemanie p. St., że „już . . . cieszą się” ze zmiany właścicieli żadnych bowiem zmian w służbie dotąd nie zaszło.

*Nemunas*¹.

Szaki (pow. Władysław.) Kor. „Głosu”.

W roku zeszłym, pisząc o koncercie amatorskim w Władysławowie, zapewnilem, że przed końcem roku odbędzie się w tym mieście jeszcze jeden koncert i teatr amatorski. Tymczasem rok się skończył, ani koncertu, ani teatru nie było. Żałuję teraz swoich słów wówczas wypowiedzianych. Powodzenie pierwszego koncertu tak dodatnio ożywiło Władysławowian, dodało im tyle energii, uweźmiętnęło tyle nieklamanego zapału odnośnie do urządzania nadal publicznych rozrywek szlacheckiego gatunku, że wkrótce byłby zdecydowany drugi koncert i uzyskano pozwolenie władzy na cztery przedstawienia teatru amatorskiego. Trudno więc było przypuszczać, że z tej chmury deszczu nie będzie. A jednak nie poszło i to z przyczyny, która Władysławowian bynajmniej pochlebnie nie rekomenduje. Właśnie towarzystwo Władysławowskie, ucząc się rozdane już role, . . . urządziło skandalik, bardzo, ale to bardzo prywatnej natury, o tyle jednak brzemienne w skutki, że „towarzystwo” rozpręgnięło się a koncert i teatr utonęły w morzu prywatnych niesnasek. Wielką zasługę pociąży ten, kto przekona Władysławowian że sprawy publiczne powinny brać górę nad prywatnymi skandalikami, a nie odwrotnie.

Szaki pod względem zdrowotnym należą do miejsc najbardziej uposiedzonych. Najdotkliwiej daje się czuć brak zadrzewienia w środku miasteczka i nad wszelki

¹ „Głos” r. 1892. Nr. 47 str. 559.

wyraz nieczyste utrzymywanie placow miejskich nb.. nie brukowanych, t. j. rynku z jednej strony kościoia i placu z drugiej. Ten ostatni przedstawia sie jako jama nie wysychająca nawet latem z rozkładającą się, cuchnącą zawartością rozmaitej treści. Naturalnie podobne gnojowisko podczas epidemji a zw*aszcza cholery nie bylo požądanem na placu, otoczonym mieszkalnymi domami. Prawda, niekiedy po jarmarku oczyszczano ten plac, ale tylko dla tego, aby powiększyć jamę, Członkowie komisji sanitarnej, w ktorej revvirze znajdowa* się ow plac, uradzili osuszyć go obsadzić drzewkami, i w miarę możliwości jamę wyrównać. Aby robotę wykonać prędzej i nikogo przy tem nie obarczyć, dwaj członkowie sanitarnej komisji, mianowicie lekarz z aptekarzem zgodzili się ryzykować \wszystko na własny koszt. Przystąpiono do wykonania projektu, naturalnie po poprzednim uzyskaniu na to pozwolenia burmistrza jako gŕowy miasta, jako prezesa komisji sanitarnej i jako prezesa dozoru kościelnego, zgodą proboszcza miejscowego i członkow dozoru kościelnego, gdyż plac ten według zapewnienia burmistrza miał należeć do parafji, nie do miasta. Roboty ukonczono. Zamiana cuchnącego bagna na skwer nie podobala się przedewszystkiem żydom, mianowicie tym, ktorzy posiadali karczmy w sąsiedztwie placu i nazywali go „swoją parafią”, handlarzom koni, posługującym się tym placem jako maneżem. Żydzi ci (wvidocznie także mniemający, że to plac parafialny) zaczęli poić parafian, buntować ich przeciw lekarzowi i aptekarzowi namawiając, aby posadzone drzewka zniszczyli. Skutkiem tego jednej nocy złamano sześć drzewek. Widząc to, sanitarna komisya w pelnym skiadzie uznala' w odnośnym protokole zadrzewienie placu za potrzebne, pożyteczne i ukonczone roboty zatwierdzila, tymczasem proboszcz zapowiada parafianom, aby natychmiast wzięli się do nawvożenia placu ziemią; parafianie wiedząc, że ten plac w samej rzeczy stanowi ich własność, wyrównali go kilkoma tysiącami fur ziemi, a drzewka powyrywali.

W ten sposób zniszczono całą pracę czfonkovv komisji sanitarnej. Okazało się jednak, że wzmiankowany plac nie jest parafialnym, lecz miejskim. Oto w głównych zarysach wypadek szacki, który m\ a\ miejsce w pierwszych dniach listopada r. z i przez komisję sanitarną natychmiast został zakomunikowanym gubernatorowi.

Nemunas.¹

Szaki (pow. Władysławowski).

Do licznych sposobów, urzywanych przez pokątnych znachorów w celu powiększenia swojej praktyki można dodać sposób nowy, dosyć śmiały, mianowicie udawanie się z prośbą o protekcję do tej części inteligencji, która ma największy wpływ na ciemny lud, t. j. do księży. Oto próbka:

Wielebny Ojciec Duchowny!

Ufając w dobroczynność Wielebnego Ojca, jako katolik, śmiem prosić Wielebnego Ojca objawić parafianom, iż Jerzy Tyszkiewicz, mieszkający w wiosce Pobebirwic, niedaleko miasteczka Wodźgiry Szymkajckiej gminy, jako dentysta leczy i od innych chorób — jakto od różnych szkrofuiów, od przełknięcia i kobiet, które pozbawione potomstwa. Zatem pozostaje z najgłębszym szacunkiem, savvsze gatowy do usług Dentysta.

Jerzy Tyszkiewicz.

Powyższy list, którego oryginał przesyłam Redakcyi dostał się do moich rąk jako *corpus deiicti* dopiero teraz niedawno, aie w swoim czasie m\ ai ten skutek, że adresat, proboszcza jednej z parafii powiatu Władysławowskiego pewnego dnia w święto kazai posJudze kościelnej ogłosić „sławnego lekarza” vvychodzącym z kościoła parafianom. Naturalnie, pomiędzy ostatnimi znaleźli się tacy, którzy pośpieszyli odbyć daleką drogę za Niemen, aby „szkrofuify” i „kobiety pozbawione potomstwa” powierzyć opiece cudownego dentysty.

¹ „Gios” 1893 r. Nr. 4 str. 45.

Muszę dodać, że w naszych stronach księża o ile sami nie zajmują się leczeniem, co do poglądów na pomoc lekarską dzielą się na dwie kategorie: młodzi stają po stronie lekarzy rzeczywistych, starsi zaś przeważnie podtrzymują felczerów, a nawet owczarzy. Ow „dentysta” musiał o tem dobrze wiedzieć, jeżeli poprzysyga* listy do nasych proboszczów. Czy jednak i w innych parafiach nastąpiły ogłoszenia wskutek listów, twierdzić nie mogę.

Władysławowiacy poprawili swój błąd zeszłoroczny, gdyż zaniechany z powodu prywatnych nieporozumień teatr amatorski wznowili tego lata i dali 6 jednoaktówek w dwóch przedstawieniach. Sprawiedliwość nakazuje oddać szlachetne pochwały amatorom za bardzo staranną grę, którą możnaby popisać się nawet na większej scenie anicze Władysławowska. Jeżeli można zrobić jaką uwagę to chyba tylko tę, że nie wszystkie sztuki były dobrze wybrane. „Bibinski” np na scenie prowincjonalnej, małopolskiej jest co najmniej nie zrozumiały. Dochód z przedstawień przeznaczono, ma się rozumieć, na rzecz straży ogniowej ochotniczej. Oj, ta straż Władysławowska!

Przed laty kiedy nanczeinikiem straży ogniowej w Władysławowie był* rejent Olechowski mogła ona i ilościowo i jakościowo zmierzyć się z strażą niemiecką, leżącą o wiorstę od Władysławowa, miasteczka Szyrwinty. Dzisiaj straż Władysławowska upadła, sama nie jest pewną swego istnienia, a jej pomoc przy pożarze należy do dziedziny humorystyki. Tego lata był* wielki pożar wśród białego dnia na przedmieściu Władysławowa. Przybyła już na miejsce pożaru straż z Szyrwint, a straż Władysławowska nie zdążyła jeszcze ściągnąć swych beczek, z których, mówiąc nawiasem, spadają obręcze. To opóźnienie da się wytłumaczyć chyba tem, że do funkcji, do których gdzieindziej używane są konie straż Władysławowska używa ludzi. Widok niektórych strażaków budził litosć. Jeden np był* w uniformie, nawet z trąbką, ale bosi, a złośliwi powiadają że byli przy tym pożarze nawet i tacy strażacy,

ktčrym brakovvato nietylko uniformu, ale navvet szat, jakimi inni šmiertelni zwykli przyodziewać dolne konczyny. Taki stan straży wladysławoskiej zależy podobno od braku funduszow. Jeżeli tak, to wladysławowianie niepowinni poprzestać na dwóch przedstawieniach, zwiaszcza, że w nich kryje się najlepsze zrodto do zasilenia kasy strażackiej.

Z povvodu zlego stanu drog komunikacja w okolicach Szak bardzo utrudniona w jesieni zaś, a zwiaszcza na wiosnę prawie zupefriie ustaje. Jedyną nicią, łączącą Szaki z resztą świata jest poczta, przychodząca, niestety, tylko trzy razy na tydzien. Tego dobrego Stanowczo za mato. Aby zaradzić ziemu i ułatwić komunikowanie się ze światem, nie zważając na pory roku Szaki postanowiły wyjednać u władzy pozwolenie przeprowadzenia do WladysJ-awowa linii telegraficznej i po uzyskaniu takowego przystąptty do urzeczyvvistnienia projektu. Siupy w liczbie 300 ofiarowały dobra Zyple, a na kosztą przewiezienia słupow na wyznaczone miejsce i na inne wydatki złożyli się mieszkańcy Szak i okoliczni obywatele. Większe datki ofiarowały Gielgudyszki Gorne i Dolne. Dostarczenie reszty materjatovv i robotę przyjął na siebie rząd. Roboty mają być ukonczone jeszcze tej jesieni.

Istnem nieszczęściem dla nielicznej garstki chrześcijan, zamieszkanych w Szakach jest zależność ich od Żydow, w ręku ktorých spoczywa zaopatrywanie mieszkarcow w materyaly spożywcze i rozmaite towary. Nie dośc tego że dają nam Żydzi wszelkie zbrakowane towary, biorąc za nie ceny bardzo wysokie, że zostawiają dla nas liche mięso, lepsze wywożąc do Kowna, ale tych brakow niezawsze można dostać. W czasie świąt żydowskich musimy nieraz całymi tygodniami obywać się bez mięsa i świeżego pieczywa.

*Nemunas.*¹

¹ „Gtos” 1893 r. Nr. 42, str. 501.

Szaki (gub. Suw.).

Dzięki staraniom hr. Potockiego, nowego właściciela dobr Zyle w pow. Władysławowskim Szaki mają od potowy października r. b. pocztę codziennie zamiast trzy razy tygodniowo, jak było dawniej. Od paru lat istnieje tu stacja telegraficzna. Brakuje nam tylko 8. wiorst oddawna projektowanej szosy w kierunku Władysławowa. Gdyby niektórzy przedstawiciele inteligencji miejscowej okazywali tyle wytrwałości w sprawach, obchodzących ogoi ile jej okazali, przy zielonym stoliku, to dziś byłby już w Szakach porządny sklep tchrześcijański. Miejscowa i okoliczna inteligencja wspólnymi siłami zakupiłaby dom na projektowany sklep, odrestaurowałaby go, zaopatrzyła w niezbędne utensylja sklepowe wystawiła na sprzedaż, ale nie towary, jakby się należało spodziewać, tylko dom razem z całym urządzeniem sklepowym. Znużyła taka zabawka — to nie wint. Wstyd teraz panom „Szakianom” przed złośliwością Żydów miejscowych, a zwłaszcza przed spółką włościanką, która przed rokiem założyła sklep w sąsiedniej osadzie, Pilwiskach i dobrze na nim wychodzi. Z końcem lata rozpoczęły się w okolicy naszej częste i śmiak kradzieże zwłaszcza koni, przy tem okradziono kasę gminną w Syntowtach. Udało się wreszcie włościanom zapaść cygańską szajkę złodziejską, odebrano kilkanaście skradzionych koni, a złodziei oddano w ręce sprawiedliwości. Muszę zaznaczyć, że cyganie swobodnie wędrują po naszej okolicy, a szczególnie umiłowali Szaki i pole miejskie pod lasem — 9 października — był wielki pożar w Gielgudyszkach Dolnych, majątku, należącym do społeczności obywatelskiej. *Szeszupski*

Władysławów (gub. Suw.).

Władysławów, miasto powiatowe, leży przy zbiegu rzek Szeszupy i Szyrwinty, stanowiących w tem miejscu

¹ Głos r. 1896, str. 1148. Nr. 48.

granicę państwa. Ludności stalej, przeważnnie żydowskiej 4000, domow 324. Handel drobny. Istnieje mała garbarnia i zakład sortowania szczeciny, zatrudniający 123 robotników. Oprócz instytucyj powiatowych i miejskich jest komora celna trzecio-rzędna i kordon straży-pogranicznej. Strona sanitarna miasta pozostawia **wiele** do życzenia. Życie towarzyskie istnieje o tyle o ile *ia*-cznikiem towarzyskim się karty. Po za kartami inteligencya miejscowa nie widzi żadnych obowiązków ogólnych — społecznych i istnienia czynów obywatelskich po za „szlmem” nie podejrzewa. W pierwszej połowie października otwarto w Władysławowie klub, czyli z progów prywatnych przeniesiono do specjalnej świątyni. Oczywiście sprawy, nie mające związku z winem się zaniedbały. Na posiedzeniu, obradującym nad założeniem klubu, młody lekarz p. Bogdanowicz wystąpił ze skromnym projektem, aby równoległe z instytucją zabawy dla zamożnych założyć coś i dla biednych np. jakąś instytucję dobroczynną. Obradujący byli w niemylm kłopotach, co z tym fantem zrobić. Zbyli grzecznym przyznaniem słuszności projektodawcy i przyrzeczeniem zajęcia się tą sprawą zaraz po zatwierdzeniu klubu. Klub już zatwierdzono, a o sprawie biednych nikt ani wspomni. Prawda, parę lat temu obecny naczelnik powiatu p. Garlich nosił się z myślą założenia towarzystwa dobroczynności, ale zaniechał tej sprawy, gdyż odrazu trafił na złych doradców, którzy potrafili przekonać nowoprzybyłego naczelnika, że w Władysławowie biedaków niema, a są tylko „lajdaki”, dla których nic niewarto robić!

Tymczasem nędza istnieje, tylko że jej zwycięzcy nie widzą, gdyż prawdziwie biedni nie się natrętni nie napierają się „na czwartego” towarzystwo Dobroczynne chociażby w małym zakresie pomiędzy innymi, położyłoby tamę zuchwalości żebractwa ulicznego i zapewne uregulowałoby nigdy nie ustające kwesty „na trumnę i na księdę”, gdzie pod pozorem istotnej potrzeby kryje się nieraz nieuczciwe wyłudzenie grosza. Na początek, na

założenie takiego towarzystwa ma naczelnik powiatu leeat 100 rubli z gorą.^s

Straż ogniowa ochotnicza, przed laty dzielna i dobrze zorganizowana, dzisiaj dochodzi do zupełnego upadku z povvodu jej Zaniedbania, Ostatnie dwa pożary przekonały, że trudno o lepszą parodję straży ochotniczej, chociażby malomiasteczkovvej, trudno o wyraźniejszy dowód lekceważenia bezpieczeństwa publicznego, jak jest obecna straż wladyslawowska.

Szczęście, że pod bokiem, bo tylko o vviorstę drogi, jest w miasteczku Szyrwintach dobrze wyćwiczona i chętna do pomocy straż ogniovva pruska. Coprawda, robi się jeszcze coś dla straży, ale nie to, co trzeba — nie z tego konca, w tym roku np. zwalono dobudowaną do szprychauzy drewnianą szopę, a na jej miejscu postawiono także drewnianą szopę, tylko w słupy murowane, na co kasa miejska wyasygnowała 1.200 rb. Po co kosztowna i zbyteczna szopa, kiedy tymczasem narzędzia ogniovve bardzo marne i w niedostatecznej ilości, a studnie miejskie, z których straż korzysta w razie pożaru literalnie nie mają wody? Podług przybliżonego obliczenia ludzi, bliżej interesujących się strażą ogniową wypada, że mniej więcej od roku 1884 do 1896 zebrano na rzecz straży wladyslawowskiej rozmaitemi drogami do 15.000 rb. Zdawak>by się, że przy dobrej gospodarce straż miała na czym oprzeć swoje istnienie i rozwój. Najgorsza, że rachunki odnośnie do funduszow straży trzymane są w tajemnicy i nie publikują się co znowu zniechęca ogół do ofiarności. W interesie samych obyvvateli miasta leży odebrać straż z rąk obecnego kierownika, a oddać ją w ręce człowieka, który z przyjętych na siebie obowiązkow obywatelskich chociażby honorowyah potrafi wywiązać się lepiej.

W Wtedyslawowie jest dwuklasowa szkoia miejska, którą municypalność miasta traktuje iście po macoszemu. Pomijając wiele innych niedogodności, wynikających z nieodpowiedniego wyboru lokalu na szkołę zwrócę uwagę tylko na szczupłość pomieszczenia. Wezmy

dla przykładu pomieszczenie niższego oddziału: pokój o 7 m. 70 cent. długość, 5 m. 30 cent. szerokości i 2 m. 60 cent. wysokości zawalony utensyljami szkolnymi tak, że prawie niema swobodnego przejścia. W tym pokoju musi siedzieć po kilka godzin dziennie 92 dzieciaków. Jeżeli uprzytomnimy sobie że higiena, a również i prawo wymaga na jednego ucznia od 12 do 15 metrów sześciennych powietrza na godzinę, to powyższe wymiary szkolnego oddziału okażą się przerażająco małymi. Nic więc dziwnego, że w szkole dzieci duszą się, mdleją, że się krew rzuca z nosa, że wracają ze szkoły z bólem głowy, tracą apetyt itd. Doprawdy, to już graniczy z okrucieństwem, że znęcaniem się nad bezbronną dziatwą chyba tylko za to, że się garnie do światła. Miasto posiada specjalny plac szkolny i powinno było już dawno pomyśleć o wybudowaniu na nim szkoły. Jeżeli zaś na to nie zdobył się dotąd, to powinno przynajmniej wynajmować na szkołę odpowiedni lokal. Przecież można było wybudować niepotrzebną szopę i wynaleść odpowiedni lokal na klub, dlaczegoż więc nie można byłoby zaszczycić takimi samymi względami pierwszorzędnej wagi instytucji społecznej, jaką jest szkoła?

Dom z urządzeniem sklepowym w Szakach (p. kor. z. szak N 38) nabył od spółki miejscowych inteligentów włościanin Petraitis i, jak się okazuje, sam zakłada sklep jeszcze przed końcem roku. *Szeszupski*¹.

¹ Głos 1896 r. Nr. 51 str. 1221.

